A. MACEINA

TAUTINIS AUKLĖJIMAS

C-468

KAUNAS :-: :-: :-: :-: :-: :-: 1934

3.195789
Spištojé

Zb 20113

L... TSR
VA... RINĖ
BIB... EKA

3.195789

Resp. Pedagoginio Instituto Klaipėdoje
BIBLIOTEKA

4965.

Spaudė „Šviesos" spaustuvė, Kaune, Jakšto 2.

Autoriaus žodis

Rinktis disertacijai *Tautinio auklėjimo* problemą autorių skatino dvi aplinkybės: pats problemos aktualumas ir autoriaus studijų eiga. Šiandien, kai žmonijos išsivystymas vis labiau atskleidžia *tautinio* prado reikšmę gyvenimui ir žmogui, kai bandoma padaryti šitą pradą atskirų gyvenimo laipsnių ir sričių jungtimi, dar daugiau, kai žodžiui *barbaras* yra grąžinama heleniškoji jo prasmė — šiandien jau labai laikas kalbėti apie tautinį auklėjimą, kaip apie priemonę įkūnyti tiems siekiniams, kuriuos iškėlė romantika ir kuriuos taip stipriai pabrėžė tautinis mūsų laikų sąjūdis. Suprantama, tautinio auklėjimo problemos sprendimas negalėjo būti be kosmopolitinio ir nacionalistinio idealo kritikos. Žmogui reikia klausyti ne tik kraujo balso, bet ir proto. Principinis pedagogo nusistatymas šiandien, tur būt, niekur taip gerai nėra išbandomas, kaip tautinio auklėjimo teorijoje ir praktikoje.

Jeigu sakoma, kad disertacijos tėma turi būti savaiminga išplauka iš aukštųjų studijų, tai autorius vargiai galėjo rasti kitą tėmą, kurioje gyvenimo filosofijos ir teorinės pedagogikos pažintys duotųsi tinkamiau suderinamos. Tautinis auklėjimas nėra nei speciali ugdymo sritis (šalia protinio, dorinio ar estetinio ugdymo) nei speciali pedagogikos disciplina (šalia didaktikos, dorinio auklėjimo ar estetinio lavinimo mokslo). Jis yra tik vienas ugdymo atžvilgis. Jis apima visą ugdymo plotą ir visas pedagogikos disciplinas. Jis todėl autoriui ir pasisiūlė, kaip palankiausia dirva pedagogikos ir gyvenimo filosofijos sintezei.

Šitos priežastys nulėmė autoriaus disertacijos *objektą*.

Pats *dėstymas* — beveik ištisai — yra filosofinio pobūdžio. Autoriaus specialybė yra ne praktinė, bet filosofinė pedagogika. Dėl to pritaikomųjų ir metodinių pastabų šitame veikale yra maža. Padaryti konkrečių išvadų ir principus pritaikyti praktikai autorius palieka tautinio auklėjimo veikėjams, kurių patyrimas ir gabumai čia yra vertingesni, negu knyginiai pamokymai. Praktines tad šio veikalo pastabas autorius prašo suprasti tik kaip pavyzdžius.

Autorius tiki, kad veikalas, išskyrus II dalies 5 ir III dalies 4 skyrių, bus paskaitomas ir nekatalikiškosios pasaulėžiūros žmonėms. Jis yra skiriamas visai mūsų Tautai. Bet autorius būtų buvęs

nenuoseklus, jei, pripažindamas religinį gyvenimo pradą, tautiškumo ir patriotizmo problemų būtų neišvystęs ligi galo.

Šia proga autorius nuoširdžiai dėkoja savo Mokytojui *prof. St. Šalkauskiui,* nepaprastai kruopščiai vadovavusiam visam šiam darbui; *prof. P. Kuraičiui,* labai daug padėjusiam veikalui pasirodyti viešumoje; *Šv. Kazimiero Draugijai,* drįsusiai šio medžiaginio skurdo metu veikalą išleisti.

A. Maceina

Kaunas,

1934 m. Tautos šventės dieną

TURINYS

Įvadas: **TAUTA IR TĖVYNĖ** . . . . . 1—60

I. TAUTŲ ATSIRADIMO VEIKSNIAI . . . . . 1—18

1. Rasė: . . . . . 2— 8

a. problemos atsiradimas (2),
b. rasės sąvoka (3),
c. rasė ir tauta (4),
d. rasės vertingumas (5),
e. rasės nepakankamumas tautai (7).

2. Gyvenamoji aplinka: . . . . . 8—13

a. aplinkos įtaka tautai (8),
b. klimatas (10),
c. teritorija (11),
d. jūra (12),
e. kalnai ir lyguma (12).

3. Istorinis likimas: . . . . . 13—18

a. istorijos reikalingumas tautai (13),
b. istorinio likimo esmė (15),
c. dinaminis istorinio likimo pobūdis (16).

II. TAUTOS ESMĖ . . . . . 19—47

1. Tauta, kaip vienetas: . . . . . 19—24

a. gamtinis vienetas (19),
b. gamtinio vieneto trūkumai (20),
c. kultūrinis vienetas (21),
d. tauta, kaip prigimties ir kultūros sintezė (23).

2. Tautinė individualybė: . . . . . 24—38

a. tauta, kaip individas (24),
b. tautinės individualybės kilmė ir sudėtis (25),
c. tautinės individualybės esmės teorijos (22):
α. tautinis materializmas (27),
β. tautinis spiritualizmas (29);
d. tautinė individualybė, kaip būsena ir veiksena (32),
e. tautinės individualybės pastovumas ir reikšmė tautai (35).

3. Tauta, kaip bendruomenė: . . . . . 38—47

a. bendruomeniškas tautos pobūdis (38),
b. tautos linkimas į regimą lytį (41),
c. tauta ir valstybė (42),
d. pilnutinis tautos supratimas (45).

III. TĖVYNĖ . . . . . 48—60

Įvedamoji pastaba: tėvynės sąvokos išsivystymas (48)

1. Tėviškė: . . . . . 50—56

a. ontologinis žmogaus ryšys su tėviške (50),
b. psichologinis tėviškės pergyvenimas (51),
c. moralinis tėviškės pobūdis (53),
d. tėviškės apimtis ir reikšmė (55).

2. Tėvynė: . . . . . 56—60

a. tėvynė, kaip išplėstoji tėviškė (56),
b. trejopas žmogaus ryšys su tėvyne (57),
c. tėvynės elementai ir sienos (59).

Pirma dalis:

TAUTINIS AUKLĖJIMAS, KAIP PEDAGOGINIS VEIKIMAS . . . . . 63—108

I. TAUTINIO AUKLĖJIMO SĄVOKA IR TIKSLAS 63—78

1. Tautinio auklėjimo pradai: . . . . . 63—74

a. Istorinio išsivystymo bruožai (63),
b. tautinio auklėjimo objektas (68),
c. tautinio auklėjimo atrama ir gairės (69),
d. tautinio auklėjimo funkcijos (70).

2. Tautinio auklėjimo tikslai ir uždaviniai: . . . . 74—78

a. tiesioginis tautinio auklėjimo tikslas (74),
b. netiesioginis tautinio auklėjimo tikslas (76),
c. tautinio auklėjimo uždaviniai (77).

II. TAUTINIO AUKLĖJIMO VEIKSNIAI . . . . . 79—96

1. Šeima: . . . . . 79—82

a. šeimos ir tautos sąvaika (79),
b. šeimos reikšmė tautiškam auklėjimui (80),
d. šeimos reikšmė patriotiniam auklėjimui (81),
e. šeimos reikšmė nacionaliniam auklėjimui (82).

2. *Mokykla:* . . . . . 82—87

a. tautinio auklėjimo reikalas mokykloje (82),
b. tautinis auklėjimas, kaip mokomasis principas (84),
c. mokyklos, kaip lavinimo įstaigos, vaidmuo (85).

3. *Valstybė:* . . . . . 87—90

a. valdymas, kaip auklėjimas (87),
b. tautos veikdymas politikos priemonėmis (88).

4. *Bažnyčia:* . . . . . 90—94

a. Bažnyčios įtakos pagrindas tautin. auklėjimui (90),
b. Bažnyčios įtaka tautiškumui (91),
c. Bažnyčios įtaka patriotizmui (92),
d. Bažnyčios įtaka nacionalinių nusiteikimų auklėjimui (93).

5. *Atsitiktiniai veiksniai:* . . . . . 94—96

a. organizacijos (94),
b. aplinka (95).

III. TAUTINIO AUKLĖJIMO PRIEMONĖS IR METODAI . . . . . 97—108

1. *Priemonės:* . . . . . 97—102

a. pamokymas (98),
b. įkvėpimas (99),
c. įpratinimas (100),
d. specialios priemonės (101).

2. *Metodai:* . . . . . 102—105

a. darbo metodas (102),
b. pamokomasis metodas (104).

3. *Tautinio auklėjimo vieta pedagogikos sistėmoje:* 105—108

a. tauta, kaip savotiškas gyvenimo atžvilgis (105),
b. dorinis tautinio auklėjimo pobūdis (106),
c. tautinis auklėjimas, kaip specialusis dorinis auklėjimas (107).

Antra dalis:

TAUTIŠKAS AUKLĖJIMAS . . . . . 111—179

I. TAUTIŠKUMO IR TAUTIŠKO AUKLĖJIMO SĄVOKA . . . . . 111—119

1. *Tautiškumo esmė:* . . . . . 111—116

a. individo apsireiškimas tautoje (111),
b. tautos apsireiškimas individe (113),
c. tautiškumas, kaip „tauta mumyse“ (114).

2. *Tautiško auklėjimo sąvoka ir uždaviniai:* . . . 116—119
a. tautiško auklėjimo esmė (116),
b. tautiško auklėjimo tikslai ir uždaviniai (118).

II. ETNINIO TAUTOS TIPO TOBULINIMAS . . 120—132

1. *Etninio tipo ir jo tobulinimo prasmė:* . . . . . 120—124
a. etninis tipas, kaip kūno nusiteikimas (120),
b. etninio tipo vertingumas (121),
c. etninio tipo tobulinimo esmė ir uždaviniai (123).

2. *Etninio tipo išlaikymas:* . . . . . 124—127
a. rasinio grynumo saugojimas (124),
b. emigracijos tvarkymas (125).

3. *Etninio tipo gerinimas:* . . . . . 127—132
a. gerinimo būdas ir priemonės (122),
b. šeimyninės eugenikos problema (130).

III. TAUTINĖS MĄSTYSENOS LAVINIMAS . . . 133—152

1. *Tautos santykiai su kalba:* . . . . . 133—140
a. kalbų įvairumas, kaip mąstymo skirtingumo apraiška (133),
b. kalba, kaip veizdimojo pažinimo pasėka (135),
c. tautos apsireiškimas kalboje (137).

2. *Gimtosios kalbos mokymo prasmė:* . . . . . 140—144
a. mąstymo apsprendimas tautiška lytimi (140),
b. tautinio pasaulėvaizdžio perteikimas (141),
c. individo įjungimas į tautos kultūrą (142).

3. *Gimtosios kalbos mokymo praktika:* . . . . . 144—152
a. dėstomieji gimtosios kalbos objektai (144),
b. dorinis momentas gimtosios kalbos mokyme (147),
c. reikalavimai gimtosios kalbos mokytojui (148),
d. dvikalbių pradžios mokyklų problema (149),
e. nusistatymas tarptautinės kalbos atžvilgiu (150).

IV. ESTETINIS TAUTOS LAVINIMAS . . . . . 153—168

1. *Tautos įtaka menui:* . . . . . 153—160
a. menininko ryšiai su tauta (153),
b. stiliaus kitimas tautoje (155),
c. tautos įtaka meno rūšiai (156),
d. estetinio tautos lavinimo prasmė ir uždaviniai (158).

2. *Estetinio tautos lavinimo priemonės:* . . . . . 160—168
a. šalies gamta (160),
b. dirbtinė aplinka (162),

c. paišybos pamokos (163),
d. tautinė literatūra (164),
e. tautinės dainos ir tautinė muzika (166),
f. tautiniai šokiai ir žaidimai (167).

V. RELIGINIO TAUTIŠKUMO AUKLĖJIMAS . . 169—179

1. Tauta, kaip religinis vienetas: . . . . . 169—174

a. tautinė religija ir tautiška religija (169),
b. religinio tautiškumo esmė (171),
c. tautinės individualybės prasmė religijoj (173).

2. Tautiškumo atbaigimas religiniu auklėjimu: . . 174—179

a. tautinis principas religiniame auklėjime (174),
b. priemonės religiniam tautiškumui auklėti (175),
c) tautiškumo atbaigimas religijoj (177).

Trečia dalis:

PATRIOTINIS AUKLĖJIMAS . . . . . 183—238

I. PATRIOTIZMO PAGRINDAI . . . . . 183—195

1. Patriotizmo pradai: . . . . . 183—187

a. patriotinis jausmas (183),
b. patriotinis susipratimas (185).

2. Patriotizmo reikalavimai: . . . . . 187—193

a. kūrybinis patriotizmo pobūdis (187),
b. troškimas tautai didybės (189),
c. objektyvus tautos vertinimas (191),
d. asmens tobulinimas (192).

3. Patriotinio auklėjimo sąvoka ir uždaviniai: . . . 193—195

a. patriotinio auklėjimo esmė (193),
b. patriotinio auklėjimo tikslai ir uždaviniai (194).

II. PATRIOTINIS ĮSĄMONINIMAS . . . . . 196—214

Įvedamoji pastaba: patriotinio įsąmoninimo esmė ir sritys (196).

1. Patriotizmas ar kosmopolitizmas: . . . . . 196—201

a. tauta, kaip žmonijos atrama (197),
b. tautos meilė, kaip žmonijos meilės pagrindas (200).

2. Tautinės praeities pažinimas: . . . . . 201—205

a. tautos ryšys su praeitimi (201),
b. tautinė istorija, kaip patriotinio auklėjimo priemonė (207),
c. tautinės istorijos mokymo būdas (203),
d. tiesos principas tautinės istorijos mokyme (204).

3. Tautinės praeities atgaminimas: . . . . . 205—210

a. praeities pažinimas ir praeities pajautimas (205),
b. tautinės tradicijos (206),
c. tautinės šventės (207),
d. tautos vėliava ir tautos ženklas (208),
e. istoriniai tautos paminklai (209).

4. Tautinės dabarties pažinimas: . . . . . 210—214

a. kraštotyra, kaip patriotinio auklėjimo priemonė (210),
b. kraštotyros dėstymo eiga (211),
c. krašto gamtos pažinimas (212),
d. ekskursijos ir kelionės (213).

III. PATRIOTINIS VEIKDYMAS . . . . . 215—233

1. Auklėjimas ginti tėvynę: . . . . . 215—219

a. tėvynės gynimo prasmė (215),
b. karinio paruošimo esmė (216),
c. karinis paruošimas mokykloje (217),
d. kariuomenė, kaip patriotinio auklėjimo veiksnys (218).

2. Nacionalizmo pagrindai: . . . . . 219—228

a. tautinio prado įsigalėjimas (220),
b. antropocentrizmo pakeitimas etnocentrizmu (221),
c. nacionalizmas, kaip doktrina (224),
d. nacionalizmas, kaip praktika (225),
e. nacionalizmas, kaip jausmas (226),
f. pagrindinės nacionalizmo idėjos (227).

3. Nacionalizmo pasėkos: . . . . . 228—233

a. patriotizmo žlugimas (228),
b. tautos žlugimas (229),
c. kultūros sunykimas (231),
d. prieštaravimas žmonijos išsivystymui (232).

IV. PATRIOTIZMO PAŠVENTIMAS . . . . . 234—238

1. Religiniai patriotizmo pagrindai: . . . . . 234—236

a. patriotizmo ryšys su antgamte (234),
b. patriotizmo atbaigimas religijoj (235).

2. Krikščionybė ir patriotizmas: . . . . . 236—238

a. esminės Krikščionybės ryšys su patriotizmu (236),
b. Krikščionybė ir nacionalizmas (237).

Ketvirta dalis:

NACIONALINIS AUKLĖJIMAS . . . . . 241—275

I. TAUTOS TAPIMAS NACIJA . . . . . 241—247

1. Nacijos sąvoka ir žymės: . . . . . 241—245

a. nacija, kaip tautinė asmenybė (241),
b. nacijos žymės (242),
c. nacija ir valstybė (245).

2. Nacionalinio auklėjimo esmė ir uždaviniai: . . . 246—247

a. nacionalinis auklėjimas, kaip rengimas nacijai sąlygų (246),
b. nacionalinio auklėjimo tikslai ir uždaviniai (246).

II. AUKLĖJIMAS TAUTINEI KULTŪRAI . . . . 248—257

1. Kultūros tautiškumo problema: . . . . . 248—252

a. kultūros ryšys su tautybe (248),
b. formalinis tautinės kultūros pobūdis (250),
c. tautinės kultūros veiksniai (251).

2. Kultūrinis tautos veikdymas: . . . . . 252—257

a. bendrojo kultūros lygio pakėlimas (252),
b. kultūros kūrėjų auklėjimas (254),
c. šviesuomenės auklėjimas bendradarbiavimui su liaudimi (256).

III. AUKLĖJIMAS TAUTINIAM PAŠAUKIMUI . . 258—269

1. Tautinio pašaukimo sąvoka: . . . . . 258—265

a. tautinio pašaukimo susidarymas (258),
b. tautinis pašaukimas, kaip subjektyvinis linkimas (260),
c. tautinis pašaukimas, kaip idėjos realizavimas (261),
d. anttautinis tautinio pašaukimo pobūdis (262),
e. tautinio pašaukimo reikšmė (263),
f. sąlygos tautiniam pašaukimui vykdyti (264).

2. Tautos rengimas josios pašaukimui: . . . . . 265—269

a. naujųjų kartų įsąmoninimas (265),
b. specialinių nusiteikimų išvystymas (267).

IV. AUKLĖJIMAS ANTTAUTINĖMS PROBLEMOMS 270—275

1. Kultūrinio tautų bendravimo reikalas: . . . . . 270—272

a. tautinės kultūros linkimas plisti (270),
b. tautos linkimas į žmoniją (271).

2. *Auklėjimo anttautinėms problemoms uždaviniai ir priemonės:* . . . . . 273—275

a. tarptautinio masto žmonių parengimas (273),
b. dalyvavimas tarptautiniuose institutuose ir kogresuose (274),
c. intelektualinis tarptautinis bendradarbiavimas (274).

Pabaiga:

NACIJA IR ŽMONIJA . . . . . 276—277

a. Nacija, kaip tautos perėjimas į žmoniją (276),
b. Tautinio auklėjimo perėjimas į tarptautinį auklėjimą (277).

Bibliografija . . . . . 279—283

Vardų sąrašas . . . . . 285—288

Daiktų sąrašas . . . . . 289—293

ĮVADAS

TAUTA IR TĖVYNĖ

I Tautų atsiradimo veiksniai

Tos žmonių grupės, kurias šiandien mes vadiname *tautomis*, nėra staigūs gamtos padarai. Jų atsiradimas yra lėto išsivystymo išdava. Jos nėra atsitiktinio įvykio sublokštų žmonių sambūriai, bet organiškai išsivystę vienetai, turį savotišką gyvenimą ir savo paviršiuje ir savo gelmėse. Tautinės žymės arba tautinė individualybė ne tada atsiranda, kai žmonės susiburia draūgėn, bet jie dėl to ir susiburia, kad yra lenkiami kažkokio išvidinio bendrumo. Tauta yra pirmesnė už josios suvokimą, arba už vad. *tautinę sąmonę*, nes pirma reikia būti, o tik paskui susiprasti. Istorinis tautos pasirodymas, arba, kaip sakoma, išėjimas istorijos vaidyklon, visados atsiremia bent į nedidelį tautos išsivystymą. Tauta tik dėl to istorijoje ir pasirodo, kad jau yra pribrendusi *gyventi*. Bet ligi šio svarbaus momento josios kelias yra labai ilgas.

Iš kitos pusės tauta niekados nėra sustingęs dalykas. „Kiekviena tauta, sako Fr. Ratzelis, yra nuolatos kintąs kūnas"[1]). Kaip organizmas, o tauta yra labiausiai panaši į organizmą, yra gyvas ir todėl visados kinta, taip ir gyva tauta nuolatos atsinaujina. Ir niekas, tur būt, taip neprieštarauja išvidinei tautos logikai, kaip bandymas tautos buvimą ir kūrybą suvesti į dirbtines schemas. Kur yra gyvybė, ten yra kitimas, o kur yra kitimas, ten yra nuolatinis sprogdinimas ir griovimas to, kas sena. Tie veiksniai, kurie suveda žmones draūgėn, kurie juos sujungia į organišką vienetą, daro įtakos visuomet. Jie kinta pamažu patys, keisdami ir išvidinius tautos ryšius.

Koki tad yra šitie veiksniai? Kas suskaldo žmoniją į tam tikras grupes, skirtingas savo paviršiuje ir vieningas savo viduje? Iš kur kyla nepakartojamas jų gyvenimo būdas? Žodžiu, *kas padaro, kad tam tikra didesnė ar mažesnė žmonių grupė tampa išvidinės jungties sutelktu vienetu arba tauta?*

---

[1]) Anthropogeographie, 84 p. I Stuttgart [4]1921.

1. Rasė

a. Problemos atsiradimas

Nagrinėdami tautų kilimo veiksnius, visų pirma susiduriame su *rasės problema*. Šiandienine prasme rasės sąvoka atsirado tik 16 šm. Pradžią jai davė didieji ano meto geografiniai atradimai. Kolumbui atradus Ameriką ir Vasco de Gamai apiplaukus aplink Afriką, pamatyta, kad ir ten gyvenama žmonių, kurie vis dėlto yra skirtingi nuo europiečių ne tik savo kalba, ne tik religija, bet ir fiziologinėmis ypatybėmis. Gilesni tyrinėjimai rasinio skirtingumo sąvoką tik stiprino, o antropologijos ir etnologijos išsivystymas ją visiškai įtvirtino.

Žodis *rasė* į gamtos mokslus buvo įvestas *L. G. Buffono* (1707 m.). Bet tikruoju rasinės *teorijos* tėvu yra laikomas prancūzas *Arthur Gobineau* (1916—1882). Savo veikalu *Essai sur l'inégalité des races humaines* (4 tom. 1854 m.) jis padėjo pagrindus tikrajam dabarties rasizmui. Pasak Gobineau žmonijos išsivystymas pareinąs nuo organiškų rasės jėgų. Visuotinė istorija esanti ne kas kita, kaip rasių maišymasis arba, kaip jis pats sako, „rasių chemija". Kultūros *krizė* kylanti iš nelygios kraujomaišos, o kultūros *galas* būsiąs tada, kai pralaimėsią kūrybiniai pavėldimi elementai ir būsią menkarasių nekūrybinių elementų užstelbti[2]). Gobineau teorija, nors kiek ir vėliau, rado karšto pritarimo Vokietijoje ypač nuo 1910 metų, kada ją ten atgaivino ir paskleidė *L. Schemannas* savo veikalu *Gobineaus Rassenwerk* (Stuttgart, 1910). Šiandien, rasinei problemai pasidarius ypač aktualiai, Gobineau dar labiau darosi populiarus. „Dabarčiai Gobineau atrodo, kaip josios didvyris ir šauklys"[3]).

Gobineau mintis toliau išvystė jo tautietis *Bacher de Lepouge*. Jo pėdomis ėjo ir anglų kilmės, bet vokiškai rašąs kultūros istorikas *H. St. Chamberlainas*, autorius išgarsėjusio veikalo *Die geistigen Grundlagen des 19 Jahrhunderts* (2 T. 1899, [14]1922.), kuris, pasak P. Bartho, yra „grynai impresionistiška pasaulio istorijos apžvalga, žiūrint iš rasių teorijos punkto"[4]). Šiaurės rasė, pasak Chamberlaino, esanti vienintelis mūsų kultūros veiksnys, o ariškoji dvasia tobuliausios savo išraiškos radusi R. Wagnerio kūryboje[5]). — Daugiau ar mažiau šiai krypčiai priklauso ir pozitivistinės srovės atstovai, kaip *A. Comte*, ypatingai vertinęs baltąją rasę, *Th. Buckle, H. Taine*,

---

[2]) Gobineau nuomonė mūsų laikais atsinaujina eugenikos problemoje. Amerikietis eugenikas *Lothrop Stoddard* net savo veikalą pavadino *Požmogio grasmė* („The Menace of the Underman", vok. vertimas „Kulturumsturz. Die Drohung des Untermenschen" išėjo 1925 m.).

[3]) A. Wirth, Rasse und Volk, 20 p. Halle a. S. 1914.

[4]) Philosophie der Geschichte als Soziologie, 569 p. Leipzig 1922.

[5]) Plg. jo veikalą *Das Drama Richard Wagners*, [6]1921.

kuriam rasė esanti vienas iš trijų tautos likimo veiksnių (kitu du veiksniu Tenui yra: *le milieu* — gamta, apsupanti žmogų, ir *le moment* — ligšiolinio išsivystymo kryptis).

Rasinė teorija dažnai yra laikoma *vokiška*. Tai yra netiesa, jei kalbama apie šios teorijos *kilmę*, nes ji yra prancūzų padaras; ir tai yra tiesa, jei kalbama apie josios *pritaikymą*. Prancūzų pagimdyta, ji išaugo ir įsišaknijo vokiečių tautoje. Jau nuo Fichtės laikų Vokietijoje nuolatos buvo kalbama ir rašoma, kad germaniškoji rasė esanti tobuliausia iš visos žmonijos, kad „objektyvinė dvasia" didžiausio išsivystymo pasiekusi vokiečių tautoje ir valstybėje (Hegel). Todėl Gobineau ir kitų rasistų teorijos Vokiečiuose rado gerai prirengtą psichologinę dirvą ir galėjo išsiskleisti visu plotu. Šiandien Vokietijoje mes todėl ir matome tikrą „rasinio mokslo" įsikūnijimą ir karštą tikėjimą į tai, ką A. Wirthas pasakė dar 1914 metais: „Rasė, iš tikrųjų, yra kažkas dieviška; tai predestinacija"[6]).

b. Rasės sąvoka

Rasės buvimo negalima neigti. Bet kokios yra išviršinės rasinio savotiškumo žymės, antropologų nuomonės dar labai skiriasi. Apskritai, rase yra vadinama grupė žmonių, turinčių bent *vieną* juos jungiantį *kūno* bruožą. Bet kas sudaro šito bruožo esmę? — štai klausimas, kuris išskaldo pažiūras. Nei galvos forma, nei jos dalių santykis, nei odos spalva, nei plaukų augimo būdas nėra neginčijami vienos ar antros rasės ženklai. Vis dėlto būtų nelogiška dėl šitų nepergalėtų sunkenybių paneigti rasinį skirtingumą ir rasės problemą laikyti nesančia.

Laikydami žmogų tokia būtybe, kurios prigimtį sudaro gyvulinis ir dvasinis pradai, galime lengvai atspėti, kad rasinis žmogaus savotiškumas kyla iš *gyvulinio* prado. Rasė keroja *kūne* ir tik per kūną ji daro įtakos žmogaus sielai. Dvasinių rasių *nėra* ir *negali* būti. Rasė yra *zoologinis žmogaus savotiškumas*. Bet kaip tik dėl to, kad rasė yra zoologinis dalykas, ji *pasikartoja*. Tos pačios kūno ypatybės klesti daugelyje žmogiškų individų, ir šitas jų bendrumas tampa vienijančia jungtimi. Žmonės darosi surišti vieni su antrais tuo, ką jie turi bendra savo kūne, būtent: *zoologiniu vienodumu*. Taip tad didesnė ar mažesnė žmonių grupė tampa rase. Rasė yra *zoologinis vienetas*, nes jo jungtis yra zoologinė. Individas gali būti priskirtas kuriai nors rasei tik tada, kai jis turi tam tikrų *kūno* ypatybių. Klaida būtų laikyti žmogų, pav., žydiškosios (priešakinės Azijos) rasės tik dėl to, kad jis turi ypatingą likimą pasipelnyti. Iš rasės gal ir būtų kartais galima pažinti psichiką, bet *niekados* iš psichikos negalima atspėti rasės. Vienodi dvasios bruožai gali būti įgyti visai kitokiu keliu.

---

[6]) Rasse und Volk, 7 p.

Rasė todėl yra zoologinis savotiškumas, tam tikrą žmogiškų individų skaičių sutelkiąs į zoologinį vienetą. Šitoje apibrėžtyje glūdi du bruožai: *subjektyvinis* — zoologinis individo savotiškumas ir *objektyvinis* — zoologinis vienetas. Tikrumoj žodis *rasė* šiandien yra vartojamas abejopa prasme. Juo vadinamas ir *žmogaus nusiteikimas* ir tam tikra *žmonių grupė*. Bet ir vienu ir kitu atveju *rasė visados yra zoologinis dalykas.*

Palikdami antropologams surasti *konkretų esminį* rasės elementą, čia iškelsime dvi charakteringas josios ypatybes: *pastovumą* ir *paveldimumą*. Rasė, kaip zoologinis dalykas, yra *grynai prigimties* davinys. Šitame josios prigimtiškume kaip tik ir laikosi anų dviejų ypatybių šaknys. Rasė yra labai *pastovi*, kaip ir visa prigimtis. Ji esti tol, kol jai priklausą individai ją palaiko daugiminimosi keliu. Rasę apsprendžia prigimtis: ji ją sukuria, ji ją ir perteikia. Rasės pastovumas yra neišvengiamai surištas su josios paveldimumu: pastovumas tuo ir apsireiškia, kad rasinės žymės tiksliai atsikartoja naujuose individuose. Žmogus čia nieko negali pridėti — nebent kultūros priemonėmis tobulinti *jau apspręstą* individą. S. R. Steinmetzas todėl visai teisingai rase vadina „pastovumą tam tikrų pirmykščių ypatybių, kurios, būdamos bendros visiems rasės individams, visos yra paveldimos naujųjų kartų“[7]).

c. Rasė ir tauta

J. G. Herderis neigė rasę. Jam ji yra „nekilnus žodis“ ir žmonių skirstymas pagal odos spalvą — „dirbtinis padaras“. „Visa, sako jis, yra tik atspindžiai vieno ir to pačio vaizdo, kuris išplinta visoje žemės erdvėje ir laike“[8]). Vietoje rasės Herderis vartoja žodį *Volk — tauta*. Herderio nusistatymas prieš rasę yra visai suprantamas, nes jo meto antropologai su rase siejo ir skirtingą žmonių kilimą[9]). Kad rasės nereiškia skirtingos žmonių kilmės, kad jos yra tik *vienos* žmonijos atspalviai — čia Herderis sako visišką tiesą. Bet jau ir šitie atspalviai turi nemaža reikšmės. Rasė zoologinių ypatybių vienodumu sujungia tam tikrą individų skaičių į zoologinį vienetą, kuris yra *skirtingas* nuo kitų šios rūšies vienetų. Rasinį vienodumą turintieji *individai* savaime glaudžiasi prie vienas kito, o rasinio *skirtingumo* grupės savaime tolsta nuo viena kitos. Rasė yra pirmutinis veiksnys, kuris skaldo *žmoniją* ir jungia *žmones*.

Čia tad ir išeina aikštėn rasės reikšmė ir įtaka *tautai*. Jau iš paviršiaus pažiūrėjus, tauta atrodo kaip vienetas, *skirtingas* nuo

---

[7]) cit. P. Barth, Philosophie der Geschichte als Soziologie, 584 p.

[8]) plg. Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, 80 p. II. Riga u. Leipzig 1784.

[9]) ibd.

kitų ir *vieningas* savo viduje. Vadinasi, jis buvo sukurtas tokių veiksnių, kurie skaldė žmoniją į grupes ir kartu jungė grupėse individus. Vienas iš tokių veiksnių kaip tik ir yra rasė. Ji yra pirmutinis skaldąs ir jungiąs veiksnys, nes ji yra grynai iš prigimtosios srities. Prigimtis visame gyvenimo plote yra pirmutinė, kaip medžiaga ir atrama. Rasė deda tautai bendrą pagrindą, ant kurio vėliau gali išsivystyti įvairūs pavidalai. Ji yra jai medžiaga ir prigimtoji atrama. Tauta negalėtų atsirasti, jei rasė nesujungtų paskirų žmonių tam tikrais, tegul ir grynai zoologiniais, ryšiais. Galima tvirtinti, kad kiekvienos tautos pagrinde glūdi *rasinis vieningumas. Zoologinis tautos pamatas visados yra vieningas.* Jis gali būti sudėtas iš daugelio pradų, bet šitie daugingi pradai turi būti jau suaugę, jau sukūrę tam tikrą išvestinę rasę. Kur tokio suaugimo *dar* nėra arba kur jo tikrumoj *nebuvo* (nors iš vidaus jis ir atrodė esąs), ten negalima kalbėti nė apie tautą. Tautos niekados nesukurs *dvi* (ar daugiau) išsiskyrusios rasės. Dėl to negalima kalbėti apie „belgų *tautą*"[10]), nes ten flamandų ir valonų skirtingumas ne tik nėra išnykęs, bet dar net sąmoningai gaivinamas. Taip pat dar tik „tampančia *tauta*" (gal net geriau „tautomis") reikia laikyti „amerikiečių tautą", kur *istorinis likimas* pamažu jungia rasinius skirtingumus.

Rasinį *vieningumą* reikia skirti nuo *rasinio grynumo.* Pripažįstant ir reikalaujant tautos pagrindui rasinio vieningumo, nieku būdu negalima tvirtinti, kad tauta turinti turėti ir rasinį grynumą. Dar daugiau, šiandien nė viena *kultūringa* tauta nėra gryna rasiniu atžvilgiu. Tautų bendravimas jungia ne tik idėjas, bet maišo kraują ir sulieja rases. Vis dėlto šitoks susimaišymas nekenkia rasiniam tautos vieningumui, nes įvairūs elementai susilieja ir sudaro *vieningą* dalyką. Tik šita prasme ir sakome, kad tauta turi turėti vieningą rasinį pagrindą, kaip pirmutinį skaldantį ir vienijantį veiksnį. Šitas pagrindas *gali būti* vieningas iš prigimties, jei prie jo nėra neprisiplakę svetimų elementų. Bet jis *turi tapti* vieningu, jei viena rasė susimaišo su kitomis. Tauta visų pirma turi būti *gamtinis vienetas,* ant kurio vėliau galėtų išaugti tauta, kaip *kultūrinis vienetas.*

d. Rasės vertingumas

Rasių skirtingumas dar anaiptol nėra jų vertingumas. Rasinio savotiškumo negalima laikyti *nelygiaverčiu.* Tas pažiūras, kurios vieną rasę labiau vertina, negu kitą, reikia kartu su Fr. Oppenhei-

---

[10]) Prieš didįjį karą buvo manoma, kad Belgija esanti *tauta,* nes neatbudęs flamandų tautiškumas buvo palaikytas išnykusiu ir susiliejusiu su valonais. Bet did. karas parodė, kad tokio susiliejimo ten nebūta. Flamandai atbudo ir ryškiai atsiskyrė nuo valonų. Šiandien Belgijoj yra nuolat kartojama: „Belgijoj nėra belgų". Belgija yra ne tauta, bet tik valstybė.

meriu pavadinti „die Pseudowissenschaft der Herrenschicht" („ponijos pseudomokslas")[11]). Tiesa, „rasinis išdidumas" tūno pasislėpęs kiekvieno žmogaus širdyje, vis tiek ar jis būtų bušmėnas ar Europos baltasis. Rasinė neapykanta eina greta su žmogaus egoizmu. Bet reikia suprasti, iš kur kyla didžiavimasis savo rase ir neapkentimas kitų rasių. Ne iš kur kitur, kaip iš ten, iš kur kyla ir pati rasė. Rasė savo esmėje yra zoologinis-gyvulinis dalykas. *Rasinis tad išdidumas ir rasinė neapykanta taip pat yra zoologinis išdidumas ir zoologinė neapykanta.* Tai gyvulinio žmogaus prado dalykai, bendri jam su gyvulių pasauliu. Kaip vienos gyvulių bandos individai neapkenčia ir persekioja kitos bandos individus, taip *lygiai toks pat* jausmas stumia žmogų gėrėtis sava rase ir persekioti svetimąją. Tai yra faktas, turėjęs istorijoje, tiesa, didelių ir labai skaudžių pasėkų (pv., Amerikos indėnų išnaikinimas, baltųjų elgesiai Afrikoje, Azijoje ir t.t.). Bet jis žmogui garbės nepadarė. *Juo* grįsti tautos teises reikštų tautos žygius pateisinti gyvuliškais instinktais.

Gali viena rasė būti vertingesnė už kitą *fiziniu* atžvilgiu (pv. atsparumas ligoms, patvarumas darbe ir t.t., nors antropologai dar ir dėl to labai abejoja), bet dėl to ji nė kiek nepasidaro vertingesnė etiniu atžvilgiu. Dėl rasinio skirtingumo nė viena tauta neįgyja teisės vyrauti kitų tautų sąskaita. Teisės pagrindas yra ne zoologinis savotiškumas, bet *žmogiškasis asmuo*, respektyviai *tautinė individualybė*. Kaip vienas individas prilygsta kitam tuo, kad jis yra asmuo, taip ir kiekviena tauta yra lygi kitai tautai *etiniu atžvilgiu* tuo, kad ji yra individualybė. Kaip tvirti individo raumens dar neduoda jam teisės pavergti silpnesniuosius, taip tautos gausingumas bei stiprumas negali būti pateisinimas paglemžti kitai, mažesnei tautai. Teisės grindimas zoologiniu vertingumu yra grįžimas į „kumščio teisės" laikus ir pirmas žingsnis į civilizuotą subarbarėjimą. (Kad iš tikro šitas pavojus grąso Europai, matysime trečioje dalyje, kalbėdami apie nacionalizmą).

Dabar galima įvertinti žinomas Aristotelio ir stoikų pažiūras į žmonių lygumą. Aristotelis savo *Politikoj* vienus žmones skyrė viešpatauti, kitus—vergauti. Dėl fizinio nelygumo jis paneigė etinį lygumą. Stoikai nuklydo į kitą vienašališkumą, paskelbdami *visokį* žmonių lygumą ir tuo būdu atmesdami rasės problemą. Tai yra du ryškūs vienašališkumai, įvairiais pavidalais besikartoją per visus amžius. Aristotelis, išeidamas iš *fizinio* žmonių *nelygumo*, peržengė teisėtas sienas ir priėjo etinį nelygumą. Stoikai, išeidami iš *etinio* žmonių *lygumo*, taip pat nuėjo pertoli ir paneigė fizinį nelygumą.

---

[11]) cit. P. Barth, Philosophie der Geschichte als Soziologie, 585 p. — Reikia pastebėti, kad nevienodas rasių vertinimas mūsų laikais nėra atsitiktinis dalykas. S. Behnas įrodinėja, kad visa dabarties dorinė pasaulėžiūra grįžta į *bajorijos ir ponijos* laikus, kad *edel* dabar pradedama aukščiau statyti už *heilig* (plg. jo Ethos der Gegenwart, Bonn, 1934).

Negalima nesutikti su stoikais dėl etinio žmonių lygumo, ką vėliau Krikščionybė ypatingai pabrėžė ir kas tapo gražiausiu kultūringos žmonijos laimėjimu. Bet negalima taip pat nepripažinti tiesos ir Aristoteliui, kad žmonės savo prigimtimi vis dėlto yra skirtingi. Tai yra faktas, kurio negalima neigti, bet kuris etiniam žmogaus (resp. tautos) vertingumui neturi reikšmės. Rasė yra gamtos dovana ir todėl, kaip tokia, savaime nesudaro jokio mato etiniam vertingumui, kaip, iš kitos pusės, etinė vertė nėra matas fiziniam vertingumui. Todėl ir Krikščionybė, laikydama žmones *lygiais* etiniu atžvilgiu (reikia skirti etinį *vertingumą* nuo vertingumo *turinio)*, nė kiek nesikėsina neigti *rasinio* jų skirtingumo. P. Barthas todėl ne visai teisingai ir per daug bendrai tvirtina, kad „teologinis istorijos filosofijos supratimas nežino jokio kitokio tautų suskirstymo, kaip tik pagal jų nusistatymą krikščioniškojo tikėjimo atžvilgiu"[12]). Krikščioniškasis istorijos supratimas neneigia rasinių skirtumų, kaip iš viso neneigia kūno įtakos sielai. Bet jis nesukeičia vertybių eilės nė jų pagrindo. Jis nesuskirsto tautų į viešpataujančias ir vergaujančias, kaip tai padaro rasizmo atstovai.

e. Rasės nepakankamumas tautai

Rasė yra vienas iš tautą formuojančių veiksnių. Bet pati viena ji dar nesudaro tautos, nes ji yra grynai prigimties veiksnys. *Pati viena* prigimtis niekados nepajėgia ko nors sukurti tobulai ir atbaigiamai. Ji tik pradeda, tik duoda medžiagos, o josios žygius toliau tęsia kiti veiksniai. Taip yra ir su rase. „Grynos kilmės bendrumas, sako O. Baueris, visuomet sudaro tik rasę, bet niekados tautą"[13]). Rasinio bendrumo dar per maža, kad individas taptų tos ar kitos tautos nariu. Rasinis vieningumas yra tik *galimybė* tautai atsirasti. „Rasė yra tik sąlyga kultūrai"[14]). Tiesa, šitoji sąlyga yra labai svarbi ir būtina. Bet ji visados lieka tik galimybė ir tik sąlyga, kurią kiti veiksniai turi paversti tikrove ir išpildyti. „Rasiniai polinkiai yra viena gija istorijos audime, bet nieku būdu ne visa istorija"[15]). Rasė tautos gyvenime yra *plačiausias* pagrindas, bet užtat mažiausiai turiningas ir mažiausiai aprėžtas.

Pati viena rasė net nesuformuoja *tobulai* tautos, kaip *gamtinio* vieneto. Jau toje pačioje rasinėje grupėje randame daugybę įvairių šakų ir šakelių, kurios priklauso *tai pačiai* rasei, bet kurios *jau* yra

---

[12]) Op. cit. 556 p.

[13]) Nationalitätenfrage und Sozialdemokratie, 132 p. Wien 1907.

[14]) W. Sauer. Schöpferisches Volkstum als national- und Weltpolitisches Prinzip, „Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie", 7 p. spalių mėn. 1933 m.

[15]) P. Barth, Philosophie der Geschichte als Soziologie, 597.

įgijusios *kitokių* žymių. Matyti, josios susidūrė su kitokiais veiksniais, kurių įtaka jas kiek išskyrė iš bendro kamieno. Šitie veiksniai glūdi *gyvenamojoje aplinkoje.*

2. Gyvenamoji aplinka

a. Aplinkos įtaka tautai

Kad gyvenamoji aplinka daro didelės įtakos ne tik atskiriems individams, bet ir *tautoms* ir net visai žmonijai, tą nujautė jau antikinės senovės geografai. Jau Hippokrato veikale *Apie orą, vandenį ir vietą,* istoriniuose Herodoto ir Tukidido raštuose randame visai teisingų pastabų apie gamtinę aplinką ir josios reikšmę.

Bet senieji rašytojai daugiau kalbėjo apie gyvenamosios aplinkos įtaką žmonių *kūnui* ir jų *ūkiui.* Tuo tarpu modernieji antropogeografai[16]) pastūmėjo šitą mintį toliau, iškeldami gamtos reikšmę apskritai *visam* žmogaus gyvenimui. Antropogeografija savo pradžioje (pav., Ratzelio veikalai) ir norėjo visų pirma patarnauti *istorijai,* įrodydama, kad gamtos įtaka iš tikro yra realus veiksnys žmonijos išsivystymo eigoje, kad istorija tam tikra prasme yra apsprendžiama ir gamtos, ne tik laisvo žmonių veikimo. Herderis, pav., mėgo sakyti, kad *istorija yra tekanti geografija, o geografija yra stovinti istorija.* Žinoma, būtų pakartota istorinio materializmo klaida, bandant istoriją suprasti, kaip gamtos vyksmo dalį. Bet iš kitos pusės būtų taip pat perdėtas spiritualizmas, nepripažįstant gamtai *jokios* reikšmės. Istoriją kuria žmonės, bet „istorija riedi *žemėje*"[17]).

Supratus žmogaus ir aplinkos sąvaiką, buvo iškeltas naujas tautų formavimo veiksnys, kurį šiandien mes vadiname *gyvenamąja aplinka.* Mūsų lakais nėra nė abejonės, kad ta vieta, kurioje žmonės gyvena, daro žymios įtakos visai jų prigimčiai. „Žmogus, kaip jūra, siurbiasi į žemę"[18]). Žemė žmogų ne tik nešioja, ne tik duoda medžiagos jo idėjoms įkūnyti, bet ji pritraukia ir jį patį, ji jį lenkia ir apsprendžia.

Būtų klaida manyti, kad žemės įtaka silpnėja, kultūrai augant. Tiesa, kultūrinė kūryba išvaduoja žmogų iš klaidingos *psichinės* vienybės su gamta. Kultūringas žmogus atsistoja priešais pasaulį, kaip subjektas prieš objektą, kaip veikėjas prieš medžiagą. Bet fizinis jo ryšys su šituo objektu ir su šita medžiaga esmėje lieka toks pat: keičiasi jo tik išvaizda. Dar daugiau. Galima net tvirtinti, kad

---

[16]) Pav., El. Reclus (L'homme et la terre), Fr. Ratzel (Anthropogeographie), J. Brunhes (La Géographie humaine) ir kiti.

[17]) J. Brunhes, La Géographie humaine, 58 p. Paris ^{2}1912.

[18]) Fr. Ratzel, Anthropogeographie, 9 p.

gamtos apvaldymas, kuriuo taip giriasi modernusis žmogus, dar labiau jį su ja suriša. „Juo daugiau žmogus į žemę įdeda darbo ir kapitalo, tuo labiau jis turi su ja suaugti". Šitasai H. Hassingerio[19]) posakis tinka visai civlizacijai. Jeigu šiandien su baime kalbama apie žmogaus pasivergimą jo pačio sukurtai technikai, tai čia kaip tik ir pasirodo tasai žmogaus suaugimas su fiziniais daiktais. Tikrumoj tad „civilizuoto žmogaus ryšys su savo aplinkos gamta nėra nė kiek palaidesnis, negu pirmykščio žmogaus; tik jis yra mažiau užčiumpamas, subtilesnis, labiau susipainiojęs ir labiau tarpiškas"[20]). Žmogus gamtos veiksnių negali *panaikinti*. Jis gali juos tik tvarkyti ir keisti. Jis turi, kaip gražiai pastebi J. Brunhes, „retą ir didingą lankstumą prisitaikinti"[21]). Bet prisitaikymas niekados nėra atsipalaidavimas.

Taip yra su kiekvienu individu, taip yra su visa žmonija, taip yra galop ir su tarpininku tarp individo ir žmonijos — su *tauta*. „Tauta taip pat yra gamtos augmuo, kaip ir šeima, tik turinti daugybę šakų"[22]). Tauta taip pat patiria gamtos įtakos. Gyvenamoji aplinka tęsia toliau rasės pradėtą darbą. Klimatas, geografinė padėtis, žemės pobūdis ir josios turtai—vis tai gyvenamosios aplinkos veiksniai, kurie lygina rasinio vienodumo jungiamą žmonių grupę, įdiegdami jai bendrų polinkių, bendrų bruožų, dar labiau glaudžiančių žmones vienybėn. Rasė dėl savo platumo tam tikrai grupei yra visados tik *giminė*. Tuo tarpu gyvenamoji aplinka suskaldo šitą plačią giminę į *rūšis*. Ji yra pirmutinis *specifikuojąs* veiksnys tautų išsivystymo eigoje. Rasės įtaka tautai ateina iš vidaus, gyvenamosios aplinkos — iš šalies. Ir tik tada, kai prie išvidinio vienodumo prisideda *išviršinių* veiksnių vienodumas, tik tada didesnė ar mažesnė žmonių grupė įgyja aprėžtą ir savotišką išvaizdą.

Fr. Ratzelis gamtos įtaką lygina su tam tikros formos uola, į kurią vienodai dūžta atkeliavusios jūros bangos[23]). Vienoda gyvenamoji aplinka daro vienodos įtakos[24]). Bet šitos įtakos objektai yra nepastovūs. Taūtos negyvena amžinai toje pačioje vietoje. Gyvenamosios aplinkos keitimas nelieka be įtakos. Naujos gyve-

---

[19]) Geographische Grundlagen der Geschichte, 8 p. Freiburg i. Brsg. 1931.

[20]) H. Hassinger, op. cit. ibd.

[21]) La Géographie humaine, 742 p.

[22]) J. G. Herder, Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, II. 261 p.

[23]) Plg. Antropogeographie, 9 p.

[24]) Šitasai vienodumas nėra ir negali būti absoliutinis. J. Brunhes teisingai yra nurodęs psichologinį tautų skirtingumą, kuris savo ruožtu daro įtakos gyvenamajai aplinkai, ir todėl viena tauta *tose pačiose sąlygose* gali įgyti kitokių bruožų, negu antra. (Plg. jo „La Géographie humaine" paskutinius skirsnius).

nimo sąlygos įspaudžia ir naujų bruožų. „Gamtos įtaka žmogui keliauja drauge su žmonėmis ir tautomis“[25]). Todėl gyvenamąją tautos aplinka reikia laikyti ne tik tą, kurioje *dabar* tauta gyvena, bet ir tą, kurioje *bet kada* josios gyventa. Tautos atsiradimo vaizdas būtų nepilnas, jei būtų ištirta tik šiandieninė josios aplinka, praleidžiant tas gamtines įtakas, kurios kito kartu su tautos keliavimu.

Reikia tačiau pastebėti, kad gyvenamosios aplinkos įtaka yra sunkiai užčiumpama ir dar sunkiau formuluojama. Šitas sunkenybes nujautė jau Herderis. „Yra nežymių nusiteikimų, sako jis, kurių galima pastebėti visame įsigyvenusių tautose papročių plote, bet kuriuos yra labai sunku pažymėti“[26]). Taip yra dėl to, kad gamtos įtaka tautai visų pirma yra labai *lėta*. Žymesnės ypatybės ir ryškesni polinkiai yra formuojami ištisus amžius ir net tūkstančius metų. Be to, gamtos veiksniai susimaišo patys, supainiodami tuo būdu ir pačią tautos individualybę. Čia dar prisideda ir neaiški rasės veikmė. Tikrumoj yra labai sunku pasakyti, ar kuris nors tautos bruožas yra padaras rasės, ar gyvenamosios aplinkos, o gal ir abiejų kartu. Kol gamtos mokslai neišaiškins rasės įtakos, tol ir gyvenamosios aplinkos veikmė bus *tamsi*, nors visados reali ir jaučiama.

b. Klimatas

Pakalbėjus apie gyvenamąją aplinką apskritai, tenka paminėti keletą ryškesnių *josios* veiksnių, kurie daro svarbios įtakos vienokiam ar kitokiam tautų išsivystymui. Pirmoje vietoje čia reikia pastatyti *klimatą*. Klimatas nėra vienas kuris veiksnys, bet ištisa veiksnių eilė arba, kaip Herderis sako, „priežasčių chaosas“[27]). Po klimato vardu slepiasi visas ryšulys vienas su kitu ankštai sujungtų apraiškų[28]). Jos veikia labai nevienodai ir labai ilgai, kol jų įtaka įsibrauna net į žmogaus psichiką. „Klimatas ne verčia, bet palenkia“[29]). Klimatas sudaro žmoguje tam tikrų nusiteikimų. „Mes esame molis klimato rankose“[30]), vadinasi, tokia medžiaga, kuriai galima suteikti įvairių pavidalų, nekeičiant josios esmės.

Klimatas tautai turi dvejopos reikšmės. Visų pirma jis vienaip ar kitaip apsprendžia *atskirus individus*, lenkdamas juos prisitaikyti prie jo sudarytų sąlygų. Karštas ir drėgnas atogrąžų klimatas migdo žmogų ir dėl to mažina kūrybinį jo produktingumą. Šiaurės klimatas žadinte žadina veikti, nors žmogus čia nekartą išeikvoja savo jėgas kovoje su žiauria gamta. Šiaurės klimatas *verčia* žmogų apsi-

---

[25]) Fr. Ratzel, Antropogeographie, 38 p.
[26]) Op. cit. 104 p.
[27]) Op. cit. 119 p.
[28]) Brunhes, La Géographie humaine, 19 p.
[29]) Herder, op. cit. 104 p.
[30]) Herder, op. cit. 96 p.

žiūrėti ir taupyti; pietų klimatas *leidžia* nepaisyt ir eikvoti, nes gamta yra čia visu kuo pertekusi.

Klimatas taip pat apsprendžia ir tautos *gyvenimo sąlygas*, darydamas didelės įtakos gyvenamosios vietos gamtai, pv., žemei, augmenims, gyvuliams ir k.d. Ūkis, susisiekimo priemonės, prekybos centrai yra kitaip sutvarkyti, jei tauta gyvena drėgname klimate, ir vėl kitaip, jei ji apsistoja sausoje vietoje. Šitos *kitokios* sąlygos savo ruožtu paskui apsprendžia ir indvidą ir tautos kultūrą. Fr. Ratzelis visai teisingai teigia, kad „dauguma gamtos įtakų aukštesniam dvasios gyvenimui ateina tarpininkaujant ūkiškiems ir visuomeniniams santykiams"[31]). Tuo tarpu tautos ūkį, o per jį ir visuomeninį gyvenimą, klimatas kaip tik daugiausia apsprendžia. Klimato įtaka tautai darosi: 1. *tiesioginė*, einanti tiesiog į atskirus josios narius ir 2. *netiesioginė*, pasiekanti individus per gyvenimo sąlygas.

Tyrinėjant todėl tautos individualybę, negalima tylomis praeiti pro klimatą. Psichinė tautos individualybė, kurianti tikrai *tautinį* gyvenimą, atsiremia į *fizinę* individualybę, kuriai suformuoti klimatas turi pirmaeilės reikšmės. Šita prasme ir galima sakyti, kad „klimato skirtumų susibėgimas pagyvina ir paskatina vienos kurios žemės dalies istorinę eigą"[32]). Nuo vienokio ar kitokio klimato ir visa tautos istorija darosi vienaip ar kitaip paspalvinta.

c. Teritorija

Antrasis gyvenamosios aplinkos veiksnys, darąs įtakos tautų susiformavimui, yra pati *vieta*, kurioje gyvenama arba *teritorija* ir josios *pobūdis*. Teritorija tautos išsivystymui yra būtina. Žemė, kaip gyvenamoji *vieta*, tautų istorijoje visais laikais turėjo labai didelės reikšmės. „Visos kovos dėl viešpatavimo, sako J. Brunhes, yra kovos dėl erdvės"[33]). Ir suprantama, nes „praradusi žemę, tauta žengia atgal"[34]). Jeigu kartais jau susiformavusi tauta gali gyventi ir be teritorijos (pv. žydų tauta), tai *dar besiformuojanti* turi būtinai ją turėti. Paskiri žmonės, tegul jie būtų ir vienos rasės, niekados *nesukurs* tautos.

Bet tautą vienaip ar kitaip apsprendžia ne tiek *pati* teritorija, *kaip tokia*, kiek josios *pobūdis* arba svarbesnieji josios bruožai. Iš jų pirmoje eilėje turi reikšmės teritorijos *plotas*. Tai, rodos, nežymus dalykas, bet tikrumoj jis turi begalinės reikšmės tautai išsivystyti. Pasirodo, kad geresnės įtakos tautai daro *ankšta* teritorija, negu *erdvi*. Ratzelis taip charakterizuoja ankštos teritorijos reikšmę: „Iš prigimties ankšta erdvė turi tą gerą pusę, kad ją užpildanti tauta

---

[31]) Antropogeographie, 34 p.
[32]) Fr. Ratzel, op. cit. 353 p.
[33]) La Géographie humaine, 755 p.
[34]) Fr. Ratzel, op. cit. 42 p.

anksti išmoksta ją pažinti ligi pat pakraščių, dvasiškai ją apvaldo, išnaudoja visus turtus ir dėl ankšto susiglaudimo jaučiasi esanti vienybėje su apgyventa žeme. Ankšta erdvė suspaudžia gyventojus, anksti stumia žmones susiartinti, pagelbsti jųjų bendradarbiavimui ir kultūros elementų sąvaikai, iš ko kyla *ankstyvesnis kultūros subrendimas*"[35]). Dėl to ir mažų teritorijų tautos ne tik neturi nusiminti, bet priešingai, savo teritorijos ankštumą jos turi paversti kultūrinio išsiskleidimo varikliu.

d. Jūra

Ypatingos, tiesiog nepakeičiamos, reikšmės tautoms turi *vanduo*. „Jis yra žmonėms didesnis turtas, negu akmens angliai arba auksas"[36]). Didžiausi kultūros centrai yra visuomet buvę prie jūros arba bent prie didesnių upių. Ir juos sukūrė ne tautų gausingumas, bet patogios vandens teikiamos sąlygos. Žmogaus viešpatavimas ant vandens yra vaisingiausias žygis visoje civilizacijos istorijoje.

Visa tai, ką gero turi vanduo, *jūra* įkūnyja aukščiausiame laipsnyje. Jūra tautai yra laisvės ir atdarų galimybių simbolis. Tai laisva erdvė, kurioje galima išmėginti įvairiausios jėgos ir įvairiausi sugebėjimai. Tai kelias į subrendimą, lankstumą ir kultūrinę galybę. Vanduo, ypač jūra, nepakenčia vienodumo. „Be jūros, sako Fr. Ratzelis, žmonija pati savyje būtų tapusi vienodesne, bet šitame vienodume būtų likusi skurdesnė ir mieguistesnė"[37]). Nuolatinis vandens kitimas įspaudžia šitų bruožų ir toms tautoms, kurios turi su juo nuolatinių santykių. Jūrą liečiančios tautos yra žymiai judresnės, negu gyvenančios sausumos viduryje. Nenuostabu todėl, kad visais laikais, visos tautos žūt būt stengėsi prieiti prie jūros ir turėti bent vieną uostą, iš kurio jos galėtų laisvai išvykti į pasaulį. „Mažos tautos ir šalys, prieidamos prie atviros jūros, atsidaro kelią pasauliui valdyti"[38]). Tam kartais pakanka vieno vienintelio uosto (pv. Venecijos valstybė 14—15 šm.).

e. Kalnai ir lyguma

Po jūros *kalnai* įspaudžia juose gyvenančioms tautoms ryškiausių bruožų. Kalnų žmogus visados *kopia*. Jo kūnas paprastai esti užgrūdintas, nors jis apie tai nė negalvotų. Bet kalnai daro žymios įtakos ir žmonių dvasiai. „Jau seniai patirta, rašo Fr. Ratzelis, kad dauguma kalnų gyventojų siela yra tvirtesni, jaunesni ir

---

[35]) Op. cit. 161 p.
[36]) J. Brunhes, La Géographie humaine, 67 p.
[37]) Op. cit. 211 p.
[38]) Fr. Ratzel, op. cit. 198 p.

judresni, negu slėnių žmonės. Taip yra visais laikais ir visuose kraštuose"[39]). Kalnų gyventojai arčiau ir dažniau susiduria su gamta. Tuo tarpu „santykiuodama su gamta, siela išsivysto laisviau ir savarankiškiau, negu santykiuodama su gniuždančia žmonių mase. Dėl to kalnų gyventojuose mes sutinkame užgrūdintus, uolius, judrius, mylinčius tėvynę ir laisvę žmones"[40]). Jeigu šiandien šveicarai, būdami labai mišras junginys, vis dėlto sudaro vieningą *tautą*, tai tam didelės įtakos turi ir gyvenamosios jų vietos kalnuotumas.

Kalnų priešginybė yra *lyguma*. Ji paverčia tautą vienalyte mase, naikina įtampą tarp priešingų pradų ir dėl to žymiai apsunkina kultūrinę kūrybą. Lygumoje trūksta viso to, kas yra kalnuose. „Bet tai, ko labiausiai trūksta, yra tosios išvidinės tautos prigimties priešginybės, kurios praturtina tautos charakterį ir sugebėjimus"[41]). Lygumos tauta nėra įvairi tauta. Bet iš kitos pusės lygumos žadina fantaziją ir tam tikrą pasidavimą savaimingam gamtos ritmui, kas turi didžios reikšmės *meniškajai* tautos kūrybai. Kalnų žmogus yra visų pirma *intelektualistas*, nes jis esti priverstas *svarstyti*. Lygumos žmogus yra *fantastas*, nes plati erdvė nesukliudo nei jo pojučių nei jo jausmų. Kalnų žmogus stebi gamtą, kaip objektą; lygumos žmogus pasineria joje ir yra josios nešamas. Rusų tautos palyginimas su šveicariečių tauta parodo, kokios įtakos turi lyguma ir kalnai.

Gyvenamosios aplinkos įtaka todėl apsireiškia:

1. atskiro individo kūne ir sieloje, sudarydama jame pastovių bruožų arba nusiteikimų, bendrų visai tautai; ji išvysto *etninį tautos* tipą;

2. tautos išsiplatinime, nubrėždama jam kryptį, sienas ir sąlygas, vadinasi, apspręsdama tautos *išplitimą;*

3. tautos susiorganizavime, pagamindama vienokių ar kitokių sąlygų, kurios nelieka be reikšmės visai tautos *santvarkai;*

4. tautos *santykiuose su kitomis tautomis*, juos palengvindama ar pasunkindama ir tuo būdu tautą artindama prie kitų arba nuo jų tolindama.

3. Istorinis likimas

a. Istorijos reikalingumas tautai

Gyvenamoji aplinka yra *erdvės* veiksnys. Istorinis likimas yra *laiko* veiksnys. Kaip tauta negali būti suformuota tik vieno išvidinio veiksnio (rasės), nes ji gyvena tam tikrose sąlygose, kurios ją taip pat apsprendžia, taip lygiai ji negali būti suformuota nė vieno

---

[39]) Op. cit. 265 p.
[40]) Fr. Ratzel, op. cit. ibd.
[41]) Fr. Ratzel, op. cit. 288 p.

erdvės veiksnio (gyvenamosios aplinkos), nes tauta gyvena ne tik erdvėje, bet ir *laike*. Erdvė yra laiko atrama. Kur nėra erdvės, ten nėra nė laiko. Bet iš kitos pusės laikas įprasmina erdvę. Erdvinei kategorijai „šalia vienas kito" (Nebeneinander) laikas prideda dar vieną kategoriją: „po vienas kito" (Nacheinander). Tapsmas virsta besikeičiančių elementų buvimu (esse successivorum est fieri, Suarez).

Tautos išgyventas laikas arba josios istorija yra jai tas pats, kas individui subrendimas amžiaus atžvilgiu. Kaip individas tampa asmenybe tik po tam tikro laikotarpio, taip ir žmonių grupė tampa *tikra tauta* tik po tam tikro *bendrai* išgyvento istorinio tarpsnio. Kur šitokio pergyvenimų bendrumo nėra, ten nėra nė tautos. Irokezų gentys Amerikoje, išsisklaidžiusios giriose, nepergyveno bendro istorinio likimo ir todėl niekados nepriaugo ligi tautos, nors buvo labai gausingos, buvo tos pačios kilmės ir gyveno maždaug toje pačioje aplinkoje. Jos liko šalia istorijos, ir todėl jų gyvenimas niekados nesusikristalizavo *tautos* pavidalu. Tuo tarpu pietų indėnai, bendro likimo spiriami, sudarė tautas, valstybes ir kultūras, labai galingas ir labai originalias (actekai Meksikoj, inkai Peru ir k.).

Dar ryškesnį istorinio likimo reikšmės pavyzdį duoda *šveicarai* ir *žydai*. Šveicarai neturi net savos kalbos, o vis dėlto būtų klaida manyti, kad šveicarų tauta yra telkinys arba atlauža iš italų, prancūzų ir vokiečių tautų. Šveicarijos italai nėra italų tautos dalis (nors rasė ir gyv. aplinka beveik ta pati), ir Šveicarijos vokiečiai anaiptol nesijaučia vokiečių tautos nariais. *Istorinis likimas* juos atskėlė nuo senų kamienų ir sutapdė į vieną organišką vienetą. „Esminių šveicarų tautos sąmonės apraiškų stebėjimas, sako J. K. Schumannas, aiškiai rodo, kad tai (8 p.) yra nuostabiai išugdytas atsiminimas bendrai pergyventų įvykių, bendrų kovų ir savęs teigimo, iš kurio ši tauta semiasi maisto"[42]). Teisingai sakoma, kad šveicarų galvojimas yra grynai istorinis. Čia yra pagrindas jų tradicijų ir kartu jų tautos pastovumo. Šveicarijos pavyzdys aiškiai rodo, ką reiškia istorinis likimas tautai *tapti*.

Žydų atveju istorinis likimas apsireiškia, kaip galia tautai *išsilaikyti*. Netekę savos kalbos[43]), teritorijos, valstybės, vienos religinės organizacijos, išsklaidyti po visokias tautas ir kultūras, niekinami, ujami ir dažnai net persekiojami, jie vis dėlto išliko ligi mūsų dienų, kaip *vieninga tauta*, ir pamažu rengiasi atgyti valstybiniam gyvenimui (sijonistų sąjūdis). Nereikia čia ieškoti stebuklo. *Ypatingas* istorinis šitos tautos likimas taip stipriai sujungė žmones, jog nei erdvės nei laiko išskaldymas nepajėgė jų sutirpdyti kitų tautų

---

[42]) Volk und Geschichte, 8—9 p. Giessen 1931.

[43]) Šiandien vieni žydai kalba ispanų ir hebrajų (Turkijos, Afrikos ir apskritai Pietų-Vakarų žydai), kiti hebrajų, vokiečių ir slavų (92% visų Rytų žydų) kalbų mišiniu.

masėje. Jie visados liko atsiskyrę „ne tiek biologine, kaip teisingai pastebi N. Mülleris, kiek istorine prasme“[44]).

Tiesa, nevisų tautų gyvenime istorinio likimo veikmė yra lygiai *ryški*. Bet visur ji yra lygiai *svarbi*. Nebūtų galima rasti nė vienos tautos, kuri nebūtų pergyvenusi vienokio ar kitokio istorinio likimo. Šitas pergyvenimas kaip tik ir duoda galutinį tautai pavidalą. „Bendra istorija, sako O. Baueris, apibrėžia bendros kilmės turinį“[45]).

b. Istorinio likimo esmė

Kas yra istorinis likimas savo esmėje? Ką reiškia, kad tauta *pergyvena* istorinį likimą? *Istorinis likimas visų pirma yra kultūrinio tautos gyvenimo tarpsnis*. Kultūra ir istorija yra surištos savo esmėje. Istorinis likimas yra tautos *tapsmas*. Bet ne kiekvienas tapsmas yra istorinis. Tiesa, kartais kalbama ir rašoma apie žemės istoriją, apie ledynų istoriją, bet čia žodis *istorija* yra vartojamas netikrąja prasme. Kur yra priežastingas gamtos vyksmas, ten nėra istorijos. Ten yra tik evoliucija. Istorija prasideda tada, kai atsiranda laisvai ir sąmoningai veikiąs žmogus. „Tik tai yra istorija, sako J. Bernhartas, kas savo veikimo istoriją kuria arba gali kurti, vadinasi, kas protu ir valia daro įtakos pasaulio eigai“[46]). Kol šitokio valingo bei sąmoningo įsikišimo nėra, tol nėra nė istorijos. Primityviosios tautos, kol jos gyvena *gryną* gamtos gyvenimą, taip pat dar neturi istorijos. *Istorija yra kuriamasis tapsmas*, kur žmogiškoji idėja įeina į prigimtąjį gyvenimą, jį tvarko ir keičia. Tikra prasme istorinis vyksmas savo esmėje visados yra *kultūrinis* vyksmas. Tauta tik tada gyvena *istorinį* tarpsnį, kai pradeda kurti *kultūrą*, kai iš prigimtosios ir būtinos evoliucijos žengia į laisvą kūrybą. Šiuo tad atžvilgiu *istoriniu likimu galima vadinti kultūrinius tautos žygius*.

Bet *kultūriškumas* dar neišsemia viso istorinio likimo turinio. Kultūrinio pobūdžio dar nepakanka, kad istorinis likimas taptų tautos formavimosi veiksniu. Kiekvienas tautų likimo veiksnys tautą *jungia* savyje ir *skiria* nuo kitų ne kuo kitu, kaip savo vienodumu. Rasė tik dėl to turi tautai reikšmės, kad ji yra zoologinio nusiteikimo vienodumas. Gyvenamoji aplinka tik dėl to jungia rasinę grupę, kad ji yra gyvenamų sąlygų vienodumas. Taip yra ir su istoriniu likimu. *Istorinis likimas tik tada tampa tautą formuojančiu veiksniu, kai jis yra vienodas visai tautai, kaip gamtiniam* (rasės ir gyvenamosios aplinkos sujungtam) *vienetui*. *Vienodumas* yra antroji

---

[44]) Staatslexikon, II, 1653 šp. hrsg. v. Hermann Sacherer, Freiburg i. Brsg. 1927.

[45]) Nationalitätenfrage und Sozialdemokratie, 131 p.

[46]) Sinn der Geschichte, 3 p. Freiburg i. Brsg. 1931.

esminė istorinio likimo žymė. Jeigu viena šito gamtinio vieneto dalis pergyvena vienokį istorinį likimą arba, kitaip sakant, imasi vienokių kultūrinių žygių, o kita dalis — kitokių, aišku, tokiu atveju atsiras *dvi* tautos, bet ne viena. Gamtinio vienodumo neužtenka tautai išsivystyti ligi pat galo. Todėl atsiradęs kultūrinis skirtingumas suskaldo prigimtąjį vienodumą į tiek dalių, kiek esti kultūrinių *žymiai* skirtingų krypčių. Kaip istorinio likimo vienodumas sujungia prigimtus skirtingumus (pv. šveicarai), taip jojo skirtingumas išardo prigimtą vienodumą. Tokio nevienodo istorinio likimo buvo, pv. perskirti lietuviai ir latviai.

Kad istorinis likimas iš tikro atbaigtų tautos išsivystymą, reikia kad jis būtų *bendrai pergyventas. Bendrumas* yra trečioji esminė jojo žymė. Vienodas likimas, tegul ir nepergyvenamas bendrai, įspaudžia, tiesa, tam tikrų vienodų bruožų. Bet jis nesukuria bendruomenės, be kurios tauta yra neįmanoma. Visų pasaulio kraštų darbininkai turi tų pačių žymių, apsireiškiančių savotišku darbininko charakteriu. Bet pasaulio darbininkija nesudaro *bendruomenės.* Vienodas darbininkams žymes įspaudžia jų likimo vienodumas. Bet kadangi jis nėra pergyvenamas *bendrai,* jis nepajėgia darbininkų suglausti į bendruomenę. Tuo bet kuri profesija ar klasė ir skiriasi nuo tautos, kad pirmąją sudaro tik likimo vienodumas, o antrąją ir vienodumas ir šio vienodo likimo pergyvenimo bendrumas. Juo likimas yra vienodesnis, tuo ryškesnių tų pačių bruožų jis palieka *individuose.* Bet juo jis yra *bendresnis,* tuo labiau jis suglaudžia individus *tarp savęs.* Tautai atsirasti neužtenka tik, kad žmonės turėtų tų pačių žymių kūne ir sieloje. Jai dar reikia, kad jie organiškai susijungtų tarp savęs, kad tai, kas yra vienoda, taptų kartu ir *bendra,* kad vienodumas sudarytų išvidiniam bendrumui pagrindą. Todėl, kai kalbama apie istorinį likimą, kaip apie tautų atsiradimo veiksnį, visados reikia jį suprasti *bendro* pergyvenimo prasme, nes tik „likimo bendrumas gimdo tautas“[47]).

Istorinį tad likimą galima taip apibrėžti: *istorinis likimas yra vienodi ir bendrai pergyventi kultūriniai tautos žygiai.*

c. Dinaminis istorinio likimo pobūdis

Jeigu į istorinį likimą žiūrėsime *dinaminiu* atžvilgiu, vadinasi, nagrinėsime kultūrinį tautos gyvenimą, *kaip vyksmą,* lengvai galėsime jame atskirti tris elementus: 1. *bendrus žygius praeityje,* 2. *bendrą gyvenimą dabartyje* ir 3. *bendrą sąmonę,* jungiančią tautos praeitį su dabartimi. Jei tauta neturi bendrų žygių praeityje, ji iš viso, *kaip tauta,* neturi praeities. Toji praeitis priklauso individams, gentims, bet ne *tautai,* kaip bendruomenei. Šiuo atveju tautos *dar* nėra. Jei

---

[47]) O. Bauer, Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 112 p.

tauta neturi bendro gyvenimo dabartyje, josios, kaip tautos, *jau* nėra. Šiuodu dalyku ir jų reikšmė yra visai aiškūs.

Kiek kebliau yra su trečiuoju elementu arba su *bendrąja sąmone*. Ar ir ji yra tautai reikalinga? Ar yra būtina, kad tauta savo sąmonėje jungtų praeitį su dabartimi, sukurdama tuo būdu nenutrūkstamą savo gyvenimo ryšį? Atsakymas į šiuos klausimus išplaukia iš pačios istorinio likimo esmės. Jei istorinis likimas *kuria* tautą, jis būtinai turi būti *vieningas*. Suskaldytas kultūrinis tautos gyvenimas netenka *bendrumo* ir darosi ne *vienas* ir *tas pats* likimas, bet keletas, kurie savo ruožtu formuoja ne vieną tautą, bet keletą. Čia mes randame dar vieną būtiną, nors ir išvestinį, istorinio likimo bruožą, būtent: jo *vieningumą*. Istorinis likimas turi būti *nepadalintas*. Jis turi eiti iš tautos praeities per josios dabartį į ateitį. Dabarties žygiai turi būti praeities gyvenimo tąsa, o ateitis — dabarties planų ir sumanymų išsiskleidimas.

Jungiamuoju praeities, dabarties ir tam tikra prasme net ateities pradu yra bendroji *tautos sąmonė*. Ontologinėje tikrovėje bet kuris veiksmas, kartą baigtas, negali būti tęsiamas, kaip *tas pats* veiksmas. Realybėje gyvenimo žygiai niekados nesudaro vieningumo. Juos suriša tik išvidinis jų pergyvenimas. Tik psichologinėje tikrovėje jie įsigyja vienybės ir ryšių vienas su antru, nes patenka į psichologinio laiko sritį, kuris yra tam tikra praeities, dabarties ir ateities sintezė. Psichologinėje dabartyje visados yra praeities ir ateities elementų. Dėl šios priežasties tautos sąmonė yra tikroji konkrečių išskaldytų žygių jungtis. Tauta savo sąmonės dabartyje palaiko savo praeitį ir tuo būdu kuria savo likimo vieningumą. „Tauta yra dvasinių jėgų srovė, iš praeities per dabartį slenkanti į ateitį“[48]).

Šitas bendrosios sąmonės gaivinimas, šitas nepaliaujamas slinkimas ateitin yra palaikomas, nuolatos *pripažįstant savais* tuos dalykus, kuriuos tauta yra sukūrusi, ir juos *perteikiant naujosioms kartoms*. Jei tauta nelaiko savu to, ką yra sukūrusi jos praeitis, ji *paneigia* šitą praeitį ir suardo istorinio savo likimo vieningumą. Iš kitos pusės, jei tauta neperteikia naujosioms kartoms savo laimėjimų, ji atskiria naujus žmones nuo praeities ir jų sąmonei neleidžia sudaryti organiško ryšio tarp to, kas yra, ir to, kas buvo. Toki žmonės neturi praeities. Ir vienu ir kitu atveju sudaryti bendrą sąmonę yra negalima. Istorinis likimas gamina tam tikrų išdavų ir kartu reikalauja, kad tauta jas pripažintų savomis, palaikytų ir tautinio auklėjimo keliu perteiktų toliau.

Bet kas įvyksta tada, kai tauta nutraukia ryšius su savo praeimi, kitaip sakant, kai tauta savo sąmonėje suardo jungtį, vienijusią josios praeitį su dabartimi? Visų pirma tokia tauta arba josios dalis

---

[48]) Dr. Bölitz, cit. Fr. Förster, Angewandte politische Ethik, 9 p. II Samml. Wiesbaden 1924.

suskaldo istorinį savo likimą. Jis netenka ryšio su praeitimi ir dėl to darosi jau ne *tas pats*, nes nebeturi *tąsos* pobūdžio. Nuo šio momento tauta pradeda *naują* savo kultūrinio gyvenimo tarpsnį, pergyvena *naują* istorinį likimą ir *naujai* yra jojo apsprendžiama. Dėl to keičiasi ir pati tauta. Ji darosi jau ne ta, kuri buvo praeityj: *ji netenka savo tapatybės. Tautos, nutraukusios ryšius su praeitimi, negalima laikyti ta pačia tauta, nes istorinis josios likimas yra kitoks.*

Šitoks atsitikimas nėra tik teoriškas. Gražiausią šios rūšies pavyzdį yra davę Europos emigrantai, iš kurių yra išaugusios Amerikos tautos. Vieni jų iškeliavo iš savo tėvynės ir nutraukė su ja visus ryšius, lyg ir nukirpdami ligi šiol buvusią savo istoriją. Naujasis pasaulis tapo nauja jų tėvyne, ir gyvenimas joje išsivystė į naują istorinį jų likimą (Anglijos puritonai). Šios rūšies emigrantų negalima laikyti kurios nors tautos dalimi. Jie kuria *savą tautą* arba *tautas*. Bet buvo ir tokių, kurie paliko savo tėvynę tik *materialiai*, niekados neišsižadėdami savo praeities ir *formaliai* nenutraukdami su ja ryšių. Jie todėl pasiliko visados senosios tautos dalimi, nors ir gyvenančia kitoje teritorijoje (lietuviai Jungtinėse Valstybėse, Argentinoj; prancūzai Meksikoj).

Visa tai rodo, kad tautinės sąmonės bendrumas yra tikroji istorinį likimą vienijanti jungtis, kad atskiras tautos dalis ji riša su jų kamienu ir glaudžia jas į tautinę bendruomenę. Priešingai, bendrosios sąmonės išardymas suskaldo istorinį likimą, išsklaido žmones ir tampa užuomazga naujoms tautoms atsirasti. Emigracija, kaip *naujų* tautų atsiradimo sąlyga, gali būti įvykdyta, tik nutraukus *savo sąmonėje* ryšius su senąja tauta. Materialinių santykių nutraukimo dar neužtenka. Kol iškeliavusioji tautos dalis laiko *savu* tai, ką ji paliko, ir kol apie tai ji kalba naujosioms kartoms, tol ji *naujos* tautos nesukurs. Ji gali pamažu nutautėti. Bet tai bus įsiliejimas jau į esančią *svetimą* tautą, o ne naujos sukūrimas.

Žiūrėdami tad į istorinį likimą *dinaminiu* atžvilgiu, galėsime jį taip apibrėžti: *istorinis tautos likimas yra bendroje sąmonėje glūdinčių bendrų praeities žygių surišimas su bendru dabarties gyvenimu.* Suvedę sintezėn abi apibrėžti, gausime pilną istorinio likimo definiciją. *Istorinis likimas yra vienodi ir bendrai pergyventi kultūriniai tautos žygiai, bendrosios sąmonės atgaivinami dabarties gyvenime.* Taip suprastas istorinis likimas formuoja tautą savo įtaka ir kartu ją palaiko nenutrūkstama savo eiga ir tapatybe.

II Tautos esmė

1. Tauta, kaip vienetas

a. Gamtinis vienetas

Tauta yra padaras trijų pagrindinių veiksnių: rasės, gyvenamosios aplinkos ir istorinio likimo. Bet jų įtaka nėra vienoda jau tik dėl to, kad jie priklauso skirtingiems gyvenimo laipsniams. Rasė ir gyvenamoji aplinka yra *prigimties* dalykai, istorinis likimas — *kultūros*. Rasė ir aplinka palenkia tautą *evoliucijai*, istorinis likimas — *kūrybai*. Pirmuoju atveju tauta išsivysto ne tik be atskirų individų prisidėjimo, bet ir be jų žinios. Antruoju atveju tauta pradeda suvokti pati save ir, tarsi, save sukuria. H. Wronskio iškeltoji autokreacijos[1]) sąvoka tinka ir tautai *kultūriniame* josios gyvenimo tarpsnyje.

Paskui *veikimo* skirtingumą eina ir išdavų skirtingumas. Tauta yra kitokia, kaip gamtinių veiksnių veikimo pasėka, ir vėl kitokia, patyrusi *kultūros* įtakos. Agens agit simile sibi. Šitoji šv. Tomo Akviničio mintis tinka ir tautos atsiradimui. Gamtiniai veiksniai sukuria tautą, kaip gamtinį dalyką arba kaip *gamtinį vienetą*. Tuo tarpu kultūriniai veiksniai tautai suteikia *kultūrinio vieneto* pavidalą.

Evoliucijos tarpsnyje tauta *jau* yra. Tam tikra žmonių grupė jau yra išskirta iš visumos, atskirta nuo kitų ir sujungta savyje. Kaip vienetas, tauta *jau* yra sudaryta. Bet šitasai vienetas yra dar tik gamtinis vienetas, ir šitoji tauta yra dar tik *gamtinė tauta* (Naturvolk). Gamtinį tautos išsivystymo tarpsnį galima lyginti su individo brendimu motinos įščiuje, kur gamta turi didžiausią veikimo dalį. Šiuo metu tauta gyvena, tarsi, gamtos įščiuje, kur gamtiniai veiksniai formuoja atramą tolimesniems kultūros žygiams. Tautos neatsimena šito laikotarpio, nes tuomet jos dar neturi *istorijos*. Istorinė jų sąmonė tuomet dar nėra atbudusi. Išvidiniai (rasė) ir išviršiniai (gyvenamoji

---

[1]) Plg. Messianisme ou Réforme absolue du savoir humain, Paris 1847.

aplinka) veiksniai visai *savaimingai* jungia žmones tarp savęs, įdiegia jiems bendrų bruožų ir tuo būdu juos atskiria nuo kitų, esančių kitokių gamtinių veiksnių įtakoje. Tauta, kaip gamtinis vienetas, yra tik *prigimtosios evoliucijos* padaras. Kai kas šitą evoliuciją vadina prigimtąja istorija (histoire naturelle)[2]). Bet žodis *istorija* čia yra vartojamas tiktai *prigimtojo* tapsmo prasme. Jis anaiptol čia nereiškia sąmoningo ir valingo žmogaus prisidėjimo. Gamtiniame tautos tarpsnyje žmogus dar neturi savo dalies.

b. Gamtinio vieneto trūkumai

Tautos augimas gamtos prieglobstyje yra būtinas. Be jo tauta ne tik neįstengtų išsivystyti toliau, bet josios net negalėtų būti, *kaip tautos*. Vis dėlto šitasai tarpsnis dar nėra tautos formavimosi pabaiga. Pilnutiniam tautos išsivystymui *vienų* gamtinių veiksnių nepakanka. Tauta, kaip *gamtinis vienetas*, turi du pagrindiniu trūkumu: ji yra *nepilna* ir ji yra *nepastovi*.

Kad tauta, kaip gamtinis vienetas, yra dar *nepilna*, aišku jau ir dėl to, jog ji dar nėra patyrusi trečiojo veiksnio įtakos: *ji dar nėra išgyvenusi istorinio savo likimo*. Josios išsivystyme dar yra likusi spraga, dar yra likęs vienas tarpsnis, kurį ji turi pasiekti. Išvidinis josios likimas ją verčia eiti tolyn, nes sustoti kartu su evoliucija reikštų atsisakyti išplėtoti savo buitį. Evoliucijos sukurta tauta, kaip gamtinis vienetas, yra tik tautos įvadas, bet ne pati tauta. „Gamtos bendruomenė be kultūros bendruomenės gali dominti antropologus, kaip rasė, bet ji dar nesudaro tautos"[3]). Gamtiniai veiksniai suformuoja fizinį tautos tipą, pasakytume, *tautos kūną*, kuris, tiesa, daro didelės įtakos psichiniam tipui, bet kuris vis dėlto dar nėra *visa tauta*. Gamtinė tauta yra nepilna tauta, o nepilna tauta yra neatbaigta, todėl netobula ir *nepastovi*.

Gamta ne tik vienija, bet ir skaldo, nes josios dėsniai veikia ligi pat galo, jei nėra aukštesnio prado, kuris juos tvarkytų ir jų veikimą atsvertų. Individualinės augimo jėgos sukurtų milžinišką kūną, jei nebūtų principo, kuris jas apvaldytų. Virškinimo jėgos suskaldytų maistą ligi cheminių elementų, jei nebūtų prado, kuris jas sustabdytų. Gamta iš esmės reikalauja tvarkytojo. Pati savyje ji yra tik *jėga*. Taip yra su visa gamta, taip ir su tais veiksniais, kurie sukuria tautą, kaip gamtinį vienetą. Rasė ir gyvenamoji aplinka iš karto žmones jungia. Bet tolimesnėje eigoje jos pradeda skaldyti tai, ką buvo sujungusios. Į rasinio vieningumo sujungtą grupės *dalį* įsimaišo svetimo kraujo. Jis veikia savo kryptimi ir šitą mišrą dalį

---

[2]) plg. M. Bérillon, Les caractères nationaux, Paris 1920.
[3]) O. Bauer, Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 119 p.

po kiek laiko išskiria iš visumos. Rasė tampa suskaldyta į šakas[4]). Gyvenamoji aplinka, kurioje apsistoja rasinė žmonių grupė, apsprendžia ją vienodai tuo, kas šioje aplinkoje yra *vienoda*. Bet paskui šitą vienodą įtaką eina *skirtingas* veikimas, kyląs iš gyvenamosios vietos *skirtingumų*. Sunku žemėje rasti didesnį sklypą, kurio klimatas, teritorija, augmenija ir gyvulija būtų *vienodi*. Tiesa, šitasai sklypas *visumoje* turi *vienodų* bruožų ir vienodų ypatybių. Jie žmones jungia. Bet kiekvienas jo kampelis turi ir *skirtingų* žymių, kurios su jomis susiliečiančius žmones apsprendžia tuo, kas yra skirtinga, ir dėl to juos *išskiria* iš kitų. Svetimo kraujo įsiliejimas ir gyvenamosios aplinkos nevienodumas kuria *tautoje* gentis, kiltis, grupes ir tarmes. Ir, tur būt, nėra pasaulyje nė vienos tautos, kuri būtų visiškai vienalytė, kuri nebūtų patyrusi skaldomosios gamtos įtakos.

Paliktos vienós gamtós poveikyje, šitos gentys, kiltys, grupės, tarmės kiekvieną kartą vis labiau skiriasi ir vis labiau ardo tąjį vienetą, kuriam pirmiau jos priklausė. Jos dabar kuria *savus* vienetus. Dėl to „kiekviena tauta, kuri remiasi tiktai kilmės bendrumu, yra visuomet tykoma tautinio suskilimo pavojaus"[5]). Šitam pavojui pašalinti reikia aukštesnio dalyko, reikia vienijančio dvasinio prado, kuris atsvertų skaldančią gamtos įtaką ir skylančias grupes sujungtų aukštesnio gyvenimo ryšiais. Šitasai aukštesnysis pradas ir yra ne kas kita, kaip *kultūros bendrumas*. Gamta skaldo, dvasia vienija.

c. Kultūrinis vienetas

Tauta į atbaigiamąjį savo išsivystymo tarpsnį įžengia tiktai tada, kai tampa *kultūriniu vienetu*, kai bendri žygiai ir bendra kūryba *iš vidaus* aukštesne jungtimi suriša individus ir grupes. Šitoji jungtis tautai atsiranda tada, kai ji pradeda gyventi vienodą ir bendrą istorinį likimą, nes, kaip matėme, tautos istorija iš esmės yra tautos kūryba, vadinasi, *kultūra*. *Istorinis likimas sukuria tautą, kaip kultūrinį vienetą* (Kulturvolk). Tai, kas gamtos veiksnių buvo tik pradėta, tik pažymėta, tik užminta, šitame tarpsnyje esti išvystoma, išryškinama ir atspėjama. Ant gamtos prirengto pamato tauta dabar statosi kultūros rūmus.

Šito tarpsnio pradžia yra įprasta vadinti tautos išėjimu istorijos vaidyklon. Tai yra įdomiausias ir kartu mažiausiai ištirtas įvykis. Kažin kokių nežinomų priežasčių pažadintos, pasikelia tautos, lyg galinga banga, dažnai palieka ir net sudegina savo sodybas[6]), susijungia į milžiniškus būrius, išsirenka vadus ir iššygiuoja — nekartą

---

[4]) Baltosios, pv., rasės yra 2 didelės grupės: Eurafrikos ir Eurazijos. Pirmoji su 8-iomis, antroji su 5-iomis šakomis.

[5]) O. Bauer, op. cit. 30 p.

[6]) plg. Cezario, De bello gallico, lib. 1.

pačios nežinodamos kur. Jau Aleksandro Didžiojo laikais Pytheas atrado prie Reino gyvenančias tautas, kurias mes šiandien vadiname *germanais*[7]). Bet reikėjo dar pusės su viršum tūkstančio metų, kad šitos tautos išeitų iš miškų, sutrupintų liegstantį Rymą ir pradėtų naują visuotinės istorijos tarpsnį. Kas jas stūmė į šitą naują gyvenimą, pilną nelaimių, skurdo, vargo, žudynių, bet kartu garbingų pergalių ir laimėjimų? Materialistinis istorijos supratimas aiškina tai medžiaginių gėrybių (maisto, vietos, turto) stoka ir noru kitur daugiau jų susirasti. Sakykim, kad tai tiesa. Bet ar šitas stokos *pajautimas*, ar šitas tolio ir erdvės *suvokimas* nėra *išvidinio* tautos pribrendimo ženklas? Ar tauta, *žinanti*, kad jai, *kaip vienetui*, šitoje vietoje jau ankšta, kad ji, *kaip vienetas*, jau gali iškeliauti kitur (*individui* niekad nebuvo ankšta, o ypač senaisiais laikais; *individas* taip pat visada gali išeiti iš savo šalies), nėra labiau subrendusi už tą, kuri tokio žinojimo dar neturi? Materialinių gėrybių stoka *gali* būti išviršinis *akstinas* tautai apsireikšti. Bet *išvidinė priežastis visados yra tam tikras tautos pribrendimas gyventi vieningą kultūrinį gyvenimą*. Kas yra šitas pribrendimas *savo esmėje* kultūros filosofija šiandien dar nežino.

Istorinis tautos pasirodymas yra pirmoji kūrybinio tautos pajėgumo apraiška. Tai, kas gamtiniame tarpsnyje buvo rengiama tik būtinos evoliucijos, dabar yra papildoma ir tęsiama laisvos kūrybos. Istoriniame tarpsnyje yra kuriama socialinė santvarka, gema mokslas, menas, tobulėja net ir religinės formos. Pirmykštės kūrybos laikotarpis yra didvyrių ir legendų tarpsnis, nes individualiniams žygiams šio meto dirva esti labai palanki. Tiesa, kultūrinis tautos gyvenimas šiuo metu yra dar tik užuomazgoje. Bet jis jau yra tikras *kultūrinis gyvenimas*. Jis gali būti netobulas, bet jis jau *yra*. Tauta jau yra palikusi gamtos prieglobstį ir pradėjusi *naują* savo išsivystymo tarpsnį, kur svarbiausiu ir pirmaeiliu veiksniu dabar yra jos pačios *kūrybinės galios*. Kultūriniai veiksniai iš *esmės* yra skirtingi nuo gamtinių veiksnių, ir todėl istorinis tautos gyvenimo tarpsnis iš *esmės* yra skirtingas nuo gamtinio tarpsnio. Tauta visados lieka *ta pati*. Bet šitoji ta pati tauta dabar įeina į visai *kitokį* savo išsivystymo perijodą. Pirmiau gamta rengė tik atramą, tik sąlygas ir nusiteikimus. Dabar kultūra turi šitas sąlygas išpildyti ir nusiteikimus išvystyti, paversdama juos veikiančiomis jėgomis. Gamta brandina tautos kūną (fizinį tipą), kultūra turi subrandinti tautos dvasią (psichinį tipą) ir tuo būdu išryškinti tautinę individualybę.

Tik dabar tauta tampa atbaigta, *kaip vienetas*. (Patsai šitas vienetas gali tobulėti neribojamas). Kultūra sujungia beskylančias

---

[7]) plg. O. Schrader, Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, I, 382 p. Berlin 1917—1923.

gentis ir gimines išvidiniais ryšiais: jos pasijaučia esančios ne savarankiški vienetai, bet *dalys* didžiulio vieneto — *tautos*. Jų gyvenimas darosi palenktas visumos gyvenimui.

Vienodas ir bendrai pergyventas istorinis likimas, kaip jau buvo minėta, atskiria tautą nuo kitų grupių, kurios tegul ir būtų buvę vienodų gamtinių veiksnių įtakoje, bet kurių kultūrinis gyvenimas nuėjo kita kryptimi. Kultūra turi tautai išskiriamosios reikšmės. Todėl istorinis likimas tautai, *kaip vienetui*, yra tas pats, kas apibrėžčiai rūšinis skirtumas (differentia specifica). *Jis tautą visiškai specifikuoja*. Jis duoda jai savotišką, tai yra tikrai *tautišką* (vad. nepakartojamą ir nepasekamą) *lytį* ir savotiškų bruožų įspaudžia visam josios gyvenimui. Tautą specifikuoti pradeda jau gyvenamoji aplinka. Bet šitą darbą atbaigia *istorinis likimas*. Istoriniame tarpsnyje tauta patiria visas tas įtakas, kurių kultūra daro bet kuriam gamtiniam dalykui.

d. Tauta, kaip prigimties ir kultūros sintezė

Tauta, *kaip vienetas*, nėra nei vienos prigimties padaras, kaip *rasė*, nei vienos kultūros, kaip *valstybė*. Tautai kilti reikia glaudaus prigimties ir kultūros bendradarbiavimo. Todėl ir tautos esmės supratimas negali būti vienašališkas. Kas tautą laiko *tiktai* prigimties padaru, tas ją suplaka su rase. Kas tautai pripažįsta *tik* kultūros įtaką, tas ją suplaka su valstybe. Pirmasis vienašališkumas yra pergyvenamas dabar rasizmo pavidalu. Antrasis — vyravo prieš didįjį karą absoliutizmo formoje. Kiek rasizmui tauta yra lygi rasei, tiek absoliutizmui tauta buvo lygi valstybei. Bet kaip rasės *nepakanka* tautai, taip lygiai valstybė *nėra būtina* tautai. Tauta nesutampa nei su rase nei su valstybe: abiejų šių dalykų sąvokos yra platesnės už tautos sąvoką. Tauta atsiremia į rasę ir siekia valstybės. Bet ji pati nėra nei rasė nei valstybė, nes ji yra jungtinis evoliucijos ir kūrybos vaisius.

Gamtiniai ir kultūriniai veiksniai tautos susidaryme yra *skirtingi*, bet jie nėra *atskirti*. Istorinis tautos gyvenimo tarpsnis prasideda labai neryškiai. Tiesa, tautos pasirodymas istorijoje nekartą yra pažymimas tam tikra data. Bet tikrumoj šitoji data reiškia tik svarbesnį įvykį, o ne kultūrinio tarpsnio pradžią. Kaip gamtiniai veiksniai daro įtakos ir kultūriniame tarpsnyje, taip kultūriniai veiksniai pradeda formuoti tautą dar anksti prieš josios išėjimą istorijos vaidyklon. Dainos, pasakos, mitai, papročiai — vis tai yra kultūros laimėjimai. Tuo tarpu didele dalimi jie yra sukurti dar prieš tikrąją tautos istoriją. Iš kitos pusės ir kultūriniame tarpsnyje taūtos keičia gyvenamąją savo vietą, susitinka su svetimos rasės žmonėmis, su jais susimaišo ir susilieja. Visa tai taip pat nelieka be didesnės ar mažesnės reikšmės. Tautos, kaip vieneto,

gyvenime įvairūs veiksniai yra labai susipynę. Juos galima teoriškai išskirstyti ir suklasifikuoti. Bet praktiškai jų negalima atskirti.

Dėl šito susipynimo tautos gyvenimas organiškai sujungia savyje prigimtį ir kultūrą. Evoliucija ir kūryba, būtinybė ir laisvė yra du svarbiausi istorinio vyksmo veiksniai. Ryškiausiai jie pasirodo tautos gyvenime. Tautoje mes aiškiai patiriame ir gamtos įtaką ir laisvas žmogaus pastangas. Tautoje prigimtis nelieka šalia istorijos, kaip ten, kur negyvenama žmonių arba kur šitie žmonės yra dar tik gamtos vaikai. Tautoje ir kūnas ir žemė yra įimti į istoriją. Rasė ir gyvenamoji aplinka apsprendžia tautos kultūros eigą. Bet šitoji kultūra savo ruožtu daro įtakos rasei (higiena, medicina) ir gyvenamajai aplinkai (ūkis, keliai, sodybos). Prigimtis čia, tarsi, atgyja ir dalyvauja tautos likime. Tautos istorija neslenka viršum prigimties, bet į ją įeina ir ją keičia. Prigimtis darosi istorijos arba kultūros nešėja, o kultūra padaro prigimtį kultūrine. „Prigimtis ir istorija taip suauga tautoje, jog istorija vyksta tik su prigimtimi, ir prigimtis dėl to tampa istorine"[8]). Tauta, kaip vienetas, yra prigimties ir kultūros sintezė. Jau tik šitas organiškas tautos pobūdis praskleidžia josios esmę ir kartu nurodo kelią į tikrą ir vispusišką tautos supratimą.

2. Tautinė individualybė

a. Tauta, kaip individas

Žiūrėdami į tautą *iš viršaus*, mes ją suvokiame, *kaip vienetą*, vadinasi, kaip tam tikrą žmonių grupę, išsiskyrusią iš kitų ir įgijusią ryškų savo pavidalą. Bet į tautą galima žiūrėti ir *iš vidaus*. Tautą galima nagrinėti ir kaip *vieningą dalyką* savo viduje, kaip *nepadalinamą* ir *nesuskaldomą*. Iš karto atrodo, jog tai neįmanoma. Argi pusė milijono su viršum lietuvių negyvena Amerikoje? Ar pora su viršum milijonų prancūzų nėra persikėlę į Meksiką? Taip, *lietuvių* ir *prancūzų*, bet ne lietuvių ar prancūzų *tautos*. Galima padalinti ir išskirstyti tautos *narius*, bet ne pačią *tautą*. Tautos vienybę palaiko vienodas istorinis likimas. Tautą galima padalinti, tik padalinus istorinį likimą. Bet tuomet būtų ne *viena padalinta tauta*, bet *dvi skirtingos tautos*. Anglai ir amerikiečiai nėra dvi anglų tautos dalys, bet *dvi* anglosaksų giminės *tautos*. Lietuviai ir latviai nėra *dvi* aisčių tautos *dalys*, bet *dvi* aisčių giminės *tautos*. Padalinta tauta arba visai dingsta tikro padalinimo atveju (pv. aisčių tauta), arba tik išskiria iš savęs savo narių (ne tautos!) dalį, kuri sukuria savą tautą. Kai nukerpama gluosnio šakelė ir įsodinama į žemę,

---

[8]) H. Weinstock, Volk u. Erziehung, 210 p. „Neue Jahrbücher für Wissenschaft u. Jugendbildung", 3 sąs. 1933.

gluosnis anaiptol nėra padalinamas. Taip ir tauta. Kol istorinis likimas yra tas pats, tol tautos *nariai* gali būti išsiblaškę net po visą žemės rutulį (pv. žydai), tauta visada lieka *viena* ir *vieninga*.

Dėl šito savo nepadalinamumo tauta gauna *individo* vardą. Juk individas, kaip rodo jau pats pavadinimas (individuum, átomon) ir yra tai, „kas savyje neišskirstyta, o nuo kitų atskirta"[9]. Tauta turi abi šitas žymes. Savyje ji yra vieninga ir nuo kitų skirtinga. Ji todėl yra ne tik vienetas, bet ir *individas*.

Individą padaro nepadalinamą jojo esmė. Tuo tarpu individo esmė yra *individualybė*, kaip *dievybė* yra Dievo esmė ir *asmenybė* asmens esmė... Individas atsiremia į individualybę, kaip į savo pagrindą ir į savo buvimo principą. Tautos tad nepadalinamumo priežastis taip pat yra *tautinė individualybė*. Tauta, kaip *individualus* vienetas, yra jungiama tautinės individualybės, kuri, būdama viena ir vieninga, neleidžia tautai būti suskaldytai.

Tautinė individualybė kartais dar yra vadinama *tautiniu charakteriu*. Pavadinimas nėra tikslus, nes tautinis charakteris paprastai primena etinę vertybę, kuri tautinei individualybei, *kaip tokiai*, gali būti taikoma tik perkelta prasme. Tautinė individualybė etinio vertingumo gali įsigyti tiktai atskirame asmenyje. Todėl ir „tautinis charakteris" labiau tinka tautiškam *asmens* būdui, negu tautinei individualybei, kaip tautos — individo esmei.

b. Tautinės individualybės kilmė ir sudėtis

Tautinė individualybė, kaip tautos — vieneto *jungtis* ir tautos — individo *esmė*, yra tų pačių veiksnių padaras, kaip ir tauta apskritai. Gamta parengia fizinį, o kultūra psichinį tautos tipą, kurie abu kartu ir sudaro tautinę individualybę. Bet kaip apskritai kultūra atbaigia ir išryškina gamtos davinius, taip lygiai ir kultūriniai tautos veiksniai atbaigia ir išryškina tautinę individualybę. Istorinis likimas, pasirodo, čia turi esminės reikšmės.

Tauta, kaip vienetas ir kaip individas, tampa *ryški* tiktai kultūriniame savo gyvenimo tarpsnyje. Prieš tai, tiesa, ji jau *yra*. Bet *masės* pobūdis tebėra joje dar labai didelis. Tobulėjant kultūrai, tobulėja ir tautos ryškumas. Juo aukštesnė kultūra, tuo ryškesnė tauta. Bet kas yra šitasai tautos ryškėjimas? Kas įvyksta, kai tauta iš beformės masės virsta turinčia aiškią lytį? Iš viršaus žiūrint, šitas ryškėjimas pasirodo, kaip ankštesnis tautos susiglaudimas. Kultūringa tauta nebėra masė, bet tobulai susijungęs vienetas; ji nebėra grupė, bet nepadalinamas individas. Tai yra tik išviršinės žymės ir išviršinės apraiškos. Jos savaime veda tyrinėtoją į tautos vidų. Jei

---

[9]) S. Thomas, S. Th. I, a. 29, q. 4: „quod est in se indistinctum, ab aliis vero distinctum".

tauta pasirodo, kaip vienetas ar kaip individas, matyti, josios viduje turėjo įvykti patobulėjimas. Ją, kaip vienetą, suglaudė išvidinės jungties išsivystymas, ir individu ją padarė josios esmė. Tuo tarpu tiek tąja vieneto jungtimi, tiek tautos — individo esme yra tautinė individualybė. Todėl *tautos ryškėjimas yra tautinės individualybės tobulėjimas.* Tautos viduje, josios esmėje, eina išsivystymo procesas, kuris iš viršaus apsireiškia tam tikrais ženklais. Bet — buvo minėta — tautą išryškina ir atbaigia istorinis josios likimas arba kultūriniai josios žygiai. Kadangi šitas išryškinimas yra ne kas kita, kaip tautinės individualybės tobulinimas, todėl istorinis likimas ir darosi tautinės individualybės išryškintojas ir atbaigėjas. Tuo būdu mes pateisiname posakį, jog istorinis likimas turi esminės tautinei individualybei reikšmės.

Visai tad suprantama, dėl ko tautinė individualybė dažnai yra vadinama *istorijos padaru.* „Tautinis aš, sako H. Hauseris, iš esmės yra bendros istorijos produktas"[10]). Iš tikro, jei tik vienas istorinis likimas turi galios atbaigti tai, ką pradėjo gamta, jei tik istorinis likimas apsprendžia tautinės individualybės išsivystymo eigą ir kryptį, argi ne jo padaras yra tauta — vienetas su savo jungtimi ir tauta — individas su savo esme? „Tautinis charakteris yra ne kas kita, kaip tautos istorijos įvarža"[11]). Jame susitelkia tautos pergyvenimų žymės, josios vargai, kovos, pergalės ir pralaimėjimai. Tai yra, tarsi, žemės klodai, byloją apie praėjusią evoliuciją. Šita prasme galima kartu su O. Baueriu tautinę individualybę vadinti „sustingusia istorija"[12]). Žinoma, kintant tautos kultūrai, kinta ir josios individualybė. Bet niekados neišnyksta tai, kas buvo įgyta. Ir jei tik mums būtų leista turėti pakankamai akylų žvilgį, tautinė individualybė taptų geriausia tautos istorijos knyga.

Tautinėje individualybėje lengvai galima skirti dvi pusi: *fizinę* ir *psichinę.* Fizinis tautos tipas arba tautinės individualybės *atrama* yra parengiama gamtinių veiksnių. Jie keroja tautoje, kaip gamtiniame vienete. Į ją atsiremia psichinis tipas ir esti jos paspalvinimas. Psichinis tipas arba tautinės individualybės *atbaiga* yra kultūrinių veiksnių padaras ir įsišaknyja tautoje, kaip kultūriniame vienete. Grįžtamuoju būdu jis daro įtakos ir fiziniam tipui. Tautinė individualybė tuo būdu yra organiškas fizinio ir psichinio tautos tipo suaugimas. Fizinės žymės daro įtakos psichiniams bruožams, ir psichiniai bruožai savo ruožtu apsprendžia fizines žymes. Kaip tauta — vienetas yra organiškas susijungimas gamtinio ir kultūrinio vieneto, taip ir tautinė individualybė yra sintetinis susiderinimas fizinių ir psichinių tautos ypatybių. Ji nėra tik vienas kuris elementas arba viena kuri žymė. Bet iš kitos pusės ji taip pat nėra

---

[10]) Le principe des nationalités, 7 p. Paris 1916.
[11]) O. Bauer, Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 24 p.
[12]) op. cit. 123.

nė išviršinis įvairių žymių sutelkimas *šalia* viena kitos. Tautinių bruožų yra daug ir jie yra skirtingi. Bet jie yra suaugę organiškon vienybėn, jie yra sudarę *vienį*. Tautinė individualybė yra *viena*. Štai dėl ko ji yra nepadalinama pati savyje ir štai dėl ko ji neleidžia padalinti tautos. Savo vieningumu ji padaro tautą individu.

c. Tautinės individualybės esmės teorijos

Tautinė individualybė yra tautos — vieneto jungtis ir tautos — individo esmė. Bet kas ji yra pati *savyje?* Kas sudaro *josios* esmę? Ji yra apsprendžiamasis tautos gyvenimo principas. Bet kaip šitas apsprendimas įvyksta? Kokiu būdu tauta suteikia savo žygiams nepakartojamos lyties? Štai klausimai, kurie mus veda į pačias tautinės individualybės gelmes ir į patį *josios* esmės nagrinėjimą.

Atsakymas rasti nelengva. Nė vienas konkretus dalykas, kurį tik galima paminėti, nėra ir negali būti tautinės individualybės esmė. Nei *kalba*, kaip norėjo J. Grimmas, nes yra tautų, neturinčių savos kalbos; nei *bendra kilmė* arba *rasė*, kaip nori šiandieniniai rasistai, nes visos Europos tautos yra rasiniai mišiniai; nei *papročiai*, nei *kultūra*, nei *religija*, nes visi šitie dalykai yra aiškios tautų buvimo ir išsivystymo *pasėkos*. „Jokia konkretinė sutelktinio gyvenimo apraiška nėra privaloma tautybei savybė"[13]), privaloma ta prasme, kad josios nesant, nebūtų nė tautybės arba tautinės individualybės.

Tautinės individualybės esmė gali būti tiktai tasai pradas, kuris kuria ir kalbą, ir papročius, ir apskritai kultūrą, kuris paspalvina religiją ir kuris savaimingai vieną individą glaudžia prie antro. Lengva įspėti, kad tokio dalyko reikia ieškoti ne šalia žmogaus, bet *pačiame žmoguje, pačioje jo prigimtyje*. Kaip viso gyvenimo tikruoju veikėju yra žmogus, taip ir *tautinio*. Jame tad turi glūdėti tai, kas šitam gyvenimui duoda savotišką lytį, kas jį apsprendžia, lenkia ir veda.

α. Tautinis materializmas. — Tautinis materializmas tautinės individualybės esme laiko *materialinę substanciją*. Šitoji pažiūra yra atsirėmusi į Weissmanno „branduolio plazmos pastovumo" teoriją. Pagal Weissmanną apvaisintos celės plazma susidedanti iš dviejų dalių: iš *aktingosios* arba *somatiškosios* plazmos, kuri formuojanti būsimo žmogaus kūną, ir iš *neaktingosios* arba *„protėvių plazmos"* (Ahnenplasma), kuri sudaranti lytines būsimojo žmogaus celes. Pirmoji, suformuodama kūną, nykstanti, antroji liekanti lytinėse celėse ir gimdymo veiksmu einanti iš kartos į kartą. Šitosios plazmos gyvenimas esąs nežlungąs[14]). Pats autorius

---

[13]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 7 p. Kaunas 1933.

[14]) Plg. Handwörterbuch der Naturwissenschaften, hersg. v. prof. E. Borschelt ir k. X Bd. 266—268 p. Jena 1915.

savo teorijos nemanė taikyti tautinei individualybei. Jis ją sudarė tik paveldėjimo problemoms aiškinti. Bet kitiems atrodė, kad toji nežlunganti plazma esanti ir tautinių ypatybių nešėja bei palaikytoja.

Tautinį materializmą *savotiška* forma mūsų dienomis skelbia Karaliaučiaus u-to profesorius *W. Saueris*[15]). Tautine jungtimi ir tautos laikytoju jam yra „jėgos monados" (Kraftmonaden), kurias jis taip pat vadina „vertybės monadomis" (Wertmonaden). Jos yra „slaptingos, tautoje išsklaidytos, sveikų tautos narių pagimdytos ir lytiniu aktu perteikiamos jėgos dalelės..." Tai „gyvastingas žmogaus branduolys, kuris palaiko ir jį ir tautą"[16]).

Vis dėlto nekiekviena monada yra vienodos reikšmės. „Tautiniu, socialiniu ir kosminiu atžvilgiu vertos dėmesio yra tik tokios jėgos monados, kurios kartu yra ir vertybės monados"[17]). Šiųjų reikšmė tautai, pasak Sauerio, esanti begalinė. „Jos slepia savyje tautos ateitį..., jos yra tautos genijus"[18]). Jas kuriant, turtėja žmogus ir tauta, o „visų vertybės monadų suma (21 p.)... yra tautinė kultūra"[19]). Vertybės monados yra nepajudinamas tikėjimas į tautos ateitį, į josios artėjimą vis prie aukštesnės kultūros, į Dievą ir amžinybę. „Vertybės monada yra toji slaptinga jėga, kuri reikale daro stebuklus, padeda ligoje ir skausme, sutaiko žmones ir veda į Dievą..." Be josios „yra negalimi didi žygiai ir be jos žmogaus gyvenimas būtų nepatenkintas ir skurdus"[20]). „Vertybės monadų vienybė yra ilgai ieškota sutelktinės asmenybės (Gesamtpersönlichkeit) esmė"[21]).

„Vertybės monados linksta vienybėn ir jungiasi vis į didesnius ir didesnius vienetus"[22]). Tuo būdu, pasak Sauerio, iš vertybės monadų susidaro gentys, iš jų tautos, iš tautų valstybės, nacijos ir galop visas pasaulis. Monadų išsivystymas reiškiąs kosmo išsivystymą. Pačią šio vyksmo eigą Saueris taip vaizduoja: *gyvenimas* išsivysto į jėgos monadą, šioji į vertybės monadą, vertybės monada — į kultūrą, o kultūra — į amžinybę. Monadų nešėjas — *masė* išsivysto į tautą, tauta — į gotišką (germanišką) žmogų, šis — į naciją, nacija — į visatą. Monadų perteikėjas — *individas* išsivysto į tautos narį, šis — į vadą, vadas — į valstybę, valstybė — į Dievybę. Tuo būdu „gyvenimas yra amžinas... tauta

---

[15]) plg. jo Sozialphilosophie, Berlin 1929; Schöpferisches Volkstum als national- u. Weltpolitisches Prinzip, „Archiv für Rechts- u. Sozialphilosophie", 1 sąs. 1933.

[16]) Schöpferisches Volkstum... 21 p.

[17]) ibd.

[18]) op. cit. 22 p.

[19]) op. cit. 22—23 p.

[20]) op. cit. 23 p.

[21]) Sozialphilosophie, 140 p.

[22]) op. cit. 111 p.

įkūnyja savyje visą pasaulį ir turi kosminės reikšmės; atskiras asmuo pasitūri Dievybe"[23]).

Sauerio monadų išsivystyme nesunku įžiūrėti atvirkštinis Hegelio dialektikos procesas. Vietoje Hegelio „subjektyvinės dvasios" čia išsivysto materialinė monada. Hegeliui dvasia tampa medžiaga (antitezė — Anderssein), Saueriui medžiaga tampa dvasia. Bet jų abiejų išsivystymo terminas yra tas pat: visata — amžinybė — Dievybė (Weltall — Ewigkeit — Gottheit). Saueris todėl ir sako, kad „iš tautos išauga religija, amžinybė ir Dievybė"[24]).

Tautinis materializmas, būdamas apskritai materialistinės pasaulėžiūros padaras, o Sauerio atveju — materializmo ir vokiškojo ideizmo mišinys, yra pats sau kritika. Vis dėlto jis turi savyje ir tiesos. Žmogus nėra tik dvasia, bet ir kūnas. Kūno gyvenimas turi nemaža reikšmės tautinei individualybei, nes ji apima ir *fizinį* žmogaus tipą. Tuo tarpu kūno ypatybės atsiranda iš paveldimos rasės ir iš vienodų gyvenimo sąlygų. Todėl tautinis materializmas sako tiesą, kad tauta laikosi tam tikrų medžiaginių dalelių (plazmos, monadų) perteikimu iš kartos į kartą. *Bet šitoji tiesa tinka tik fiziniam tautos tipui.* Tuo tarpu tautinėje individualybėje, kaip matėme, yra ir psichinių bruožų. Žinoma, nepripažįstant psichinės srities apskritai, lengva viską išaiškinti tik plazmos ar monadų veikimu. Bet labai *sunku* yra įrodyti psichinės realybės, kaip skirtingos nuo fizinės, nebuvimą. Materialistinei pasaulėžiūrai ligi šiol šitas darbas nevyko. Su juo nevyksta nė tautybės ieškojimas medžiaginėje substancijoje.

β. Tautinis spiritualizmas. — Tautinio materializmo priešginybė yra *tautinis spiritualizmas*, kuris tautinės individualybės esmės ieško *tautos dvasioje* arba *tautos sieloje.* „Tautos dvasios" teorija nėra nauja. Apie ją jau yra užsiminęs Montesquieu savo veikale *L'esprit des lois* (19, 4), apie ją gana aiškiai kalba ir J. G. Herderis. Per romantiką, kuri tautos dvasioje ieškojo giliausių dailiosios kūrybos pradų, tautos dvasios sąvoka įsigalėjo istorinėje teisės mokykloje, o vėliau ir visame gyvenime. Tautos įvykiai esą ne kas kita, kaip realus josios dvasios apsireiškimas. Tautos dvasia esanti tautos siela, tautos substancija, tai, kas yra pastovu kitime, kas individus jungia vieną su antru, žodžiu, kas *kuria* tautą ir ją *palaiko.* Tautos dvasia šiandien yra susidomėję ir literatūros istorikai (J. Nadler), ir sociologai (O. Spann), ir pedagogai (E. Krieck), ir kiti įvairių sričių mokslininkai.

Visi tautos dvasios šalininkai pripažįsta, kad ji esanti, tarsi, koks fluidas, persunkiąs tautų gyvenimą, duodąs jam originalumo ir nepakartojamos išraiškos. Tautos dvasia esanti „tasai pirmykštis šaltinis, iš kurio, tarsi, iš tikro savo centro, trykšta visos bendro

---

[23]) Schöpferisches Volkstum ... 24 p.
[24]) op. cit. 21 p.

tautinio buvimo formos ir visi pavidalai... Tai tasai slaptingai stumiąs ir formuojąs principas, kuris visur ir visuomet atsispindi begalinėje individų įvairybėje, kuris viena kryptimi lenkia visą bendro gyvenimo išsivystymą, kuris visa pasisavina, kas ateina iš viršaus, ir visoms tautos bei valstybės gyvenimo formoms įspaudžia savotiškų bruožų"[25]).

Tautinis spiritualizmas tautos dvasią supranta nevienodai. Tarp daugybės nuomonių čia galima išskirti dvi grupes. Vieni tautos dvasią laiko *substancija*, kiti — *individualiniu sielų nusiteikimu*. Prie pirmosios grupės priklauso kai kurie romantikų *sociologai*, kaip Ad. Mülleris, kuris bendruomenę suprato, kaip tikrąjį organizmą ir todėl nuosekliai josios jungtį laikė substancijaline; *filosofai*, kaip Schellingas, Fichtė, Hegelis, ypač šis pastarasis, kuriam, kaip buvo minėta, tauta yra vienas iš visuotinės dvasios išsivystymo narių. Tautos dvasia Hegeliui nėra tikra prasme *tautos*, bet *viso kosmo* dvasia, tik konkrečiai tam tikru išsivystymo metu apsireiškianti tautos pavidalu. Visai šiai grupei yra charakteringa, kad individai čia yra laikomi *tautinės substancijos apraiškomis* arba josios buvimo ir veikimo *būdais* (modi). Tautos dvasia yra individų palaikytoja. Ji juos kuria ir juose apsireiškia.

Kita grupė tautos dvasią atremia į individą. Tautos dvasia esanti ne kas kita, kaip bendro gyvenimo ir veikimo *pasėka*. Ne tautos dvasia kuria bendrą gyvenimą, bet bendras gyvenimas sudaro individuose savotišką bendrą nusiteikimą arba tautos dvasią. Šią mintį jau galima rasti ir minėtame Montesquieu veikale. „Daug yra dalykų, sako jis, kurie valdo žmones: klimatas, religija, įstatymai, valdžios taisyklės, praėjusių dalykų pavyzdžiai, papročiai, įpročiai; iš jų susiformuoja *bendroji dvasia, kuri iš jų ir susideda*"[26]). Montesquieu tautos dvasią laiko bendruomenės gyvenimo rezultatu. Tą pat mano ir „Tautų psichologijos" autorius, sakydamas, kad „tautos dvasia yra padaras atskirų sielų, iš kurių ji susideda"[27]). Wundtas eina toliau, negu Montesquieu. Jis įžiūri ir grįžtamąją tautos dvasios įtaką atskiroms sieloms. Tautos dvasia yra individų sielų padaras, „bet šios nemažiau yra padarai tautos sielos, kurioje jos dalyvauja"[28]). Individai sukuria tautos sielą, bet tautos siela savo ruožtu apsprendžia individus. — Šios grupės atstovai, neneigdami tautos dvasios reikšmės, laiko ją tik tam tikru *psichologiniu nusiteikimu*, kuris kyla iš bendro gyvenimo ir kurio nešėju visados yra individas.

---

[25]) Kautz, cit. H. Pesch, Nationalökonomie, II, 465 p. Freiburg i. Brsg. 1925.

[26]) L'esprit des lois, 19, 4; plg. R. Eisler, Wörterbuch der Philosopischen Begriffe, III, 427 p. Berlin [4]1929.

[27]) cit. R. Eisler, op. cit. 427 p.

[23]) R. Eisler, ibd.

Pilnutinės tautinės individualybės supratimas neleidžia priimti tautinio spiritualizmo nei vienu nei kitu pavidalu. Pirmosios grupės šalininkams niekuomet nepavyko įrodyti, kad tautos (Ad. Müllerio atveju) arba žmonijos (Hegelio ir Solovjovo atveju) jungtis yra substancijalinė, kitaip sakant, kad tauta arba žmonija turi substancijalinę lytį arba sielą. Visa, kas šiuo klausimu yra rašyta, pradedant J. Boehme ir baigiant M. Scheleriu, yra tik kažko vieningo nujautimai, kuriems substancijos terminas visados būdavo tik kliūtis ir pralaimėjimas. Kad žmonija ir visas kosmas turi kažkokią jungtį, kuri yra daugiau, negu santykiai arba tvarka, tai yra tikra. Bet kad šitoji jungtis būtų substancijalinė, to kritiškai pateisinti negalima. Ne čia yra vieta kritikuoti pasaulio sielos, kaip substancijos, teoriją. Čia tik pastebėsime, kad *kosmo jungtis yra subordinacinė*. Kiekviena aukštesnė lytis turi visą žemesniųjų lyčių galią ir tuo būdu ji jungia savimi žemesniuosius pradus. Aukščiausioji ir tobuliausioji lytis tampa *viso* kosmo jungtimi. Jai yra subordinuotos arba palenktos visos kitos lytys. Šitoji tobuliausioji regimo mūsų pasaulio lytis ir yra ne kas kita, kaip *žmogaus* siela.

Jeigu substancijos sąvoka netinka žmonijai, tai dar labiau ji netinka *tautai*. Tautinė jungtis arba tautos lytis dar labiau negali būti *substancijalinė*. Laikyti tautą substancija, kur individai yra tiktai josios apraiškos, neturį savarankiško buvimo ir laisvės, yra klaida. Tiesa, tauta yra suaugusi su žmogaus prigimtimi. Savo gelmėse ji yra prigimties padaras, bet tai dar anaiptol nereiškia, kad ji būtų kažkokia šalia individų esanti substancija. Tautybė jungia individus ir apsprendžia jų darbus. Bet, įsigilinus į šitą jungimą ir į šitą apsprendimą, visados surandama, kad individų jungimas yra *koordinacinis*, o jų darbų apsprendimas—*formalinis*. Tuo tarpu nei koordinacija nei formalinis pradas nereikalauja substancijalumo. Atvirkščiai, šitasai jų pobūdis kaip tik ir parodo substancijos nebuvimą. Tautoje nėra subordinacijos arba individų palenkimo vienas antram, kaip kosme. Tautoje individai yra tik suderinti su vienas antru. Palenkimas suponuoja kažką aukštesnį, suderinimas — kažką *bendra*. Palenkimas jungia įimdamas, suderinimas — priimdamas. *Suderinimas yra tik reiškimosi tapatybė*. Tautoje individai jungiasi dėl to, kad jie turi vienodą *reiškimosi būdą* (modus) ir kad dėl šito vienodumo jie yra priimti į tautinį vienetą. Tautinė individualybė darosi *būdas* (modus), ir, kaip tokia, būtinai suponuoja substancijalų palaikytoją, nes ji pati iš esmės negali būti substancija. Šituo palaikytoju ir yra žmogiškasis individas.

Tautinis spiritualizmas, kaip jį formulavo Monstequieu ir Wundtas, yra teisingas tiek, kiek jis individą laiko tautos dvasios palaikytoju. Bet jis klysta, šitai dvasiai pripažindamas tik psichologinį ir rezultatyvinį pobūdį. Tautos dvasia nėra tik bendruomenės psichologijos padaras. Ji, kaip teisingai pastebi P. Barthas, yra

„daugiau, negu metafora“[29]). Ji atsiremia ne tik į žmogaus psichiką, bet į visą žmogaus prigimtį ir todėl įgyja *ontologinio pobūdžio*. Šiuo atžvilgiu yra teisingas tautinis spiritualizmas Müllerio arba Hegelio prasme, kiek jis pabrėžia tautos dvasios ontologiškumą. Bet jis klysta, šitam ontologiškumui priskirdamas substancijalumą ir tuo būdu jį atitraukdamas nuo individo. Ir vienos ir kitos pažiūros turi tiesos, bet jos yra stipriai vienašališkos ir dėl to tautinės individualybės esmei išaiškinti nepakankamos.

d. Tautinė individualybė, kaip būsena ir veiksena

Tautinė individualybė, kaip tokia, negali būti *šalia* individų. Ji yra bendras dalykas ir todėl būtinai reikalauja individo, kaip atramos, konkrečiam savo apsireiškimui. *Tautinė individualybė gyvena tiktai atskiruose žmogiškuose individuose.* Todėl ir josios esmės reikia ieškoti *žmoguje*. Individas tūri savyje tautinės individualybės esmę, jis yra josios nešėjas ir palaikytojas. Individe glūdi kažkas, kas jį jungia su kitais ir jo darbams suteikia savotišką lytį. Tautinis materializmas tąjį kažką vadina *materialine substancija*, atėjusia į individą paveldėjimo keliu. Griežtasis tautinis spiritualizmas jį vadina *dvasine substancija*, kurios individas yra tik apraiška. Švelnesnis tautinis spiritualizmas tąjį kažką laiko *psichologiniu nusiteikimu*, kilusiu iš bendro gyvenimo. Kiekviena nuomonė turi tiesos, bet nė viena nėra pilnutinė, nes per maža kreipia dėmesio į tuos veiksnius, kurie tautinę individualybę sukuria.

Tautinė individualybė, kaip matėme, yra padaras rasės, gyvenamosios aplinkos ir istorinio likimo. Visi šitie veiksniai, bendrai veikdami, sukuria individe kažką, kas yra bendra visiems šių veiksnių paliestiems žmonėms. Žmogiškieji individai *savo esmėje* visi yra vienodi. Bet konkrečiai, savo apraiškose nėra nė vieno *visai* tokio pat ir *visai* skirtingo. Žmonijoje esama veiksnių, kurie žmones individualizuoja, ir veiksnių, kurie juos bendrina. Tautinės individualybės kūrimo veiksniai priklauso ir vieniems ir kitiems; jie skiria ir jungia: skiria vieną *tautą* nuo antros, o jungia *žmones* toje pačioje tautoje. Jie jungdami skiria ir skirdami jungia. Jų paliestas, žmogiškasis individas tampa savotiškai apspręstas ir įgyja savotiškų bruožų.

Kiekvienos idėjos realizavimas yra ne kas kita, kaip josios buvimo apsprendimas tam tikru *būdu* (modus). Idėja turi buvimą jau ir *kaip idėja*. Bet šitas josios buvimas yra be buvimo būdo (sine modo essendi): jis yra tik *grynasis buvimas*. Realizuojama idėja šitą buvimo būdą kaip tik ir įgyja. Dabar ji ne tik yra, bet yra *taip* arba *kitaip*. Taip yra su bet kurios būtybės idėja, taip yra

---

[29]) Philosophie der Geschichte als Soziologie, 123 p.

ir su *žmogaus* idėja. Žmogiškoji idėja, kuri yra bendra visiems žmonėms, *individualų* buvimo būdą įgyja pačiu žmogaus sutvėrimo metu, kada ji iš grynosios galimybės (ex pura possibilitate) pereina į tikrąją realybę. Grynas žmogiškasis buvimas dabar modalizuojasi arba tampa *apibūdintas*. Bendroji žmogiškoji esmė pradeda būti taip arba kitaip.

Bet buvimo *būdo* įsigijimas čia dar nesibaigia. Jau bebręsdamas motinos įščiuje, žmogus patiria daugybės veiksnių įtakos, kuri jį apsprendžia būti taip arba kitaip. Pačio organizmo struktūra ir jo išsivystymas taip pat nulemia žmogų vienokiam ar kitokiam buvimui. Juo žmogus labiau konkretėja, juo jo buvimas įgyja vis didesnį apsprendimą ir vis įvairesnį būdą. Žmogus yra ne tik individas, žmogus yra arba vyras arba moteris. Po indvidualumo *lytiškumas* yra pirmasis, kuris žmogiškajam buvimui suteikia savotišką būdą. Toliau žmogus patiria šeimos ir apskritai giminės įtakos. Jis yra kartu ir *giminės* tipas. Paskui ateina dar kitoki veiksniai: šalis, klimatas, rasė, laikas, religija ir t.t. ir t.t. Tarp bendrojo ir individualinio buvimo yra ištisa eilė veiksnių, kurie daugiau ar mažiau šitą buvimą konkretizuoja, įvesdami jį vis į naujas aplinkybes ir daugiau ar mažiau jį apspręsdami. Žmogus yra ir aš, ir vyras arba moteris, ir vakarietis arba pietietis, ir negras arba baltasis, ir lygumos arba kalnų tipas. Tai vis savotiški buvimo *būdai*, nors jų pagrinde glūdi ta pati žmogiškoji esmė. Micraelius todėl būdą ir apibrėžia, kaip „daikto apsprendimą, dėl kurio daiktas vis kitaip ir kitaip pasitūri savo esme“[30]).

Šitai veiksnių grupei priklauso ir *tautiniai veiksniai*, kurią tautinę individualybę. Jie, kaip matėme, yra gana sudėtingi: tai nėra vienas kuris veiksnys, bet ištisa veiksnių grupė arba serija. Jie daro įtakos *visai* žmogaus būtybei: taip kūnui, taip ir sielai. Koks yra šitos jų įtakos rezultatas? Ar materialinė substancija, kaip mano materialistai, ar dvasinė, kaip nori spiritualistai? Kaip visi kiti veiksniai, *taip ir tautiniai* (rasė, gyvenamoji aplinka ir istorinis likimas) *tik suteikia žmogiškojo individo buvimui tam tikrą būdą*. Jie nekuria ir negali kurti nieko substancijalaus. Jie negali net keisti individualumo ar lytiškumo, nes tautinių veiksnių poveikiui žmogus patenka jau kaip indvidas ir kaip vyras arba moteris. Žmogiškumas, individualumas ir lytiškumas yra bendrieji pamatai, kuriuos tautiniai veiksniai tik dar savotiškiau apsprendžia. Palenktas rasės, gyvenamosios aplinkos ir istorinio likimo įtakai, žmogiškasis individo buvimas įgyja dar vieną savotišką būdą, kurį galima pavadinti *tautiniu būdu*. Prie individualinio, lytinio ir gimininio žmogaus buvimo būdo prisideda dar tautinis būdas. Žmogus tampa ne tik

---

[30]) cit. R. Eisler, Wörterbuch der philosophischen Begriffe, II, 160 p.

aš, ne tik vyru arba moterimi, ne tik tos ar kitos šeimos bei giminės tipu, bet ir tos ar kitos *tautos nariu*.

Tautinis buvimo būdas yra ne kas kita, kaip tautinė invidualybė. *Todėl tautinė individualybė yra gamtinių veiksnių pradėtas ir vienodo bei bendrai pergyvento istorinio likimo išryškintas žmonių buvimo būdas.* Kaip *būdas*, tautinė individualybė nėra substancija, bet tik konkretus individo apsprendimas. Iš kitos pusės ji nėra tik psichologinis nusiteikimas, nes šitasai apsprendimas apima visą žmogaus prigimtį. Tautinį buvimo būdą pradeda kurti jau gamtiniai veiksniai, kurių įtaka įsibrauna į pačias žmogaus prigimties gelmes ir ten palieka savo pėdsakų. Tautinė individualybė, kiek ji yra gamtinių veiksnių padaras, darosi paveldima, kaip paveldimi yra giminės bruožai. Šiuo atžvilgiu ji yra *įgimta*, ne įgyta. Bet kiek ji yra vienodo ir bendrai pergyvento istorinio likimo padaras, ji darosi *įgytas* dalykas. Gamtiniai veiksniai tautinę individualybę pradeda dar motinos įščiuje, kultūriniai ją atbaigia auklėjimu ir apskritai individo įjungimu į tautos gyvenimą. Gimęs iš vienos tautos tėvų, bet išauklėtas kitoje tautoje, žmogus iš viršaus liks šios pastarosios narys, nors *savo gelmėse* jis turės savo tėvų tautos bruožų, kurie nejaučiamai darys įtakos visiems jojo darbams. Vis dėlto šitoji įtaka bus menka, nes gamtos pradėtas darbas šiuo atveju nuėjo kita kryptimi. Dėl to tautinė individualybė yra kartu ir įgimtas ir įgytas dalykas. Bet ir vienu ir kitu atveju ji yra *individo buvimo būdas.* Kaip jis yra paveldimas, tai psichologijos ir biologijos dalykas. Kaip jis turi būti įgyjamas auklėjimu — tam yra skiriamas šis veikalas.

Pāskui tautinį buvimo būdą eina ir *tautinio veikimo būdas:* modum essendi sequitur modus agendi. Žmogiškasis individas ne tik tautiškai *yra*, bet tautiškai ir *veikia*, ir *tautiškai* veikia dėl to, kad *tautiškai* yra. Žmogaus veiksmai kyla iš jo esmės. Bet kadangi šitoji jo esmė yra apspręsta ir tautiškai, todėl tautiškumo bruožų žymu ir žmogaus darbuose. Žmogus savo žygiuose apsireiškia visų pirma kaip *individas*, paskui kaip *vyras* arba *moteris*, kaip tos ar kitos šeimos *narys*, kaip *tautietis* ir paskiausia kaip *žmogus*. Individualiniai bruožai ryškiausi, žmogiškieji — neryškiausi. Taip yra dėl to, kad žmogiškumas nėra buvimo *būdas*, bet pats *buvimas*, kuris būdus tik priima. Tikrumoj žmogiškumas, kaip toks, neapsireiškia ir negali apsireikšti. Visa, kas realiai yra, turi tam tikrą būdą. Tautinė individualybė arba tautybė yra vienas iš žmogiškumo būdų. Tautiniai bruožai todėl stovi viduryje tarp indvidualinių ir žmogiškųjų. Jie yra mažiau ryškūs, negu individualiniai ir daugiau — negu žmogiškieji.

Tautinė individualybė, kaip vienodo buvimo ir veikimo būdas, yra tikroji tautinės bendruomenės jungtis. Individai jau pačios prigimties yra suvedami draūgėn, nes šitoji jų prigimtis visame gyve-

nime veikia vienodai. Tai yra savaimingas — instinktyvus glaudimasis, kyląs iš *ontologinio* tautybės pobūdžio. Bet prie jo dar prisideda ir psichologinis veiksnys, kai žmonės pažįsta savo vienodą buvimą bei veikimą, kai jų psichikoje dėl bendro gyvenimo ir pergyvenimo susidaro dar tam tikras ir psichologinis nusiteikimas, tam tikra *tautinė psichologija*. Abu veiksniai yra lygiai svarbūs ir abu yra atsirėmę į tautinę individualybę: pirmutinis į ją, kaip į esančią, antrasis — į ją, kaip į suvoktą. Pirmasis veiksnys yra savaimingas, antrasis sąmoningas. Pirmasis tautinei jungčiai padeda pagrindą, antrasis ją atbaigia. Be abejo, tautinė jungtis tampa pilnutine tik susijungus abiem šiem veiksniam. Be pirmojo ji yra nestipri, nes neturi prigimtos atramos; be antrojo — ji yra nepilna, nes neturi sąmoningumo. *Tautinė jungtis tampa tobula tik tada, kai tautinis instinktas virsta tautine sąmone.*

e. Tautinės individualybės pastovumas ir reikšmė tautai

Atsirėmusi į tautą, kaip į pilnutinį vienetą, ir organiškai sujungusi savyje tautos ypatybes, tautinė individualybė parodo nepaprastą gajumą ir pastovumą. Charakteringiausias pavyzdys čia yra žydų tauta. Įsišaknijusi giliai į fizinį pagrindą ir patyrusi ypatingo istorinio likimo, tautinė žydų individualybė pasidarė savotiškas pasaulio stebuklas. Šitoks nepaprastas jos gajumas kai kam net pažadina mintį, jog „giliausią ir galutinę žydų tautos prasmę... galima suprasti tiktai žiūrint iš metafizinių svarstymų punkto"[31]). Tai yra itin ryškus pavyzdys. Bet daugiau ar mažiau pastovi yra *kiekviena* tautinė individualybė. Jeigu tautoje yra bent kibirkštis tautinės sąmonės, vadinasi, savęs, *kaip tautos*, suvokimo, net uolios nutautintųjų pastangos ne ką gali padaryti. Reikia tik prisiminti mūsų pačių tautos istoriją, airių kovas, graikų atsparumą prieš turkus ir daugybę kitų tautinio išlikimo pavyzdžių, ir tautinės individualybės pastovumas bus visai aiškus. „Kartą sudarytas, sako R. Johannet, tautinis tipas gyvena ištisus amžius ir priklauso prie didingiausių gamtos fenomenų"[32]).

Tiesa, tautinė individualybė nėra sustingusi. Ji yra gyva ir todėl kintanti bei atsinaujinanti. Bet ji visados lieka *ta pati*. Šių dienų lietuvių tauta yra ta pati, kuri buvo Mindaugo ir Vytauto laikais. Graikai yra tie patys, kurie griovė Troją, žygiavo su Aleksandru Didžiuoju, matė Rymo galą, kentė turkų priespaudą ir dabar gyvena laisvą gyvenimą. Izraelio tauta yra ta pati, kurią Mozė išvedė iš Egipto, kuri turėjo išmintingiausią pasaulyje karalių, verkė ant Babilono upės krantų, išsižadėjo savo Mesijo, išsiblaškė po visą

---

[31]) plg. N. Müller, Staatslexikon, II, 1658 šp. hrsg. v. H. Sacherer.
[32]) Le Principe des nationalités, 382 p. Paris 1923.

pasaulį ir šiandien vėl pamažu grįžta į senąją tėvų žemę. Kaip individas, keičiąsis laiko eigoje, visados lieka tas pat, taip ir tauta pergyvena daugybes pakaitų, bet kol ji savo sąmonėje palaiko istorinio likimo vieningumą, tol ji lieka *ta pati* tauta su *ta pačia* tautine savo individualybe. „Tautinių žymių kitimas anaiptol nereiškia tautinės individualybės pasikeitimo"[33]).

Be to, pats šitas kitimas yra labai lėtas, o jo erdvė yra labai siaura. Tų bruožų, kuriuos aprašinėjo Tacitas savo veikale *De origine, situ, moribus ac populis Germanorum* galima ir šiandien rasti vokiečių tautoje. Rusiškasis inertiškumas buvo toks pat mongolų viešpatavimo metu ir toks pat yra bolševikų vergijoje. Tiesa, kitimo visados esama, nes kinta visas gyvenimas. Bet čia tas kitimas nėra taip lengvai jaučiamas. „Tautų charakteris, sako M. Bérrillon, rymo ant pagrindinių elementų, kurie jam leidžia kisti tiktai labai siauruose rėmuose"[34]). Tautinė individualybė yra įsišaknijusi pačiose tautos gelmėse, todėl *josios kitimo vyksmas yra labai lėtas ir jojo plotas labai siauras.*

Dėl savo kilimo iš tautos gelmių ir kartu dėl savo pastovumo tautinė individualybė savo įtaka apsprendžia visą tautos gyvenimą. Ji tampa tautos kūrybos varikliu visose srityse. „Tautiniai charakteriai tautų gyvenime vaidina pagrindinį, nors ir nematomą vaidmenį"[35]). Tai, kas yra vadinama „tautos dvasia", „tautos siela", „tautiniu genijumi", yra ne kas kita, kaip vienoks ar kitoks *tautinės individualybės* apsireiškimas. Ji duoda tautos žygiams *tautišką* lytį, ji juos padaro nepakartojamus, nepasekamus ir todėl skirtingus nuo kitų. „Bręstanti tautos jėga, sako E. Krieckas, atnaujina kultūrą ir ūkį, atbaigia valstybę ir teisę, ugdymą padaro našų, menui duoda turinio ir nurodo kryptį, tarp atskirų asmenų kuria bendruomenę, tėvynę, susipratimą ir lygybę: jų jėgas ji sutelkia ir padaugina"[36]). Žodžiu, *tautinė individualybė tampa apsprendžiamuoju viso tautos gyvenimo pradu.*

Dėl ko taip yra, suprasti visai lengva. Kaip individo darbuose yra žymu jojo bruožai, nes šitie darbai kyla iš individo, taip ir tautos žygiuose matyti tautinės individualybės atvaizdas, nes šitie žygiai yra *josios* žygiai. Tautinė individualybė yra tautos-vieneto jungtis ir tautos-individo esmė. Bet argi ne *jungtis* kuria vieneto gyvenimą ir ar ne iš *esmės* trykšta individo veikimas? *Tautinė individualybė yra ne tik pasyvi tautos žygių palaikytoja, bet ir aktyvi jų kūrėja,* kūrėja ta prasme, kad duoda stiprių paraginimų, nurodo kryptį ir parengia lytį. Kultūros *veikėjas* gali būti tik individas. Bet, kaip matysime vėliau, jis esti kūrybiškas tik

---

[33]) O. Bauer, Nationalitätenfrage u Sozialdemokratie, 160 p.
[34]) Les caractères nationaux, 5 p.
[35]) Gustave Le Bon, cit Bérillon, op. cit. 4 p.
[36]) Erziehungsphilosophie, 73 p. München u. Berlin 1933.

tada, kai yra *tautiškas*, vadinasi, kai tautinė individualybė jame yra reali ir gyva jėga. W. Saueris todėl visai teisingai tautines žymes vadina „Schöpferisches Volkstum" — „kūrybinis tautiškumas"[37]).

Tautinė individualybė nėra veikėjas, bet galingas veiksnys, daręs nejaučiamos, bet realios įtakos. Tikrieji veikėjai, vadinasi, sąmoningi ir valingi, yra apspręsti šito bendro veiksnio *iš vidaus*. Jo stumiami ir raginami, jie imasi darbo ir dirba taip, kaip jis nurodo. Tautinės individualybės įtakos niekados negalima paneigti. Net ir tie, kurie ją neigia, veikia taip, kaip ji reikalauja. Komunizmas, labiausiai, rodos, internacionališkas dalykas, per keliolika metų jau suspėjo pasidaryti *rusiškas*. Tautinė individualybė, iš tikro, yra „kiekvienos formos dėsnis"[38]).

Šito dėsnio vedama, tauta savo buvimui ir veikimui įspaudžia savotiškų bruožų, kurie tinka tik jai ir kurie ją skiria nuo kitų tautų. Tautinė individualybė tampa ne tik tikrąja *tautos* jungtimi, bet ir tikrąja *tautų* skirtimi. Tautas vieną nuo antros skiria ne kalba, ne rasė, ne politinė santvarka, bet tautinė individualybė. Kalba gali būti pasisavinta iš kitų (šveicarai, žydai, amerikiečiai), rasė gali sumišti, politinė santvarka gali kisti, bet tautinė individualybė lieka visados. Galima įsivaizduoti tautą be teritorijos (žydai), be kalbos (šveicarai), be valstybės (ukrainiečiai ir k.), bet negalima jos įsivaizduoti be tautinės individualybės, t. y. be tam tikro josios savotiškumo, kuris ją jungtų savyje ir skirtų nuo kitų. *Tauta be individualybės nėra tauta.* Tai masė, grupė, rasė, draugija, bet ne tauta, kaip vienetas ir kaip individas.

Apsprendžiamoji tautinės individualybės galia padaro ją *tikra istorine jėga* arba *realiu veiksniu istorijos eigoje.* „Kartą kilęs, sako O. Baueris, tautinis charakteris apsireiškia, kaip savarankiška istorinė galybė"[39]). Duodama tautos žygiams atramą ir pažadinimą, apipavidalindama juos tautiška lytimi ir lenkdama juos tam tikra kryptimi, tautinė individualybė apsprendžia tautos istoriją labiau, negu kas kita. Tautos istorija *pirmoje eilėje* (ne visiškai!) darosi tautinės individualybės išsivystymo padaras. Kai kas eina dar toliau ir teigia, jog net ir visuotinė istorija esanti tik tautinių istorijų *suma*, jog „istorija siauresne prasme tinka tik kultūringoms tautoms, ir kad tik jos yra tikrosios istorijos palaikytojos (5 p.) ... Žmonija apskritai turi istoriją tik netiesioginiu būdu ... Ji reiškia daugiau abstraktų, visai skirtingų bendruomenių susijungimą ... Todėl, kai kalbama apie žmonijos arba apie pasaulio istoriją, tai tuo iš esmės suprantama bendroji istorija kultūringų tautų, kurios

---

[37]) plg. Archiv für Rechts- u. Sozialphilosophie, 1—43 p. 1 sąs. 1933.
[38]) E. Krieck, Erziehungsphilosophie, 69 p.
[39]) op. cit. 128 p.

žmonijoje vaidino ar tebevaidina tam tikrą istorinį vaidmenį"[40]). Galima abejoti apie šitų minčių teisingumą, kiek jos liečia žmoniją. Bet jos visai teisingai iškelia tautos, resp. tautinės individualybės, istorinę reikšmę ir galią. Kaip individo gyvenimo eiga *visų pirma* yra apsprendžiama jojo charakterio, taip ir tautos istorijos veiksnys *pirmoje eilėje* yra tautinė josios individualybė. Istorija ją atbaigia formuoti. Bet suformuota individualybė savo ruožtu formuoja istoriją. Kaip tikros tautinės individualybės negali būti tol, kol nėra istorijos, taip turtingos istorijos nėra tol, kol nėra turtingos tautinės individualybės. Istorija tautinę individualybę pradeda, tautinė individualybė istoriją išvysto ir veda.

3. Tauta, kaip bendruomenė

a. Bendruomeniškas tautos pobūdis

Tauta, *kaip vienetas*, nėra masė, tai yra belytis, chaotiškas, palaidų individų sambūris, bet aprėžtas ir sutelktas dalykas. Tauta, *kaip individas*, yra išvidinės jungties (tautinės individualybės) suvienytas padaras. Ir vienu ir kitu atveju tauta yra *vieninga* (aliquid unum). Bet šitas vieningumas nėra vientisinis (simplex). Tauta yra sudėta iš *atskirų* laisvų ir sąmoningų individų. Tauta yra kartu ir *dauginga* (compositum).

Jau iš anksto galima įspėti, kad šitas tautos daugingumas nėra mechaniškas, kad asmens nėra tik iš viršaus sutelkti šalia vienas antro. Jie yra vienas su antru susijungę, jie yra sudarę tam tikrą *bendruomenę*. Todėl po tautos, kaip vieneto, ir po tautos, kaip individo, savaime iškyla *tautos, kaip bendruomenės problema*. Pro ją negalima tylomis praeiti jau tik dėl to, kad mūsų laikais ji yra tapusi svarbiausia visuomenės filosofijoje.

Tauta nėra sąjunga arba draugija (societas, Gesellschaft). Draugija yra apspręsta intereso. Ji atsiranda laisvai susitariant asmenims, kuriuos jungia noras pasiekti tam tikrą, iš anksto pažintą ir paskirtą tikslą. Šitą mintį jau yra pasakęs Aristotelis savo *Politikoje*. „Kiekviena draugija (koinomía), sako jis, yra įsteigta kurio nors gėrio dėliai"[41]). Ji tad yra sąmoningo ir valingo veikimo vaisius. Joje ãsmens gyvena *šalia vienas antro*, jungiami *vienodo intereso*, kuris kiekviename įgyja savotiško atspalvio. Draugija todėl „yra panaši į mechanizmą"[42]).

---

[40]) W. Moog, Geschichtsphilosophie u. Geschichtsunterricht, 5—6 p. Wien 1927.

[41]) 1, 2.

[42]) A. Rademacher, Die Kirche als Gemeinschaft u. Gesellschaft, 25 p. Augsburg 1931.

Tuo tarpu tauta yra organiška. Tautos pagrinduose visų pirma glūdi prigimtis, o tik paskui prisideda kultūrinis veikimas. Tauta nėra įsteigta, nėra sudaryta, bet *atsiradusi* ir *išsivysčiusi*. „Tauta yra daugiau, negu aritmetinė suma atskirų žmonių, iš kurių ji susideda"[43]). *Tauta yra bendruomenė* (communio, Gemeinschaft).

Bendruomenės organiškumas daugelį suviliojo laikyti ją organizmu (Ad. Müller, Hegel, Schelling). Bet organiškumas dar nėra organizmas. Organiškumas yra tik priešginybė mechaniškumui. Tai, kas yra mechaniška, yra jungiama *iš viršaus*. Mechanizmo dalys koordinuojasi viena su antra dėl to, kad yra palenktos *vienam tikslui*, kurio siekia visuma. Tai, kas yra organiška, yra jungiama *iš vidaus*. Organizmo nariai yra suvedami vienybėn *išvidinės prasmės*. Kad organiškas dalykas taptų organizmu, reikia, kad jis turėtų substancijalinę lytį. Kitaip sakant, reikia, kad jojo jungtis būtų substancijalinė. Tuo tarpu dar niekam nepavyko įrodyti, kad bendruomenė, kaip tokia, yra substancija, tai yra turinti substancijalinę lytį. Bendruomenė yra *organiškas dalykas*, bet ne organizmas.

Organiškumas reikalauja *išvidinės jungties*. Bendruomenė ją ir turi. Jau pats vardas parodo, kad ji yra tokia žmonių susivienijimo lytis, kur individai turi kažką *bendra* (commune, gemein). Šitasai bendras dalykas neateina individams iš viršaus: *jis yra juose pačiuose*. Jis jungia juos vieną su antru, jis daro juos savus, nes jie vienas antrame suranda tai, ką turi ir patys. Tuo bendruomenė ir skiriasi nuo draugijos. „Bendruomenė, sako A. Rademacheris, turi prasmę, draugija turi tikslą. Prasmė imanenčiai glūdi pačioje grupėje, vadinamoje bendruomene, tikslas stovi šalia grupės... Bendruomenė yra vitalinis padaras, visuma (Ganzheit), draugija — racionalinis padaras, suma"[44]). Bendruomenė todėl iš esmės yra skirtina nuo draugijos. „Kaip organiškas dalykas yra iš esmės skirtinas nuo neorganiško, taip ir bendruomenė nuo draugijos. Čia yra ne tik grynas laipsnio skirtumas, tartum draugija būtų tik palaidesnė bendruomenė, bet ir skirtumas esminis"[45]).

Organiškas bendruomenės pobūdis *tautoje* pasirodo labai ryškiai. Br. Bauchas visai teisingai teigia, jog „tauta yra konkrečiausias pavidalas, kokį bendruomenė laimi istorijos eigoje"[46]). Žinoma, antgamtinė bendruomenė Šventųjų Bendravime pasiekia dar didesnio organiškumo laipsnio ir, pasak D. v. Hildebrando, „darosi

---

[43]) Vl. Solovjov, Nationale u. politische Betrachtungen, 38 p. II išnaša. Stuttgart 1922.

[44]) op. cit. 26 p.

[45]) A. Rademacher, op. cit. ibd.

[46]) Systematische Philosophie, 272 p. rinkinyje *Die Kultur der Gegenwart*, I VI Abt. Leipzig 1924.

galima ontologišku atžvilgiu palyginti su organizmu"[47]). Bet ji yra kitos srities dalykas. Tuo tarpu prigimtojoje tvarkoje (po šeimos) tautos nepralenkia niekas. Kitos bendruomenės daugiau ar mažiau yra draugijinio pobūdžio ir, kaip sako E. Krieckas, svyruoja tarp atskiro žmogaus ir žmonijos. Tuo tarpu tauta turi aiškų, apibrėžtą ir pastovų pavidalą.

Bendruomeniškas tautos pobūdis visų pirma apsireiškia josios *jungtyje*. Individus į tautą sujungia tautinė individualybė. Tuo tarpu ji, kaip matėme, yra *visiškai išvidinis dalykas*. Ji nėra šalia individų, bet individuose. Ji nestumia jų, bet traukia vieną prie antro. Tauta neturi tikslo *šalia* savęs: jis glūdi joje pačioje. Tauta, kaip ir kiekviena bendruomenė, turi prasmę, bet ne tikslą. Šitoji prasmė išsivysto ir skleidžiasi iš vidaus. Tauta niekados negali tapti draugija, tai yra išvidinę savo jungtį pakeisti išviršiniu individų susitarimu. Tautos tapimas kultūrine bendruomene reiškia ne organiškos jungties nykimą, bet tik josios pažinimą, pripažinimą ir tobulinimą. Vitalinis tautos pobūdis lieka visados. Dar daugiau, tautai kultūrėjant, josios vitalumas arba organiškai gyvybinė jėga, darosi dar didesnė, nes instinktyvinis ryšys tuomet esti papildomas sąmoningu susirišimu.

Tauta, kaip ir kiekviena bendruomenė, *nėra organizmas*. Tiesa, tam tikra, gana vykusi paralėlė galima čia pravesti. Tauta yra labai panaši į organizmą, nes ji yra organiškas dalykas. Vis dėlto ji nėra ir negali būti organizmas dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių ir kiekviena kita bendruomenė organizmu gali būti vadinama tik metaforiškai. *Tautos jungtis nėra substancijalinė*. Tiesa, ji yra išvidinė, ji yra pakankamai stipri jungti individams ir tam tikrame laipsnyje apspręsti jų žygiams. Bet ji neturi substancijalinės lyties žymių. Ji, kaip matėme, yra tik *individualinio reiškimosi būdas*. Jis yra bendras *visiems* tautos nariams, jis juos tad ir jungia. Bet jis visados lieka tik *būdas*.

Organizmas skiriasi nuo tautos dar ir tuo, kad jame veikia tik *būtinumas* (prigimtis), o tautoje šalia prigimties ir būtinos evoliucijos yra ir *laisva kūryba*, kuri tautai turi svarbiausios reikšmės. Tauta savo išsivystymo niekad tikra prasme neatbaigia. Ji gali tobulėti neribojamai, nes ją nuolat gaivina laisvas individų veikimas. Tuo tarpu organizmas, stumiamas tik prigimties, savo išsivystymo galą tuoj pasiekia.

Vis dėlto, nepaisant šito esminio skirtumo, tauta *gali* būti palyginama su organizmu. Ji *auga* organišku būdu, tai yra ne pridedant iš šalies (iuxtapositio), bet įimant į vidų (intussusceptio) ir išsiskleidžiant. Josios sudedamieji elementai yra ne šalia vienas antro,

---

[47]) Metaphysik der Gemainschaft, 179 p. Augsburg 1930. Plg. dar Šv. Povilo 1. Kor. 12.

kaip mechanizme; jie yra ne *dalys*, bet *nariai* tikra šio žodžio prasme. Savo *organiškumu* tauta yra panaši į organizmą, bet savo nesubstancijalumu ji iš esmės nuo jo skiriasi.

b. Tautos linkimas į regimą lytį

Tauta yra visuomet bendruomenė. Bet kad ji būtų *pergyvenama, kaip bendruomenė*, reikia, kad tautos *nariai* santykiuotų vienas su antru, kaip tautiniai individai, o ne tik kaip žmonės apskritai; kad jie *žinotų* esą vienos didelės bendruomenės nariai ir pagal šitą žinojimą tvarkytų savo santykius, žodžiu, kad jie suvoktų save, kaip *tautinius individus*. Šitoksai suvokimas žmonių santykius apsprendžia pagal *tautiškumo principą*. Tautos nariai tada vienas antrą jaučia ir pergyvena ne tik, kaip žmogų, bet ir kaip *tautietį*, kaip dalyvį *toje pačioje* tautinėje bendruomenėje. Tautiškumo principas keičia žmogaus nusistatymą kito žmogaus atžvilgiu, keičia žmonių santykius ir išviršinę šitų santykių formą. Tautiniai individai *sąmoningai nori* taip santykiuoti vieni su antrais, kad jų santykiai įgytų ir išviršinės vienybės formos. Tai, kas buvo bendra ir vieninga tik viduje, dabar stengiasi prasimušti į paviršių. Tautinė sąmonė nori tautos bendruomeniškumą apreikšti regimu pavidalu. *Tauta linksta sukurti draugijinę savo gyvenimo lytį.*

Tai yra nuoseklus tautos, kaip bendruomenės, išsivystymas. Pačiame ankstyvajame tarpsnyje tauta yra bendruomenė tik savo viduje. Draugijinėje lytyje ji susiorganizuoja jau iš viršaus. Į išviršinę organizaciją linksta kiekviena bendruomenė ir anksčiau ar vėliau ji ją pasiekia. Ilgus amžius *šeima* buvo jungiama tik išvidinio ryšio, kuris instinktyviai tvarkė josios narių santykius. Bet Mozės laikais ji įgijo draugijos formą ir tapo net juridine institucija: ji buvo suorganizuota iš viršaus. Šeimyninė bendruomenė tapo ir šeimynine draugija. Pirmųjų amžių *Bažnyčia* tvarkėsi meilės principu be ryškesnių ir griežtų įstatymų. Tuo tarpu šiandien ji turi tobuliausią teisinį kodeksą ir tikslingiausią organizacinę formą. — *Žmonija* taip pat siekia draugijinės lyties. Pirmuosius bandymus mes pergyvename Tautų Sąjungos pavidalu, kada instinktyvų tautų santykiavimą norima suimti į išviršines formas. Kai bendruomenėje instinktyvus ryšys apsireiškia sąmoningu susirišimu, kai išvidinė prasmė yra suvokiama, kaip bendruomenės gyvenimo tikslas, kai organiškumas išviršinėse apraiškose yra sumechaninamas, tuomet bendruomenė įgyja draugijos pavidalą. Aišku, ji niekados *nevirsta* draugija ta prasme, kad *paliautų* buvusi bendruomene. Ji tik pasiima draugijos formą, pasilikdama bendruomenės pagrindą: *bendruomenė tuomet susiorganizuoja*. „Bendruomenė savo apraiškoje yra draugija"[48]). Individų santykiai tada esti normuojami tam

[48]) A. Rademacher, Die Kirche als Gemeinschaft u. Gesellschaft, 28 p.

tikrų dėsnių, kuriuos mes vadiname įsakymais, įstatymais ir kitais vardais.

Taip yra ir su tauta. Per tautinės individualybės brendimą, per josios suvokimą tauta eina prie išviršinės organizacijos: *tautinė bendruomenė stengiasi apsireikšti tautinės draugijos pavidalu.* Tautinė bendruomenė skleidžiasi individuose, tautinė draugija šituos individus suorganizuoja. Tautinė bendruomenė duoda individų santykiams atramą, tautinė draugija šituos santykius apipavidalina pastovia ir regima lytimi. Tautinė bendruomenė taip santykiuoja su tautine draugija, kaip esmė su savo apraiška, kaip organizmas su organizacija, kaip apskritai subjektyvinė ir objektyvinė to pačio dalyko pusės. Tauta, *kaip bendruomenė,* yra subjektyvinė tautos pusė, tauta, *kaip draugija,* yra objektyvinė josios apraiška. Bet kaip kiekviena buitis stengiasi objektyvuotis, taip ir tauta. *Todėl tautinė draugija arba tautinė organizacija yra ne kas kita, kaip tautos objektyvacija.* Šitoji tautos objektyvacija, šitoji regima organizacinė arba draugijinė tautos lytis yra ne kas kita, kaip *tautinė valstybė.*

c. Tauta ir valstybė

Tauta gali būti *valstybėje* ir tauta gali būti *valstybė.* Pirmuoju atveju ji yra tam tikro suvereninio politinio vieneto *dalis,* antruoju — *ji pati* yra tasai suvereninis politinis vienetas. Pirmuoju atveju valstybė jai yra išviršinis ir todėl *svetimas* dalykas, antruoju — valstybė tautai išauga *iš vidaus* ir todėl tampa *sava* valstybe. Kaip tauta santykiuoja ir turi santykiuoti su svetima valstybe — tai sociologų dalykas. Filosofiniam tautos tyrinėjimui rūpi tik klausimas, kas įvyksta tada, kai tauta sukuria *savą* valstybę.

Valstybėje tarp daugybės kitų dalykų galima įžiūrėti du charakteringu elementu: *regimą organizaciją* ir *autoritetyvinę galią.* Organizacija duoda valstybei tam tikrą aprėžtą formą, autoritetas palenkia piliečius paklusti šitai formai. Organizacija valstybę kuria, autoritetas ją palaiko. Be organizacijos valstybė *būtų* masė, be autoriteto ji *virstų* mase. Tauta, sukūrusi *savą* valstybę, įgyja regimą draugijinę lytį ir gauna autoritetyvinės galios. *Sava* valstybė nėra tautai primesta iš viršaus, bet kilusi iš vidaus. Josios nariai nėra įjungiami į kitą organizaciją, bet *jie patys* šitą organizaciją kuria. Jie patys savo santykiams duoda regimą pavidalą ir juos normuoja tam tikrais dėsniais. Tautinė bendruomenė čia tampa tautine draugija, vadinasi, tokia žmonių susivienijimo lytimi, kur išvidinė narių jungtis apsireiškia kaip išviršinis jų sutarimas. „Valstybėje, sako W. Saueris, tauta pasiekia suformuotos bendruomenės“[49]).

---

[49]) Schöpferisches Volkstum als national- u. weltpolitisches Prinzip, 6 p.

Valstybė tautos nesukuria. Tauta esti jau ir prieš valstybinę savo formą. Valstybė tik sujungia jau *esamą* tautą į išviršinę vienybę ir šitai vienybei duoda regimą pavidalą. Kultūrinis, o per jį ir gamtinis tautos savotiškumas yra sutelkiamas vienoje regimoje lytyje. Tautos ypatybės čia prasiveržia viršum ir susikristalizuoja tam tikromis pastoviomis formomis. *Tautinė valstybė yra tautos objektyvacija arba išviršinis tautos apsireiškimas.*

Šiuo atžvilgiu tauta ir *tautinė* valstybė yra *tas pats dalykas*, tik svarstomas kitu atžvilgiu. Kai ją suvokiame, kaip *išvidinę* bendruomenę, turinčią tam tikrą individualybę, ji yra *tauta*. Kai ją nagrinėjame, kaip *išviršinę* organizaciją, turinčią tam tikrą lytį, ji yra *valstybė*. Kol tauta neturi valstybės, ji lieka daugiau ar mažiau išvidinis subjektyvinis dalykas, nes gyvena tik atskiruose individuose be pastovesnės regimos lyties. Regimumo ir pastovumo ji pasiekia tik savo valstybėje. Ta prasme O. Baueris ir sako, kad „valstybė man yra iš viršaus, o tauta gyvena manyje"[50]).

Sukūrusi savą valstybę, tauta *įgyja autoritetyvinės galios*. Tauta, kaip *išvidinė bendruomenė*, neturi autoriteto, kaip jo neturi nė žmonija. Visuomenine prasme autoritetas yra teisė įpareigoti draugijos narius imtis tam tikrų veiksmų arba jų nesiimti[51]). Bet šitoji teisė gali apsireikšti tiktai tada, kai kuri nors bendruomenė įgyja regimą pavidalą. Kol ji yra išvidinė, josios autoritetas yra tik galimas, bet ne realus. Autoriteto realumui reikia regimo valios apsireiškimo. *Tauta savoje valstybėje kaip tik ir apreiškia savo valią.* „Valstybė, sako J. Binderis, yra tautos valia būti ir veikti, vadinasi, valia gyventi"[52]). O kadangi tauta turi *prigimtą* teisę gyventi, todėl, apreiškusi šitą valią, ji tuo pačiu įgyja galios autoritetyviai reikalauti iš savo narių viso to, kas būtina josios gyvenimui. *Valstybės autoritetas tampa išraiška tautos teisės gyventi.* „Valstybė yra ne kas kita, kaip organizuota tautos galia"[53]).

Tautinė valstybė veikia ir įsakinėja ne savo, bet *tautos* vardu. Valstybinis autoritetas čia yra kartu ir *tautinis* autoritetas. Iš kitos pusės paklusimas valstybei čia nėra paklusimas kokiam svetimam dalykui ar išviršinei prievartai, bet *savo* tautai, *savo* tautinės individualybės apsireiškimui ir nuosekliai — *savo* pačio prigimties reikalavimams. Kanto reikalaujama paklusimo autonomija tautinėje valstybėje iš tikro įvyksta.

Suprantama tad, dėl ko W. Saueris sako, kad „tauta ilgisi valstybės", kad „idealas, kurį sveika tauta ir kartu kiekvienas josios narys nešioja savo širdyje, yra stipri tautinė valstybė"[54]). Išvidinis

---

[50]) Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 183 p.
[51]) Plg. V. Cathrein, Moralphilosophie, II 393 p. Leipzig 1924.
[52]) Der autoritäre Staat, 156 p. vok. Logos, 22 tom. 2 sąs.
[53]) P. Barth, Philosophie der Geschichte als Soziologie, 801 p.
[54]) Schöpferisches Volkstum . . . 6 p.

tautos brendimas prirengia josios viduje organišką jėgą, kuri *būtinai* turi apsireikšti išviršine organizacija. Josios slopinimas labai dažnai esti įvairių revoliucijų ir sąmyšių priežastis. Galima net neperdedant tvirtinti, kad visi 18, 19 ir 20 šimtm. politiniai sąjūdžiai savo esmėje buvo ne kas kita, kaip šitos organiškos tautų jėgos apsireiškimas vienokia ar kitokia forma. *Tautinės sąmonės atbudimas neišvengiamai veda į tautinę valstybę.* Žinoma, būtų vienašališka tvirtinti, kad valstybė yra būtina tautai *būti.* Tauta *gali* egzistuoti ir be savos valstybės; gali ji šitą valstybę ir prarasti. „Valstybė gali žlugti, bet tautinė bendruomenė liks, nes ji yra gyva kiekviename individe"[55]). Bet tokia tautos būtis nėra normali. Tobulesniam tautos išsivystymui sava draugijinė lytis yra reikalinga. *Tauta be savos valstybės nėra atbaigta.* „Tauta trokšta valstybinės organizacijos, kad sustiprėtų ir viduje ir iš viršaus"[56]). Vėliau mes matysime, kad tauta iš tikro negali tapti nacija, tai yra visuotinio reikšmingumo tauta, jei ji nėra ar bent nebuvo sukūrusi savo valstybės.

Po viso, kas pasakyta, darosi aiškus ir *tautybės principas* (le principe des nationalités). Jo esmė yra ta, kad *kiekviena tauta gali turėti valstybę, ir kiekviena valstybė gali apimti tik vieną tautą.* „Kiekviena tauta yra pašaukta sukurti valstybę, o kiekviena valstybė turi būti tautinis asmuo"[57]). Šito principo šaknys glūdi pačiuose Europos kultūros pagrinduose. Pripažinus ir praktiškai įvykdžius (vergijos ir baudžiavos panaikinimas) nelygstamą žmogiškojo asmens vertingumą, nuosekliai paskui jį turėjo ateiti ir tautinės individualybės teisių pripažinimas. Konkrečiai jis apsireiškė prancūzų revoliucijos metu, vėliau buvo formuluotas Paskalio Manzini[58]) 1861 m. (jo kalboje 7 gruodžio) ir pagaliau praktikoje įvykdytas po didžiojo karo pagal garsiąją *tautų apsisprendimo teisę.*

Tautybės principe apsireiškia tautos, kaip ir kiekvienos kitos bendruomenės, iš pačios prigimties kylanti teisė objektyvuotis konkretiniu pavidalu. Čia teoriškai pripažįstama tai, kas glūdi kiekvienos tautos gelmėse. Tautybės principas nėra dirbtinis padaras, bet nuoseklus organiško kultūros išsivystymo vaisius. Kiekviena tauta turi teisę, „kad išvidinė bendruomenė taptų išviršinės galios nešėja, o išviršinė galia saugotų išvidinę bendruomenę"[59]). Išvidinis tautos vieningumas turi apsireikšti *vieninga* organizacija iš viršaus, o šitoji išviršinė vienybė turi ugdyti ir saugoti išvidinį vienin-

---

[55]) O. Bauer, op. cit. 186 p.

[56]) W. Sauer, Sozialphilosophie, 191 p.

[57]) Blüntschli, Revue de droit international de sciences diplomatiques et politiques, 127 p. 2 sąs. 1933.

[58]) Pagal Manzini „tai yra principąs, duodąs tautai teisę iš tautos pereiti į valstybę" (plg. Revue de droit international etc. ibd.).

[59]) O. Bauer, op. cit. 187 p.

gumą. Tauta sukuria valstybę, o valstybė tobulina tautą. Tauta, kaip ontologinis ir kaip sociologinis dalykas, tobulos sintezės pasiekia *tautinėje valstybėje*.

d. Pilnutinis tautos supratimas

Daugybėje tautos apibrėžčių galima aiškiai skirti dvi grupes arba du stebėjimo punktu, iš kurių žiūrima į tautą, ir kurie todėl apsprendžia josios esmės supratimą. Tautą galima nagrinėti, kaip *visuomeninio gyvenimo lytį*, turinčią tam tikrą politinę vienybę. Tai bus *išviršinis* tautos supratimas. Bet į ją galima žiūrėti ir iš *vidaus*. Galima tautą imti, kaip organišką bendruomenę, kaip individualybę, turinčią išvidinę jungtį, kuri telkia individus draugėn net ir tada, kai tauta, *kaip vienetas*, dar nepasirodo visuomeniniame gyvenime. Pirmasis tautos supratimas bus sociologinis, antrasis — ontologinis. Pirmuoju atveju tauta yra svarstoma, kaip *visuomeninis dalykas*, antruoju — kaip *ontologinis*. Pirmasis supratimas yra įsigalėjęs romanų (italų, prancūzų, belgų) kraštuose, antrasis — germanų (vokiečių, austrų). Šių tautų charakterio skirtingumai apsireiškia net ir filosofinėse koncepcijose.

Romanams tauta visų pirma yra „politinės valios vienetas". Tam tikra žmonių grupė tampa tikra tauta tada, kai įsigyja politinę laisvę ir pati tvarko politinį savo gyvenimą. Šitoksai sociologinis tautos supratimas ryškiausiai išėjo aikštėn garsioje Paskalio Manzini definicijoje, kuria jis apibrėžia tautą savo kalboje, pasakytoje, atidarant tarptautinės teisės katedrą Torino universitete 1851 m. sausio 22 d. „Tauta, pasak jo, yra prigimtoji žmonių draugija (societa), kurioje teritorijos, kilmės, papročių ir kalbos vienybė suformuoja gyvenimo bendruomenę ir socialinę sąmonę"[60]). Ta pati mintis glūdi ir E. Renano posakyje, kad „tautos buvimas yra nuolatinis plebiscitas"[61]). Tauta būna dėl to, kad *nori* būti ir kad šitą savo norą apreiškia. Šitoks tautos supratimas vienokia ar kitokia forma yra kartojamas beveik visų italų ir prancūzų sociologų (J. Toniolo, Gentile, J. Delos, Le Fur ir k.).

Prieš sociologinį tautos supratimą germanai stato *ontologinę* tautos sąvoką. Jiems tauta visų pirma yra ne visuomeninė apraiška, bet individualybė. Įdomu ir tai, kad romanų kraštuose tautos esmę tyrinėjo daugiau sociologai ir teisininkai, o germanų — *filosofai*. Visi didieji vokiečių metafizikai yra davę tautos apibrėžtis. Kantui, pav. tauta yra „vienos žemės juostos (Landstrich) sujungta žmonių grupė, kiek ji sudaro vienetą"[62]). Pasak Fichtės, tauta yra „ben-

---

[60]) Cit. Johannet, Le principe des nationalités, 7 p.

[61]) Cit. Fr. Meinecke, Weltbürgertum u. Nationalstaat, 4 p. München 1911.

[62]) Plg. R. Eisler, Wörterbuch der phil. Begriffe, II, 202 p.

druomenėje gyvenančių ir prigimtuoju bei dvasiniu būdu visuomet save gimdančių žmonių vienetas, kuris visumoje yra palenktas ypatingam iš jo išsivystančio dieviškumo dėsniui"[63]). Hegelis tautą supranta, kaip organišką visuotinio gyvenimo kūną, kaip objektyvinės dvasios išsivystymo narį, kuris istoriniame vyksme turi atlikti ypatingą savo paskyrimą[64]). Metafizinis tautos supratimas, vienaip ar kitaip pakeistas, žymu visose germanų sociologų ir kultūros filosofų teorijose (O. Spann, O. Bauer, W. Sauer ir k.). Galima lengvai suprasti, kad nei viena nei kita tautos sąvoka nėra pilna. Tauta nuo *vieneto*, kuris ją išskiria iš masės, per *išvidinę bendruomenę* išvysto į *tautinę valstybę*. Čia mes turime tris tobulėjimo tarpsnius: išviršinį susitelkimą, išvidinį vieningumą ir išviršinį šito vieningumo apsireiškimą. Ir germanai ir romanai prileidžia pirmąjį tarpsnį: ir vieniems ir kitiems tauta yra *vienetas*. Bet toliau germanai labiau pabrėžia antrąjį tarpsnį, o romanai trečiąjį. Germanams tauta yra *išvidinis vienetas*, romanams — *išviršinis*. Germanai tautos esmę suranda išvidinėje bendruomenėje, o romanai — regimoje šitos bendruomenės lytyje.

Tuo tarpu tauta *nėra* tik socialinis dalykas, kuriamas ir palaikomas „politinės valios" arba „socialinės sąmonės", kaip nori romanai. Politinė valia ir socialinė sąmonė *pirmoje eilėje* yra ne tautos atsiradimo priežastys, bet tautos buvimo pasėkos. Tiesa, grįžtamuoju būdu jos formuoja tautą. Bet joms atsirasti reikia pagrindo, joms būti reikia subjekto, kuris galėtų *įgyti* „socialinę sąmonę", ir *apreikšti* „politinę valią". Masė negali turėti jokios sąmonės ir jokios valios. Tam reikia organiškos bendruomenės ir vieningos individualybės. Socialinė tautos sąmonė ir politinė josios valia *būtinai* suponuoja tautą, kaip *išvidinį dalyką*, nes šitoji sąmonė ir šitoji valia yra tik išviršinis suvokimas ir apsireiškimas to, kas glūdi viduje.

Germanai tad visai teisingai tautą laiko išvidine bendruomene ir individualybe. Bet jie per maža žengia priekin. Tauta yra išvidinis dalykas. Bet ji stengiasi objektyvuotis. Tauta yra organiška bendruomenė. Bet ji siekia sukurti regimą draugijinę savo buvimo lytį. Išvidinė žmonių jungtis nori tapti išviršiniu jųjų ryšiu. Tauta nori objektyvuotis *valstybėje*. Valstybė *iš esmės* yra *visuomeninis* arba *išviršinis* dalykas. Romanų tautos sąvoka yra tad taip pat teisinga, tik jie neieško šitam išoriniam dalykui išvidinės atramos, šitai draugijinei lyčiai subjekto, būtent: *keno* ji yra lytis. Germanai per daug pabrėžia *subjektyvinę* tautos pusę, romanai per daug įsižiūri į *objektyvinę* tautos lytį. Romaniškasis tautos supratimas pasilieka paviršiuje, nes neieško atramos, germaniškasis neišsiveržia

---

[63]) Reden an die deutsche Nation, 251 p. Berlin, 1808.

[64]) Plg. R. Eisler, op. cit. 203 p.; Fr. Überweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie 95 p. IV, Berlin 1913.

į viršų, nes nemato atbaigos. Tuo tarpu pilnutinė tauta yra ir vienetas, ir išvidinė bendruomenė, ir organizacija arba draugija. Dėl to ir pilnutinis tautos supratimas negali praleisti nė vieno šito momento.

Tobulai išsivysčiusi arba *pilnutinė tauta yra žmonių grupė, vieningos individualybės sujungta į bendruomenę ir apsireiškianti draugijine-valstybine lytimi.* Kaip *grupė,* tauta skiriasi nuo žmonijos ir susieina su šeima. Grupinė žymė tautai virsta rūšiniu skirtumu *žmonijos* atžvilgiu ir bendrąja gimine *šeimos* atžvilgiu. Kaip *bendruomenė,* tauta susieina su žmonija ir su šeima, bet skiriasi nuo draugijų ir nuo organizacijų, kurios neturi organiškos išvidinės jungties ir todėl nėra bendruomenės. Kaip turinti *draugijinę lytį,* tauta susieina su šeima ir su organizacijomis, bet skiriasi nuo žmonijos, kurios draugijinė lytis yra dar tik tolima viltis.

Šitoji apibrėžtis nesuplaka tautos nė su vienu kolektyviniu vienetu. Bet ji taip pat nė nuo vieno josios visiškai neatskiria, nes tauta, būdama kolektyvas, turi tam tikru būdu su jais susisiekti, o būdama *ypatingas* kolektyvas, turi nuo jų ir skirtis. Šitoje apibrėžtyje taip pat sueina visi pilnutinės tautos pradai. Jei svarstysime tautą, praleisdami draugijinę josios lytį, kaip ją supranta germanai, ji bus *žmonių grupė, vieningos individualybės sujungta į bendruomenę.* Jei imsime tautą romaniškuoju atžvilgiu, ji *bus žmonių grupė, apsireiškianti valstybine lytimi.* Bet kaip pilnutinė tauta išvidinę savo pusę apreiškia regimu pavidalu, taip ir pilnutinis tautos supratimas sintetinį savo išsprendimą randa tik organiškame šitų dviejų pusių sujungime.

III Tėvynė

Įvedamoji pastaba: Tėvynės sąvokos išsivystymas

Tėvynės sąvoka, kaip ji suprantama šiandien, yra naujųjų laikų padaras. Tiek senovėje, tiek viduriniais amžiais ji turėjo kitokią prasmę: *ji reiškė arba valstybę arba tėviškę.* Klajojąs Odisėjas, rodos, yra vedamas tėvynės ilgesio: jis leidžiasi pavojingon kelionėn, atsisako Kirkėjos malonybių, atsispiria sirenų viliojimams, nes būtinai nori grįžti mylimon savo Itakon. Bet šita Odisėjo tėvynė yra dar tik tėviškė: gimtasis namas, Penelopė ir draugai. Jo ilgesys yra dar tik tėviškės ilgesys. „Ten, kaip sako prof. M. De Munnynckas, dabartiniai patriotai rastų tik labai siaurą jausmą"[1]). Iš kitos pusės, graikai ir rymiečiai, tiesa, garbino mirtį už tėvynę, kaip didžiausią ir kilniausią žmogaus auką. Bet *šiuo* atveju tėvynė reiškė *valstybę* (polis, respublica). Romėnų karo šūkis „pro arcis et focis" aiškiai rodo, kad čia buvo ginama ne tėvynė, kaip tokia, bet namų židinys ir penatų aukurai.

Kitaip senovėje nė būti negalėjo, nes tuomet dar nebuvo nė tikrojo *tautos* supratimo. *Tėvynės sąvoka iš esmės yra surišta su tautos sąvoka.* Kaip suprantama tauta, taip suprantama ir tėvynė. Tautos vietoje senovėje buvo gentis arba didšeimė, todėl ir tėvynės vietą tuomet užėmė tėviškė.

Beveik tas pat buvo ir viduriniais amžiais. Šio meto žmonės dar neturėjo tautinės sąmonės, neturėjo todėl nė tikrojo *tėvynės* supratimo. „Didžiausia viduriniais amžiais priešginybė buvo ne tarp tautų, bet tarp religijų"[2]). Žmonės tada jautėsi esą sujungti į miestus, į kaimus, į gentis, o „už šitų ankštų ratelių buvo galvojama tik apie Krikščionybę, kaip apie priešginybę Islamui"[3]). Prisirišimas prie tėvynės tuomet reiškė prisirišimą prie savo siuzereno.

---

[1]) Psychologie du patriotisme, 3 p. „La Suisse Latine" 1 sąs. 1914.

[2]) R. Michels, Zur historischen Analyse des Patriotismus, 15 p. „Archiv für Sozialwissenschaft u. Sozialpolitik", 36 Bd. 1913.

[3]) M. De Munnynck, op. cit. 4 p.

Renesansas *savo esmėje* buvo anttautinis ir todėl tėvynės supratimo įšsivystymui maža ką galėjo padėti. Jo nukrypimas į senovę, jo lotynų kalbos pamėgimas dar net kliudė tautiniams elementams išsivystyti. „Šitasai klasicizmas, sako R. Michels, buvo vieningas ir tautiškai nepadalinamas — net labiau, negu Kat. Bažnyčia“[4]). Katalikų Bažnyčia buvo ir yra *dabarties dalykas*, turįs ryšių su dabarties žmonėmis. Tuo tarpu „humanizmas priklausė seniai praėjusiems laikams“[5]). Jis nekėlė jokių vaidų ir jokių kovų ir todėl neskaldė vienalytės masės. Tiesa, renesanso metu užtinkame pirmuosius tautinių sąjūdžių diegus. Italijos respublikos, Vokietijos reformacija, Anglijos išsiskyrimas iš politinės kontinento vienybės — vis tai buvo tautinės sąmonės užuomazgos. Bet tautinis susipratimas tuomet pamažu skleidėsi dar tik atskiruose žmonėse. Tuo tarpu „masė liko nuo šios minties labai toli“[6]). Napoleono kareiviai net dainavo: „sudarykim amžiną vienybę, jau yra tik viena bendra tėvynė“. Bet griuvus Napoleono imperijai, tautinis žmonių susipratimas kas kartą vis darėsi gyvesnis.

Tikrasis tėvynės supratimas atsirado tik romantikos metu, nes ji *pirmoji atidengė ontologinį žmogaus ryšį su žeme*. Romantikų pažiūros į tėvynę yra išaugusios iš jų gamtos filosofijos, kurią visai teisingai galima pavadinti *kraštovaizdžio* (Landschaft) *filosofija*. Kraštovaizdis romantikams virto visumos simboliu, kuris viską apima, kur individas yra papildomas, kur jis gauna net empirinį savo buvimą. Aštuonioliktojo amžiaus žmogus dar buvo atskirtas nuo kraštovaizdžio. Tuo tarpu romantikoj jis yra jojo dalis: jis santykiuoja su gamta ne kaip subjektas su objektu, bet kaip dalis su visuma. Apšvieta norėjo pasaulį suprasti, romantika stengėsi jį *pajausti*. Begalybės ilgesys rado savo objektą gamtoje, kuri konkrečiai apsireiškia kraštovaizdžiu, slepiančiu savyje idėją[7]).

Žmogaus ryšys su gamta, slaptingas jo dalyvavimas gamtos gyvenime nuosekliai vertė romantikus mylėti visą pasaulį, o ypač gimtąjį kampelį, tą šalį, kurioje tauta gyvena, toji, pasak Arndto, „visų pavidalų motina“. Novalio posakis „aš taip mylių žemę!“ gali būti išraiška visos romantikos santykių su savu kraštu.

Tai buvo tiesioginis kelias į tikrąjį tėvynės supratimą. Tiesa, romantiškoje tėvynės sąvokoje yra daug Schellingo filosofijos įtakos, daug perdėto misticizmo. Bet tasai pabrėžimas žmogaus ryšio su gamta, tasai atradimas žmogaus, kaip gamtos padaro, buvo didelis romantikos laimėjimas ir svarbus žingsnis į priekį. Jis ir mums patarnaus, kaip pradedamasis punktas tėvynės nagrinėjimui.

---

[4]) op. cit. 17 p.

[5]) R. Michels, op. cit. 18 p.

[6]) R. Michels, op. cit. 21 p.

[7]) plg. H. Rehder, Philosophie der unendlichen Landschaft. Ein Beitrag zur Geschichte der romantischen Weltanschauung, Halle 1932.

1. Tėviškė

Kaip į tautą einama per šeimą, taip į tėvynę einama per tėviškę. Tėviškė yra tėvynės pagrindas. Ji stovi viduryje tarp namų ir tėvynės. Namai išsivystančiam žmogui yra per siauri, tėvynė yra dar per plati. Namuose jis jau neišsitenka, tėvynėje dar paskęsta. Tėviškė užtat šiuo metu darosi tikroji žmogaus vieta. Jis joje sustoja, auga ir bręsta. Joje jis randa kaskart vis naujų dalykų ir kartu nepraranda senųjų. Iš jos jis dar mato namus ir jau žvelgia į tėvynę. Tai, kas buvo namuose, dabar atsiranda tėviškėje: *tėviškė darosi išplėstasis šeimos namas.* Bet šitas išplėtimas auga kartu su žmogaus išsivystymu, kol apima visą gimtąją šalį: tėvynė tampa išplėstąja tėviške. Tyrinėjant todėl tėvynės sąvoką, visų pirma reikia išsiaiškinti, kas yra tėviškė, ir koki yra žmogaus su ja ryšiai.

a. Ontologinis žmogaus ryšys su tėviške

Tėviške vadinama toji *vieta,* kur gyvena mūsų tėvai ir kur mes patys esame gimę arba bent augę. Tai yra paprastas, pasakytume, kasdieninis tėviškės supratimas. Bet, nagrinėdami šitą sąvoką, randame joje ne tik erdvę, bet ir laiką ir žmones. Tėviškė nėra *tik* žemės sklypas. Tėviškė yra ir šito sklypo istorija ir tie, kurie jame veikė ir šitą istoriją kūrė. Su tėviškės žeme yra neišvengiamai surišti žmonės ir jų darbai. Vis dėlto *žemė* yra lyg ir pagrindas. Ji nešioja žmones, ir jos erdvėje vyksta jųjų žygiai. Ją mes visų pirma prisimename, kalbėdami apie tėviškę. Josios vaizdas mūsų sąmonėje iškyla pirmutinis, nes ji pirmutinė darė mums įtakos, ir su ja visų pirma mes esame suaugę.

Tėviškės žemė nėra tik dirva. Tai *visa jos gamta* su laukais ir pievomis, su slėniais ir kalnais, su upėmis ir ežerais, su oru, su dangaus sklypu, net su paukščiais ir gyvuliais. Tėviškės žemė yra toji visuotinės gamtos dalelė, kur žmogus pirmą kartą susiduria su materialine tikrove. Vaikas čia pergyvena tai, ką visa žmonija pergyveno savo kūdikystėje, būtent: ontologinį savo ryšį su gamta.

Linkimas į gamtą yra stipriausias vaikystės metu. Jau vien tai, kad kūdikis gana ilgai neturi *tolio* nuovokos, kad visi daiktai jam atrodo esą *čia pat* prie jo ir net jame pačiame, jungia jį su aplinka, ir jis save jaučia, kaip šitos aplinkos dalelę. Dvasinis pradas atbunda jame gana vėlai. Kūdikis ir vaikas gyvena daugiausia gamtinių veiksnių įtakoje. Gamta jame turi didžiausią veikimo dalį. Jis todėl prie jos ir glaudžiasi. *Vaiko santykiai su gamta yra kaip lygaus su lygiu.* Vaikas myli gamtą ir šitoje meilėje jis ją pergyvena. „Meilė, sako Novalis, yra gamtos idėja. Tik per meilę galima prieiti prie

gyvybės prasmės. Tik mylinčiam gamta atskleidžia savo paslaptis"[8]). Vaikas įsijungia į gamtą, į josios ritmą, jis gyvena josios gyvenimu, jis pirmoje eilėje yra josios poveikyje. Čia apsireiškia ontologinis žmogaus ryšys su gamta. Vaikas šito ryšio nekuria. Jis jį tik apreiškia ir aktualizuoja. Gamtoje jis suranda, tarsi, savęs dalelę — ir net visą save, nes dvasinis *aš*, kuris nėra iš šio pasaulio, vaikystės metu dar tebemiega.

Ir štai, *šito ontologinio ryšio aktualizuotoja yra tėviškės gamta arba tėviškės žemė — terra patria.* Ji pirmoji patraukia vaiką prie savęs, ji pirmoji jį pažadina, joje jis pirmiausia suranda pats save ir jai jis visų pirma parodo savo meilę. Visa toji apsprendžiamoji įtaka, kurios žmogus patiria iš gamtos, visų pirma ateina vaikui iš tėviškės žemės. *Žmogaus linkimas į gamtą realiai eina tik per tėviškę.* Todėl ir pirmasis žmogaus ryšys su tėviške yra ontologinis arba pačios buities ryšys. Tai yra „pirmykštis pergyvenimas kosminio ryšio su dangumi ir su žeme"[9]). Tiesa, sąmonei išsivystant ir dvasiniam pradui vis labiau įsigalint, šito ryšio jautimas silpsta. Suaugusiame žmoguje jis yra tik silpnas kažko tolimo atbalsis. Bet jis niekados neišnyksta. Jis lieka pačiose prigimties gelmėse ir ten gyvena. Užtenka tik atvykti į gimtąją savo sodybą, ir tasai, rodos, išnykęs pergyvenimas grįžta visu savo stiprumu. „Tėviškė, sako E. Sprangeris, priklauso prie subjektyviausių žmogaus gyvenimo dalykų"[10]). Bet kaip tik dėl to ji yra ir galingiausia. Ji apsupa žmogų iš visų pusių ir, tarsi, į jį įauga, tapdama jo buities dalimi. „Į tėviškės žemę, sako tas pat E. Sprangeris, mes esame įsišakniję ne tik kaip gamtos sutvėrimai, bet visu mūsų dvasiškumu ir kultūra"[11]).

b. Psichologinis tėviškės pergyvenimas

Ryšys su gamta nėra vienintelis žmogaus ryšys su tėviške. „Šitoji mažutė tėvynė, sako J. Joos, yra daugiau, negu biologinis ryšys; tos pačios žemės gyventojai turi ir išvidinį dvasinį ryšį, sukurtą papročių, įpročių ir bendro likimo svyravimų"[12]). Čia J. Joos iškelia naują veiksnį, kuris riša žmogų su tėviške, ir kurį mes pavadintume *tėviškės istorija.* Žmogus yra surištas ne tik su tėviškės erdve, bet ir su josios laiku arba su tuo, kas toje erdvėje vyksta: su josios istorija ir su josios likimu.

Jau nuo pat gimimo vaikas vienokiu ar kitokiu būdu tampa

---

[8]) cit. H. Rehder, op. cit. 98 p.

[9]) A. Heinen, Staatslexikon, II, 1148 šp. hrsg. v. H. Sacherer.

[10]) cit. Die weltkundliche Jugendbildung in Heimat u. Erdkunde v. P. Zepp ir k. 122 p. München 1931.

[11]) cit. P. Zepp. op. cit. 4 p.

[12]) Enquête sur le nationalisme, 152 p. éd. par M. Vaussard, Paris 1922.

tėviškės įvykių dalyviu. Pats vardo parinkimas, krikšto puota, gimimo sukaktuvės ir vardo dienos šventė, šeimos ir kaimo iškilmės, vėliau mokyklos gyvenimas, jaunuolių sueigos ir darbai — visa tai vyksta pagal tėviškės papročius ir sąlygas. Net ir plataus pasaulio įvykiai čia ateina jau kitokiu pavidalu: tėviškė juos laužia, kaip prizmė laužia spindulį. Būdamas kūdikis, žmogus pasyviai visa tai priima ir stebi. Paaugęs jis pats gyvai dalyvauja tėviškės gyvenime, kenčia josios vargus ir džiaugiasi josios laimėjimais. Visais savo pojučiais ir jausmais jis *pergyvena* tėviškės istoriją, kuri atgyja senelių pasakojimuose, ir kurią jis patiria dabartyje. Šitie pergyvenimai pamažu renkasi sielos gelmėse, ten formuojasi patys ir formuoja žmogų.

Šiandien psichologijoje yra visai aišku, kad visa, kas tik bent kokiu būdu buvo mūsų patirta ar pergyventa, visa mumyse lieka. Niekas nežūva ir niekas nenyksta. Tai yra savotiškas amžinybės atspindis. Iš kitos pusės, supanti aplinka, kokia ji būtų, daro stiprios mums įtakos. „Niekas iš to, kas mus apsupa (62 p.), sako prof. M. de Munnynckas, nėra indiferentiška, nes visa mus keičia ir formuoja. Realybės, rodos, labiausiai nepastovios, labiausiai subtilios, mums net nė nespėjant, įsiskverbia į slaptą mūsų psichikos konstrukciją ir vėliau gali iškilti dvasios horizonte ir pakeisti visus mūsų užsimojimus"[13]). Patirti įspūdžiai mus riša su juos sukėlusiais daiktais, ir mes dažnai nė patys nežinome, iš kur mumyse kyla patraukimas ten ar kitur.

Taip yra ir su tėviškės įvykių pergyvenimu. Ir jie skverbiasi į „slaptą mūsų psichikos konstrukciją" ir jie mus keičia, sudarydami tam tikrą ryšį tarp mūsų ir tėviškės. Mes jaučiamės esą artimi tam, kas vyko gyvenamojoje mūsų vietoje, nors nuo tų įvykių jau būtų praėjusi ilga metų eilė. Juose mes esame, rodos, palikę savęs dalį. Kaip tėviškės erdvėje mes save surandame, taip tėviškės laike mes save, tarsi, paliekame. Bet ir vienas ir kitas dalykas mus lygiai stipriai traukia. Tėviškės erdvė labiau traukia fizinį mūsų pradą, tėviškės laikas — labiau psichinį. Su tėviškės žeme mes daugiau suaugame kūdikystės ir vaikystės metais, su tėviškės istorija daugiau susijungiame jaunystėje. Bet tėviškės žemė daro įtakos ir jaunystėje, o tėviškės laikas mus formuoja jau kūdikystėje. Jų veikimas niekados neišnyksta: keičiasi tik *pirmenybė*. Vaikystėj *pirmoje eilėje* veikia *žemė*, jaunystėje — *pirmoje eilėje istorija*. Prie ontologinio vaikystės ryšio, kuris lieka visados, *prisideda psichologinis ryšys, atsiradęs iš pergyventų tėviškės įvykių*. Suprantama, linkimas tėviškėn dabar žymiai sustiprėja, nes žmogus čia yra traukiamas *visas*. Prie instinktyvaus linkimo prisideda dar sąmoningas ilgesys. Tėviškė tuomet darosi sava ir mylima.

---

[13]) Psychologie du patriotisme, 62—63 p.

Iš kitos pusės, jeigu žmogus palieka tėviškę su ja susirišęs *tik ontologiškai*, jis greitai gali ją visai pamiršti, nes nauji pergyvenimai nesiderina su pirmykščiais. Štai dėlko tie žmonės, kurie dažnai keičia gyvenamąją vietą, neturi tikra prasme tėviškės (pv. čigonai). Vienas *tik psichologinis* ryšys taip pat nestipriai jungia žmogų su tėviške, nes jis neturi ontologinės atramos. Jei žmogus pradeda kurioje nors vietoje gyventi tik nuo 14—15 savo amžiaus metų, šitoji vieta nebus jam taip sava ir brangi, kaip tam, kuris joje gyvena nuo pat gimimo dienos. Tik tada, kai prie ontologinio ryšio prisideda psichologinis, ir kai psichologiniai pergyvenimai atsiremia į buities ryšį, tik tada žmogus tikrai įauga į savo tėviškę: į josios žemę ir į josios įvykius.

c. Moralinis tėviškės pobūdis

Tėviškė mums yra sava ir brangi ne tik dėl to, kad mes esame suaugę su josios gamta, kad esame dalyvavę josios įvykiuose, bet dar ir dėl to, kad *esame ypatingai surišti su joje buvusiais ar dar ir esančiais žmonėmis:* su tėvais, su broliais ir seserimis, su giminėmis, draugais, pažįstamais. Prisirišimą prie savųjų, o per juos ir prie visų daiktų, turėjusių su jais santykių, lotynai vadino žodžiu *pietas*. Jis reiškia kartu ir pagarbą ir maldingumą. Iš tikro, savų žmonių pergyvenime yra kažkoks *maldingas gerbimas*, kažkoks gilus ir žodžiais sunkiai išreiškiamas *pietizmas*. Jis nėra kilęs tik iš to, kad su savaisiais esame surišti krauju, kad iš jų esame gavę buities dalį. Bet jis nėra nė grynas psichologinis pergyvenimas. Jis yra *viskas* kartu. Jis apima visą žmogaus būtybę ir todėl įgyja *moralinio pobūdžio*. Tikrąją jo prasmę ir vertę žmogus suvokia tik suaugęs. Vaikas labiau pergyvena savuosius fiziniu būdu. Jaunuolis yra labiau su jais susirišęs dėl psichologinės įtakos. Bet tik subrendęs žmogus pajaučia *etinį ryšį*. *Suaugusiojo ryšys su savaisiais yra pietizmas tikrąja šito žodžio prasme.*

Per savuosius *pietistinio* pobūdžio įgyja ir *tėviškė*. Be ontologinio ir psichologinio ryšio, subrendęs žmogus dar jaučia *moralinę jungtį*, kuri jį riša su tėviške. Tėviškė yra *tėvų* gyvenimoji ar gyventoji vieta. Tėvai yra šitos vietos centras ir turinys. Pati tėviškė yra tik šeimos lytis, tik rėmai, kuriuos pripildo ir įprasmina *žmonės*. Be žmonių negali būti tėviškės. Bet nevisi žmonės kuria tėviškę. Našlaičiui prieglauda nėra tėviškė. Svetimoje šalyje be tėvų išaugusiam žmogui jo gyventoji vieta taip pat nėra tėviškė. *Tėviškė iš esmės yra surišta su tėvais*. Kur nėra tėvų, ten nėra nė tėviškės. Ten gali būti būstinė, prieglauda, mokykla, bet ne tėviškė.

Su tėviške visų pirma mes esame surišti per *motiną*. Motina, pasak H. Heinen, mūsų sąmonėje apsireiškia „kaip kosminio ryšio

simbolis"[14]). Joje mes jaučiame namų, o per juos ir visos tėviškės palaikomąją galią. Ji, tarsi, savimi nuolatos kuria ir įprasmina visa, kas mums artima, ir kaip tik dėl to tai darosi artima, kad motina savo buvimu tai pašvenčia. *Per motiną tėviškė tampa res sacra.* Šitą josios pobūdį mes suvokiame tik vėliau, dažnai tik tada, kai motina jau yra mirusi ir kai savo mirtimi tėviškei yra suteikusi kažkokio mistinio dvelkimo. Tai nėra įsivaizdavimas arba įsikalbėjimas. Tai realus *išvidinis* patyrimas, toks pat tikras, kaip meilė ir neapykanta.

Kiek motina simbolizuoja išvidinį-kosminį tėviškės pagrindą, tiek *tėvas yra simbolis išviršinės tėviškės apraiškos.* Motina duoda tėviškei prasmę, tėvas šitą prasmę apreiškia regimais ženklais. Jis keičia tėviškės pavidalą, jis ją formuoja savo darbais ir bendrą šeimos — pirmoje eilėje motinos — dvasią perkelia į materialinę aplinką. Trobėsių padėtis ir konstrukcija, sodo tvarka, laukų apdirbimas, tvenkinys, ežių medžiai — visa tai yra vaisius tėvo žygių, kurie gamtai įspaudžia šeimos bruožų ir per juos apreiškia išvidinę namų nuotaiką. Kai po kelių ar keliolikos nebuvimo metų atvykstame į tėviškę, mes jaučiame savo tėvų dvasią: ji gyvena jųjų sutvarkytoje ir perkeistoje aplinkoje. Apie motiną kalba neužčiumpamos tėviškės gelmės, o tėvo dvasia atgyja jau išaugusiuose medžiuose ir jau pakrypusiame prie seklyčios lango kryžiuje.

Be tėvų mes esame surišti su broliais ir seserimis, kurie buvo pirmieji mūsų likimo dalyviai; su draugais, kuriems mes patikėjome pirmas savo paslaptis, su pažįstamais, kurie sudarė pirmųjų mūsų idėjų skleidimosi aplinką. Jiems visiems mes jaučiame kažkokio pietizmo, ir tie visi šventi ryšiai pašventina ir žemę ir darbus. Su žmogumi galima santykiuoti tik *etiškai.* Dėl to *žmonės, būdami tėviškės turinys ir prasmė, ir pačią tėviškę paverčia etine vertybe,* o mūsų su ja santykiai taip pat virsta moraliniais santykiais.

Moralinis žmogaus ryšys su tėviške yra nemažiau stiprus ir reikšmingas, kaip ontologinis ar psichologinis. Jis net gali juos pavaduoti, kai dėl kurių nors priežasčių jųjų trūksta. Jei, pv., žmogus užaugo vienoje šalyje, o jo tėvai gyveno kitoje, jojo tėviškė vis tiek bus jo tėvų gyvenamoji vieta, nors jis pats joje būtų net visai negyvenęs. Pietistinis jausmas, toji motinos ir tėvo žygių pašvęsta žemė jį trauks nemažiau kaip tą, kuris turėjo laimės augti savo tėvų namuose. Tiesa, šitasai ryšys, kad būtų stiprus ir vaisingas, reikalauja didelės tėvų meilės ir pagarbos, reikalauja *pietatem erga parentes.* Būdamas savo esmėje etinis, jis ir pats atsiremia į etinę žmogaus vertę. Priešingu atveju, svetur išaugęs žmogus neturi tėviškės. Bet kam tėvai yra šventas dalykas, tam ir tėvų žemė yra šventa. Žinoma, šitas pietizmas tėviškės atžvilgiu bus dar stipresnis, jei savo pagrindu turės ontologinį ir psichologinį ryšį.

---

[14]) Staatslexikon, II 114 šp. hrsg. v. H. Sacherer.

d. Tėviškės apimtis ir reikšmė

Etinis žmogaus santykiavimas su tėviške atbaigia jo ryšį su šita vertybe ir kartu atskleidžia josios esmę. Į tėviškę žmogus įauga ir kaip fizinė būtybė, ir kaip psichinė, ir sykiu kaip moralinė, vadinasi, *kaip žmogus*, tikrąja šito žodžio prasme. „Mūsasis aš giliai įsišaknyja tėviškėje... Joje didele dalimi glūdi mūsų žinojimas ir veikimas, dvasinis mūsų nusistatymas ir etinė mūsų struktūra"[15]). Su tėviške mes esame surišti visapusiškai, ir šitie ryšiai siekia ligi slapčiausių mūsų buities gelmių. E. Sprangeris *iš dalies* teisingai tėviške vadina pilnutinį susirišimą su žeme (Totalverbundenheit mit dem Boden). Sakome *iš dalies*, nes tėviškė yra daugiau, negu žemė arba gamta, kaip lygiai ji nėra *tik* įvykiai arba *tik* žmonės. Tėviškės sąvokoje telpa visi šitie dalykai ir visi jie organiškai tarp savęs susijungia. Gamta arba žemė duoda tėviškei pagrindą. Įvykiai ir žmonės šitą pagrindą įprasmina. Be žemės nėra tėviškės. Bet be *veikiančių žmonių* žemė darosi tuščia ir šalta. *Tėviškė yra tėvų gyvenimo žygių patyrusioji žemės vieta.*

Tie patys trys dalykai — žemė, tėvai ir jų žygiai — grindžia ir subjektyvų mūsų linkimą tėviškėn. *Subjektyvus linkimas tėviškėn yra psichologiškai pergyventas ir pietistiškai pajaustas ontologinis žmogaus ryšys su gamta.* Žmogus yra susirišęs su *visa* gamta. Bet *ypatingai* jis linksta ten, kur šitą ryšį jis pergyveno ištisoje įvykių eilėje, ir kur šitų įvykių centras buvo jojo tėvai.

Žmogaus linkime tėviškėn nesunku įžiūrėti miniatiūrinę viso gyvenimo sintezę. Ontologinis jojo ryšys kyla iš *prigimtosios* srities. Jis yra instinktyvus, ir žmogus jame dalyvauja kaip prigimties būtybė. Psichologiniuose pergyvenimuose šitas ryšys tampa *kultūriniu*. Žmogus čia daros aktyvus: jis veikia ir kuria. Pietistiniame nusiteikime ryšys su tėviške įgyja *religinio* pobūdžio. Žmogus nusilenkia aukštesniam pradui, kuris glūdi jojo tėvų asmenyse. Linkimas tėviškėn darosi tobulas tik tada, kai jame organiškai susijungia visi šie elementai: prigimtinis, kultūrinis ir religinis. Tuomet tėviškė žmogui darosi ir jo nešiotoja, ir ugdytoja, ir įkvėpėja. Jis yra ne tik joje gimęs, jis ne tik ją lanko ir globoja, bet nori ir miręs joje ilsėtis.

Čia išeina aikštėn ir didi tėviškės *reikšmė* žmogui. Apglobdama visą jojo būtybę, atskleisdama jam gamtos paslaptis ir išvidinę josios prasmę, ji darosi pirmutinis šaltinis, iš kurio žmogus semia sau jėgos ir savo darbams lyčių. Ji įveda žmogų į platų pasaulio gyvenimą, pati pasilikdama jam visados tikra ir reali atrama. „Be šito konkretaus tėviškės vaizdo, visuomet esančio prieš akis, žmogus, kuris nėra filosofas, greit praranda supratimą tikrų santykių, rišančių jį su kitais jojo rasės žmonėmis. Jis jaučiasi pasinėręs be-

---

[15]) P. Zepp, Die weltkundliche Jugendbildung, 122 p.

vardėje masėje. Jis egoistiškai izoliuojasi, darosi viso ko centru ir pačiame savyje susikuria savo pasaulį"[16]). Išplėštas iš tėviškės, jis netenka savo buities šaknų, kurios jį maitina kūdikystės atsiminimais ir saugo nuo ištirpimo žmonių masėje.

Devynioliktame šimtmetyje manyta, kad prisirišimas prie tėvynės bus sustiprintas tada, kai bus išnaikintas bet kuris regionalizmas. Tai buvo klaida. Regionaliniai tėviškės elementai yra pirmasis tautinių dalykų šaltinis. Tik iš tėviškės kyla tautos ir tėvynės supratimas bei meilė. Fr. de Ricard yra teisingai pasakęs: „Jei nenorite, kad aš mylėčiau savo žemės kampelį, kaip galite norėti, kad mylėčiau kaimyno žemę?"[17]). Jei nėra prisirišimo prie tėviškės, nebus jo nė prie tėvynės. Į tėvynę einama tik per tėviškę. Tėviškė darosi pagrindas ne tik žmogiškajam asmeniui, bet ir *Tėvynei.*

2. Tėvynė

a. Tėvynė, kaip išplėstoji tėviškė

Kaip tėviškė yra išplėstasis šeimos namas, taip tėvynė yra išplėstoji tėviškė. Žmogui bręstant, jo aplinka vis didėja, nes kartu plinta jo horizontai ir jo ryšiai su kitais. Kūdikiui ir vaikui užtenka jojo tėvų namo. Tėvai ir artimieji giminės bei kaimynai užpildo jojo tik atbundantį bendruomenišką linkimą. Šiuo metu žmogus jaučiasi esąs dar tik *sūnus* ar *duktė.* Paaugėlis jau žengia toliau. Jis, tarsi, palieka namus ir eina tėviškėn. Namai jam per ankšti ir tėvų ratelis per siauras. Jis ieško naujų žmonių. Jis darosi kaimo bei miesto narys: *kaimietis* arba *miestietis.*

Bet besiskleidžianti dvasia nė čia nesustoja. Kaimas ar miestas dar nėra galutinė bendruomenė ir tėviškė dar nėra galutinis dalykas, su kuriuo žmogus turi organiško sąryšio. Už šitų siaurų ratelių laukia *tėvynė.* Modernusis žmogus ją suranda gana greitai. Mūsų amžiaus *jaunuolis* jau nebepasitenkina gimtąja sodyba. Jis siekia gimtosios šalies. Jis tampa tautos nariu arba *tautiečiu.* Iš tėviškės jis, tarsi, iškeliauja į tėvynę. „Šitoji mažutė tėvynė, sako J. Joos, išplinta, kad taptų didžiule sielų sąjunga, tradicijų, dorovės ir likimo bendruomene, kad taptų tėvyne ir tauta"[18]). Žmogus darosi su tėvyne surištas tais pačiais principais, kaip ir su tėviške. „Tėvynė yra tautos tėviškė"[19]).

---

[16]) G. de Montenach, Formation et éducation du patriotisme, 13 p. St. Maurice 1910.

[17]) cit. G. de Montenach, op. cit. 14 p.

[18]) Enquête sur le nationalisme, 152 p.

[19]) J. Fels, Staatslexikon, V, 598 šp. hrsg. v. H. Sacherer.

b. Trejopas žmogaus ryšys su tėvyne

Visų pirma čia išeina aikštėn žmogaus ryšys su tėvynės gamta arba su *tėvynės žeme. Teritorija tėvynės sąvokon įeina kaip esminis elementas.* Kur josios nėra, ten nėra nė tėvynės. Žydų tauta neturi teritorijos, neturi todėl nė tėvynės. Palestina yra jų buvusioji tėvynė ir gal būsimoji, bet ne dabartinė. Kaip tėviškei, taip ir tėvynei žemė duoda atramą ir pagrindą. Ontologinis žmogaus ryšys su tėviškės gamta čia išplinta ligi visos šalies. Tėviškės gamta šitą ryšį aktualizuoja, tėvynės gamta jį ištobulina. Tėviškėje žmogus gamtą jaučia, tėvynėje jis ją pažįsta. Čia jis, tarsi, atsistoja priešais ją ir ją suvokia. Čia todėl ir pasirodo žmogaus pažiūros į gamtą, o per ją į visą gyvenimą. „Pažiūrose į kraštovaizdį, sako H. Rehderis, galima pažinti visą žmogų. Jo esmė, jo santykiai su Dievu ir su pasauliu atsispindi visuose jo pasisakymuose apie gamtą"[20]). Charakteringa ir tai, kad didieji gamtos tyrinėjimai naujaisiais laikais ėjo kartu su tautiniu atbudimu. Kolumbo ir Vasco de Gama atradimai, gamtos mokslų pažanga ir jų išradimai eina paralėliai su tautų išsiskyrimu iš vienalytės vidurinių amžių imperijos. Sąmoningas gamtos suvokimas, matyti, pažadino žmogų ją tyrinėti ir moksliškai išsiaiškinti savo ryšį su jį supančia aplinka.

Vis dėlto gamta arba žemė dar nėra pati *tėvynė,* kaip ji nėra nė tėviškė. Šalies gamta „greičiau mums sudaro tėvynės rėmus, negu pačią tėvynę"[21]). Ji sudaro pagrindą, bet turi būti kažkas, kas šitam pagrindui įkvepia gyvybės, kažkas, dėl ko mums darosi sava ir brangi *šitos* šalies gamta, o ne anos. Gamta sudaro rėmus arba formą, bet turi būti šitos formos turinys ir prasmė.

Mes esame prisirišę prie šalies gamtos dėl to, kad joje gyvena ir veikia *mūsų tauta.* Tėvynė yra žemė, „kurioje tauta yra suradusi pastovią savo tėviškę, kuri ne tik šimtamečio darbo yra perkeista iš laukinės būties į begalinės vertės gėrybę, bet taip pat ankštai surišta su tautos istorija ir jausmų gyvenimu ir dėl to tapusi ne tik ekonomine, bet ir idealine vertybe"[22]). Tautos gyvenimas šalyje įprasmina gamtą ir palieka joje savo pėdsakų. Pilies griuvėsiai, piliakalniai, šventovės, valdovų rūmai — visa kalba apie tautos *praeities* žygius, o *dabartiniai* tautos darbai tęsia toliau gamtos perkeitimą. Šitas perkeitimas vyksta pagal tautos dvasią: iš *gimtosios šalies kalba pati tauta ir josios istorija.* Tauta gamtoje, tarsi, palieka savo dvasios dalelę, o gamta darosi regimas tautos apsireiškimas. Čia įvyksta tas pat, kas ir tėviškėje, kur gyvena tėvų dvasia, tik žymiai plačiau ir ryškiau.

---

[20]) Philosophie der unendlichen Landschaft, 2 p.

[21]) R. P. Félix, Le patriotisme, 8 p. Paris 1881.

[22]) W. Lexis, Die allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart. Das Wesen der Kultur, 3 p. Berlin ²1912.

Tėvynės gamta todėl nėra laukinė gamta, bet patyrusi kultūrinių tautos žygių įtakos. Gimtojo krašto žemėje susitinka gamtos ir žmogaus veikimas. Tėvynė yra ne tik statinio tautos gyvenimo vieta, bet ir uolaus veikimo erdvė arba toji vieta, kur vyksta tautos istorija. Tėvynė sujungia tautos erdvę (gyvenimo vietą) su tautos laiku (gyvenimo vyksmas). „Tėvynė, sako E. Dévaud, yra gamtinė ir visuomeninė aplinka, kur *tapo* tai, kas yra, ir kur *tampa* tai, kas bus"[23]). Prie ontologinio žmogaus ryšio su tėvyne prisideda, kaip ir tėviškėje, *išplėstasis psichologinis ryšys.* Mes jaučiamės esą dalyviai tautos gyvenimo vyksme, mes tam tikra prasme tą vyksmą kuriame ir esame už jį atsakingi. Subrendęs žmogus įsijungia į tautos istoriją, pažindamas praeitį ir veikliai dalyvaudamas dabarties gyvenime. Toji erdvė, kurioje veikė jo protėviai, kuri yra sulaistyta jų krauju, ir kurioje jis pats dabar veikia, darosi ypatingai jam sava ir brangi, nes joje jis mato įkūnytą savo tautos ir savo pačio norą gyventi.

Be erdvės ir toje erdvėje *veikiančios* tautos į tėvynės sąvoką įeina ir pati tauta, *kaip tokia,* kaip *žmonės,* kaip įvykių autoriai ir erdvės įprasminimas. Erdvė duoda įvykiams pagrindą, įvykiai erdvę keičia, bet tik *tauta padaro, kad toji perkeistoji erdvė tampa mūsų erdve.* Kaip tėviškė iš esmės yra surišta su tėvais, taip *tėvynė iš esmės yra surišta su tauta.* Tauta, kurios mes esame nariai, *mūsų tauta, tam tikrą šalį padaro mūsų tėvyne.* Savi žmonės kuria savą kraštą. Ryšys su šiais žmonėmis jungia mus ir su tuo kraštu, kuriame jie gyvena ir veikia. Jis jau nėra nei ontologinis nei psichologinis, bet *pietistinis* arba *moralinis,* nes tai ryšys su žmonėmis. Tėvynė tuo būdu, kaip yra pasakęs P. de Lagarde, tampa etine galybe. Mes santykiuojame su tėvyne ne tik ontologiškai, būdami suaugę su josios gamta, ne tik psichologiškai, dalyvaudami josios įvykiuose, bet ir *morališkai,* jausdami „maldingą pagarbą" (pietatem) mus apsupantiems žmonėms, kurių kultūra mus ugdo, ir kurių laimėjimais mes gyvename. Tauta yra tam tikras mūsų tėvų pratęsimas, o josios karžygius mes laikome *savo* protėviais: mes giriamės jų laimėjimais, gėdimės jų klaidų ir liūdime dėl jų nepasisekimų. Mes laikome save jų įpėdiniais, vykdome jų planus ir savo darbuose atgaiviname jų atsiminimą. Konfucijus protėvių gerbimą padarė net savotiška religija.

Pietistinis ryšys su tauta įspaudžia pietistinio pobūdžio ir mūsų santykiams su tėvyne. Kaip tėviškė, taip ir *tėvynė mums yra šventas dalykas.* Ją mes giname, jai aukojamės, nors šitoji auka būtų net ir gyvybės auka. Mirtis už tėvynę yra gražus ir šventas dalykas. Tas pat pietistinis jausmas traukia tėvynėn ir tuos žmones, kuriems yra lemta gimti ir augti svetimoje šalyje, vadinasi,

---

[23]) A propos de la motion Wettstein. Réflexions sur l'éducation patriotique, 18 p. Fribourg 1918.

kurių tėviškė nesutampa su tėvyne. Jei jie nėra nutautėję, jie jaučia moralinį ryšį su savo tautos žmonėmis, o per juos ir su jų gyvenamu kraštu, nors jie niekados nebūtų jame buvę. Emigrantų šeimose galima rasti gražių šios rūšies pavyzdžių. Ištremtieji ar šiaip likimo svetur nublokštieji žmonės nori bent mirę ilsėtis savo tėvynėje. Nemirtingumo ilgesys yra per daug stiprus, kad žmogus galėtų sutikti būti užmirštas svetimame krašte. Tėvynėje jis tikisi gyventi savo darbais ir savo asmeniu bent savo tautiečių atmintyje, nes, kaip yra pasakęs J. G. Fichtė, tauta ir tėvynė žmogui visumet atrodo, kaip „žemiškosios amžinybės laidas"[24]).

c. Tėvynės elementai ir sienos

Tėvynės tad sąvokoje yra trys esminiai pradai: *žemė* arba *teritorija, tautos istorija ir pati tauta*. Pilnutiniam tėvynės supratimui visi jie yra būtini. Tikra prasme tėvynė nėra tik šitas ar anas kraštas, kaip žemės dalis dar laukinėje būtyje. Tėvynės žemė turi būti jau perkeistoji žemė, patyrusioji tautos veikimo. Joje turi būti vykusi tautos *istorija*. Šis dalykas yra taip svarbus, jog net teritorijos netekusi tauta yra gaivinama anos josios žygiais pažymėtos žemės atsiminimo. Palestina žydams visados yra praeities simbolis ir ateities viltis. Jie ja gyvena, jie jos ilgisi; ji yra jiems likusi dideliu pietistinio jausmo akstinu. — Bet tautos istorija yra iš esmės surišta su ją kuriančia *tauta*. *Tauta kaip žmonės*, yra trečiasis, taip pat esminis tėvynės elementas. Vieni žmonės sudaro *tik* tautą, ne tėvynę, bet kraštas be žmonių taip pat dar nėra tėvynė. Tėvynė visa apima ir visa sujungia į organišką vienybę. „Tėvynė, sako R. P. Felix, kuria mes džiaugiamės, nėra išskaldyta ar fragmentarinė, bet pilnutinė tėvynė; tai tėvynė visumoje"[25]). *Tėvynė yra tautos gyvenimo žygių patyrusioji šalis*. Logiškai, kaip *šalis*, tėvynė yra bendra sąvoka visiems kraštams ir net visam pasaului. *Šalis* yra bendroji giminė tėvynės sąvokoje. Bet tautos gyvenimo žygiai išskiria šitą šalį iš visumos ir suteikia jai specifinių bruožų; tauta savo darbais duoda šaliai rūšinį skirtumą ir tuo būdu padaro ją tėvyne. Tėvynė darosi nepakartojama ir nepakeičiama, kaip nepakartojama ir nepakeičiama yra ir pati tauta.

Dabar mums paaiškėja *tėviškės* ir *tėvynės* santykiai. Tėvynės sąvokos nagrinėjimas, kaip buvo galima pastebėti, ėjo labai paralėliai su tėviškės sąvokos nagrinėjimu, nes šiuodu dalyku yra surištu savo esmėje. *Tėviškė yra tėvynės pagrindas, o tėvynė yra tėviškės pratęsimas*[26]). Visi tie pradai, kurie glūdi tėviškėje, tėvynėje išsi-

---

[24]) Reden an die deutsche Nation, 257 p.

[25]) Le patriotisme, 16 p.

[26]) Nesakome *atbaigimas*, nes mūsų supratimu ir tėviškė ir tėvynė savo atbaigimą randa tik žmonijoje arba pasaulyje. Žmogiškosios sąmonės

vysto ir tobulėja. Tai, kas ten buvo tik užuomazgoje, čia skleidžiasi ir auga. Ontologinis žmogaus ryšys su gamta tėvynėje įgyja sąmoningumo: tėvynės gamta jau yra pažintas dalykas ir net tam tikra prasme apvaldytas — bent minties pasaulyje. Tuo tarpu tėviškėje žmogaus santykiai su gamta yra dar instinktyviniai. Žmogus čia yra, tarsi, suaugęs su gamta. Tėvynėje jis išsivaduoja iš šitos vienybės ir suvokia gamtą, kaip skirtingą dalyką. Su šituo suvokimu jis žengia į tautos istoriją. Tiesa, žmogus dalyvauja ir šeimos istorijoje. Bet šeimos žygiai yra per siauri, ir josios įtaka gamtai per menka. Žmogiškojo genijaus galybė apsireiškia tik tautoje. Kaip tautos narys ir kaip dalyvis bei tęsėjas josios darbų, žmogus įgyja stiprų moralinį ryšį su savo tautiečiais. Pietistinis jausmas tėvynei yra daug stipresnis, negu tėviškei. Tėviškės dažnai išsižadama — ir reikia išsižadėti — dėl tėvynės. Bet niekados neišsižadama — ir negalima išsižadėti — tėvynės dėl tėviškės. Tėvynė, kaip aukštesnis dalykas, apima ir tėviškę. Kas išsižada tėviškės dėl tėvynės, laimi abi: ir tėviškę ir tėvynę. Bet kas tėvynės išsižada dėl tėviškės, tas praranda abi: ir tėviškę ir tėvynę.

Tėvynė, būdama tėviškės pratęsimas, baigiasi ten, kur baigiasi tauta. *Tautos sienos yra ir tėvynės sienos.* Kur tauta gyvena ir veikia, ten yra ir tėvynė. Tėvynės sienų nieku būdu negalima suplakti su valstybės sienomis. „Blogiausias pagrindas, sako prof. de Munnynckas, kurį galima patriotizmui (7 p.) surasti, yra politinės sienos. Tėvynės idėjos negalima grįsti pripuolamumu, kvailumu arba brutalumu"[27]). Valstybė dažnai yra dirbtinis padaras, tuo tarpu tėvynė yra naturalus žmonių ir gamtos veikimo vaisius. Žinoma, kur valstybė apima maždaug visą tautą, ten ir tėvynės sienos sutampa su valstybės sienomis, bet tikruoju matu visuomet yra tauta, o ne valstybė.

Dėl tos pačios priežasties, dėl to, kad tauta kuria *tėvynę, tėvynė keliauja drauge su tauta.* Šiandien šitas dalykas yra sunkiai patiriamas, nes *tautos dabar yra virtę sėslėmis.* Bet istorijoje yra žinomas ne vienas atsitikimas, kai tautos keisdavo savo gyvenamą vietą ir tuo pačiu keisdavo savo tėvynę. Paliktoji šalis, su kuria tauta nutraukdavo ryšius, virsdavo svetimu kraštu, nes netekdavo savo turinio ir prasmės, netekdavo to, kas jai įdiegė savotiškos dvasios ir kas ją išskyrė iš visos žemės. Ji tapdavo arba vėl laukine vieta arba tekdavo kitai tautai, keitusiai ją kitaip ir pasidariusiai ją *savo* tėvyne. Tėvynė ir tauta yra suaugusios iš vidaus ir todėl viena nuo kitos neatskiriamos. *Tėvynė yra ten, kur yra tauta.*

---

išsivystymas eina nuo tėviškės, per tėvynę į žmoniją. Žmonijos ir pasaulio supratimas mūsų laikais dar tik atbunda, kaip naujųjų amžių pradžioje atbudo tautos ir tėvynės supratimas. — Šitas mintis tikimės plačiau panagrinėti *Tarptautiniame auklėjime.*

[27]) Psychologie du patriotisme, 7—8 p.

PIRMA DALIS

TAUTINIS AUKLĖJIMAS, KAIP PEDAGOGINIS VEIKIMAS

I Tautinio auklėjimo sąvoka ir tikslas

1. Tautinio auklėjimo pradai

a. Istorinio išsivystymo bruožai

Tauta ir Tėvynė, apspręsdama žmogiškąjį asmens buvimą ir turėdama, pasak W. H. Riehlio, „matą, kuriuo ji matuoja uolumą, talentą ir pasisekimą"[1]), skverbiasi į visas kultūros sritis ir jose visose palieka savo pėdsakų. „Tautos dvasia trykšta iš josios darbo supratimo ir iš josios darbo praktikos"[2]). Visa kultūra yra gimusi „po tautos ženklu". Dėl to ir *ugdymas*, būdamas integralinė kultūros dalis ir dar labiau, negu kas kita, susisiekdamas su tautos gelmėmis, savaime patiria tautinės individualybės įtakos. *Ugdymas visados yra tautiškas*, vadinasi, kyląs iš tautos dvasios ir atitinkąs tautos esmę. Graikų *kalokagathia*, rymiečių *virtus et pietas*, prancūzų *gentil'homme* yra ne kas kita, kaip šitų tautų charakterio apraiškos. Ugdymą apsprendžia ne tik pasaulėžiūra, ne tik vietos sąlygos ar laiko reikalai, bet ir *tautybė*, kaip savotiška sutelktinė būsena ir veiksena. Šiuo tad atžvilgiu nėra ir nebuvo istorijoje tautos, kuri nebūtų palikusi tautinių žymių savo sukurtose ugdymo sistėmose. Ugdymas visados buvo *tautiškas*.

Bet nevisados jis buvo *tautinis*. Naujosioms kartoms nevisados būdavo išvystoma tautinė individualybė, ir ir nevisados jos būdavo rengiamos specifiškam *tautos* gyvenimui. Taūtos kūrė ugdymo sistėmas. Bet ilgus amžius šitose sistėmose nebuvo *tautinio auklėjimo*, kaip integralinės ugdymo dalies, nes ilgus amžius ir pati tautinė individualybė nebuvo laikoma integraline asmenybės, o tauta — integraline gyvenimo dalimi. Kol tauta nesudarė atskiro vieneto gyvenime ir kol tautinė individualybė nesudarė atskiros srities sąmo-

---

[1]) Die deutsche Arbeit, cit. J. Hommes, Lebens- und Bildungsphilosophie als völkische und katholische Aufgabe, 128 p. Freiburg i. Brsg. 1934.

[2]) W. H. Riehl, op. cit. ibd.

nėje, nors ontologiškai abu šiedu elementai ir buvo, tol, suprantama, negalėjo būti nė specialaus tautinio auklėjimo. *Tautų išsiskyrimas iš žmonijos ir tautinės sąmonės atbudimas yra būtinos tautinio auklėjimo prielaidos.* Dėl to tautinio auklėjimo nežinojo nei *senovė* nei *viduriniai amžiai.* Senovėje buvo auklėjama *kastai* (Rytų auklėjimas) arba *valstybei* (graikų ir rymiečių auklėjimas). Viduriniais amžiais buvo auklėjama *draugijai* (cechui, korporacijai) ir *Bažnyčiai.* P. Natorpo[3]) keliamas aikštėn visuomeninis ugdymo atžvilgis savo esmėje nėra naujas dalykas. Naujas jame yra tik *tautinis* atžvilgis, kurio nebūta nei senovėje nei viduriniais amžiais[4]).

Renesansas tautinių ypatybių taip pat maža tepaisė. Tiesa, Ratichijus ir Komenijus labai vertino gimtąją kalbą, bet ne tiek tautiniu, kiek praktiniu atžvilgiu. Josios mokymas buvo jiems ugdymo (specialiai lavinimo) metodologijos reikalavimas. Po reformacijos įsigalėjęs katalikiškose šalyse jėzuitų auklėjimas buvo ryškaus tarptautinio pobūdžio, o „protestantiškuose kraštuose, kuriuose, pasak R. Müller-Freienfelso, laimėjo partikuliarizmas, vyravo taip pat ne tautinė, bet regionaliai dinastinė idėja"[5]). Tiktai 17 šimt. pabaigoje Tomasijus išdrįso paskaityti Leipzigo universitete pirmą paskaitą vokiečių kalba. — Aštuonioliktojo šimt. *apšvieta* vėl užtrynė prasidėjusias skleistis tautines apraiškas. „Vietoje bažnytinio vidurinių amžių racionalizmo[6]) ji įvedė priešbažnytinį pasaulininkišką racionalizmą, kuris žavėjosi apskritai žmonija, bet nepaisė tautinių ypatybių... Ilgus amžius visos Europos ugdymas tautybės ne tik neišvystė, bet net ją neigė"[7]).

Sąmoningas tautinis auklėjimas prasidėjo tiktai *romantikos* metu. Romantika nebuvo tik literatūros srovė. Romantika buvo savotiška gyvenimo filosofija, kurioje vyravo *istorijos, bendruomenės ir religijos* idėjos. Būdama protestas prieš apšvietą ir prieš perdėtą proto teigimą, ji ypatingai pabrėžė tautą bei tėvynę ir josios reikšmę žmogaus gyvenimui. Tiesa, tautiniai savotiškumai jau buvo žinomi ir seniau. Romantika jų neatrado. Bet jie nebuvo vertinami. Jie buvo net neigiami. Tuo tarpu romantika pirmoji suprato, kad tauta yra ne tik skirtinga nuo kitų, bet ir vertinga pati savyje.

---

[3]) plg. jo Sozialpädagogik, Stuttgart [5]1925.

[4]) Vidurinių amžių auklėjimas buvo anttautinis ir savo *lytimi* ir *turiniu.* Mokomoji *kalba* buvo lotynų, o *santvarka* — klasikinė: trivium ir quadrivium. Mokomoji *medžiaga* buvo imama iš Šv. Rašto ir iš graikų bei lotynų klasikų. Tuo metu Europoj niekur nebuvo mokoma tautinės istorijos, tautinės poezijos, tautinių mitų ar legendų.

[5]) Deutsche Pädagogik und deutscher Volkscharakter, 23 p. „Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft", 1 sąs. 1932/33 m.

[6]) Racionalizmą čia R. Müller-Freienfelsas supranta pedagogine prasme, kai lavinamas protas, apleidžiant irracionalines galias, kurias vėliau ypatingai pabrėžė romantikai.

[7]) R. Müller-Freienfels, op. cit. 23 p.

Tautos sąvoka dabar tapo ne tik *Artbegriff*, bet ir *Wertbegriff*, vadinasi, ne tik rūšies, bet ir vertybės sąvoka. Tai buvo visai naujas dalykas, padėjęs pamatus *tautiniam auklėjimui*, nes ugdyti galima tik tai, kas yra vertinga. Vertybės sąvoka glūdi pačioje ugdymo esmėje. Jeigu tad tautinės ypatybės yra vertingos, jos yra ugdytinos. Nuo romantikos laikų tautybė tapo ugdomąja vertybe.

Romantikų idėjas į pedagogiką įvedė *J. G. Fichtė*. 1807—08 m. žiemą prancūzų apgultame Berlyne jis pasakė keliolika pedagoginio pobūdžio kalbų, kurios sulaukė gyvo pritarimo visoje Vokietijoje ir kurias jis netrukus išleido, pavadinęs *Reden an die deutsche Nation* (1808). Šitame veikale jis pirmą kartą pabrėžė tautinio auklėjimo reikalą. Pestalozzio sistėmoje jis tikėjosi radęs gerą būdą auklėti vokiečių tautą vieningam ir tikrai tautiniam gyvenimui. — Fichtės amžininkas *E. M. Arndtas* reikalavo ne tik *tautos* ugdymo, bet ir *ugdymo pagal tautos esmę*. Fichtei tautinis auklėjimas buvo ne tiek savotiškas naujųjų kartų rengimas specifiškam tautos gyvenimui, kiek apskritai viso ugdymo sustiprinimas ir patobulinimas. Tuo tarpu Arndtas suvokė ir kitą tautinio auklėjimo pusę. Jis suprato, kad tauta yra ne tik auklėjimo objektas, bet ir pagrindas. — Arndto pėdomis ėjo ir *F. L. Jahnas*. Jam tautinis auklėjimas buvo ne tik *tautos* auklėjimas, ne tik auklėjimas *pagal tautos esmę*, bet ir auklėjimas *tautai*. „Tautos auklėjimas, sako jis, yra auklėjimas tautiškumui ... Tai šventas žmogiškojo tautos savotiškumo apsaugojimas“[8]). Sudarytoje tautinio auklėjimo programoje, kuri, pasak R. Müller-Freienfelso, „skamba nepaprastai moderniškai“[9]), Jahnas reikalavo mokyti gimtosios kalbos, sumažinant svetimųjų kalbų įtaką, dėstyti mokykloje tautinės literatūros autorius, tautinę istoriją ir valstybės mokslą. — Didelės reikšmės tautiniam auklėjimui ir apskritai tautinių dalykų vertinimui turėjo ir *J. Görres*. Jis nors nebuvo pedagogas, kaip pedagogais nebuvo nė kiti romantikai, bet politiniai jojo raštai, jo meilė tautai, jo tautinės kultūros branginimas darė nemaža įtakos visų pirma Vokietijoje, o paskui ir kitose šalyse.

Bet romantiškąjį tautos teigimą greitai užstelbė valstybės įsigalėjimas. Jau antroje 19 šimt. pusėje politinis momentas žymiai persvėrė tautinį momentą. Didžiosios valstybės, jausdamos savo galybę, visai nepaisė mažų tautų ir kiekviena norėjo dalyvauti jų pasidalinime. „Tautos pradėjo mąstyti ir veikti anttautinėje srityje“[10]). Jau 1809 m. W. v. Humboldto švietimo reforma Vokietijoje beveik visai neturėjo tautinių bruožų. O „reakcijos metu nuo 1815—1860 m. bandymai ugdyme prigydyti tautinę dvasią buvo net persekiojami, nes tautiniai dalykai tuomet buvo siejami su laisvomis demokra-

---

[8]) cit. R. Müller-Freienfels, op. cit. 30 p.

[9]) ibd.

[10]) J. Schröteler, Pädagogik der Gegenwart in den grossen Kulturländer, München 1933.

tinėmis idėjomis"[11]). Vietoje tautinio auklėjimo dabar atsirado valstybinis auklėjimas. Čia turėjo nemaža įtakos ir socialistinis sąjūdis[12]), kuris brovėsi į ugdymą ir kosmopolitiniu savo pobūdžiu dar labiau naikino tautinius jo bruožus. Tiesa, prancūzams pralaimėjus karą ir netekus Alzaso su Lotaringija, kilo reakcija prieš pedagoginį kosmopolitizmą. Tuo metu vėl buvo pradėta reikalauti tautinio, o ypač patriotinio auklėjimo. Bet, kaip matyti iš to meto spaudos[13]), šitie balsai buvo negausūs ir didelė jų dauguma tautos neskyrė nuo valstybės. — Vokietijoje šiuo metu tautinį auklėjimą stengėsi gaivinti *Paul de Lagarde* ir *Langbehnas*, autorius žinomo veikalo *Rembrandt als Erzieher*.

Pokariniais metais tautinių elementų atbudimas pasirodė visuose kraštuose. Du savotiški tautiniai sąjūdžiai charakterizuoja šį laikotarpį: *italų fašizmas* ir *vokiečių nacionalizmas*.

Fašizmas, kaip ir absoliutizmas savo galybę remia stipria valstybe. Bet absoliutinė valstybė žymiai skiriasi nuo fašistinės valstybės. Absoliutizmo valstybė buvo iš esmės tarptautinė, fašizmo valstybė iš esmės yra tautinė. Absoliutizmo valstybė buvo primesta tautai iš viršaus, fašizme ji išauga iš vidaus. Pirmasis fašizmo uždavinys, sako G. Gentilė, yra „suorganizuoti valstybę ne kaip išviršinę, tautinei sąmonei mechaniškai uždėtą lytį, bet kaip lytį, kylančią iš pačios šitos sąmonės"[14]). Šiam reikalui reikėjo tautą pažadinti, reikėjo įkvėpti jai didybės troškimą, prikelti pamirštas josios tradicijas, žodžiu, reikėjo veikdyti tautos genijų. „Fašizmas, stiprindamas valstybę, turi pražydinti tautos turinį ir dvasinį josios paveldėjimą, o tai jis gali padaryti tik vienu būdu: pažadinti individą"[15]). Bet pažadinti individą galima tik jį auklėjant. Štai kodėl fašizmas iš esmės yra surištas su ugdymu. Jau nuo 1922 m. visoje Italijoje palaipsniui buvo vykdoma švietimo reforma. Pravesta pagal Gentilės projektą, ji labai centralizuoja ugdomąjį darbą, bet sykiu labai pabrėžia tautinį jojo pobūdį. „Tautos mokykla yra ankštai surišta su tautos jautimu ir patyrimu, su josios siekimais, įpročiais ir su josios siela"[16]). Tautiniai dalykai, kaip gimtoji kalba, tautosaka, kraštotyra, fašistinėje mokykloje užima labai daug vietos. Net pati Švietimo Ministerija buvo pavadinta *Tautinio Auklėjimo Ministerija*.

Mažesnio sistėmingumo, bet dar platesnių užsimojimų yra vokiškasis *nacionalsocializmas*. Jis, kaip ir fašizmas, atsiremia į tautą ir

---

[11]) R. Müller-Freienfels, op. cit. 30 p.

[12]) plg. D. Breitenstein, Die sozialistische Erziehungsbewegung, Freiburg i. Brsg. 1930.

[13]) plg. E. Bocquillon, La crise du patriotisme à l'école, Paris 1905.

[14]) Die Schulpolitik der italienischen Regierung, 66 p. „Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft". 1 sąs. 1932/33 m.

[15]) G. Gentile, op. cit. 71 p.

[16]) G. Gentile, ibd.

kuria „tautinę pasaulėžiūrą", kuri, pasak A. Hitlerio, kylanti iš „pirmykščių rasinių elementų"[17]). Valstybė esanti tik priemonė „išlaikyti tiems pirmykščiams rasiniams elementams, kurie kuria aukštesnį žmonijos grožį ir kilnumą"[18]). Šito tikslo siekimas, be abejo, nėra galimas be tautos perauklėjimo. „Auklėjimas vokiškajai valstybės sąmonei eina per auklėjimą vokiškajai tautos sąmonei. Sukurti vokišką žmogų yra galutinis viso vokiško auklėjimo tikslas[19]). Nacionalsocializmas šiuo atžvilgiu yra ištikimas fašizmo sekėjas. Bet savo metodu jis kiek skiriasi. Fašizmas vykdo tautinį auklėjimą ir mokykloje ir už mokyklos. Nacionalsocializmas ypač vertina užmokyklinį auklėjimą: sporto organizacijas, jaunimo sąjungas, smogiamąsias grupes, darbo tarnybą ir t.t. Bet gal taip yra tik dėl to, kad nacionalsocializmas dar nesuskubo įvykdyti mokyklų reformos, apie kurią jau mąstoma ir kuri universitetuose pamažu jau yra vykdoma. — Iš dabartinių Vokietijos tautinio auklėjimo teoretikų galima paminėti: E. Krieck[20]), W. Stapel[21]), E. Spranger[22]), A. Rein[23]) ir k.

Nevertiname čia nei fašizmo nei nacionalsocializmo. Šiam reikalui vėliau skirsime specialų skirsnį. Čia tik pastebėsime, kad tautinis mūsų laikų sąjūdis iš vienos pusės yra protestas prieš 19 ir 20 šimt. liberalizmą ir racionalizmą, o iš kitos — atgaivinimas ir išvystymas romantikos idėjų. Liberalizmas gyvenimo centru buvo padaręs individą. Tautinis sąjūdis vietoje jo stato bendruomenę — pirmoje eilėje *tautą*. Racionalizmas pasitikėjo ir vertino tik žmogaus protą, tautinis sąjūdis kelia aikštėn tą neregimą, bet ryškiai jaučiamą vieno žmogaus ryšį su kitu, tąją tarpasmeninę ne tik jausmų, bet ir norų ir idėjų difuziją. Liberalistinė ir racionalistinė pedagogika buvo ištraukusi individą iš bendruomenės ir jį patį suatominusi. Tautinis sąjūdis jį vėl grąžina į organišką ryšį su žmonėmis ir į jį žiūri, kaip į *visumą* (Ganzheit) ne tik pačiame savyje, bet ir santykiuose su bendruomene. Žmogus dabar yra suvokiamas, *kaip narys*. Šitasai žmogaus pobūdis apsprendžia ir tautinio auklėjimo *esmę*.

---

[17]) Mein Kampf, 420 p, Volksausg. 1930.

[18]) A. Hitler, op. cit. 434 p.

[19]) Prakalba žurnalo „Zeitschrift für deutsche Bildung", hrsg. v. W. Poethen, 1 Jahrg. 1 H.

[20]) Völkischer Gesamtstaat u. nationale Erziehung, 1931; National-politische Erziehung, 1932.

[21]) Volksbürgerliche Erziehung, 1931.

[22]) Der Bildungswert der Heimatkunde, 1923; Das deutsche Bildungsideal der Gegenwart, 1929. Volk, Staat, Erziehung, 1932.

[23]) Die Idee der politischen Universität, 1933.

b. Tautinio auklėjimo objektas

Ugdymo objektas niekados nėra *žmogus in abstracto*, vadinasi, grynasis žmogiškumas be konkrečių būsenų ir veiksenų. Ugdymas renkasi realų žmogų su visomis jo būsenomis ir stengiasi jį prirengti visoms gyvenimo sritims. Pilnutinis ugdymas yra pilnutinis žmogiškojo asmens išvystymas ir pilnutinis jo parengimas pilnutiniam gyvenimui. Tikras ugdymas visados yra *visuotinis*. Bet niekados jis negali būti *bendras*. Gali būti bendroji *pedagogika*, kuri *teoriškai* svarsto bendrąsias ugdymo problemas, bet negali būti bendrojo *ugdymo*, kuris *praktiškai* šitas problemas realizuotų gyvuose žmonėse. Ugdymas, *kaip menas ir kaip praktika*, būtinai išsiskaldo pagal konkrečias žmogaus *būsenas* ir pagal konkrečias gyvenimo *sritis*. Kai suaugusioji karta išvysto *šeimyninius* kūdikio nusiteikimus ir rengia jį šeimos gyvenimui, ji dirba *šeimyninio auklėjimo darbą*. Kai ji išvysto *visuomeninius* jaunuolio polinkius ir rengia jį visuomenės gyvenimui, ji dirba *visuomeninio auklėjmo srityje*. Kai vyrui yra išvystomas *vyriškumas*, ir moteriai — *moteriškumas* ir kai lytys yra rengiamos specifiškiems jų uždaviniams, turime *lyčių auklėjimą*. Kai galop žmoguje išvystoma *tautinė* jo būsena arba *tautinė jo individualybė* ir kai jis yra rengiamas specifiškam *tautos* gyvenimui, šiuo atveju gauname *tautinį auklėjimą*. Kaip šeimyninis ir visuomeninis auklėjimas daugiausia kreipia dėmesio į šeimyninius ir visuomeninius žmogaus nusiteikimus, taip tautinis auklėjimas neugdo žmogaus, *kaip žmogaus*, bet ugdo jame tai, kas yra tautiška, kas jį padaro *tautiečiu* arba *tautiniu individu*. Kaip, toliau, šeimyninis ir visuomeninis auklėjimas pirmoje eilėje rengia žmogų šeimos ir visuomenės gyvenimui, taip tautinis auklėjimas nerengia žmogaus gyvenimui, *kaip tokiam*, bet rengia žmogų specifiškam *tautos* gyvenimui ir visoms *tautinėms* jojo sritims. *Tautinė individualybė* ir *tautinis gyvenimas* yra du pagrindiniai tautinio auklėjimo pradai.

Tautinė individualybė yra tautinio auklėjimo objektas. Ji apsprendžia žmogų tautine būsena, ji suartina individą su savais tautiečiais, ji palenkia jį tautos gyvenimui, ją tad tautinis auklėjimas ir renkasi, kaip specifinę savo veikimui sritį. Bet tautinė individualybė neturi buvimo pati savyje. Ji negali būti atskira nuo žmogaus, nes ji yra konkreti jo būsena ir veiksena. Tautinė individualybė, kaip matėme, gali egzistuoti tik individe. Individas ją palaiko, apreiškia ir savo ruožtu esti josios apsprendžiamas. *Tautinė individualybė padaro žmogų tautiniu individu*. Tautinis auklėjimas kaip tik ir renkasi šitaip apspręstą žmogų. Jis neugdo ne tik žmogaus *savyje*, bet net nė tautinės individualybės *savyje*. Tuo labiau jis šitos individualybės, *kaip tokios*, nekuria. Tautinis auklėjimas ugdo tautinę individualybę *žmoguje* ir ją, kaip netrukus matysime, tam tikra

prasme *jame* sukuria. Jis kuria žmogų, *kaip tautietį* arba *kaip tautinį individą. Žmogus, kaip tautinis individas, yra tikrasis tautinio auklėjimo objektas.*

c. Tautinio auklėjimo atrama ir gairės

Tautinė individualybė *žmoguje* yra tautinio auklėjimo medžiaga, kurią jis išvysto, tobulina ir apsprendžia. Tautinis gyvenimas *šalia žmogaus* yra tautinio auklėjimo atrama ir apsprendėjas, kuris duoda jam gyvybės ir nurodo gaires. Tautinis auklėjimas savo esmėje yra ne kas kita, kaip *kultūrinė prigimto tautos išsivystymo tąsa.* Tai, į ką tauta linksta išvidinių prigimties veiksnių vedama, kas joje išsivysto pagal išvidinio tikslingumo dėsnius — visa tai tautinis auklėjimas skatina, veikdo, išvysto ir stengiasi atbaigti. Išvidinį tautos išsivystymą čia papildo išviršinis išvystymas. Bet kaip tik dėl to *kultūrinis žmogaus įsikišimas į prigimtą tautos evoliucijos eigą visados turi paisyti tautos prigimties reikalavimų ir atsiremti į josios esmę.* Kultūrinis žmogaus veikimas (ugdymas kaip tik ir yra tikras kultūrinis veikimas) yra sąmoningas prigimties kėlimas į aukštesnį buvimo laipsnį. Prigimtis yra kultūros atrama. Kultūra yra prigimties pakilninimas ir keitimas pagal idėją. Kur *prigimtis* yra nepaliesta kultūros, ten ji lieka laukinė. Kur *kultūra* nepaiso prigimties, ten ji išsigema ir žūsta. Prigimtasis išsivystymas duoda kultūrinei kūrybai materialinį pagrindą. Kultūrinės kūrybos idėjos prigimtajam išsivystymui nustato gaires ir nurodo tikslą.

Todėl kaip apskritai ugdymas (kultūra) prasideda iš vaiko (prigimtis), kas šiandien yra visų pripažįstama ir kas sudaro gražiausią naujosios pedagogikos laimėjimą, taip ir tautinis auklėjimas prasideda *iš tautos.* Jisai atsiremia į „pirmykštį tautos gyvenimą ir į jo sąjūdžius, nes iš jo ir tiktai iš jo jis gali laimėti savo turinį ir jėgą, paskatinimą ir ritmą"[24]). Didieji tautinio auklėjimo uždaviniai yra apsprendžiami ir individualizuojami *tautinės tikrovės.* Sąmoningas žmogaus dalyvavimas gamtiniame tautos išsivystyme nėra ir negali būti jojo kliudymas ar iškreipimas. Dirbtinis tautinio auklėjimo pobūdis ar svetimos lytys nesiderina su tautos prigimtimi ir todėl ardo jos individualybę. Iš svetimųjų galima mokytis, bet jų negalima pamėgdžioti. Individualizacijos principas tautiniam auklėjimui yra tiek pat reikšmingas, kiek ir apskritai ugdymui. Tautinė tikrovė padeda tautiniam auklėjimui pamatus ir jį individualizuoja pagal tautos prigimtį.

Bet tautinis auklėjimas nėra tik *tautos* ugdymas. Jis yra ir ugdymas *tautai.* Tauta, *kuri* ugdoma, yra *tautinė tikrovė.* Tauta, *kuriai* ugdoma, *yra tautinis idealas.* Tautinė tikrovė duoda tauti-

---

[24]) H. Weinstock, Volk und Erziehung, 217 p. „Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung", 3 sąs. 1933.

niam auklėjimui materialinę atramą: *ji jį palaiko*. Tautinis idealas nustato tautiniam auklėjimui gaires: *jis jį veda*. Jis nurodo ugdomajam veikimui tikslą ir uždavinius, jis apsprendžia jo eigą ir veiksmus. Tautos prigimtis nevisados išsivysto ta linkme, kuria turėtų išsivystyti. Įvairūs pašalio veiksniai dažnai jai kliudo ir net ją iškreipia. Jei, pv. tauta į savo individualybę įsileidžia per daug svetimų pradų, jei istorinis josios likimas ją priverčia turėti artimų santykių tik su vienu kaimynu, josios evoliucija darosi tuomet nenormali. Tautinis idealas nurodo šituos iškrypimus ir skatina tautinio auklėjimo veikėjus juos atitiesti. Tautinis auklėjimas šiuo atžvilgiu tampa nuolatiniu tautinės tikrovės lyginimu su tautiniu idealu ir pirmosios taisymu pagal antrojo nurodymus. Tautinė tikrovė yra keičiama pagal tautinį idealą. Tiesa, gali pasitaikyti ir tikrumoj pasitaiko klaidų, stengiantis šitą idealą pažinti. Bet net ir objektyviai klaidingas idealas nenustoja savo galios ir apsprendžiamosios reikšmės. *Tautinio auklėjimo veikėjai, kaip tautos ugdytojai, visados dirba ne savo, bet tautinio idealo vardu.* Tautinis auklėjimas kyla iš tautinės tikrovės ir siekia tautinio idealo.

d. Tautinio auklėjimo funkcijos

Tautinė individualybė žmoguje, kaip matėme, yra sykiu ir įgimta ir įgyta. Kiek ji yra įgimta, ji reikalauja *išvystoma*. Kiek ji yra įgyjama, ji reikalauja *perteikiama*. Pati tad tautybės prigimtis apsprendžia ir nurodo dvi pagrindines tautinio auklėjimo funkcijas: *išvystymą* ir *perteikimą*.

Tautinė individualybė, kaip rasės ir gyvenamosios aplinkos padaras, yra gamtos davinys. Ją mes įgyjame visai savaimingai kartu su gyvybe. Bet kiekviename gamtos sukurtame dalyke glūdi išvidinis linkimas (Trieb) išsiskleisti ir apsireikšti regimu pavidalu arba regima ir pastovia lytimi. Sėkloje glūdi viso augmens lytis. Bet ji dar nėra regima, nes dar nėra išsiskleidusi. Išvidinis augmens tikslingumas verčia jį augti, verčia lytį skleistis ir apsireikšti. „Lytis, teisingai pastebi E. Krieckas, yra linkimo įvykdymas. Lytyje kiekviena prigimtoji būtybė pasiekia savo atbaigą“[25]). Kiekvienas prigimties padaras siekia regimos lyties. Josios siekia ir tautinės užuomazgos, sukurtos gamtinių veiksnių. Prigimtoji tautinės individualybės pusė yra, tarsi, augmuo, turįs imanentinius savo dėsnius, kurie skleisdina žmoguje tautybės užuomazgas ir visą jo gyvenimą apsprendžia tautine būsena bei veiksena. Bet čia, kaip ir visur, apsireiškia prigimties nėgalia. Prigimtis pati viena neįstengia jokio daikto išvystyti tiek, kiek reikalauja išvidinis jojo tikslas arba jo buities pilnatvė. Prigimčiai pagalbon visados turi ateiti *kultūra*.

---

[25]) Erziehungsphilosophie, 23 p.

Tai yra bendras gyvenimo dėsnis, atskleidžiąs kultūrinių žmogaus pastangų prasmę ir sykiu parodąs prigimties netobulumą. Prigimtis pačia savo esme ilgisi kultūros, ir pasaulis ilgisi žmogaus.

Žmogaus prigimčiai išsiskleisti padeda *ugdymas*. Gamta žmogų apdovanoja įvairiais pradais. Bet visi jie yra tik užuomazgos ir linkimai. Visi jie stengiasi išsiskleisti ligi pat galo. Bet visi jie *patys vieni* šito galo nepasiekia. Visi jie ilgisi ugdomosios pagalbos — kiekvienas savo srityje. Žmogus iš prigimties linksta į šeimą. Bet šeimyniniai jo polinkiai išsiskleidžia tik patyrę šeimyninio auklėjimo įtakos. Žmogus iš prigimties yra *zoon politikon*. Bet tikru visuomenės nariu jis tampa tik visuomeninio auklėjimo rankose. Žmogus taip pat iš prigimties turi tos ar kitos tautybės elementų. Bet *tikru tautiniu individu jis pasidaro, tik patyręs tautinio auklėjimo*. Tautinis auklėjimas padeda prigimčiai išskleisti tautines užuomazgas, jas subrandinti ir sukristalizuoti pastovia lytimi. Tautiniai žmogaus prigimties pradai savaimingai stengiasi išskleisti glūdinčią juose tautinę lytį, kuri apspręstų žmogų tautine būsena. Bet, būdami *prigimties* padaras, jie neįvykdo šito uždavinio visoje pilnumoje ir todėl patys vieni nepasiekia išvidinio savo tikslo arba pilnutinės tautybės. Jiems pagalbon kaip tik ir ateina tautinis auklėjimas. Jis atsiremia į prigimtas tautybės užuomazgas, jas pratęsia ir išvysto. *Padėti tad prigimčiai išskleisti individo tautybę ligi regimos ir pastovios lyties kaip tik ir yra vykdyti išvystomąją tautinio auklėjimo funkciją*. Kol tautinė individualybė yra tik prigimtoji užuomazga, kol žmogus neturi ryškios tautinės lyties, tol jo darbai nėra vertingi ir tol tauta nesusilaukia didelių mokslininkų, menininkų ir šventųjų. *Išvystomoji funkcija yra pagrindinė tautinio auklėjimo pareiga*.

Bet išvystymas iš esmės yra surištas su *perteikimu*. „Vaikas tik dėl to yra išlavinamas, kad jam atveriamas pasaulis ir perteikiamas dvasinis lobis, padedant tuo būdu jam dalyvauti dvasinėje žmonijos nuosavybėje“[26]). Kriegas čia turi galvoje apskritai ugdymą. Bet šitas dėsnis tinka ir tautiniam auklėjimui. „Tautos auklėjimas..., sako E. Sprangeris, neturi perkelti žmonių į visai jiems svetimą pasaulį ir tuo būdu juos išrauti iš gimtosios žemės. Jis turi dar labiau sustiprinti tautoje ir tėviškėje kerojančias šaknis. Jų netekęs, žmogus niekados negali būti išauklėtas“[27]). Auklėjimas visados yra „duotųjų užuomazgų išskleidimas“. (Natorp). Bet jis gali įvykti, tik pasisavinant objektyvines gėrybes. Kaip augmens lytis pradeda skleistis tik tada, kai jis įtraukia į save medžiagos, taip ir tautinės užuomazgos pradeda išsivystyti tik tada, kai jos yra

---

[26]) Krieg, Lehrbuch der Pädagogik, bearb. v. G. Grunwald, Paderborn, 1913.

[27]) Umrisse der philosophischen Pädagogik, 180 p. „Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft“, 2 sąs. 1932/33.

pažadinamos pasisavinamų tautinių gėrybių. *Tautines užuomazgas veikdo ir išskleidžia tik tautinės gėrybės.* Tarp išvystomųjų ypatybių ir pasisavinamųjų gėrybių visados yra organiškas ryšys. „Individo lavinimas yra galimas tik tomis kultūrinėmis gėrybėmis, kurių dvasinė struktūra visai arba bent iš dalies atitinka individo išsivystymo laipsnio struktūrą"[28]). Tai yra Kerschensteinerio vadinama „pagrindinė lavinimo vyksmo aksijoma". Bet ji tinka visam išvystomosios ir perteikiamosios funkcijos santykiui, vis tiek ar jis būtų iš lavinimo ar iš auklėjimo srities. *Kokia galia arba kokia ypatybė yra išvystoma, tokios gėrybės turi būti perteikiamos, nes išvystomoji galia pasisavinamoje gėrybėje randa įkūnytą tokią lytį, į kurią ji veržiasi pati ir kuria ji nori apsireikšti.* Filosofuoti linkęs protas filosofijoje randa logišką minčių konstrukciją, kuri atitinka prigimtus šito proto polinkius. Muzikinis talentas muzikoje randa idėjų ir vaizdų išraišką garsais, kuriais jis ir pats nori objektyvuotis. *Tautinės užuomazgos randa siekiamą savo lytį tautinėse gėrybėse, nes tai, kas tautinėse užuomazgose yra subjektyvu ir siekiama, tautinėse gėrybėse yra objektyvu ir įvykdyta* — bent tam tikrame laipsnyje. Tautinė žmogaus lytis ir tautinė kultūrinių gėrybių lytis yra savo esmėje tokia pat. Tik pirmoji yra subjektyvinė, o antroji — objektyvinė; pirmoji norinti apsireikšti, antroji jau apsireiškusi; pirmoji dinaminė, antroji statinė. Objektyvinė tautinė lytis savo atitikimu pažadina subjektyvinę lytį, o nuolatinė jų sąvaika šią pastarąją išskleidžia ir subrandina. *Sutapdyti tad užuomazginę tautinio individo lytį su tautinės kultūros lytimi reiškia vykdyti perteikiamąją tautinio auklėjimo funkciją.*

Tautinių užuomazgų negalima išvystyti svetimų tautų gėrybėmis, kurių lytys nesiderina su užuomazgine tautine individo lytimi. Bet jų taip pat negalima išvystyti nė visuotinėmis kultūros idėjomis, kurios sudaro bendrą kultūrinį žmonijos turtą. Pirmųjų lytis veikia kita kryptimi. Antrosios, kaip vėliau matysime, yra pasisavinamos be lyties: ją jos įgyja tik tautoje. Kaip muzikinio talento negalima išlavinti matematikos formulomis (svetima gėrybė) arba tik paskaitomis apie muziką (gėrybė be muzikinės lyties), taip tautinių užuomazgų negalima išskleisti tuo, su kuo jos nesiderina arba kas reikalauja tautiško apipavidalinimo (pv., visuotinės idėjos). Perteikiamoji tautinio auklėjimo funkcija iš esmės linksta į savos tautos laimėjimus, apsireiškiančius kalbos, meno, papročių ir religinių tradicijų pavidalu. Svetimos tautinės gėrybės, ypač kalba, gali būti perteikiamos jaunimui tik tada, kai savosios jau yra bent pakankamai pasisavintos.

Bet perteikiamoji funkcija tautinio auklėjimo atveju vykdo

---

[28]) G. Kerschensteiner, Das Grundaxiom des Bildungsprozesses, 42 p. Berlin ²1924.

dar vieną uždavinį: ji ne tik išskleidžia tautines užuomazgas, sukurtas pačios prigimties, bet *ji taip pat apsprendžia žmogaus būtybę tautine lytimi ten, kur ji iš prigimties yra indiferentiška.* Tautinė individualybė, kiek ji yra istorinio likimo padaras, nėra įgimta, bet *įsigyjama.* Kūdikis nėra tautietis tikra šito žodžio prasme. Tautiečiu jis turi tapti, įaugdamas į savos tautos gyvenimą, pergyvendamas savyje tautos likimą ir pasisavindamas josios sukurtą kultūrą. Tautinė jo prigimties lytis gamtinių veiksnių yra pradėta tik labai nežymiai ir liečia tik pačias elementariąsias jo galias. Tuo tarpu aukštesnės dvasios sritys, kurios kuria kultūrą, yra neapspręstos ir gali tautinę savo būseną bei veikseną įgyti tik iš kultūrinių gėrybių. Šitas įsigijimas kaip tik ir vyksta perteikiamosios funkcijos keliu.

Tautinės kultūros gėrybės, kaip matysime vėliau, kalbėdami apie tautinės kultūros problemą (IV dalyje), yra kilusios iš tautinės individualybės. *Jos dėl to ir yra tautinės, kad savo lytimi objektyvuoja išvidinius tautos nusiteikimus.* Objektyvinė jų lytis atitinka subjektyvinę tautos būseną. Tarp tautinės kultūros gėrybių ir tautinės individualybės vyrauja G. Kerschensteinerio vadinamas „kongruencijos dėsnis". *Tautinė kultūra yra ne kas kita kaip tautine lytimi apipavidalinta prigimtis.* Kas tad įvyksta, kai neapspręstos kūdikio galios pasisavina šitą kultūrą?

Jeigu tikėti Kerschensteineriui, kad perteikimas yra „individualizuojąs objektyvinės kultūros įkūnijimas"[29]) arba, kitaip sakant, objektyvinės kultūros lyties perkėlimas į subjektą, tai aišku, kad *pasisavinimas tautinių gėrybių yra pasisavinimas tautinės jų lyties.* Vaiko galios, priimdamos objektyvines tautos gėrybes, tuo pačiu priima į save tautinius pradus, kurie yra realizuoti tautinėje kultūroje, paverčia juos subjektyviais, perkelia objektyvinę lytį į save ir ja save apsprendžia. Pasisavinta tautinių gėrybių lytis suima neapspręstas žmogaus galias į tam tikras formas, palenkia jų veikimą tam tikra kryptimi, o jų išdavas sukristalizuoja tam tikrais pastoviais pavidalais. Šitos formos, šita kryptis ir šitie pavidalai yra *tautinės* formos, *tautinė* kryptis ir *tautiniai* pavidalai, nes visi jie yra kilę iš tautinės kultūros lyties, kuri yra ne kas kita, kaip *objektyvuota tautinė individualybė.* Tautybė kūrybos veiksmu objektyvuojasi išviršinėse kultūros gėrybėse. Perteikiant šitas gėrybes naujajai kartai, tautybė vėl, tarsi, nusiobjektyvuoja ir pereina į naujų žmonių prigimtį. Taip yra perteikiama ir įsigyjama tautinė individualybė, kiek ji yra kultūros padaras. Perteikiamoji tautinio auklėjimo funkcija, iš viršaus žiūrint, perteikia tik tautinę kultūrą. Bet tikrumoj *ji perteikia naujajai kartai tautybę, apspręsdama josios prigimtį tautine lytimi.* Tautinių gėrybių lytis išskleidžia tai, kas yra pradėta gamtos, ir apsprendžia tai, kur gamta nėra nubrėžusi jokios konkrečios link-

---

[29]) op. cit. 48 p.

mės. Apsprendžiamoji tautinės kultūros veikmė yra ypač ryški, kaip matysime, *tautiškame auklėjime.*

Tautinio auklėjimo funkcijos atskleidžia mums tris esminius jo elementus: *tautinių užuomazgų išvystymą, tautinių gėrybių perteikimą ir žmogiškosios prigimties apsprendimą tautine lytimi.* Kur bent vieno iš šitų elementų nėra, ten negali būti nė tikra prasme tautinio auklėjimo. Jei rasės ir gyvenamosios aplinkos sukurtos užuomazgos paliekamos neišvystytos, tautinis auklėjimas, kaip kultūrinis veikimas, netenka prigimtos atramos. Jis prasilenkia su tautinės tikrovės reikalavimais ir dėl to negali pasiekti nė tautinio idealo. „Kraujas ir žemė" (Blut und Boden), taip labai šiandien pabrėžiami nacionalizmo doktrinoje ir praktikoje, gali būti vertinami vienašališkai. Bet savo esmėje jie turi didelės reikšmės. Jei nepakankamai yra rūpinamasi perteikti naujajai kartai tautines gėrybes kalbos, meno, tradicijų ir religinių formų pavidalu, tautinės užuomazgos lieka neišvystytos, ir prigimtis esti apsprendžiama netobulomis tautinėmis lytimis. Tokiu atveju tautinės individualybės perteikimas silpnėja, o su juo kartu silpnėja ir kultūrinis tautos pajėgumas. Visa tai rodo, kad *tautinis auklėjimas yra pilnutinis žmogaus parengimas tautos gyvenimui, išvystant jame rasės ir gyvenamosios aplinkos sukurtus pradus ir žmogiškąją jo prigimtį apsprendžiant tautine lytimi tam tikrų objektyvinių tautinės kultūros gėrybių perteikimu.*

2. Tautinio auklėjimo tikslai ir uždaviniai

a. Tiesioginis tautinio auklėjimo tikslas

Žmogus nėra pilnutinis žmogus, jei jame nėra išvystyta tautinė jo individualybė, ir gyvenimas nėra pilnutinis gyvenimas, jei jame nedalyvauja tauta. Dėl to ir ugdymas nėra pilnutinis, jei jis neišvysto žmogaus, kaip *tautinio individo,* ir neįveda jo į *tautos* gyvenimą. Kaip tauta sudaro integralinę gyvenimo dalį, taip *tautinis auklėjimas sudaro integralinę ugdymo dalį.* Dėl to ir jo tikslai įeina kaip integralinės dalys, į bendruosius ugdymo tikslus. Tiesioginis tautinio auklėjimo tikslas glūdi *pilnutiniame žmogiškume,* netiesioginis — *pilnutiniame gyvenime.*

Pilnutinis žmogiškumas yra tiesioginis ugdymo tikslas. Ugdymas siekia tobulo žmogaus, kuriame visos galios, visos būsenos būtų išvystytos ligi aukščiausio laipsnio pagal pilnatvės, sutartinės ir priklausomybės principus. Pilnutinis žmogiškumas apima visą žmogaus būtybę, su visais josios pradais ir su visomis josios užuomazgomis. Šitų pradų bei užuomazgų plote yra ir *tautinė žmogaus būsena,* kurią išvystyti specialiai rūpinasi *tautinis auklėjimas.* Kaip

protinimas stengiasi lavinti žmogaus protą, kaip dorinimas ir estetinimas stengiasi ištobulinti dorinius ir meninius žmogaus sugebėjimus, taip tautinis auklėjimas siekia pilnutinės tautinės žmogaus būsenos arba pilnutinės tautinės individualybės. *Tiesioginis tad tautinio auklėjimo tikslas ir yra pilnutinė tautinė individualybė, kaip integralinė pilnutinio žmogiškumo dalis.* Tautinis auklėjimas šiuo atžvilgiu yra palenktas apskritai ugdymui, nes ir pati tautinė individualybė yra palenkta žmogiškumui. Tautinis auklėjimas, kaip matysime vėliau, net nesudaro atskiros ugdymo dalies šalia fizinio, protinio, dorinio, estetinio ir religinio ugdymo. Jis yra vykdomas visame ugdymo plote. Todėl ir jo tikslas yra siekiamas ne *atskirai,* bet ryšium su bendruoju ugdymo tikslu. *Pilnutinis tautinės individualybės išvystymas iš esmės yra sujungtas su pilnutinio žmogiškumo išvystymu.*

Pilnutinė tautinė individualybė yra *bendriausias* tautinio auklėjimo tikslas. Bet ji nėra vienalytė. Joje galima rasti trejetą pagrindinių pradų: *1. tautines ypatybes, 2. individo santykius su šitomis ypatybėmis* ir *3. kultūrinį šitų ypatybių ir santykių su jomis vertingumą.* Pilnutinė tautinė individualybė apima juos visus ir jų visų yra būtinai reikalinga. Žmogus gali turėti tautinių ypatybių, bet jei jis nenustato tinkamų su jomis santykių, tautinė jo individualybė nėra pilnutinė. Iš kitos pusės, gali būti ir tautinės ypatybės ir tinkami santykiai, bet visa tai gali neturėti kultūrinės vertės. Tokiu atveju tautinė individualybė taip pat nėra pilna. Ji išsiskleidžia tik tada, kai yra ir ryškios tautinės ypatybės, ir tinkami su jomis santykiai, ir visa tai yra įgiję aukštos kultūrinės vertės.

Tautinių ypatybių išvystymas apsprendžia žmogaus buvimą ir veikimą tam tikra lytimi: jis pats ir jo darbai tampa *tautiški.* Kaip meniniai ar filosofiniai gabumai visus individo žygius paspalvina meniškai ar filosofiškai, taip ir tautinės ypatybės visam žmogaus gyvenimui įspaudžia tautiškų bruožų. *Tasai pradas, iš kurio kyla tautinis žmogaus veikimo pobūdis ir tautinė jojo lytis, yra vadinamas tautiškumu.* Tautiškumas sudaro tautinės individualybės esmę ir todėl yra išvystytinas pirmoje eilėje. Be ryškaus tautiškumo tautinės individualybės pilnatvė nėra įmanoma.

Tautiškumas, kaip matysime vėliau, nėra sąmoningas individo padaras. Jis nežiniomis jam kyla ir nežiniomis jame veikia. Bet kaip bręstąs žmogus suvokia save, kaip žmogų, kaip mokslininką, kaip menininką ar kaip visuomenės veikėją, taip lygiai jis suvokia save ir *kaip tautietį.* Tautinė jo būsena bei veiksena, jam išsivystant, tampa *sąmoninga.* Sąmoningumas savo ruožtu verčia žmogų tam tikru būdu santykiuoti su tautine savo individualybe ir su visu tuo, kas yra tautiška. Normaliu atveju šitie santykiai esti teigiami. Jie apsireiškia, kaip tautinės individualybės pripažinimas ir meilė, arba kaip *patriotizmas* tikrąja šito žodžio prasme, kuris apima ir

subjektyvines tautines ypatybes, ir žmones, kurie jas turi, ir tas objektyvines gėrybes, kurias tauta yra sukūrusi. Patriotas myli ir save, kaip tautietį, ir tautą, ir tautinę kultūrą. *Patriotizmas yra antroji integralinė pilnutinės tautinės individualybės dalis.*

Bet tautiškumas būtų tik tuščia lytis, ir patriotizmas būtų tik nevaisingas jausmas, jeigu jie liktų tik prigimties srityje ir netaptų kultūrinės kūrybos akstinais. Tautinė kultūra kyla iš tautiškumo ir patriotizmo sąvaikos. Tautiškumas padeda jai pamatus, patriotizmas, kaip meilė, verčia žmogų kurti. Tobula kūrybos lytis, realizuota tikrovėje, laimi kultūrai visuotinės reikšmės ir tautą padaro nacija. *Nacionaliniai nusiteikimai, kurie kurdina aukštą tautinę kultūrą, tampa trečiąja integraline pilnutinės tautinės individualybės dalimi.* Tautinė individualybė pasiekia savo atbaigą tik tada, kai organiška tobulo tautiškumo ir tobulo patriotizmo sintezė apsireiškia vertinga kūryba, kai subjektyvi tautinė lytis yra perkeliama į objektyvinę tikrovę, savotiškai ją apipavidalindama ir kultūros laimėjimuose atskleisdama tautos esmę.

Tautinėje individualybėje tuo būdu yra trys integralinės dalys arba trys pagrindiniai pradai: *tautiškumas, patriotizmas ir nacionaliniai nusiteikimai.* Tautinis auklėjimas, siekdamas pilnutinės tautinės individualybės, tuo pačiu siekia ir šitų konkrečių pradų, kaip specialių tiesioginių tautinio auklėjimo tikslų. *Tautiškumas, patriotizmas ir nacionaliniai nusiteikimai* yra todėl trys tiesioginiai specialūs tautino auklėjimo tikslai.

b. Netiesioginis tautinio auklėjimo tikslas

Kaip tiesioginis tautinio auklėjimo tikslas įeina į pilnutinį žmogiškumą, taip netiesioginis telpa pilnutiniame gyvenime. Pilnutinis ir tikrai vaisingas gyvenimas, kaip matysime, kalbėdami apie kosmopolitizmą, esti tik tada, kai jis įvyksta ne žmonijoje, kaip tokioje, bet konkrečiose josios reiškėjose arba tautose. Pilnutinis gyvenimas nėra galimas be tautos, kaip pilnutinis žmogiškumas nėra galimas be tautinės individualybės. *Gyvenimas siekia bendrojo savo tikslo specialių tautinių tikslų vykdymu.* Todėl kaip gyvenimo tikslas yra netiesioginis tikslas apskritai ugdymui, taip *tautos* gyvenimo tikslas yra netiesioginis tikslas *tautiniam* auklėjimui. Tautinis auklėjimas tiesioginiu būdu siekia tautiškumo, patriotizmo ir nacionalinių nusiteikimų arba pilnutinės tautinės individualybės. Bet tautinė individualybė savo ruožtu tarnauja tautos gyvenimo tikslui. Todėl ir tautinis auklėjimas, tiesioginiu būdu siekdamas tautinės individualybės, netiesiog siekia ir tautos gyvenimo tikslo.

Tautos gyvenimo tikslas yra josios *tautinis idealas,* kuriam realizuoti ji yra pašaukta, kuriam pasiekti kuriama tautinė kultūra, dėl kurio tauta vykdo savo žygius ir kuriuo ji pateisina savo buvimą. Apie tautinį pašaukimą ir jojo idealą kalbėsime vėliau. Čia

tik paminėsime, kad kiekviena tauta, kaip ir kiekvienas asmuo, yra pašaukta realizuoti tam tikrą idėją ir tuo būdu įprasminti savo gyvenimą. *Tautinio tad pašaukimo idealas, kaip tautos gyvenimo prasmė, ir yra netiesioginis tautinio auklėjimo tikslas.* Jo siekia tautos gyvenimas tiesioginiu būdu, jo siekia ir tautinis auklėjimas, išvystydamas žmoguje tautinę individualybę. Tautinė individualybė darosi tautinio idealo vykdytoja, o tautinis idealas tampa josios vedėju ir josios žygių apsprendėju. Ugdomasis darbas šiuodu abu tautinio auklėjimo tikslu suveda organiškon vienybėn.

c. Tautinio auklėjimo uždaviniai

Tautinio auklėjimo, kaip ir ugdymo apskritai, uždaviniai yra tie veiksmai, kuriais yra siekiami tautinio auklėjimo tikslai. Bendriausias tautinio auklėjimo tikslas, kaip matėme, yra pilnutinė tautinė individualybė, kaip integralinė pilnutinio žmogiškumo dalis. Todėl ir *bendriausias tautinio auklėjimo uždavinys yra tautinės individualybės išvystymas ugdomuoju veikimu.* Bet kaip bendrasis tautinio auklėjimo tikslas suskyla į specialius tikslus, taip ir bendrasis uždavinys yra vykdomas specialiais smulkesniais uždaviniais. Specialių tautinio auklėjimo tikslų, kaip matėme, yra trys: tautiškumas, patriotizmas ir nacionaliniai nusiteikimai. Kiekvienas iš jų reikalauja tam tikro specialaus veiksmo, kuriuo jis būtų siekiamas. Kiekvienas iš jų todėl kildina tautiniame auklėjime specialų uždavinį.

Pirmutinis specialus tautinio auklėjimo uždavinys yra tautiškumo išvystymas arba tautiškas auklėjimas. Jis apsprendžia individualinį žmogiškumą tautine lytimi, jis tobulina tautines užuomazgas ir žmogaus darbams parengia originalių lyčių. Tautiškas auklėjimas yra viso tautinio auklėjimo pagrindas. — *Antrasis tautinio auklėjimo uždavinys yra patriotizmo išvystymas arba patriotinis auklėjimas.* Jis žadina žmoguje tautinės individualybės meilę; jis nustato tinkamus asmens santykius su tauta ir su tautine kultūra; jis paverčia jausminį prisirišimą prie savųjų kūrybos akstinu; jis galop saugo tautos bei tėvynės meilę nuo iškrypimo. — *Trečiasis tautinio auklėjimo uždavinys yra nacionalinių nusiteikimų išvystymas arba nacionalinis auklėjimas.* Jis tiesioginiu būdu rengia tautą kultūrinei kūrybai, jis atskleidžia jai josios pašaukimą, sudarydamas sąlygas jam vykdyti, jis skatina tautą aktyviai dalyvauti žmonijos gyvenime ir vykdyti visuotinės reikšmės uždavinius.

Visas tad tautinio auklėjimo plotas suskyla į tris pagrindines sritis: į

tautišką auklėjimą,
patriotinį auklėjimą
ir nacionalinį auklėjimą.

Tautiškas auklėjimas išvysto tautinę individualybę, kiek ji apsireiškia tautinėmis ypatybėmis; *patriotinis auklėjimas* nustato tinkamus santykius su tautine individualybe ir su visu tuo, kas iš josios kyla, *nacionalinis auklėjimas* pakelia tautą į aukštesnį laipsnį ir laimi jai nepakeičiamą vietą žmonijos kultūroje. Sutartinis visų šitų uždavinių vykdymas išvysto žmoguje pilnutinę tautinę individualybę ir parengia žmogų pilnutiniam tautos gyvenimui. Kiekvienas šitas uždavinys turi visą eilę savų smulkesnių uždavinių, kuriuos nagrinėsime tolimesnėse šito veikalo dalyse.

II Tautinio auklėjimo veiksniai

1. Šeima

a. Šeimos ir tautos sąvaika

Šeima yra tasai pradas, kuris skleisdina tautybę individuose ir kuris parengia tautos buvimui pagrindinius principus. Šiandien vis labiau aiškėja, kad, nepaisant viską individualinančio liberalizmo ir viską socialinančio komunizmo, šeima išlaikė pusiausvyrą tarp šitų dviejų polių ir tuo būdu tapo pamatu išsivystančiam tautų gyvenimui. Tautinei bendruomenei nėra nieko pavojingesnio, kaip vienašališkas individualizmas, kuris tautą suskaldo į nesusisiekiančius atomus, ir vienašališkas kolektyvizmas, kuris individą pragaišina masėje. Šeimoje šitų pavojų beveik visiškai nėra. Meilė ir tėviškas bei motiniškas instinktas neleidžia individui užsidaryti egoistiniame kiaute ir kartu neleidžia pamiršti viso to, kas yra sava. Šeima negali būti nei suindividualinta nei sukolektyvinta. Tėvai ir vaikai rūpinasi vieni kitais, bet rūpinasi kitaip, negu svetimaisiais.

Toksai *savęs atsisakymas* ir kartu *savųjų pajautimas* turi pagrindinės reikšmės tautinei bendruomenei. Tautai svarbu, kad josios nariai mokėtų savęs išsižadėti *bendrajai gerovei* ir kartu kad šitą auką jie pergyventų, kaip padarytą *saviesiems*. Tauta negali pasitenkinti nei per siauru egoistu, kuris neturi savųjų, nei per plačiu kosmopolitu, kuriam visi yra savieji. Tautai reikia tam tikros šitų dviejų nusistatymų sintezės, kurios pagrindai kaip tik ir glūdi šeimoje. *Šeima yra išlaikiusi tautinės bendruomenės gyvenimo principus: pasiaukojimą ir savųjų pajautimą.*

Bet šeima duoda tautai ne tik principus. Ji palaiko ją ir *praktiškai*. Tautinės ypatybės atsiranda ir išsivysto visų pirma šeimoje. Šeima palaiko etninį tautos tipą, perteikdama jį iš kartos į kartą; ji ugdo tautines tradicijas, tautinius papročius, tautinį meną, tautos pažiūras į gyvenimą ir net religinius tautos nusiteikimus. „Tautinio tipo palaikymas ne tik fiziniu, bet visų pirma dvasiniu atžvilgiu yra pa-

tikėtas šeimai"[1]), Šeima yra tauta miniatiūroje. Joje glūdi visų tautinio gyvenimo sričių užuomazgos. Šeimos gyvenimas yra suglaustas tautos gyvenimas, o tautos gyvenimas yra išplėstas šeimos gyvenimas.

Iš kitos pusės šeima visados yra tikras tautos *narys*. Josios negalima įsivaizduoti, kaip nepriklausomos gyvenimo lyties. Ji negali egzistuoti *šalia tautos*. Tokiu atveju ji būtų jau ne tiek šeima, kiek naujos tautos pradžia — *tauta in nucleo*. Tauta apsprendžia šeimą savo kalba, savo papročiais, savo teise ir apskritai visu kultūriniu savo gyvenimu. Tautinės kultūros šaknys keroja šeimoje. Bet išsivystydama, tautos kultūra šeimą pralenkia ir savo laimėjimais ją maitina. Šeima parengia tautos gyvenimui užuomazgų; tauta jas išskleidžia ir pačią šeimą apvaisina naujai kūrybai. Tauta šeimoje atsinaujina; šeima tautoje išsilaiko. Šeima yra prigimtasis ir pirmasis ne tik apskritai ugdymo, bet ir tautinio auklėjimo veiksnys. Kaip kiekvienas žmogaus išsivystymas prasideda šeimoje, taip šeimoje prasideda ir tautinis jo išsivystymas.

b. Šeimos reikšmė tautiškam auklėjimui

Tautiškumo išvystymas šeimoje prasideda dar prieš individo gimimą. Jau motinos įščiuje žmogus įgyja etninį savo tautos tipą su visomis jo ypatybėmis. Etninis tipas yra kuriamas ilgus amžius ir paveldėjimo keliu eina iš kartos į kartą. Šiuo atžvilgiu *šeima yra svarbiausia fizinio tautiškumo auklėtoja*. Kiti veiksniai gali etninį tipą tobulinti, bet jie negali iš pagrindų pakeisti to, ką žmogus yra įgijęs šeimoje. Todėl kai vėliau nagrinėsime etniniam tipui tobulinti priemones, jos beveik visos lies šeimą, nes žmogaus kūno gyvenimas iš esmės yra susijęs su šeimos gyvenimu ir likimu.

Psichinis tautos tipas arba psichinė tautinės individualybės pusė yra taip pat pradedama auklėti šeimoje. Šeimoje vaikas pramoksta kalbėti ir tuo būdu tautiškai mąstyti. Kalbos pasisavinimas apsprendžia jo mąstymą ir įglaudžia jį į visos tautos mąstyseną. *Šeima yra pirmoji individualinio mąstymo apsprendėja tautiška lytimi.* — Po kalbos vaikui ateina *pasakų* tarpsnis. Čia jis susiduria su kūrybiniais tautos užsimojimais ir su estetine tautos nuovoka. Per pasakas ir padavimus, per legendas, mitus ir dainas, per tautinius šokius ir žaidimus vaikas yra įvedamas į estetinį tautos pasaulį. *Šeimoje jis žengia pirmus žingsnius į tautinės kūrybos supratimą ir į pačią kūrybą.* — Vėliau įrodinėsime, kad net ir religija kiekvienoje tautoje įgyja skirtingų bruožų, kad žmogus net ir su Dievu santykiuoja tam tikra prasme tautiškai. Tautiškas religijos pobūdis

[1]) Fr. Paulsen, Die allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart, 75 p. hrsg. v. W. Lexis, Fr. Pauslen, etc.

vaikui yra perteikiamas su pirmųjų maldų išmokymu, o vėliau esti tobulinamas šeimos šventėmis, religinėmis kaimo iškilmėmis (pav. laukų šventinimas Lietuvoje arba gyvulių išginimas į kalnus Šveicarijoje), tautos šventėmis, tautinių šventųjų garbinimu, kelionėmis į tautines maldos vietas, žodžiu, visu tuo, ką tauta yra sukūrusi sava religinėje srityje.

Tautiško tad auklėjimo atžvilgiu šeima turi grindžiamosios reikšmės: *ji sukuria individe tautiškumo užuomazgas.* Tolimesnis tautiškas individo auklėjimas yra tik šitų užuomazgų išskleidimas. Kaip šeimos niekas negali pakeisti apskritai ugdyme, taip lygiai jos niekas negali pakeisti nė tautiškame auklėjime. *Tik šeimoje augęs žmogus gali būti vėliau tikrai tautiškai išauklėtas.*

c. Šeimos reikšmė patriotiniam auklėjimui

Serbų patarlė sako, kad kur įėjo valakė, ten visas namas bus valakiškas. Galimas daiktas, kad nevisados patriotinė moters įtaka yra tokia didelė. Moteris nevisados pajėgia šeimą nutautinti arba atitautinti. Bet ji visados yra *pirmutinė savo kūdikių auklėtoja tautos ir tėvynės meilei.*

Šeimoje vaikas įgyja *jausminį patriotizmo pagrindą.* Šeimos gyvenimas įjungia jį į tėviškės gyvenimo srovę ir susieja su josios likimu. Čia jis mokosi gerbti tėviškės gyvenimo kūrėjus ir juos mylėti. Šeimos meilė virsta tėviškės meile, o tėviškės meilė vėliau išsivysto į tėvynės bei tautos meilę. Patriotizmas savo esmėje yra ne kas kita, kaip išplėstoji tėviškės meilė. Jis todėl visados rymo ant to, ką žmogui yra sukūrusi jo šeima. Kam ji neparengia prigimto tėvynės meilei pagrindo, tas vėliau gali tapti patriotu, bet jis bus „šaltas patriotas". Be ryšių su tėviške, be tėviškės meilės patriotizmas yra tik gero linkėjimas (benevolentia), bet ne meilė (caritas) tikra prasme, turinti savo dalį ir jausmų srityje. Toksai patriotizmas gali būti kūrybinis. Bet jam visados stigs tos įgimtos šilimos, kuria minta iš tėviškės kilusi ir į tėviškę atsirėmusi tėvynės meilė. Tikras patriotas yra tik tas, kurio meilė tėvynei yra ir sąmoninga ir kartu suaugusi su jo jausmų gyvenimu.

Patriotizmo įsąmoninimas prasideda taip pat jau šeimoje. Vėliau matysime, kad patriotizmui įsąmoninti tarnauja tautos istorija, tautos paminklai, tautiniai simboliai, be to, pati šalies gamta, josios gerbimas ir saugojimas. Visų šių dalykų užuomazgos glūdi jau šeimoje. Čia vaikas pažįsta svarbiausius savo tautos įvykius, nes su jais dažniausiai yra surišti ir jojo tėvai; čia jis randa vieną kitą tautinę senieną, sužino josios prasmę ir josios istoriją; su motina jis lanko didvyrių paminklus, o jų paveiksląi kabo garbingoje namų vietoje. Bežaisdamas su savo amžininkais, jis aplanko savo tėviškės piliakalnį, senus pilies griuvėsius, upes, mišką, ežerą — žodžiu, *dar*

šeimoje gyvendamas, vaikas pradeda suvokti, kad jis turi artimų santykių su jį supančia aplinka ir su žmonėmis, kad šitie žmonės ir šitas kraštas jam yra savas. Tai ir yra patriotinio sąmoningumo diegai. Vėliau jie išsivysto ir išsiskleidžia. Bet jų užuomazgos yra sukuriamos jau šeimoje. Šeima ne tik parengia jausminį tėvynės bei tautos meilei pagrindą, bet ji padeda vaikui nuvokti ir jo ryšius su tauta bei tėvyne.

d. Šeimos reikšmė nacionaliniam auklėjimui

Nacionalinių nusiteikimų šeima tiesioginiu būdu neišvysto, nes jie visų pirma reikalauja ištobulinto tautiškumo ir patriotizmo. Šeima šito darbo neįstengia atlikti, ir todėl nacionaliniam auklėjimui ji turi mažiausiai įtakos. Vis dėlto grindžiamasis josios vaidmuo ir čia nenustoja savo reikšmės. Kultūrinis tautiškumo ir patriotizmo vertingumas visados atsiremia į sveikas tautines ypatybes ir į sveiką tėvynės meilę. Kai tautiškumas ir patriotizmas yra iškreipiamas, nacionalinis auklėjimas darosi taip pat neįmanomas. Sulenkėjusi mūsų bajorija tik dėl to liko nereikšminga tautinei mūsų kultūrai, kad jau šeimoje ji sugadindavo tautinę naujosios kartos individualybę ir iškreipdavo patriotinį josios jausmą.

Todėl *šeima,* nors tiesioginiu būdu nacionalinių individo nusiteikimų ir neauklėja, *vis dėlto ji parengia sąlygas šiam darbui, sudarydama sveikas tautiškumo ir patriotizmo užuomazgas.* Bet šviesuolių šeimose vaikai gali gauti net ir tiesioginių paraginimų dirbti kultūrinį darbą. Šiuo atžvilgiu būtų net galima tvirtinti, kad šeima duoda pradžią ir nacionaliniam auklėjimui. Tiesa, šitie paraginimai ir šitas auklėjimas kyla ne tiek iš šeimos, *kiek ji yra šeima,* kiek *iš šeimos narių darbo šalia šeimos.* Tėvas auklėja nacionalinius vaiko nusiteikimus ne kaip tėvas, bet *kaip kultūros darbininkas.* Bet, nepaisant šito daugiau teorinio suskirstymo, tikrovėje šeima turi nemaža reikšmės ir nacionaliniam auklėjimui.

Visų tad tautinio auklėjimo uždavinių atžvilgiu šeima yra *pirmutinis veiksnys.* Ji pradeda išvystyti tautiškumą, ji grindžia patriotizmą ir deda pamatus nacionaliniams nusiteikimams. *Visame tautinio auklėjimo plote šeima turi grindžiamosios reikšmės.*

2. Mokykla

a. Tautinio auklėjimo reikalas mokykloje

Šeima tautinį auklėjimą pradeda, bet ji neįstengia jo išvystyti tiek, kiek reikalauja paįnus mūsų laikų gyvenimas. Jai pagalbon ateina *mokykla.* Tarp šeimos ir mokyklos tautiniame auklėjime yra organiškas ryšys ir nuoseklus perėjimas. Juo šeima yra geriau

individą parengusi, juo sveikesnių ir ryškesnių tautinių ypatybių ji yra jam įdiegusi, tuo mokyklos darbas darosi lengvesnis ir vaisingesnis. Atvirkščiai, juo tautinis auklėjimas šeimoje yra menkesnis, tuo mokyklai jis darosi sunkesnis ir kartu reikalingesnis. Žmogus *turi* būti išauklėtas tautiniu atžvilgiu, nes kitaip jis nebus pilnutinis žmogus. Jei tad šeima šio darbo neatlieka, jo turi imtis mokykla. *Mokykla turi papildyti šeimos darbo spragas.*

Tautinio auklėjimo reikalavimas mokykloje remiasi mūsų laikais šeimos nėgalia. Šiandien šeima tinkamai neprirengia naujosios kartos tautos gyvenimui ne tik dėl to, kad ji, kartais, neatlieka savo pareigų, bet ir dėl to, kad ji neįstengia jų tinkamai atlikti. Moderniųjų tautų gyvenimas yra toks įvairus, toks sudėtingas ir turiningas, jog šeimos ratelis yra per ankštas ir per paprastas, kad iš jo išėjęs žmogus galėtų vaisingai dirbti plačiose ir sudėtingose tautos gyvenimo srityse.

Šitos priežastys kaip tik ir verčia mūsų laikų mokyklą įeiti į tautinio auklėjimo veiksnių eilę. *Dabartinė mokykla turi būti labiau sutautinta, negu senesnioji.* Kai seniau tauta nedalyvavo gyvenime, tada ir mokykla galėjo rūpintis tik apskritai ugdymu. Bet šiandien, apreiškus tautai savo galią, mokykla negali apsirėžti tik ugdymu žmogaus, *kaip žmogaus.* Ji turi ugdyti žmogų ir *kaip tautietį.* Ji turi jį parengti ne tik apskritai žmogiškajam, bet ir tautiškajam gyvenimui. Kaip pilnutinio gyvenimo šiandien negali būti be tautos dalyvavimo, kaip pilnutinio žmogiškumo negali būti be tautinės individualybės išvystymo, taip lygiai pilnutinio išlavinimo, kurio siekia mokykla, negali būti be tautinio išauklėjimo. „Tautinis auklėjimas yra būtinas ne tik tautai, bet jo vykdymas praturtina ir bendrąjį lavinimą“[2]). Kalbėdami apie tautišką ir patriotinį auklėjimą, matysime, kad jam vykdyti tarnauja gimtoji kalba, tautos istorija, tautinė literatūra, paišyba ir kiti mokykloje dėstomi objektai, kurie kartu sudaro ir bendrojo lavinimo dalykus. Juos išleisti reikštų palikti didelę spragą žmogaus išsilavinime. Todėl *jau pats lavinamojo lobio parinkimas verčia mokyklą susirūpinti tautiniu auklėjimu.*

Tas pat yra ir su lavinimo *metodu.* Modernioji pedagogika pagrindiniu principu laiko reikalavimą, kad lavinimas prasidėtų tais dalykais, kurie yra susiję su gimtąja vaiko aplinka. Tai yra vadinamasis *tėviškės principas* (Heimatprinzip). Tėviškė, sako Fr. Eggersdorferis, „padeda lavinamajam darbui vaisingai perteikti mokomąjį lobį“, nes ji „duoda pagrindą mokymo vaizdingumui“[3]).

---

[2]) M. Grossmann, Nationale Forderungen an die schweizerische Mittelschule, 25 p. Zürich 1915.

[3]) Jugendbildung, 213 p. München 1933. — Apie patį *tėviškės principą tautiniame auklėjime* bus kalbama vėliau (III d.).

Pati tad lavinimo eiga veda mokyklą į tautinius dalykus ir padaro ją būtinu tautinio auklėjimo veiksniu. Be šeimos tautinis auklėjimas stoktų pagrindo. Be mokyklos jis liktų neišvystytas ir jo laimėjimai būtų nepastovūs. Štai dėl ko visose šalyse, kur tik tautinis auklėjimas yra vykdomas, visų pirma yra kreipiamas dėmesys į mokyklą. Viešoji mokykla, pasakė vienas amerikietis, yra tautinės vienybės laboratorija ir tautinės ateities garantija.

b. Tautinis auklėjimas, kaip mokomasis principas

Kalbant apie tautinį auklėjimą mokykloje, pirmoje eilėje kyla klausimas: *ar tautinis auklėjimas yra mokomasis dalykas, ar mokymą apsprendžiąs principas.* Mokomasis dalykas yra mokykloje dėstomas objektas (pv. istorija, geografija, kalbos ir t.t.). Mokomasis principas yra toji kryptis, pagal kurią yra dėstomi visi arba kai kurie mokyklos objektai. Mandagumas ir tvarkingumas nėra mokomieji dalykai. Bet kiekviena pamoka turi būti vedama taip, kad iš mokyklos išėjęs žmogus būtų mandagus ir tvarkingas. Jei šitų nusiteikimų jam trūksta, dėl to yra kaltas ne vienas kuris mokytojas, bet visa mokyklos kryptis.

Prie kurios rūšies reikia priskirti tautinį auklėjimą? — Į šį klausimą atsako pati tautinio auklėjimo esmė. Tautinis auklėjimas yra pilnutinis tautinės individualybės išvystymas. Čia tobulinama ne viena kuri žmogaus ypatybė, ne vienas kuris jo sugebėjimas, *bet visas žmogus, kaip tautietis.* Tuo tarpu dėstomasis dalykas iš esmės yra skiriamas lavinti vienai kuriai galiai. Kitas jis paliečia tik netiesioginiu būdu. Matematika neugdo estetinio suvokimo, ir paišybos pamokos nelavina matematiškų sugebėjimų. Tokio dalyko, kuris apimtų visą žmogų, nėra ir negali būti. Tautinė žmogaus individualybė, kuri yra tikrasis tautinio auklėjimo objektas, apima visą individą. Ji nesudaro specialios jame galios, bet apsprendžia visas galias. Ji todėl yra išvystoma ne vienu kuriuo objektu, bet visa dėstomųjų dalykų sistėma. *Tautinis auklėjimas, kaip tautinės žmogaus būsenos išvystymas, iš esmės yra mokomasis ir auklėjamasis principas.* „Tautinis jaunosios kartos auklėjimas sudaro vieną bendrųjų mokyklos uždavinių dalių“[4]). Kaip principas, tautinis auklėjimas apsprendžia visus dėstomuosius dalykus. Jis neturi specialaus objekto. Bet kaip tik dėl to *jis reikalauja, kad visi objektai sutartiniu būdu išvystytų ir tobulintų tautinę individualybę. Tautinis auklėjimas turi būti vykdomas visoje lavinimo sistemoje.*

Vis dėlto nevisi dėstomieji dalykai tautiniam auklėjimui yra vienodai reikšmingi. Vieni su juo susiliečia tik iš tolo, tik tuo, kad bendrai lavina žmogų, pv. matematika ar logika... Antri padeda

---

[4]) M. Grossmann, op. cit. 7 p.

mokiniui pažinti savo tautą per svetimųjų pažinimą, pv. visuotinė istorija, geografija, gamtamokslis. Treti, neprarasdami apskritai lavinamojo pobūdžio, daro tiesioginės įtakos tautinės individualybės išvystymui, pv. gimtoji kalba, tautos istorija, tautinė literatūra ir kraštotyra. Nevienodas dėstomųjų dalykų reikšmingumas reikalauja ir nevienodo jų pabrėžimo tautinio auklėjimo atžvilgiu.

c. Mokyklos, kaip lavinimo įstaigos, vaidmuo tautiniame auklėjime

Tautinis auklėjimas, kaip principas, apsprendžia ne tik dėstomuosius dalykus, bet ir pačią *mokyklą, kaip lavinimo įstaigą*. Jis reikalauja, kad tautinė individualybė būtų išvystoma ne tik pamokų metu, bet kad skatinančios įtakos ji patirtų ir iš visos mokyklos: iš josios santvarkos, iš josios vidaus, iš aplinkos ir galop iš paties mokytojo. Mokykla, kaip įstaiga, turi sutarti su tuo, ko ji moko, ir praktikoje įvykdyti tai, ką ji skelbia.

Šiam reikalui pirmoje eilėje tarnauja pati *mokomųjų dalykų santvarka*. Tautinis auklėjimas mokykloje negali apsirėžti tik atsitiktiniais pamokymais. Jis turi būti sistėmingas. *Mokyklų programos turi būti taip parengtos, kad jose rastų vietos visų pagrindinių tautinio auklėjimo uždavinių vykdymas.* Tautiškumui išvystyti tarnauja gimtoji kalba, tautinė literatūra, paišyba, muzika ir gimnastika. Patriotizmą ugdo tautinė istorija, iš dalies tautinė literatūra ir muzika. Nacionalinius nusiteikimus išvysto visi minėti dalykai ir kartu tautinė visuomenės mokslo dalis. Bet šiam reikalui aukštesnėse mokyklų klasėse turėtų būti įvestas vienas specialus dalykas, būtent: *tautinės kultūros mokslas.* Tai būtų savotiška tautos istorijos ir kultūros filosofija, kuri mokinius giliau įvestų į tautos gyvenimą, supažindintų juos su tautine kultūra, su tautiniu pašaukimu ir su jo vykdymo sąlygomis. Tautos istorija, kaip dėstomasis dalykas, šio darbo neatlieka. Ji tautos gyvenimą ne tiek aiškina, kiek aprašo. Tuo tarpu nacionaliniai nusiteikimai negali būti kitaip sudaryti, kaip tik giliai supratus tautą, josios praeitį, josios dabartį ir josios ateities perspektyvas. Paprastąją tautos istoriją turėtų todėl papildyti gilesnis tautos gyvenimo aiškinimas, kurį mes ir vadiname *tautinės kultūros mokslu*. Jis turėtų apimti šias svarbiausias tautos gyvenimo problemas:

1. *Tautinės individualybės problemą:* josios susidarymą, josios elementus, rasės, gyvenamosios aplinkos ir istorinio likimo vaidmenį. Tautinė individualybė yra pagrindinis tautos gyvenimo kūrėjas, todėl mokiniai su ja pirmoje eilėje turėtų būti supažindinti.

2. *Tautinės kultūros problemą:* josios lyties esmę, veiksnių (inteligentijos ir liaudies) santykius ir atskiras josios sritis, kaip tautos mokslą, visuomeninę santvarką ir meną. Tautinė kultūra yra

tautinės individualybės objektyvacija regimais pavidalais, kurių analizė turėtų mokinius dar giliau įvesti į savo tautos pažinimą.

3. *Tautinio pašaukimo problemą:* jo atsiradimą ir pagrindus, jo esmę, jo uždavinius, vykdymo sąlygas, jo siekiamą idealą ir šito idealo reikšmę žmonijos gyvenimui. Tautinio pašaukimo vykdymas sudaro pagrindinį tautos gyvenimo uždavinį, todėl mokiniai jau iš pat jaunumės turi būti gerai su juo susipažinę. — Nereikia aiškinti, kad *tautinės kultūros mokslas* savo turiniu kiekvienoje tautoje turi būti kitoks. Jis yra atbaigiamasis, kaip matysime vėliau, kraštotyros tarpsnis ir todėl iš esmės suaugęs su *viena* kuria tauta. Toks gilesnis įžvelgimas į tautinio gyvenimo problemas, tokia savotiška tautos istoriosofija galėtų tikrai sėkmingai paruošti mokinius tautiniam gyvenimui ir pagelbėti tautinei jų individualybei išsivystyti. Tuo tarpu kol tokio objekto mūsų lavinimo programose nėra, tol kraštotyra lieka neužbaigta, tol mokiniai negauna pažvelgti į savos tautos esmę ir tol tautinis auklėjimas mokyklose yra nepilnas.

Mokyklos *vidus* ir *viršus* gali būti taip sutvarkytas, kad mokinys net nejučiomis būtų auklėjamas tautiniu atžvilgiu. Valstybės ženklas, žymių tautos žmonių atvaizdai, svarbesnių tautos įvykių paveikslai galėtų puošti klasių ir koridorių sienas. Šalia jų, viešose ir lengvai pastebimose vietose, galėtų būti iškabintos tam tikros diagramos, vaizduojančios tautos augimą, jos sienų kitimą, jos tarmių santykius, ūkio, prekybos ir pramonės gyvenimą, valstybės aparato santvarką, mokyklų sistėmą ir kitus tautą liečiančius dalykus. — Mokyklos *namas* turėtų būti tautinės architektūros stiliaus, o jo pagražinimai — estetinio tautos skonio ir kuriamosios vaizduotės išraiška. Mokyklos sodas, gėlynas ir apskritai laisvas nuo trobėsių sklypas taip pat lengvai gali vaizduoti tautos gyvenimo būdą. Nėra nieko keisčiau, kaip mokyklos sode matyti nimfos ar ožiakojo satyro statulą. Mokyklos aplinkoje turi įsikūnyti tautos dvasia, tautos tradicijos ir tautos polinkiai.

Visų šių dalykų tvarkytojas yra *mokytojas*. Tautinis auklėjimas iš jo reikalauja dviejų dalykų: *pavyzdžio* ir *pamokymo*. Jei apskritai, pasak O. Willmanno, mokytojas moko ne tuo, ką jis sako, bet tuo, kas jis yra, tai šis dėsnis ypač tinka tautiniam auklėjimui. Mokytojas negali būti tikras tautinio auklėjimo veikėjas, jei jo paties tautinė individualybė yra skurdi, jei jis nemoka tautiškai mąstyti, neturi skonio tautiniams meno dalykams, nemyli savos tautos ir nedalyvauja kultūriniame josios gyvenime. Tautinis išsiauklėjimas yra ypatingai reikalautinas iš tų mokytojų, kurie dėsto tiesioginius tautinį auklėjimą liečiančius dalykus. *Tautinės istorijos, tautinės literatūros, gimtosios kalbos, muzikos, paišybos ir net visuomenės mokslo mokytojai turi būti pilnutinės tautinės asmenybės: ir geri patriotai ir uolūs tautos kultūros darbininkai.* Jų pavyzdys yra įtakingiausias, todėl jiems ir reikalavimai yra didžiausi.

Mokytojas auklėja ne tik pavyzdžiu, bet ir *žodžiu*. Progų tautiniams pamokymams duoda visų pirma patys dėstomieji dalykai, toliau tautos gyvenimas: tautinės šventės, žymesnių žmonių jubilejai, mirtys, tarptautiniai laimėjimai ar pralaimėjimai, svarbesnės sutartys su kitomis valstybėmis ir k. d. Ypatingai svarbius tautos gyvenimo įvykius galima ir net reikia paminėti specialiai. Bet *šitie minėjimai turi būti labai retai jungiami su nedarbo diena mokykloje. Tuo labiau jie neturi šito nedarbo paskelbimu pasibaigti.* Mokykla, kuri svarbų tautos įvykį pamini tik tuo, kad atleidžia mokinius nuo pamokų, blogai supranta tautinį auklėjimą. Mokinys turi patirti ir pergyventi svarbios dienos prasmę, o ne tik pajausti nusimetęs įkyrią pamokų naštą. Pedagogiškai paminėtas kuris nors tautos gyvenimo įvykis turi labai didelės reikšmės. Bet blogai suorganizuotas ir blogai įvykdytas jis gali būti mokiniams grasus arba juokingas. Ir vienu ir kitu atveju laukiamų vaisių nėra.

Vykdydama šiuos reikalavimus, mokykla tampa didelės svarbos veiksniu tautiniame auklėjime. Dėstomaisiais dalykais ir jų santvarka, savo vidaus įrengimu ir aplinka, galop savo mokytojais ir jų veikimu ji įveda augantį žmogų į tautos gyvenimą, pažadina jame savęs, kaip tautiečio, sąmonę, išvysto tautines jo ypatybes, perteikdama tautos kultūrą, galop žadina meilę ir pasiryžimą tapti ateityje aktyviu kultūros darbininku. Visi tautinio auklėjimo uždaviniai įeina į mokyklos darbo sritį ir yra josios vykdomi, pratęsiant šeimos laimėjimus, juos papildant ir tobulinant.

3. Valstybė

a. Valdymas, kaip auklėjimas

Ugdomoji valstybės įtaka tautai apsireiškia jau pačiu valdymo aktu. Valdymas giliausia prasme yra ne kas kita, kaip auklėjimas. Valdyti taip, kad valdomieji būtų tik valdančiųjų valios vykdytojai, galima tik neprotingus sutvėrimus. Žmonių valdymas yra jiems vadovavimas (Führung). Tuo tarpu vadovavimas yra viena iš pagrindinių ugdymo funkcijų. Tai ypač reikia pabrėžti mūsų laikais. Šiandien mes gyvename nepaprasto tautinės jėgos išsiveržimo tarpsnį. Juo labiau tauta išsivysto, tuo labiau ji reikalauja vienijančio prado. „Bet šito prado atstovai turi vis nuosekliau ir vis tikslingiau išsilaisvinti iš viską mechanizuojančio seno valstybinio metodo (26), jie turi mokėti drausminantį ir centralizuojantį linkimą kildinti iš pačių didžiųjų gyvenimo jėgų, jie turi atydžiau ir psichologiškiau ištirti šitų jėgų pobūdį, žodžiu, jie turi būti didesni pedagogai, jei nori sutaikyti pažangą ir tvarką, gyvenimą ir vienybę,

asmenį ir valstybę"[5]). Sėnosios valstybinės formos kūrė mechanišką vienybę, primesdamos tautos gyvenimui lytis iš viršaus. Naujose valstybėse šitoji vienybė bando būti organiška. Ji stengiasi išaugti iš pačios tautos ir sujungti įvairias gyvenimo sritis į organišką vienį. Valstybinis paskutinių metų sąjūdis kaip tik ir eina šita kryptimi. Posakiai „pilnutinė valstybė" (der totale Staat), „organiškoji valstybė" (der organische Staat), „tikroji valstybė" (der wahre Staat — O. Spann) yra ne kas kita, kaip pastangos apreikšti iš tautos išaugusį, organišką naujo valstybės supratimo pobūdį. Dabar pamažu jau pradedama suprasti, kad *valdymas nėra viešpatavimas, bet tarnavimas, kad valdantieji nėra tautos viešpačiai, bet pirmieji veikėjai tautos tarnyboje.*

Tautai gerai jie tarnauja tik tada, „kai pedagogiškai veikia, vadinasi, kai moka sielas suprasti ir jas veikdyti iš vidaus, vietoje iš viršaus grasę, spaudę ir stūmę"[6]). Toksai veikdymas iš vidaus yra ypač reikalingas tautiniam auklėjimui. Tautinis auklėjimas yra tautos skatinimas augti ir skleisti. Jis nėra mechaninis ir dirbtinis primetimas gyvenimui tautinių lyčių, bet organiškas jų išvystymas iš vidaus. „Tautinis jausmas, sako R. Wurmas, yra augmuo, kurio negalima išauginti šiltnamyje: jis auga tik laisvėje. Tik tokiu būdu jo šaknys skleidžiasi plačiai ir giliai, tik taip jis išsilaiko"[7]). Todėl valdantieji, kurie norėtų ugdyti tautą prievartą, blogai atliktų savo, kaip tautos auklėtojų, pareigą. Valstybės įtaka gali ir turi būti gana gili. Bet tautos gyvenimo gelmių ji niekados nepasiekia, jei remiasi prievarta. Jeigu šiandien dar tebėra labai gyvas žmonių priešinimasis kiekvienam valstybės įsikišimui į jų gyvenimo eigą, tai tokio nusistatymo šaknys didele dalimi, pasak Försterio, glūdi „pedagogiškose senojo policistiškai biurokratiško valdymo klaidose"[8]). Naujós valstybinės santvarkos kūrimas turi pataisyti šitas klaidas ir įdiegti tautai kitokį valstybės supratimą. Naujieji valdovai turi būti ne *imperatores*, tai yra, *įsakytojai*, bet *reges*, tai yra, *vedėjai*, vadinasi, auklėtojai. (Deja, atrodo, kad kai kur Vakaruose einama atvirkščia kryptimi).

b. Tautos veikdymas politikos priemonėmis

„Politika yra valstybinis vykdymas esminių tautos ir nacijos uždavinių"[9]). „Planingas pagelbėjimas, kad visa tauta dalyvautų tautinės kultūros bendruomenėje ir tuo būdu būtų įjungta į nacio-

---

[5]) Fr. W. Förster, Politische Ethik u. politische Pädagogik, 26—27 p. München [4]1922.

[6]) F. W. Förster, op. cit. 29 p.

[7]) „Seele". Monatschrift, 124 p. gegužis, 1933.

[8]) op. cit. 26 p.

[9]) W. Sauer, Schöpferisches Volkstum etc. 18 p.

nalinę charakterio bendruomenę — štai kas turi būti vadinama tautine politika"[10]). Kai valstybė turimomis savo priemonėmis rūpinasi išvystyti tautinę individualybę, pažadinti patriotinį nusistatymą, kelti kultūrą vis į aukštesnį tobulumo laipsnį, žodžiu, kai valstybė veda tautą į josios idealą, ji vykdo tautinę politiką ir sykiu auklėja tautą. Kaip šeimos funkcija yra *globojimas* (Pflege), kaip mokyklos funkcija yra *lavinimas* (Bildung), taip valstybės funkcija yra politika arba *vadovavimas* (Führung) visam tautos gyvenimui. Tautinė politika nėra tos ar kitos partijos programos vykdymas, to ar kito luomo reikalų tenkinimas, bet *visos tautos ugdymas valstybinėmis priemonėmis*. Josios tikslas ir uždaviniai yra tie patys, kaip ir apskritai tautinio auklėjimo. Josios priemonės yra visi valstybės turimi dalykai. Josios siekimas yra tautos idealas.

Tautinė politika turi du pagrindiniu uždaviniu: *žadinti tautos energiją* ir *tvarkyti svetimų gaivalų veržimąsi į tautos gyvenimą*. Kiekvienoje tautoje glūdi daug paslėptų jėgų ir gabumų. Kiekviena tauta yra galinga kūrybos versmė, kurioje telkiasi ir bręsta dideli energijos ištekliai. Bet šitoji energija yra tik potencialinė. Valstybė todėl, tautinės politikos padedama, turi potencialinę tautos energiją paversti aktualine. Ji turi veikdyti tautą ir sukeltą kūrybinį užsidegimą pakreipti tautinio idealo linkme.

Šiam reikalui geriausiai tarnauja svarbios ir didelės tautinio ir valstybinio gyvenimo *reformos*. Kiekviena reforma užbaigia vieną gyvenimo tarpsnį ir pradeda kitą. Reforma nėra nuoseklus išsivystymo padaras. Ji yra išvystymas vajaus keliu. Ji slepia savyje daug žadinamosios galios, ji sukelia entuziazmo, pastato tautą naujų planų ir naujų perspektyvų akivaizdoje ir tuo būdu pažadina kūrybinę josios energiją. *Reforma todėl yra geriausia psichologinė priemonė tautai veikdyti*. Nuovargis ir išsekimas atsiranda ne tik individuose, bet ir tautose. Todėl gerai parengtos ir išmintingai pravestos reformos atgaivina pavargusią tautą, nes, kaip teisingai sakoma, poilsis yra ne darbo netekimas, bet tik jo pakeitimas. Šiuo tad atžvilgiu tautos vadovai turi būti akylūs, kad pastebėtų, kurioje srityje reforma yra reikalinga, ir kartu plataus žvilgio, kad reformą pravestų, tautą pažadindami ir sudomindami.

Be pozityvinės pareigos tautinė politika turi ir *negatyvinę* pareigą: *tvarkyti svetimų gaivalų veržimąsi į tautos gyvenimą*. Tauta negali apsitverti kinų siena ir neįsileisti nieko, kas yra svetima. Tautinė kultūra turi būti apvaisinta svetimais pradais. Bet iš kitos pusės, tauta neturi atverti savo vartų per plačiai. Tautos gyvenime yra tarpsnių, kada negalima išsiversti be svetimųjų pagalbos. Bet šitoji pagalba visados turi būti *pagalba*, o ne *viešpatavimas*. Kai tautoje yra per didelis procentas svetimų kultūrininkų, kurie atsi-

---

[10]) O. Bauer, Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 160 p.

gabena svetimą kalbą ir svetimus papročius, kai svetimos kultūrinės gėrybės yra per daug mėgiamos, tautinę kultūrą visados tyko pavojus suplokštėti. Savi kultūrininkai ir savos kultūrinės gėrybės tuomet paprastai neranda pritarimo ir susidomėjimo, be kurio jos negali ne tik tobulėti, bet net ir atsirasti. *Neviena tauta ilgą laiką nesukuria aukštos tautinės kultūros tik todėl, kad joje yra per didelė svetimųjų pradų persvara ir per mažas susirūpinimas savaisiais.* Tokios tautinio gyvenimo sritys, kaip švietimas, menas, politika pačia savo esme yra surištos su tautine individualybe ir todėl svetimiesiems neprieinamos. Jeigu tad jos patenka į svetimų kultūrininkų įtaką, galima visados laukti, kad tautinė kultūra dar ilgai bus suskurdusi. Mūsų santykiai su lenkais ir su rusais, latvių patekimas vokiečių įtakon yra ryškūs svetimųjų darbo pavyzdžiai.

Skatinti tad kūrybines tautos galias, potencialinę jų energiją paverčiant aktualine, drausminti svetimų gaivalų įtaką yra pagrindinės tautinės politikos pareigos ir sykiu pagrindiniai valstybės uždaviniai tautiniame auklėjime.

4. Bažnyčia

a. Bažnyčios įtakos pagrindas tautiniam auklėjimui

Bažnyčios įtakos tautiniam auklėjimui pagrindas glūdi pačioje religijoje. Jau esame minėję, o vėliau šitą mintį išvystysime dar plačiau, kad kiekvienoje tautoje religija įgyja tautiško atspalvio, kuriame kaip tik ir glūdi Bažnyčios reikšmė tautiniam auklėjimui. Krikščionybė yra Dievo malonė ir Dievo dovana (gratia gratis data). Bet šitoji malonė nusileidžia ir apgaubia realius žmones. Bažnyčios, kaip bendruomenės, nariai yra atskiri asmens, su visomis savo ypatybėmis ir su visais savotiškumais. Tuo tarpu pagrindinis Krikščionybės mokslo apie malonę dėsnis skelbia, kad *malonė prigimties ne tik neardo, bet dar ją patobulina* (gratia non destruit, sed perficit naturam). Ji neardo nei bendros žmogiškosios prigimties, nei individualinių ypatybių, nei lytinių nusiteikimų, nei galop tautiškų savotiškumų. „Katalikybės ryšys su gyva tautybe yra tiesioginė išvada iš to dėsnio, kuriuo Katalikų Bažnyčia ir josios teologija charakterizuoja santykius tarp prigimties ir antgamtės: malonė suponuoja prigimtį (gratia supponit naturam)“[11]).

Auklėjamoji Bažnyčios įtaka apima visą žmogų: kaip žmogų, kaip individą, kaip vyrą arba moterį ir kartu kaip tautietį. Bažnyčia auklėja visą prigimtį, ji turi todėl auklėti ir tautinę individualybę.

---

[11]) K. Adam, Deutsches Volkstum u. katholisches Christentum, 48 p., „Theologische Quartalschrift“, hrsg. v. D. Sägemüller ir k. 1 sąs. 1933 m.

„Bažnytinė misija niekados neturėjo reikalų su žmogum savyje (an sich), bet tik su tautiškai apspręstu žmogumi"[12]). Dėl šios priežasties „katalikiškoji pastoracija iš esmės neišvengia tautiškų bruožų, kaip jų neišvengė Kristaus pasiuntinybė ir šv. Povilo pamokymai"[13]). Apreikštoji Tiesa ir dieviškoji Malonė visiems yra ta pati. Bažnytinis veikimas savo esmėje yra tas pat visoms tautoms. Bet praktikoje jis atsiremia į tautos prigimtį, nes nevisos tautos vienodai pergyvena skelbiamą tiesą, ir nevisose malonė vienodai klesti. „Sakramentinis ir auklėjamasis Bažnyčios veikimas gali būti vaisingas tik tada, kai jis stropiai paiso rasinių genties ar tautos ypatybių"[14]).

Tuo būdu pats Bažnyčios paskyrimas ją padaro tautinio auklėjimo veiksniu. „Katalikų Bažnyčia..., kiekvienoje tautoje auklėdama josios savotiškumą, pasirodo, kaip kilni tautų auklėtoja ir tikroji jų motina. Sakramentais ir Viešpaties žodžiu ji gimdo šitas tautas jųjų savotiškume ir tam, ką jos turi brangiausio, ji suteikia amžinybės spindėsio, antagamtinio šventumo ir jėgos. Kiek katalikybė antgamtine savo esme yra pasaulinė ir anttautinė, tiek empyrinis josios veikimas ir josios misija yra apsprendžiama tautiškumo (58)... Bažnyčios anttautiškumas iš esmės suponuoja josios misijos ir josios tikinčiųjų tautiškumą"[15]).

b. Bažnyčios įtaka tautiškumui

Tautiškumą Bažnyčia auklėja visu tuo, ką ji religijos srityje sukuria savotiška pagal tautos būdą, pagal josios papročius, polinkius ir pomėgius. Tautiniai religijos elementai kyla iš tautinės individualybės, o perteikiami naujosioms kartoms, jie savo ruožtu jas tautiškai auklėja.

Nagrinėjant šituos tautinius religijos elementus, pirmoje eilėje reikia paminėti *liturgiją*. Katalikų Bažnyčia neturi vienodo išviršinio Dievo garbinimo *būdo*. Joje yra šešetas gyvų liturgijų arba ritų: *ketvertas Rytuose* (bizantiškas, syriškas, koptiškas ir chaldaiškas) ir *dvejetas Vakaruose* (rymiškas ir milaniškas arba šv. Ambrozijaus). Šitų bendrų lyčių viduje yra dar nemaža skirtybių ir įvairybių, kurias sukuria įvairūs kraštai ir įvairios tautos. Kulte žmonės dalyvauja ne tik kaip žmonės, bet ir *kaip tautiečiai*. Vienodus savo esmėje jausmus ir santykius su Dievu jie apvelka įvairiomis išviršinėmis formomis. Vakarų ritas yra labai skirtingas nuo Rytų, nes ir žmonių suvokimo būdas yra skirtingas. Rytų ritas yra turtingas papuošalais, įvairus gestais ir vaizdingas žodžiais. Jame žymu fantazija. Vakarų ritas yra kuklus ir paprastas. Iš jo

---

[12]) K. Adam, op. cit. 56 p.
[13]) K. Adam, op. cit. ibd.
[14]) K. Adam, op. cit. ibd.
[15]) K. Adam, op. cit. 58—59 p.

kalba protas ir praktika. Šitomis tad tautų ir kraštų sukurtomis apeigomis ir net ištisomis liturgijomis Bažnyčia kaip tik ir auklėja tautinę individualybę, *ypač estetinę josios sritį*. Pratindama jaunąją kartą dalyvauti bažnytinėse apeigose, jas suprasti ir į jas įsigyventi, *Bažnyčia įveda žmogų į religinį jo tautos nusiteikimą ir tobulina jame pačiame tautišką santykiavimą su Dievu.*

Tas pat reikia pasakyti ir apie *draugijinę Bažnyčios santvarką*. Katalikų Bažnyčioje įvairumas šiuo atžvilgiu ne tik neneigiamas, bet net palaikomas ir ugdomas. *Mores loci* — vietos papročiai visados yra pagrindas Bažnyčios organizacijai. Jie apsprendžia tikinčiųjų santykius tarp savęs ir su vyresniaisiais, jie kuria tąją bendruomeninę dvasią, kuri gaivina ir palaiko išorines lytis. Kiekviena tauta į Šventųjų Bendravimą įeina su savo lytimi ir su savo individualybe, praturtindama tuo būdu draugijinį Bažnyčios gyvenimą. Kaip savotiškas religinis tautos nusiteikimas estetinėje religijos srityje sukuria tautinių apeigų, taip tas pat religinis tautos savotiškumas praktinėje religijos srityje sukuria tautinių draugijinių lyčių.

Bažnyčia įveda naująją kartą į šitas lytis ir tuo būdu tobulina tautiškus visuomeninius josios polinkius. Į draugijinį Bažnyčios gyvenimą žmogus įsijungia anksčiau, negu į valstybinį. *Bažnyčia yra pirmesnė tautiško visuomeniškumo žadintoja, negu valstybė.* Valstybė įveda žmogų į draugijines tautos lytis, kilusias iš santykių *su žmonėmis*, Bažnyčia jį įveda į visuomenines tautos lytis, kilusias iš santykių *su Dievu*. Valstybė auklėja visuomenišką žmogaus nusiteikimą *kultūros* srityje. Bažnyčia auklėja tą patį nusiteikimą *religijos* srityje. Jų veikimo plotai yra skirtingi, todėl jos viena kitai padeda ir viena kitą papildo. *Pilnutinis individo išauklėjimas tautinei bendruomenei yra galimas tik tada, kai žmogus aktyviai dalyvauja tiek valstybinėse, tiek bažnytinėse tautos sukurtose lytyse.*

c. Bažnyčios įtaka patriotizmui

Patriotiniam žmogaus auklėjimui Bažnyčia daro įtakos dvejopai: *ji įsako tautą bei tėvynę gerbti ir jai tarnauti ir ji pašvenčia tautos bei tėvynės meilę.* Tėvynės pagarbą ir tarnybą Bažnyčia įjungia į ketvirtąjį Dievo įsakymą. Iš tikro, jei tėviškė yra išplėstoji šeima ir jei tėvynė yra išplėstoji tėviškė, tai tėviškės pagarba bus išplėstoji šeimos pagarba ir tėvynės pagarba bus išplėstoji tėviškės pagarba. Dievo įsakymas pirmoje eilėje liečia šeimą, bet jis išplinta ir apima visus tuos, su kuriais asmuo yra jungiamas pietizmo ryšiais. Patriotiniame auklėjime Bažnyčia pabrėžia pareigą ir tuo būdu iškelia valios momentą, kuris yra ypatingai svarbus, nes *patriotinis auklėjimas iš esmės yra dorinių asmens santykių nustatymas su sava tauta*. Be pareiginio pobūdžio, be gilaus moralinio ryšio su sąžine

patriotizmą gyvenimo tikrovė greitai paverstų arba nevaisinga romantine svajone arba utilitaristišku „kur gera, ten tėvynė". Tuo tarpu *Bažnyčia, paversdama patriotizmą pareiga ir atremdama šitą pareigą į dorinę sankciją, subrandina žmogų patriotiniu atžvilgiu ir atbaigia patį patriotinį auklėjimą.*

Patriotizmas nėra tik tėvynės pagarba ir jai tarnavimas, bet ir tėvynės bei tautos *meilė*. Vėliau matysime, kad patriotizmas, kaip meilė, prasideda jausmuose, apsireiškia kūrybiniais užsimojimais ir galop yra sujungiamas su antgamte. Paskutiniame patriotinio žmogaus išsivystymo tarpsnyje Bažnyčia kaip tik ir turi nepakeičiamos reikšmės. Dieviškosios malonės pagalba ji pakelia patriotinį nusistatymą ligi dorybės laipsnio, persunkia juo žmogaus gyvenimą ir tuo būdu jį pašvenčia. *Nuo paprasto patriotinių pareigų atlikimo Bažnyčia veda žmogų ligi heroiškos tėvynės meilės, kuri tampa šventumo pradu.*

d. Bažnyčios įtaka nacionalinių nusiteikimų auklėjimui

Tuo, kuo Bažnyčia yra tautinė, ji auklėja tautiškumą ir patriotizmą. Tuo, kuo ji yra anttautinė, ji daro įtakos nacionaliniam auklėjimui. Paskutinėje šito veikalo dalyje matysime, kad nacionalinis auklėjimas be kito ko reikalauja parengti tautą anttautinėms idėjoms spręsti, nes tik tokiu būdu tautinė kultūra yra įjungiama į visuotinę kultūrą. Čia kaip tik ir pasirodo Bažnyčios reikšmė. Religinės idėjos yra labiausiai anttautinės, ir jų išvystymas yra labiausiai reikalingas. Jos kyla iš pačios religijos esmės. Galutinį jų tikrumą apsprendžia neklaidingas Bažnyčios autoritetas. Bet joms išlukštenti, išvystyti ir formuluoti reikia žmogiškosios pagalbos. Religinių problemų sprendime dalyvauja įvairių tautų mokslo žmonės, ir jų darbo Bažnyčia yra būtinai reikalinga. Dogmų istorijoje yra buvę atsitikimų, kada vienas vykęs suskirstymas išsprendžia didelę problemą (pv. D. Scoto atpirkimo suskirstymas į redemptio liberativa ir redemptio praeservativa Šv. Mergelės Nekalto Prasidėjimo dogmoje).

Reikalaudama mokslininkų pagalbos, Bažnyčia kaip tik ir skatina geriausius tautos žmones imtis spręsti visuotinės reikšmės problemas ir savo darbais tautos kultūrai laimėti visuotinio reikšmingumo. Nacijos vardą tautai laimi ne tik matematikai, fizikai, teisininkai, sociologai, bet ir teologai ir religijos filosofai. Šitos sritys nėra nė kiek mažesnės žmonijai reikšmės, kaip visuomenės ar gamtos mokslai. Anglija yra žinoma ne tik kaip šalis, turėjusi Newtoną ir Šekspyrą, bet ir kaip tauta, iš kurios kilo *J. H. Newmanas*. Prancūzija yra garsi savo *B. Pascaliu*, Vokietija — *M. Scheleriu*, Italija — *šv. Alfonsu Liguori*, Rusija — *V. Solovjovu*. Šitie

žmonės aktyviai dalyvavo religinių problemų sprendime ir savo laimėjimais užtikrino savo tautoms garbingą vietą religijos mokslo srityje.

5. Atsitiktiniai veiksniai

a. Organizacijos

Tautiniam auklėjimui yra reikšmingos *visos* organizacijos, kurios tik yra susikūrusios tautoje. Tiesa, jų įtaka nėra vienoda. Bet nėra nė vienos, kuri josios visai neturėtų. Sporto organizacijos lavina žmogaus kūną ir daro didelės įtakos etniniam tautos tipui. Ekonominės organizacijos rūpinasi medžiagine tautos gerove ir rengia materialinę atramą tautinei kultūrai. Mokslo organizacijos, spręsdamos visuotinės reikšmės problemas, auklėja tautą nacijos gyvenimui. Meno organizacijos globoja tautos sukurtas estetines gėrybes ir tobulina kūrybines josios galias. Politinės sąjungos rūpinasi politiniu tautos gyvenimu ir turi didelės įtakos tautinei politikai. Net grynai vietinio pobūdžio rateliai ir klūbai nelieka be reikšmės.

Organizacijos tautiniam auklėjimui turi dvejopos reikšmės: *jos savotiškai nuteikia savo narius santykiams su tauta ir objektyviniais savo darbais jos įjungia narių darbus į tautinę visumą.* Kiekvienas organizacijos narys paprastai rūpinasi tuo, ko siekia ir pati organizacija. Organizacijos tikslai tampa lyg ir jo pačio tikslais. Bet tautos reikalai ir tautos gyvenimas rūpi kiekvienai sąjungai ar draugijai, nes jų klestėjimas pareina nuo visos tautos klestėjimo. Rūpinimasis organizacijos tikslais neišvengiamai stumia žmogų pažvelgti į visą tautą ir ją pergyventi visumoje. *Organizacijos pažadina organišką tautos supratimą,* kas turi nemaža reikšmės patriotiniam ir nacionaliniam auklėjimui: *patriotiniam,* nes tautą padaro labiau savą; *nacionaliniam,* nes žmogus tuo būdu yra labiau paskatinamas į kūrybinius žygius.

Iš kitos pusės, *organizacijos įjungia savo narių darbus į bendrąją tautos kultūrą.* Jos pasidalina tautos uždavinius ir juos vykdo kiekviena savo srityje. Bet jų darbai nelieka izoliuoti. Jie organiškai susijungia ir sukuria vieningą tautinę kultūrą. Organizacijų nariai lengvai pastebi, kad jie yra tikrieji tautinės kultūros kūrėjai, kad jų darbai *visumoje* įgyja prasmės ir vertės, kad tuo būdu žmogus jaučiamai dalyvauja tautinio uždavinio vykdyme. Organizacijų nariai pergyvena tautinę kultūrą, kaip savą, jie ja susidomi, jie ja rūpinasi ir ją globoja. Dėl to *aukštesniam tautinės kultūros laipsniui pasiekti organizacijos yra būtinai reikalingos.* Be jų tauta niekados negalės priaugti ligi nacijos.

Dar didesnės reikšmės turi tos organizacijos, kurios yra sukurtos kuriam nors tautiniam reikalui, pav. tautai ginti (mūsų Šaulių Sąjunga), pagrobtam kraštui išvaduoti (mūsų Vilniui Vaduoti Sąjunga), tautinei kultūrai globoti (mūsų Lietuvos Pagražinimo Draugija) ir t. t. *Šios rūšies organizacijos įveda savo narius į tikra prasme tautinį gyvenimą, nes jos dirba specialiai tautinėse srityse.* Tautos pergyvenimas ir individualinių darbų įjungimas į tautinę kultūrą čia yra dar užčiumpamesnis, negu bendro pobūdžio sąjungose. Todėl visas tautos jaunimas turėtų būti šitų organizacijų nariais. Jose jis išmoktų tautą mylėti ir gerbti, pažintų tautos gyvenimo uždavinius ir įprastų imtis didelių darbų pakelti tautai į aukštesnį kultūringumo laipsnį. *Atsilikusioms tautoms specialios tautinės organizacijos yra nepakeičiamas tautinio auklėjimo veiksnys.*

b. Aplinka

Auklėtinis, *kaip toks,* auklėtinis *savyje* yra abstrakcija. Jis visados gyvena konkrečiose sąlygose, jis yra narys tam tikro krašto, tam tikros tautos, tam tikro miesto ar kaimo ir tam tikros šeimos. Visos šitos sąlygos daro jam įtakos ir jį apsprendžia. Šiandieninė pedagogika aplinkos veikimu yra labai susidomėjusi, ir josios tyrinėtojai yra iškėlę nemaža įdomių dalykų[15]).

Aplinka nelieka be reikšmės ir *tautiniam auklėjimui.* Tautinis auklėjimas taip pat yra paspalvinamas aplinkos pobūdžio. Didmiesčio žmogus kitaip santykiuoja su tauta, negu kaimo gyventojas. Darbininko vaikas kitaip pergyvena tautą, negu tas, kuriam buvo lemta išaugti aristokratijos sluogsniuose. Dėl to tautinis auklėjimas būtų nevaisingas, jei visų aplinkų žmonės būtų auklėjami vienodai, jei jiems būtų taikomos tos pačios priemonės ir tie patys metodai. *Aplinka verčia individualizuoti tautinį auklėjimą priemonių ir metodų atžvilgiu.* Miesto kraštotyra, kuri yra labai svarbi patriotiniam įsąmoninimui, yra visai kitokia, negu kaimo. Miesto vaikui šalies gamtos pažinimas yra daug labiau reikalingas, negu kaimo vaikui, kuris ištisas dienas praleidžia po laukus ir pievas. Paminklų ir muzejų lankymas, dalyvavimas tautinėse šventėse kaimo vaikui yra reikalingesnis, negu miesto, nes su šiais dalykais savo aplinkoje jis retai kada susiduria. Bendroji tautinio auklėjimo teorija nurodo tik bendrus dalykus, kurie tinka visiems. Konkretus jų pritaikymas visados yra paliekamas atskirų pidagogų sugebėjimui ir uolumui.

---

[16]) A. Busemannas, pav. (Pädagogische Milieukunde, Halle 1930) suranda net šešetą aplinkos tipų: 1. šeimos aplinka, 2. kaimo aplinka, 3. didmiesčio aplinka, 4. proletarijato aplinka, 5. ugdymo aplinka, 6. mokyklos aplinka. Kiekvienoje šitoje rūšyje galima rasti dar smulkesnių tipų.

Baigiant tautinio auklėjimo veiksnių apžvalgą, reikia pastebėti, kad atsitiktiniai veiksniai visados turi būti palenkti prigimtiesiems arba pašauktiesiems veiksniams. „Juo didesnis yra sutarimas tarp prigimtųjų veiksnių ir juo didesnė yra sąmoninga jų veikmė, ugdymo dalykuose, palyginant su nesąmoningais atsitiktiniais veiksniais, juo daugiau yra davinių, kad ugdymas stovės tinkamoje aukštumoje“[17]).

---

[17]) St. Šalkauskis, Visuomeninis auklėjimas, 190 p. Kaunas 1932.

III Tautinio auklėjimo priemonės ir metodai

Išnagrinėjus tautinio auklėjimo esmę ir veiksnius, nuosekliai yra prieinama prie jojo *priemonių*, kurios padeda dirbti tautos ugdymo darbą, ir *metodų*, kurie nurodo, kaip šitas darbas yra dirbtinas. Tiesa, tautinis auklėjimas, būdamas integralinė apskritai ugdymo dalis, neturi *savų* priemonių ir *savų* metodų. Tai, kas yra vartojama visame ugdyme, tinka ir čia. Vis dėlto bendrieji metodai ir bendrosios priemonės čia įgyja savotiško atspalvio. Be to, vienos jų gali būti sėkmingiau vartojamos, negu kitos. Dėl to ir atsiranda reikalas bendrąsias priemones ir bendruosius metodus panagrinėti tautiniu atžvilgiu ir juos pritaikyti tautiniam atvejui.

1. Priemonės

Ugdymo priemonėmis yra vadinami visi tie *konkretūs dalykai*, kurių pagalba yra vykdomi ugdymo uždaviniai. Jomis paprastai laikoma: pamokymas, įkvėpimas, pavyzdys, įpratinimas, pagyrimas, įsakymas, bausmės ir dovanos. Nevisos jos reikalauja specialaus nagrinėjimo, nes daugelio jų pobūdis lieka toks pat ir apskritai ugdyme ir tautiniame auklėjime. Pavyzdys yra vienodos reikšmės tiek doriniam, tiek tautiniam auklėjimui. Bausmė, pagyrimas, dovanos, įsakymas taip pat nekeičia savo pobūdžio. Ką apie juos pasako bendroji pedagogika, tas tinka ir čia. Bet yra *trys* priemonės, turinčios tautiniam auklėjimui ypatingos reikšmės, būtent: *pamokymas, įkvėpimas* ir *įpratinimas*. Jas tad reikia išnagrinėti specialiai.

a. Pamokymas

Pamokymas nuo mokymo skiriasi tuo, kad jis yra nesistėmingas ir nenuolatinis. Abu juodu tarnauja įsąmoninti mokiniui. Mokymas šį darbą atlieka planingai ir nuolatos. Pamokymas panaudoja tik progą. Tautinis auklėjimas, neturėdamas specialaus

dėstomojo dalyko, negali būti mokomas, *kaip toks.* Jis gali būti tik pamokomas, pasitaikius progai. *Pamokymas todėl tautiniame auklėjime tampa pagrindine priemone tautiškumui, patriotizmui ir nacionaliniams nusiteikimams įsąmoninti.* Tai, kas kitose ugdymo srityse yra siekiama ir mokymu ir pamokymu, tautiniame auklėjime turi būti pasiekta tik pamokymu. Į įvairių dalykų dėstymo eigą turi būti įterpiama tautinių pamokymų, nes tik tokiu būdu jaunoji karta gali būti įsąmoninta tautiniu atžvilgiu. Įvairūs dėstomieji dalykai, nors ir turį tiesioginių ryšių su tautiniu auklėjimu, pv., tautos istorija, tautinė literatūra, gimtoji kalba, nėra tautinis mokymas, bet *tik pirmoji ir svarbiausioji proga tautiniam pamokymui.* Savaime jie moko ne tautiškumo ar patriotizmo, bet istorijos, literatūros ir kalbos. Ir tik todėl, kad jie moko *tautos* istorijos, *tautinės* literatūros, *gimtosios* kalbos — tik dėl to jie yra reikšmingi ir tautiniam auklėjimui. Šių dalykų mokytojas atliktų todėl tik pusę savo pareigos, jei juos dėstytų be tautinių pamokymų.

Pamokymas tautiniam auklėjimui svarbus yra dar ir dėl to, kad jame yra *ryškus valios momentas.* Pamokymo tikslas nėra tik proto lavinimas, bet ir valios veikdymas. *Pamokymas, be dorinio momento, yra blogas mokymas.* Tautiniuose pamokymuose valios momentas yra ypač pabrėžtinas, nes ir pats tautinis auklėjimas rymo ant dorinio pamato. Kur nėra dorinio nusistatymo savos tautos atžvilgiu, ten tegalima kalbėti apie tikrą tautinį išsiauklėjimą. Todėl *nurodyti jaunajai kartai tautines josios pareigas, paskatinti ją šitas pareigas atlikti, vykdant savo profesijos darbus, yra esminiai kiekvieno tautinio pamokymo uždaviniai.* Juo valios pažadinimas yra galingesnis, tuo pamokymas yra vaisingesnis ir tautiniam auklėjimui reikšmingesnis. Teorinių žinių auklėtinis pakankamai gauna iš objekto. Iš mokytojo jis turi patirti praktinių paskatinimų. Objektas lavina jo protą, mokytojas turi veikdyti jo valią.

Progų tautiniam pamokymui yra labai daug. Daugiausia jų duoda patys dėstomieji mokykloje dalykai, ypač tie, kurie tiesioginiu būdu liečia tautos gyvenimą: tautos istorija, gimtoji kalba, tautinė literatūra, kraštotyra, muzika, paišyba ir k. d. Rūpestingas mokytojas jau iš anksto numato, kokį pamokymą kur reikia įterpti, kad jis būtų *naturalus* (dirbtinis pamokymo pobūdis, jo įterpimas ne vietoje jį patį pagadina) ir *vaisingas.* Tautos pralaimėjimai ir klaidos *praeityje* gali būti jungiamos su pažadinimu pasiryžimo jas pataisyti dabartyje ir jų vengti ateityje. *Literatūros* kūrinių analizė gali duoti progos atkreipti mokinių dėmesį į estetines tautos ypatybes. *Kalbos pamokos,* ypač jei jose yra vartojamas palyginamasis metodas, gali nurodyti tautinės mąstysenos savotiškumus. *Geografija* gali atkreipti mokinių dėmesį į nepanaudotas gamtos jėgas. *Visuomenės mokslas* gali sukelti pasiryžimo tobulinti visuomeninę tautos gyvenimo santvarką. Net ir tie objektai, kurie, rodos, yra grynai ant-

tautiniai, kaip matematika, logika ir psichologija, gali rasti nemaža progų iškelti vieną kitą tautinį klausimą ir tuo padaryti vieną kitą tautinį pamokymą. *Matematika*, pv. gali parinkti uždavinių ne iš fantazijos, bet iš realaus tautos gyvenimo: žmonių prieauglio didėjimas (proporcijoms), šalies ploto ar jo dalių apskaičiavimai (geometrijai), įvairių statistinių duomenų santykiai ir tt. *Logika* silogizmų pavyzdžiams gali parinkti liaudies posakių ir tuo būdu atskleisti mokiniams tautos mėgstamą protavimo trumpinimą. *Psichologija* gali padaryti konkrečių pritaikymų, kalbėdama apie suvokimo būdą, apie vaizduotę, apie kūno ir sielos sąvaiką, nes visi šitie dalykai tautose turi pastebimų skirtumų. Akylam mokytojui tokių pritaikymų ir iš jų plaukiančių pamokymų nėra sunku surasti.

Be dėstomųjų dalykų tautiniams pamokymams progų dar duoda įvairūs tautos ar pasaulio įvykiai, įvairios iškilmės, šventės, minėjimai, ekskursijos, aplankymai ir kiti dalykai, kuriuos sunku visus pramatyti, bet kurie atsitikę lengvai gali būti panaudoti tautiniam auklėjimui. Su jais surišti tautiniai pamokymai įprasmina ir pačius įvykius. Kitaip jie liktų tik tuščios ir nuobodžios formos. Daugelio jų (pv. tautinių švenčių, iškilmių, minėjimų) *prasmė ir tikslas yra ne pats jų įvykdymas, bet auklėjamoji jų įtaka tautai.*

Pedagoginiai reikalavimai pamokymui apskritai tinka ir *tautiniam pamokymui.* Tautinis pamokymas turi būti: *vaizdingas, planingas, aiškus, paprastas, suprantamai perteiktas, trumpas, atbaigtas ir įdomus.* „Nuobodumas yra didžiausias pamokymo priešas"[1]). Tuo tarpu įvairūs pamokymai tautinių įvykių ir švenčių proga labai dažnai yra nuobodūs, nes per ilgi ir blogai perteikiami.

b. Įkvėpimas

Įkvėpimas yra artimas pamokymui. Dorinis pamokymo momentas pažadina valioje tam tikrą pasiryžimą. Įkvėpimas šitą pasiryžimą paverčia susižavėjimu ir išplečia jį visoje žmogaus būtybėje. Pamokymas liečia tik protą ir valią, įkvėpimas uždega visą žmogų. Pamokyme žmogus pažįsta ir ryžtasi, įkvėpime jis pergyvena ir veikia. Įkvėpimas pamokymą padaro vaisingą. „Įkvėpimas yra saulė, kuri visas gyvenimo sritis apvaisina, palaiko ir brandina"[2]).

Dėl didelės veikdomosios įtakos įkvėpimas yra reikšminga priemonė ir tautiniam auklėjimui. Tautiniai dalykai turi būti labiau pergyvenami, negu kurie kiti. Todėl ir įkvėpimas čia yra reikalingesnis, negu, pv. lavinime. *Įkvėpimas subrandina ir išskleidžia tau-*

---

[1]) E. Abb, Lehrbuch der allgemeinen Erziehungs- und Bildungslehre, 214 p. Paderborn u. Würzburg 1932.

[2]) Zedlitz, cit. Lexikon der Pädagogik, I, 374 p. hrsg. v. M. Roloff, Freiburg i. Brsg. 1913.

tinio pamokymo įdiegtas užuomazgas. Valios pasiryžimą dirbti tautai jis perlieja į visas žmogaus galias, jas visas pažadina ir veikdo. Tautinių gėrybių pasisavinimas ir valios ryžtis tampa giliausiu žmogaus pergyvenimu ir jo valios darbų paskata. Tautinis veikimas tuomet kyla iš giliausios žmogaus prigimties.

Tautiniai mūsų laikų sąjūdžiai (fašizmas, nacionalsocializmas) gerai supranta įkvėpimo reikšmę ir todėl sėkmingai juo naudojasi. Vokietija šiandien pergyvena tiesiog masinio įkvėpimo tarpsnį. Tokio visuotinio susižavėjimo metu padaroma nuostabių dalykų, nors šalia jų visados esti klaidų, išsišokimų ir net kvailybių. Vis dėlto, nepaisant pasitaikančių iškrypimų, įkvėpimo reikšmė visados lieka neabejotinos vertės. Protingai tvarkomas ir sveikai kurstomas, jis pakelia tautą iš snaudulio ir gaivalingai ją pastūmi į kultūrinę kūrybą. *Šalia reformos įkvėpimas yra didžiausias tautinės energijos atpalaiduotojas.*

Įkvėpimas yra lygiai svarbi priemonė visiems tautinio auklėjimo veiksniams. Juo gali naudotis ir šeima, ir mokykla, ir Bažnyčia, ir net valstybė, kaip yra mūsų dienomis Italijoje ir Vokietijoje.

c. Įpratinimas

Įpratinimas atbaigia ir pamokymą ir įkvėpimą. Pamokymas būtų nevaisingas ir įkvėpimas truktų tik momentą, jei įpratinimas jų nepaverstų pastoviais auklėtinio nusiteikimais. Pamokymas pažadina valią ryžtis, įkvėpimas pastūmi ją šitą pasiryžimą vykdyti, bet tik įpratinimas padaro pastovų pasiryžimą ir veikimą. Jis suima juos į tam tikras lytis ir sukristalizuoja tam tikrais pavidalais. Tautinis pamokymas gali būti ir labai įtakingas, tautinis įkvėpimas gali būti ir labai gilus, bet jei jie nesusiformuos *tautinių įpročių* pavidalu, jų įtaka bus menka ir jų išdavos skurdžios. Įpratinimas todėl kaip tik ir padeda suformuoti tai, ką pažadina tautinis pamokymas ir įkvėpimas.

Kad tautiniai įpročiai būtų pastovūs, jie turi būti įdiegiami tautinių veiksmų *kartojimu.* Kad jie būtų gilūs ir sąmoningi, jie turi būti jungiami su daromų veiksmų *pergyvenimu.* Mechaniškas kartojimas be pergyvenimo yra naudingas technikai įgyti, bet nenaudingas ten, kur įprotis paliečia aukštesnes sielos galias, nes jų veiksmai tuomet virsta automatiškais judesiais. Šiuo atveju „įpratinimas nudvasina (entseelt)“[3]). Tuo tarpu aukštesniųjų gyvenimo sričių nudvasinimas nesti žmogui be skriaudos. Taip yra su tautine sritimi. *Tautiniai įpročiai neturi būti mechaniški.* Tiesa, techninis jų išpildymas visados bus automatiškas. Bet technika neturi užtrinti atliekamo veiksmo prasmės. Kas šoka tautinį šokį, negali ir neturi galvoti apie savo *judesius.* Bet jis turi žinoti, *dėl ko* jis šitą *šokį*

---

[3]) E. Abb, op. cit. 193 p.

šoka. Įprotis *šokti*, aišku, turi būti mechaniškas. Bet įprotis šokti *tautinius* šokius turi būti sąmoningas. Šita prasme mes ir reikalaujame tautinių įpročių sąmoningumo. *Jų technikos automatiškumas neturi pražudyti jų tautiškumo prasmės.* Jaunoji karta turi tautiškai veikti (kalbėti, kurti ir net melstis) ne tik dėl to, kad ji taip įpratinta, bet ir dėl to, kad ji yra sąmoningai nusistačiusi ir savo nusistatymą suformavusi įpročių pavidalu.

Įpratinimas ne tik padaro pastovų tautinį pasiryžimą ir veikimą, bet sykiu įveda naująją kartą į jau esamus tautos papročius, kaip objektyvines gyvenimo lytis. *Tautinis įpratinimas savo esmėje yra ne kas kita, kaip tautinio papročio* (mos) *pavertimas tautiniu įpročiu* (consuetudo). Kam tauta jau yra suteikusi tam tikrą pavidalą, ką ji jau yra suformavusi išviršinėmis lytimis, į tai individas turi būti įvestas ir įpratintas. Šiuo atžvilgiu *įpratinimas yra geriausia priemonė perteikti naujosioms kartoms objektyvines tautos gyvenimo lytis.* Tautinės tradicijos ir tautiniai papročiai eina iš kartos į kartą naujų generacijų įpratinimu į tai, ką yra sukūrusios senosios. Pamokymas ir įkvėpimas gali tautinę praeitį perteikti teoriškai, bet praktiškai ją palaiko ir pratęsia įpratinimas. Tautinių įpročių sudarymu ir tautinių papročių palaikymu įkvėpimas tampa reikšminga tautinio auklėjimo priemone.

d. Specialios priemonės

Be bendrųjų priemonių tautiniam auklėjimui turi reikšmės ir specialiosios ugdymo priemonės, kaip *spauda, kinematografas, radio, įstatymai* ir tt. — *Spauda,* dalyvaudama tautinės kalbos išsivystyme ir skleisdama tautoje meno laimėjimus, tampa gera priemone ugdyti tautiškumui. Sudomindama tautą josios praeitimi ir nurodydama ateities perspektyvas, ji auklėja patriotizmą ir žadina tautą eiti nacijos linkui. Mūsų „Aušra", „Varpas", „Tėvynės Sargas" buvo tikros lietuviško patriotizmo mokyklos. — *Kinematografas* savo vaizdingumu gali būti naudinga priemonė supažindinti mokinius su šalies gamta, su josios praeities gyvenimu ir su žymesniais tautos dabarties įvykiais. — *Radio* gali tarnauti estetiniam tautos lavinimui ir platiems tautos sluogsniams gali pavaduoti spaudą. Šiandien radiofonas vis labiau virsta tautinio auklėjimo įstaiga.

Ypatingos tautiniam auklėjimui reikšmės turi *įstatymai.* Jeigu jie nėra atnešti iš svetur, kaip mūsų Napoleono kodeksas, jie yra kilę iš įsigyvenusių tautoje papročių, iš teisinių tautos tradicijų — jie yra juridinis šitų papročių bei tradicijų patobulinimas ir suformulavimas. Teisinė tautos sąmonė įstatymuose išeina aikštėn regimu pavidalu. *Įstatymai tampa teisinės tautos sąmonės objektyvacija.* Šiuo atžvilgiu jie ir turi didelės auklėjamosios reikšmės: jie atsistoja šalia gimtosios kalbos, kuri yra tautinės mąstysenos objek-

tyvacija, ir šalia tautinio meno, kuris yra kūrybinių tautos galių objektyvacija. Tauta savo papročiais ir tradicijomis duoda įstatymams medžiagos, o įstatymuose ji suvokia save pačią. Įstatymai tam tikra prasme kyla iš tautos ir grįžta į tautą. Tautos išsivystymas gimdo įstatymus, o šie savo ruožtu paprastai patobulina patį išsivystymą. Įstatymų ir tautos sąvaika yra tokia pat, kaip kalbos ir tautos arba meno ir tautos.

Kad šitoji auklėjamoji įstatymų įtaka būtų reali, reikia, kad jie iš tikro būtų kilę arba bent būtų kildinami iš tautos. Valstybė blogai auklėtų tautą, kopijuodama įstatymus iš svetimų kodeksų arba juos kurdama pagal iš svetur atneštas idėjas. *Įstatymai turi būti ne primesti tautai iš viršaus, bet nuosekliai išsivystę iš vidaus.* Šitas reikalavimas ypač taikintinas pagrindiniams tautinio gyvenimo įstatymams. *Tautinės valstybės konstitucija turi būti tautiška.* Demokratinis mūsų amžiaus sąjūdis kaip tik ir buvo padaręs klaidą, kad jis buvo kosmopolitinis ne tik pačiais esminiais principais, kylančiais iš žmogiškosios prigimties, bet ir juridine savo forma, kuri pasirodė daugeliui tautų esanti visiškai svetima. Tautinis sąjūdis savo esmėje nenaikina žmonijos išsivystymo laimėtų principų, bet tik stengiasi kosmopolitinę jų formą pakeisti tautine. Įstatymai, o nuosekliai ir valstybės santvarka, turi išaugti iš tautos. Tik tada jie tampa tikrai vaisinga tautinio auklėjimo priemone valstybės rankose.

2. Metodai

a. Darbo metodas

Kiekviena ugdymo sritis, turėdama specialų tikslą, vienu kuriuo metodu paprastai pasigelbsti labiau, negu kitu. Šiandien, pv. nesunku pastebėti, kad Vokietijos nacionalsocializmas, kaip tautinio auklėjimo sistėma, labiau remiasi darbo metodu ir todėl kreipia daugiau dėmesio į fizinį lavinimą, į darbo tarnybą, į korporatyvinį jaunimo gyvenimą, o mažiau paiso teorinių studijų ir perteikiamosios ugdymo funkcijos. Tas pat mutatis mutandis galima pasakyti ir apie italų fašizmą. Lenkijos mokyklų reforma 1932 m., atremta į tautinį, demokratinį ir valstybinį auklėjimą[4]), yra nuėjusi tuo pačiu keliu. Šitoji įvairių kraštų praktika parodo, kad *tautiniam auklėjimui yra ypatingai artimi tie metodai, kurie žadina jaunimą veikti ir kurti.* Tautinis auklėjimas stengiasi paversti tautinę individualybę kultūrinio veikimo pradu. Bet veikimą žadina tik veikimas. „Gy-

---

[4]) plg. Der polnische Erziehungsgedanke der Gegenwart, v. J. Mirski, „Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft", 3 sąs. 1932/33 m.

venimą įžiebia tik gyvenimas"[5]). Tautinis auklėjimas todėl ir renkasi individą veikdančius metodus. Darbo metodas čia stovi pirmoje vietoje.

Tautiniam auklėjimui darbo metodas tinka dar ir dėl to, kad *jis padeda tautiniam auklėjimui pažadinti visą žmogaus asmenį.* Tautinis auklėjimas yra auklėjimas *viso* žmogaus, kaip tautiečio. Darbo metode jis randa geriausią šito reikalavimo įvykdymą. Darbo metodas reikalauja savarankiško tyrinėjimo, savarankiško išsiaiškinimo, pergalvojimo ir didesnio jėgų įtempimo. Tuo tarpu „savas stebėjimas labiau pagauna visą asmenį, negu svetimas vaizdavimas, ... savas permąstymas siekia giliau, negu pasisavinimas kito minčių, savas kūrybinis darbas reikalauja nepalyginamai daugiau jėgų, negu grynas pavyzdžio pasekimas"[6]). Vaikas, aktyviai susidūręs su tautinėmis gėrybėmis, labiau jas pergyvena ir labiau su jomis suauga, negu tas, kuris jas priima tik pasyviai. Vaikas tuo būdu ne tik lavina savo galias, bet ir įgyja tam tikrą tautinių gėrybių predilekciją ir kartu savaimingą linkimą kurti, kas sudaro patriotizmo ir nacionalinių nusiteikimų užuomazgas. *Darbo metode tautinis auklėjimas vykdo visus pagrindinius savo uždavinius.*

Pagrindinių darbo metodo formų nagrinėjimas parodo, kaip šitas metodas praktiškai gali būti pritaikytas tautiniam auklėjimui. O. Schreibneris[7]) skiria ketvertą darbo metodo formų:

1) Darbas su vaizdžiais daiktais, pv. su daiktine tikrove (augmens, gyvuliai, žemės sklypas), su paveikslais ir modeliais, galop su pojučiams prieinamais veiksmais (fizikos bandymai). Šitoji darbo metodo forma tinka kraštotyros, geografijos, gamtos mokslo ir iš dalies tautos istorijos pamokoms ir ekskursijoms, turinčioms tikslą pažinti savos šalies gamtą arba kultūrines josios įstaigas. Čia mokytojas pagelbsti mokiniams surinkti ir suskirstyti jų apylinkės augmenų, vabzdžių ar drugių rūšis, mineralų kolekcijas, tyrinėti vieną kitą retesnį rastą daiktą, pagaminti šitų daiktų modelius ir paveikslus, padaryti su vyresniųjų klasių mokiniais apylinkės planą ir žemėlapį. Visi šitie darbai įveda vaiką į tėviškę. Jis su ja labiau susigyvena, giliau ją pamyli, nes arčiau ir geriau ją pažįsta. Toks praktiškas susidūrimas su gyvenimo eiga tautiniam auklėjimui yra žymiai naudingesnis, negu grynas pamokymas.

2) Darbas su kalbiniais daiktais, pv. su žodžiais, sakiniais ir tekstais. Šitoji forma gali būti pritaikyta gimtajai kalbai ir tautinei literatūrai. Literatūrinių tekstų nagrinėjimas gali būti atliekamas paties mokinio ir vedamas ne tik estetine, bet ir

---

[5]) Fr. X. Eggersdorfer, Jugendbildung, 151 p.

[6]) Eggersdorfer, op. cit. 156 p.

[7]) plg. Zwanzig Jahre Arbeitsschule in Idee und Gestaltung, 53 p. Leipzig 1928.

tautine kryptimi. Mokykloje skaitomi dalykai turi būti susieti su gimtuoju kraštu, ir juo mokiniai yra mažesni, tuo šitoji saja turi būti tvirtesnė. Tik taip mokiniai sugeba surasti save tame, ką jie skaito, ir pajausti skaitomo dalyko turinį.

3) Darbas su protiniais dalykais, pv. su sąvokomis, su taisyklėmis, mintimis ir problemomis. Šitoji darbo metodo forma tinka tautos istorijai, visuomenės mokslui, tautinei literatūrai ir iš dalies gimtajai kalbai. Ji gali būti vartojama tik aukštesnėse klasėse, nes ji reikalauja ir gausesnių žinių ir gilesnio išsilavinimo. Čia mokiniams gali būti paskiriama surasti ryšius tarp atskirų istorijos įvykių ir nustatyti jų įtaką dabartiniam tautos gyvenimui. Literatūroje galima liepti paieškoti poetikos dėsnių vartojimo tautos poezijoje ir tt.

4) Darbas su vaizduojamaisiais daiktais, pv. su meno veikalais, su paišybos ar muzikos dalykais. Ši forma tinka kalbos, literatūros, paišybos, muzikos ir gimnastikos pamokoms. Tautinis principas čia gali būti pritaikytas labiau, negu kur kitur. Pratimams iš literatūros gali būti parenkami toki siužetai, kurie auklėja patriotizmą ir žadina kūrybinį pasiryžimą. Paišybos pamokos gali panaudoti tautos menininkų kūrinius, šalies gamtą arba šiaip istorinės reikšmės dalykus (pv. iškasenas, pilių griūvėsius ir k.).

Darbo metodas geriausiai tinka tautiškam auklėjimui. Aktyvus vaiko susidūrimas su tautinėmis gėrybėmis geriausiai pajėgia apspręsti jo galias tautinėmis lytimis. Vis dėlto darbo metodas nelieka be reikšmės ir patriotiniam bei nacionaliniam auklėjimui. Dirbdamas su vaizdžiais daiktais, vaikas pažįsta savo šalį, su ja susigyvena ir ją pamyli. Spręsdamas įvairias istorijos ar visuomeninio gyvenimo problemas, jis yra pažadinamas į kultūrinę kūrybą.

b. Pamokomasis metodas

Tautinis auklėjimas, kaip ir kiekviena kita ugdymo sritis, negali apsirėžti tik darbo metodu, nes jau pats darbas, kad būtų tikslingas ir sėkmingas, reikalauja vadovavimo ir pamokymo. Visa kultūrinė žmonijos kūryba yra nuostabi pamokomojo ir randamojo metodo sintezė. Tautiniam auklėjimui pamokomasis metodas yra nemažiau svarbus, kaip darbo metodas. Tautos istorijos, gimtosios kalbos, tautinės literatūros ir kitų dalykų dėstymas nieku būdu negali išsiversti be pamokomojo metodo. Nepaisant didelių darbo metodo teigiamybių, *žodis* visados lieka svarbiausia perteikiamosios funkcijos priemonė. Kaip negalima tautiniame auklėjime apsieiti be perteikimo, taip negalima apsieiti ir be pamokomojo metodo. Kai kurios tautinio auklėjimo priemonės, kaip pamokymas, iš dalies ir įkvėpimas, net būtinai reikalauja žodžio pagelbos, nes

darbas čia gali turėti maža prasmės. Tiesa, įkvėpimo galima gauti ir dirbant, bet iš darbo kilęs įkvėpimas pažadina žmogų tik iš vidaus. Tuo tarpu tautiniam išsiauklėjimui išvidinio pažadinimo neužtenka. Prieš naujosios kartos akis turi būti pastatytas visas tautos gyvenimas, josios kovos, josios kančios, josios pergalės ir neatlikti uždaviniai. Jaunimas turi būti susižavėjęs tautos didvyrių žygiais ir jų patrauktas. Visa tai geriausiai gali būti jam perteikiama pamokomojo metodo keliu, nes jaunimas dar yra per silpnas, kad savo paties darbu galėtų prieiti ligi pat tautos gyvenimo gelmių. Pilnutinis tad tautinis auklėjimas reikalauja organiškos randamojo ir pamokomojo metodo sintezės.

Kiti metodai, kaip sintetinis, analytinis, genetinis, diskusinis, katechetinis yra ne kas kita, kaip šitų dviejų metodų junginiai. Jų vartojimas tautiniame auklėjime neišeina iš bendrųjų metodologijos rėmų ir neįgyja ypatingo atspalvio. Jie tad ir nėra čia nagrinėjami.

3. Tautinio auklėjimo vieta pedagogikos sistėmoje

a. Tauta, kaip savotiškas gyvenimo atžvilgis

Tautos gyvenimas nėra atskira gyvenimo sritis, bet savotiškas gyvenimo atžvilgis, kuris apima visas sritis ir joms visoms įspaudžia tam tikrų bruožų. Tauta netelpa tik prigimties srityje, kaip rasė, bet ji josios nė neišskiria. Tauta neapsirėžia tik kultūra, nors ji subręsta tik tapusi kultūriniu vienetu. Tauta įeina ir į religijos sritį, savotiškai nuteikdama žmogų santykiams su Dievu ir apspręsdama bažnytinę santvarką. Tauta kyla per visus gyvenimo laipsnius ir visuose juose apsireiškia, kaip savotiškas šito gyvenimo atžvilgis.

Todėl ir tautinis auklėjimas nėra naujosios kartos rengimas vienam kuriam gyvenimo laipsniui ar vienai kuriai jojo sričiai, bet visam gyvenimui, kiek jis apsireiškia tautiniu atžvilgiu. Į tautinį auklėjimą, kaip netrukus patirsime, įeina ir fizinis lavinimas, ir protinis lavinimas, ir dorinis auklėjimas, ir estetinis lavinimas ir net religinis auklėjimas. *Tautinis auklėjimas išplinta visame ugdymo plote. Tautai žmogus yra rengiamas ne vienu kuriuo specialiu ugdomuoju veikimu, bet visu ugdymu.* Kiekviena ugdymo sritis turi savyje ir tautinio auklėjimo dalį, kaip tauta turi savo dalį kiekvienoje gyvenimo srityje.

Nebūdamas speciali ugdymo dalis, *tautinis auklėjimas tuo pačiu negali sudaryti nė specialios disciplinos pedagogikos mokslo sistėmoje.* Vis dėlto tai nekliudo nagrinėti tautinį auklėjimą *monogra-*

finiu būdu. Kaip pats tautos gyvenimas, taip ir tautinis auklėjimas yra gana sudėtingas ir todėl yra visai naudinga patyrinėti jojo uždavinius specialiai tam reikalui skirtoje monografijoje. Šitas veikalas kaip tik ir turi tokį tikslą.

b. Dorinis tautinio auklėjimo pobūdis

Gyvenimas, paimtas savo visumoje, yra ne kas kita, kaip dorinis vyksmas, kuriuo yra realizuojamas objektyvinis gėris. Visos jojo kovos yra kovos už gėrį arba prieš gėrį. Visi jojo įvykiai yra gėrio laimėjimai arba pralaimėjimai. Gyvenimo vyksmas nėra aklas ir būtinas, bet tikslingas ir laisvas ir todėl dorinis jau pačioje savo esmėje. Šitasai vienas ir visuotinis vyksmas konkretizuojasi trijose pastoviose lytyse: *šeimoje, tautoje ir žmonijoje*. Tauta šalia šeimos ir žmonijos yra toji aplinka, kurioje platesniu mastu yra realizuojamas dorinis idealas. Objektyvinis gėris visoje pilnumoje neįsikūnyja nei individe nei šeimoje. Jis eina į tautą, ir tuo būdu *tauta tampa dorinio idealo nešėja iš šeimos į žmoniją*, kurioje jis galop turės realizuotis. Tautinis gyvenimas, yra pasakęs H. Woronieckis O. P., „visumoje yra ne kas kita, kaip vienas visuotinio dorinio mūsų gyvenimo elementas“[8]).

Rengti tad naująsias kartas tautiniam gyvenimui reiškia rengti jas vienai objektyvinio gėrio lyčiai, apsireiškiančiai tautos pavidalu. Tautinis auklėjimas tuo būdu pačia savo esme ir savo tikslu suauga su dorine sritimi. „Dorinis tautinio auklėjimo pagrindimas ne tik atitinka šito auklėjimo esmę, bet ir griežtai yra privalomas atžvilgiu į tuos tikslus, kurių jis turi siekti“[9]). Tautinis auklėjimas nustato tinkamus žmogaus santykius su tauta. Tuo tarpu šitie santykiai dar toli prieš sąmoningą jų suvokimą yra apspręsti emocionalinių pradų, kuriems sutvarkyti reikia ypatingai stiprios dorinės atramos. Dėl to „labai svarbu įnešti į jį (į tautinį auklėjimą A. M.) dorinį pradą, kuris galėtų jį normuoti pagal aukštesnius racionalinius principus“[10]). Tautinis auklėjimas tik tada gali nustatyti tinkamus santykius tarp individo ir tautos, kai individas visame gyvenimo plote yra apsisprendęs pagal dorinius principus. *Tautinis tad auklėjimas ir savo esme ir savo tikslu yra savotiškas dorinio auklėjimo pratęsimas.*

---

[8]) Enquête sur le nationalisme, 28 p.
[9]) St. Šalkauskis, Visuomeninis auklėjimas, 143 p.
[10]) St. Šalkauskis, op. cit. 143 p.

c. Tautinis auklėjimas, kaip specialusis dorinis auklėjimas

Šiuo atžvilgiu tautinis auklėjimas pedagogikos mokslo sistėmoje svarbiausia savo dalimi įeina į dorinę pedagogiką, kaip specialusis bendrojo dorinio auklėjimo uždavinys. Dorinis žmogaus auklėjimas turi ne tik išauklėti jojo būdą, bet ir prirengti jį tinkamiems santykiams su kitais žmonėmis, kurių bendruomenėje jam tenka gyventi ir veikti. Dėl to dorinė pedagogika suskyla į dvi pagrindines disciplinas: į *individualinį* ir *visuomeninį auklėjimą*. Pirmoji disciplina nagrinėja, kaip žmogus turi būti parengtas individualiniam savo gyvenimui, antroji — kaip individas turi tinkamai gyventi visuomenėje. Bet visuomenės grupės yra įvairios. Kiekvienos jų gyvenimas reikalauja įsigyti specialių nusiteikimų. Dėl to ir antroji dorinio auklėjimo dalis arba visuomeninis auklėjimas suskyla į tiek dalių, kiek yra pagrindinių visuomeninio gyvenimo formų. Jų paprastai surandama ketvertą: šeimą, tautą, valstybę ir žmoniją. Nuosekliai visuomeninis auklėjimas pasidalina į šeiminį, tautinį, valstybinį ir tarptautinį auklėjimą. *Tautinis auklėjimas tuo būdu sudaro specialinę dalį arba specialųjį visuomeninio auklėjimo uždavinį.*

Vis dėlto būtų klaida manyti, kad tautinis auklėjimas *visas* sutelpa doriniame auklėjime. Į dorinį auklėjimą jis atsiremia tik savo pagrindu ir tikslu. Bet kai kurių jo uždavinių vykdymas išeina iš dorinio auklėjimo srities ir paliečia kitas ugdymo dalis. Etninio tautos tipo lavinimas įeina į fizinio lavinimo plotą; tautiškos mąstysenos lavinimas liečia protinį lavinimą; kūrybinių tautos galių išvystymas rišasi su bendruoju estetiniu lavinimu; religinio tautos reiškimosi tobulinimas jungiasi su religiniu auklėjimu. Patriotizmo auklėjimas taip pat neapsirėžia tik grynai doriniu auklėjimu. Patriotizmo įsąmoninimas, pv. yra atliekamas protinio lavinimo, o jo pašventimas įgyja religinio pobūdžio. Nacionalinis auklėjimas taip pat išsiskaldo. Auklėjimas, pv. tautinei kultūrai arba anttautinėms problemoms žymiai reikalauja didaktikos pagalbos. *Praktiniame tad savo vykdyme tautinis auklėjimas liečia visą ugdymo plotą.*

Bet jo šaknys visados lieka doriniame auklėjime. Dorinis pobūdis žymu visuose, net labiausiai specialiuose, tautinio auklėjimo uždaviniuose, nes jie visi neišvengiamai nustato individo santykius su tam tikra tautine gėrybe. Gimtosios kalbos neužtenka tik išmokti. Ją reikia pamėgti ir ginti. O tai jau yra dorinis nusistatymas. Estetines galias neužtenka tik išlavinti. Jas reikia paversti tarnyba tautai. Tautos meną reikia palaikyti ir branginti. Neužtenka nė gryno anttautinio problemų sprendimo. Reikia, kad šitas sprendimas būtų surištas su tautos vardu ir su josios kultūra. Tuo tarpu šitoki nusistatymai yra jau tikra prasme doriniai. Taip yra

su visais tautinio auklėjimo uždaviniais. Visų jų pagrinde glūdi dorinis momentas, ir tik tinkamas jo išvystymas atbaigia tą arba kitą uždavinį tautiniu atžvilgiu. Be dorinio momento, be individo santykių su tautinėmis gėrybėmis, tautinio auklėjimo, *kaip tautinio*, uždaviniai negali būti įvykdyti. Žmogus, kuris negerbia ir nebrangina gimtosios kalbos, gali ją ir geriausiai mokėti, šiuo atžvilgiu jis dar nebus tautiškai išauklėtas. Jis gali būti tik geras filologas, bet ne geras tautietis. *Doriniai santykiai su visa tauta ir su atskiromis josios gyvenimo sritimis yra pagrindinis tautinio išsiauklėjimo bruožas.* Dėl to tautinis auklėjimas savo esmėje kaip tik ir yra specialus dorinis žmogaus auklėjimas.

Suradus tautiniam auklėjimui vietą pedagogikos sistėmoje, darosi suprantama, dėl ko tautinis auklėjimas tiksliau yra vadinti *auklėjimu*, o ne lavinimu. Būdamas savo esme specialusis dorinis auklėjimas, jis turi ryškų valios momentą, nes auklėti individą tautos, kaip bendruomenės, gyvenimui ir reiškia prirengti jo valią sutarti su kitų valia. „Kiekviena žmogiškoji bendruomenė yra būtinai tam tikrame laipsnyje ir valios bendruomenė“[11]). Tik valia gali nustatyti tinkamus individo santykius su tauta ir su josios gyvenimu. Proto lavinimas čia turi tik prirengiamosios reikšmės. Pats esminis ir svarbiausias darbas lieka auklėjimui arba tinkamam valios nuteikimui. Dėl to yra teisingiau tautinį individo parengimą vadinti tautiniu auklėjimu, o ne tautiniu lavinimu. Auklėjimo vardas taip pat tinka ir visiems pagrindiniams tautinio auklėjimo uždaviniams, nes ir jų visų pagrinde glūdi dorinis momentas. Todėl juos mes ir vadiname *tautišku, patriotiniu* ir *nacionaliniu auklėjimu.*

---

[11]) P. Natorp, Sozialpädagogik, 91 p. Stuttgart [5]1922.

ANTRA DALIS

TAUTIŠKAS AUKLĖJIMAS

I Tautiškumo ir tautiško auklėjimo sąvoka

1. Tautiškumo esmė

a. Individo apsireiškimas tautoje

O. Spannas savo veikale *Kategorienlehre* yra suformulavęs dėsnį, kad „bendruomenė nedingsta savo nariuose"[1]). Šis dėsnis yra labai svarbus, nes „visumos mokslą" (Ganzheitslehre) jis apsaugo nuo panteizmo. Bet jis nėra pilnas. Fr. Landmesseris jį papildo kitu: „nariai nedingsta bendruomenėje"[2]). Bendruomenė negali egzistuoti šalia individų, tarsi, konkreti būtybė. Bet iš kitos pusės, individas šalia bendruomenės taip pat nėra tikrai realus. *Bendruomenė apsireiškia tik individuose, ir individai apsireiškia tik bendruomenėje.*

Šitas dėsnis ypač ryškiai apsprendžia *tautos ir individo* santykius. Jau esame minėję, kad tautinė individualybė, kaip būsena ir veiksena, žmogui ateina iš tautos. Tautinio savo buvimo būdo žmogus nekuria: jį sukuria jam tauta. Tauta kuria žmogų, kaip *tautietį*, kaip *tautinį* individą. Šita prasme ir O. Baueris yra pasakęs, kad „tauta nėra individų suma, bet kiekvienas individas yra tautos produktas"[3]), produktas ne kaip *žmogus*, nes žmogiškumą kurti yra ne tautos galioje, bet *kaip tautietis. Žmogus, kaip tautinis individas, gema iš tautos.*

Tauta savo narius ne tik gimdo, bet kartu sudaro ir būtinas sąlygas jiems *būti* ir *veikti*. Žmogus, kaip ontologinė būtybė, gali būti, be abejo, ir be tautos. Bet žmogus pilnutine prasme, *konkretus ir kūrybinis žmogus gali egzistuoti tik tautoje.* Tauta yra pirmykštis

---

[1]) Plg. 60—90 p. Jena 1924.

[2]) „Der Katholische Gedanke", eine Vierteljahrschrift, 81 p. 6 met. 1 sąs.

[3]) Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 126 p.

šaltinis, iš kurio žmogus semia savo darbams gyvybės ir lyčių. „Gimtoji šalis (173 p.), pasak Fichtės, yra tasai mus apsupąs amžinasis dangus..., lydinąs apvaisinantį lietų, kuris sujungia dangų ir žemę ir slaptingas dangaus dovanas išskleidžia žemės įščiuje"[4]). Visuotinės idėjos, tosios „dangaus dovanos", nėra tautos padarai. Bet tauta duoda joms konkretinių lyčių ir tuo būdu jas išskleidžia. *Individas negali būti šitų idėjų kūrėjas ir skleidėjas kitaip, kaip tik per tautą.* Gali jis būti ir didžiausias genijus, gali jis priklausyti ir labiausiai išsivysčiusiai kultūrai, bet jei jis nori būti vaisingas, jis negali sutraukyti ryšių su sava tauta. Atvirkščiai, istorijoje randame aiškių pavyzdžių, kad patys didieji žmonijos genijai buvo sykiu ir patys tobulieji savo tautos reiškėjai. Homeras ir Platonas graikuose, Virgilijus ir Ciceronas romėnuose, Dantė ir Mykolas Angelas italuose, Šekspyras angluose, Hegelis ir Beethovenas vokiečiuose, Dostojevskis ir Solovjovas rusuose — tai kūrėjai, kurių veikaluose ryškūs tautiniai pradai tobulai yra suderinti su visuotinėmis idėjomis. „Tautos nariai kyla iš sveikų tautos jėgų. Tik čia jie yra gyvi, tik čia jie įsišaknyja, kaip medis savo krašto žemėje. Jis miršta, jei yra perkeliamas į svetimos šalies žemę"[5]). Vėliau, kalbėdami apie estetinį tautos lavinimą, mes matysime konkrečių tokios kūrybinės mirties pavyzdžių.

Individas ne tik gauna iš tautos gyvybinių jėgų, bet ir joje išsivysto. Tauta parengia sąlygas pilnutiniam jo subrendimui. „Tauta, sako prof. St. Šalkauskis, yra toji draugingos gyvatos lytis, kuri savaime organizuojasi prigimtu būdu ir sudaro tiesiogines sąlygas pilnutiniam individui išsiplėtoti"[6]). Individo išsivystymo tobulumas kaip tik ir pareina nuo to, kiek jis įauga į šitas sąlygas. Juo žmogus yra glaudžiau susijęs su sava tauta, juo arčiau yra priėjęs prie pačių josios versmių, tuo daugiau jis patiria gyvybinės josios jėgos, tuo labiau tauta apvaisina jojo dvasią ir tuo tobuliau skleidžiasi jis ir jojo darbai. Žmogaus išsivystymas yra ne kas kita, kaip nuolatinis priėmimas į save gyvybinių pradų ir jų išskleidimas konkrečiais pavidalais. Tarp šių pradų tautinės jėgos užima labai svarbią vietą. Tik jų gaivinamas žmogus gali išsivystyti ligi pilnutinio žmogiškumo. Fr. Brunetière yra pasakęs, kad „šiuo tuo mes tampame tik tėvynėje ir per tėvynę. Kur trūksta tėvynės, ten trūksta ir būtinų sąlygų individui išsivystyti ir išsitobulinti"[7]). Pilnai išsivystęs niekados nebus tas, kuris nebus suaugęs su sava tauta. Šito slaptingo ir kartu labai realaus suaugimo stoka bus žymi visuose individo darbuose: jie neturės ryškios lyties, bus bespalviai,

---

[4]) Reden an die deutsche Nation, 173—174 p.
[5]) W. Sauer, Schöpferisches Volkstum ... 25 p.
[6]) Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 7 p.
[7]) Idée de Patrie, 19 p. Paris 1890.

bekraujai, nes jiems stokos gimtosios žemės syvų. Prof. Šalkauskio pasakymas, kad „pilnutinis individas tegalimas pilnutinėje tautoje“[8]) yra teisingas, kalbant ne tik apie tautos, bet ir apie individo pilnatvę.

b. Tautos apsireiškimas individe

Individas apsireiškia tik tautoje. Tauta „mus apipavidalina iš visų pusių, siekdama giliai ir neišdildomai į mūsų esmę“[9]). Bet iš kitos pusės *tauta taip pat apsireiškia tik individe.* O. Spannas šitą apsireiškimą vadina „visumos gimimu nariuose“[10]). Tauta, perteikdama individui savo individualybę, gimdo jį, kaip *tautinį* individą, ir kartu pati jame gema arba apsireiškia regimu pavidalu. Tauta nėra priežastis ne tik žmogiškojo individo apskritai, bet net nė *tautinio.* Tautinis individas nėra priežastinio tautos veikimo pasėka. Kaip medis nėra priežastis savo šakų ir lapų, taip ir tauta nėra priežastis savo narių. *Tautiniai individai yra ne kas kita, kaip tautos skleidimasis tikrovėje.* Tauta šiaip ar taip yra *bendras* dalykas ir todėl konkrečiai ji gali apsireikšti tik *individualybėse.*

Kiekviena *gyva* bendruomenė pereina tris savo tarpsnius: visų pirma ji yra *idėja,* paskui *įsikūnijimas* ir galop *skleidimasis.* Žmonijos idėja Dievuje buvo nuo amžių. Tvėrimo metu ji įsikūnijo vyre — moteryje. Žmonijai didėjant, ji skleidžiasi individuose. Žmogiškųjų individų gimimas yra ne kas kita, kaip įsikūnijusios žmogaus idėjos skleidimasis laike ir erdvėje. — Bažnyčia, kaip idėja, taip pat yra amžina. Ji įsikūnijo Logo Įsikūnijimo metu. Ji skleidžiasi krikščionyse. Krikšto sakramento teikimas yra Bažnyčios skleidimasis laike ir erdvėje. Taip yra ir su *tauta.* Tautos *idėja,* kaip galimybė, įsikūnyja tautinės individualybės susiformavimo metu. Tuomet tauta esti dar netobula ir negausi. Bet, būdama gyva ir organiška, ji auga ir skleidžiasi *tautinių individų gimimu.* Tik tokiu būdu tauta įgyja regimą pavidalą tikrovėje ir tik tokiu būdu ji gali apsireikšti.

Tautos skleidimasis ir apsireiškimas individe eina dviem kryptimi: vertikaline — *gilyn* ir horizontaline — *platyn.* Vertikalinė kryptis reiškia tautos tobulėjimą, horizontalinė — tautos gausėjimą. Tautos tobulėjimas yra tautinės individualybės išsivystymas. Tautos gausėjimas yra šitos individualybės įsikūnijimas individuose arba *tautinių* individų gimimas. Ir vienu ir kitu atveju tauta apsireiškia tik individe: individe tautinė individualybė tobulėja, nes tik individas bei jo žygiai yra josios palaikytojai, ir individe ji

---

[8]) Op. cit. 8 p.

[9]) M. de Munnynck savo kalboje, pasakytoje, pašventinant Friburgo lietuvių studentų d-jos „Lithuania“ vėliavą; cit. „Romuva“, 2 nr. 11 p. 1922.

[10]) Kathegorienlehre, 54 p.

įsikūnyja. „Tauta, sako O. Baueris, išeina aikštėn tik tautiniame individo charakteryje, tik jojo tautybėje"[11]).

Čia mes surandame pagrindinį tautos ir tautinio individo santykių bruožą: *tauta yra tautinių individų atrama, ir tautiniai individai yra tautos konkretizacija ir apsireiškimas*. Tauta duoda *tautiniam* individui buvimą ir gyvybę, tautinis individas suteikia *tautai* regimą pavidalą. Tauta duoda *jėgos*, tautinis individas *veikia*. Tautinis individas negali gyventi be tautos, nes jis liktų tik žmogiškasis individas; tauta negali gyventi be tautinio individo, nes ji virstų idėja. „Asmens, sako A. Rademacheris, kurie sudaro bendruomenę, gyvena iš visumos ir visumai, o visuma gyvena iš asmenų ir asmenims"[12]). Toks keitimasis virsta „nuolatinio abiejų pusių tobulėjimo principu"[13]). Tauta tobulėja individe ir individas tobulėja tautoje. Tauta nėra *tik* sąlyga ir priemonė tarpti tautiniam individui, kaip medis nėra sąlyga ir priemonė tarpti šakoms ir lapams. Tarp tautos ir individo yra ne tik formalus, bet ir ontologiškas ryšys, pagrįstas pačia buitimi[14]).

c. Tautiškumas, kaip „tauta mumyse"

Tautinė individualybė, realizuodamasi individe, tampa tautiniu jojo buvimo bei veikimo būdu arba, kaip O. Baueris sako, „gyva ir veiklia jėga"[15]). Tai, kas tautoje išsivystė ir susiformavo ilgų amžių metu ir įvairių veiksnių įtakoje, kas buvo pradėta gamtos ir atbaigta istorinio likimo, tai individe apsireiškia kaip tam tikros pastovios ypatybės, kaip tam tikros veiklios jėgos, kurias mes ir vadiname *tautiškumu*. „Istoriškumas mumyse yra mūsų tautiškumas"[16]). Mes, tarsi, atgaiviname savyje tautos istoriją, priimdami į save šitos istorijos sukurtą tautinę individualybę. Iš mūsų ypatybių, iš mūsų buvimo ir veikimo kalba mūsų tauta. Istorijos įspausti bruožai atgyja tautiškame mūsų gyvenime. Mes daromės tautos istorijos atspindis.

Tautos apsireiškimas individe, „tauta mumyse", neatsiranda *tik* paveldėjimo keliu. Gimdamas žmogus atsineša tik fizinį tautos tipą, sukurtą rasės ir gyvenamosios aplinkos. Tuo tarpu psichinis tipas arba dvasinė tautos individualybė ateina individui, įaugant jam į objektyvinę tautos kultūrą. Tauta skleidžiasi individe ne tik prigimties, bet kartu ir kultūros veikimu. Paveldėjimas perteikia

---

[11]) Op. cit. 138 p.
[12]) Die Kirche als Gemeinschaft u. Gesellschaft, 24 p.
[13]) A. Rademacher, op. cit. ibd.
[14]) plg. O. Spann, Kategorienlehre, 94 p.
[15]) op. cit. 183 p.
[16]) O. Bauer, op. cit. 183 p.

žmogui tai, kas tautai yra sukurta prigimties, pasisavinimas objektyvinių gėrybių apsprendžia žmogų tuo, ką tauta yra įgijusi iš kultūros. Tauta įeina į individą ir jį apsprendžia tik pagelbima gamtinių ir kultūrinių veiksnių.

Dabar galima suprasti, kad *tautiškumas yra tautinės individualybės apsireiškimas individe, kilęs iš sutartinio prigimties ir kultūros veikimo.* Tautiškumas yra *įgimtas,* kiek jis yra paveldėjimo arba prigimties padaras, ir *įgytas,* kiek jis atsiranda iš perteikimo tautinių gėrybių arba iš kultūros. Tautiškumas yra nekuriamas *savo esmėje,* bet kuriamas *individe* ta prasme, kad, perteikiant jam tautinės kultūros gėrybes, jame yra sudaromi pastovūs *tautiški* nusiteikimai. Vis dėlto tam tikras linkimas į šituos nusiteikimus glūdi jau pačioje žmogaus prigimtyje, nes paveldėtas fizinis tipas sudaro palankias sąlygas ir tam tikriems psichiniams nusiteikimams. Tautiškumas pilnutine prasme nėra žmogui įgimtas, kaip rasė, bet iš kitos pusės nėra visiškai įgytas, kaip, pv. išsilavinimas. Todėl galima žmogų nutautinti, bet niekados nutautinimas nebūna be skriaudos individo prigimčiai.

Tautiškumas, kaip tautinės individualybės apsireiškimas individe, taip pat yra *formalinis dalykas,* kaip ir apskritai tautinė individualybė. Tautinė individualybė, apsireikšdama individe, nesuteikia jam jokio tautiško turinio, bet tik apsprendžia jį tautiška lytimi. Tautiškumas visados lieka tautinė būsena ir veiksena. Specifiško turinio jis neturi ir negali turėti.

Čia mes paliečiame *tautiškumo ir žmogiškumo santykius.* Mūsų laikais, kada nacionalizmas įniršusiai kovoja su kosmopolitizmu, ši problema yra ypač aktuali, ir tinkamas jos išsprendimas yra būtinas. Kalbėdami apie tautinę individualybę, minėjome, kad žmogiškumas, kaip toks, neturi specialaus buvimo ir veikimo būdo. Jis yra tik medžiaga, kuri būdus priima. Iš kitos pusės, tautiškumas neturi specialios medžiagos. Jis yra tik lytis, apsprendžianti bendrąją žmogiškąją medžiagą. Tautiškumas žmogiškumui ateina, kaip vienas iš daugybės buvimo bei veikimo būdų. *Žmogiškumas taip santykiuoja su tautiškumu, kaip turinys su forma.* Žmogiškumas yra bendras turinys, kuriam stoksta lyties. Tautiškumas yra speciali lytis, kuriai stoksta turinio. Žmogiškumas pripildo tautišką lytį realiu turiniu, o tautiškumas žmogiškajam turiniui duoda regimą lytį. Žmogiškumas, kaip toks, negali konkrečiai apsireikšti, nes jis neturi konkretinės buvimo formos. Tautiškumas, kaip toks, taip pat negali egzistuoti, nes jis neturi realaus turinio. Žmogiškumas apsireiškia per tautiškumą[17]), o tautiškumą galima suvokti tik per žmogiškumą. „Tautybė, sako prof. St. Šalkauskis, yra indi-

[17]) Nesakome *tik* per tautiškumą, nes žmogiškumas apsireiškia dar ir per lytiškumą ir per individualumą. Tautiškumas yra tik vienas iš daugybės žmogiškumą apsprendžiančių lyčių.

viduali lytis, kuriai dera pasisavinti visuotinasis turinys, ir tuodu dalyku yra neatskiriamu nuo viens kito be žalos ir tautai ir žmonijai"[18]). Iš tikro, atskirti žmogiškumą nuo tautiškumo reikštų: iš turinio atimti jį individualizuojančią lytį, kas padarytų negalimą konkretų jo apsireiškimą, ir iš lyties atimti ją palaikantį turinį, kas pražudytų pačią lytį, nes ją numedžiagintų ir tuo būdu paverstų idėja. Kultūrinę kūrybą šios vienašališkos pastangos padaro *nevertingą*, kai neigia tautišką lytį (kosmopolitizmas), ir *nevaisingą*, kai neigia žmogiškąjį turinį (nacionalizmas). Kas neigia kultūroje tautišką pradą, tas tuo pačiu neigia originalių lyčių šaltinį ir kultūrą pastūmi į šabloną. Iš kitos pusės, kas neigia žmogiškąjį turinį, kultūrą išsekdina, nes jai pristinga medžiagos. Pirmuoju atveju kultūra netenka originalumo, antruoju — prasmingumo. Todėl nėra idealas nei žmogiškumas be tautiškumo, kaip nori kosmopolitai, nei tautiškumas be žmogiškumo, ko siekia kraštutiniai nacionalistai. Tik tautiškumas, atremtas į žmogiškumą, ir žmogiškumas, perėjęs per tautiškumą, yra tiek žmogaus, tiek kultūros vertingumo šaltinis.

2. Tautiško auklėjimo sąvoka ir uždaviniai

a. Tautiško auklėjimo esmė

Žmogiškumas, kaip turinys, ir tautiškumas kaip lytis, organiškon vienybėn susieina *tautiškame auklėjime*. Tik gimęs individas yra žmogiškas, bet jis dar nėra tikra prasme tautiškas. Jis turi tam tikrų tautinių polinkių, kylančių iš paveldėto fizinio tipo. Bet jie nėra toki stiprūs, kad patys vieni pajėgtų apspręsti žmogiškumą aiškia tautiška lytimi. Jie tik nurodo kryptį ir sudaro šitam apsprendimui atramą. Tikrasis tautiškumas nėra imanentinis dalykas, kuris žmogui augant, išsiskleistų savaime. Jis, kaip matėme, yra *įgyjamas*. Jau motina, mokydama kūdikį kalbėti, žaisti ir melstis, perteikia jam tautišką mąstyseną, tautišką grožio suvokimą ir tautišką santykiuoseną su Dievu. Pasisavindamas tautos sukurtas kultūrines gėrybes, jis tuo pačiu pasisavina ir tautines lytis. *Tautiškumas yra įgyjamas per tautinę kultūrą.*

Kalbėdami apie tautinio auklėjimo funkcijas, minėjome, kad auklėtinis pasisavina *ne* tik perteikiamųjų gėrybių turinį, *bet* ir jų *lytį*, kad šitas lyties pobūdis apsprendžia jo psichiką, savimi apgaubdamas atitinkamas jo galias ir tuo būdu joms suteikdamas tam tikrą formą. Čia kaip tik ir glūdi tautiško auklėjimo esmė. Tautiškas auklėjimas perteikia *tautinės* kultūros gėrybes, kuriose yra realizuotos *tautiškos* lytys. Auklėtinis jas pasisavina, jos įeina į jo psi-

---

[18]) „Romuva", 6 p. 1 nr. 1921.

chiką, ją apgaubia ir apsipavidalina. *Kultūros lyčių tautiškumas virsta psichinių galių tautiškumu.* Žmogiškumas darosi apspręstas tautiškumo, *kaip formos. Todėl ir tautiškas auklėjimas savo esmėje yra individualinio žmogiškumo apsprendimas tautiška lytimi, perteikiant jam atitinkamas tautinės kultūros gėrybes.* Tautiškas auklėjimas būtų be prasmės, jei žmogiškumas turėtų savą specialią lytį. Jis būtų dresūra, jei tautiškumas būtų tik įgimtas. Galimumas įgyti tautiškumą ir neapspręstas žmogiškumas yra dvi pagrindinės tautiško auklėjimo sąlygos.

Pati tautiško auklėjimo esmė reikalauja, kad jis būtų *pirmutinis laiko atžvilgiu.* Kūdikio žmogiškumas visų pirma turi būti apspręstas *tautiškomis* lytimis, kuriomis jis turės reikštis visą gyvenimą. Bet pirmutinis apsprendimas visados esti giliausias ir pastoviausias. Tiesa, vaikystės metais jis dar galima keisti, bet šitoji kaita niekados nelieka be skriaudos. Psichinių lyčių kaitaliojimas trukdo nuoseklų auklėtinio išsivystymą ir pačioms lytims neleidžia tobulai susigyventi su sielos galiomis. Todėl ugdymas jau nuo pat pradžios turi būti *tautiškas.* Vaikui visų pirma turi būti perteikiama *tautinės* gėrybės. Su svetima kultūra jis gali būti supažindintas tik tada, kai tautiškos lytys jau yra gana stipriai jame įsišaknijusios. Žmogiškumas gali būti tikrai išauklėtas tik tada, kai jis kuo tobuliausiai susigyvena su tautiškumu.

Čia mes paliečiame žmogiškojo ir tautiškojo auklėjimo santykius. Žmogiškasis auklėjimas negali būti be tautiško auklėjimo ir tautiškas auklėjimas — be žmogiškojo. Kaip žmogiškumas negali apsireikšti be tautiškumo, taip ir žmogiškumo auklėjimas negali apsieiti be tautiškumo auklėjimo. Kas norėtų auklėti tik žmogiškumą, palikdamas šalia tautiškumą, tas auklėtų tik turinį, neapspręsdamas jo konkrečia lytimi. Tokios pastangos būtų visiškai nevaisingos. Iš kitos pusės, kas auklėtų tik tautiškumą, nekreipdamas dėmesio į žmogiškumą, auklėtų tik lytį be turinio. Tai taip pat būtų neįmanomas dalykas. Galima vienos tautos narį apspręsti kitos tautos lytimi (nors šitoks žygis ir būtų nenormalus), bet negalima žmogaus neauklėti *tautiškai.* Žmogiškumas gali vaisingai veikti tik apipavidalintas tautiškomis lytimis, vadinasi, tautiškai išauklėtas. *Tautiškas tad auklėjimas yra atrama visokiam kitokiam auklėjimui.* Suteikdamas individui konkrečių lyčių, jis atidaro jam kelią į jo asmenybės subrendimą. Šita prasme ir Fr. Försteris yra pasakęs, jog „tautinio auklėjimo mums, be abejo, reikia ta prasme, kad atskiras žmogus tvirtai įsišaknytų prigimties duotame ir istorijos išvystytame savo tautos būde, *dėl ko ir jo paties būtybė pasiekia pilnutinio išsiskleidimo*" (m. pbr.)[19]). Pedagoginis kosmopolitizmas atsigrįžta pats prieš save, nes, paneigdamas žmogaus ap-

---

[19]) Politische Ethik und politische Pädagogik, 484 p.

sprendimą tautiška lytimi, pats užsitveria kelią į pilnutinį žmogiškumą. Tik tautiškai išauklėtas žmogus gali būti kūrybiškas visose gyvenimo srityse, nes tik tada savo darbams jis gali duoti originalią ir todėl vertingą lytį.

Reikia pastebėti, kad tautiškas auklėjimas esti vaisingesnis tada, kai kiekvienos tautos tautinio auklėjimo teorija žino, kokia yra esmėje savos tautos lytis, kuria reikia apspręsti naujoji karta. Dėl to tautiškam auklėjimui labai daug gali padėti filosofiniai ir psichologiniai atskirų tautų tyrinėjimai. Vis dėlto *praktinis* tautiškas auklėjimas niekados negali aklai paisyti filosofų bei psichologų išvadų, nes jų sudarytos teorijos apie tautiškas lytis (pv. apie tautos mąstyseną, kūrybą, religinį nusiteikimą) gali būti klaidingos. Čia visados yra būtinas tam tikras pasitikėjimas savaimingu tautinių gėrybių veikimu.

Žmogaus apsprendimas tautiška lytimi gali būti baigtas, tik subrendus psichikai. Todėl tautiškas auklėjimas nėra tik kūdikystės ar vaikystės metų dalykas, bet siekia paaugėlio ir net jaunuolio amžių. Tautiškas auklėjimas nepasitenkina tik pradėjęs tautišką žmogaus apsprendimą. „Jis turi suteikti naujoms kartoms *tobuliausiame laipsnyje* (m. pbr.) tą tautinę lytį, kuri (143) išskiriamai charakterizuoja savo tautą, palyginant su visomis kitomis tautomis"[20]. Galima net teigti, jog tautiškas auklėjimas niekados nėra pabaigiamas. Sykį įvykęs žmogaus apsprendimas tautiška lytimi turi būti nuolatos palaikomas, tobulinamas ir saugojamas, kad svetimos lytys, ateinančios su svetimos kultūros pasisavinimu, neiškreiptų savųjų. Tautišku atžvilgiu žmogus yra panašus į knygos vertėją, kuris turi nuolatos kovoti su besiskverbiančiu į jo psichiką svetimu galvojimo būdu. Todėl tautiškas auklėjimas kaip tik ir yra pašauktas ginti tautišką žmogaus lytį nuo svetimų priemaišų, nuolatos perteikdamas *tikrai grynas* tautinės kultūros gėrybes. *Lavinimo eigoje tautinių dalykų* (Volkskunde) *mokymas turėtų būti visų laipsnių mokyklose.* Net ir profesinis jaunimo parengimas negali apsirėžti *tik* specialiniais dalykais, palikdamas šalia tautišką žmogaus formavimą. Profesinis darbas tik tada yra tikrai vertingas ir kūrybiškas, kai jis yra atremtas į išauklėtą žmogiškumą. O žmogiškumas, kaip matėme, tik tada yra išauklėtas, kai jis gali reikštis tobulomis tautiškomis lytimis.

b. Tautiško auklėjimo tikslai ir uždaviniai

Tautiško auklėjimo tikslas yra tobula tautiškoji individualinio žmogiškumo lytis arba *pilnutinis tautiškumas.* Jis yra apsprendžiamasis ir vedamasis viso tautiško auklėjimo principas. Bet *tautiškumas,* kaip jau buvo ir aukščiau minėta, yra *sudėtinis dalykas.* Jis

[20]) St. Šalkauskis, Visuomeninis auklėjimas, 143—144 p.

apima visą žmogų ir visai jo būtybei suteikia tam tikrą reiškimosi būdą. Žmogus yra tautiškas ne tik savo siela, bet ir savo kūnu. Galima visai teisingai kalbėti apie *fizinį tautiškumą*, kurį sukuria rasė ir gyvenamoji aplinka ir kuris yra paveldimas. Tautiškas auklėjimas turi ir jo siekti, nes kūno nusiteikimas daro nemaža įtakos sielos nusiteikimams. — Tautinės kultūros pasisavinimu žmoguje yra sukuriamas *psichinis tautiškumas* arba tautiška visos jo psichikos lytis. Konkretiniame savo apsireiškime psichinis tautiškumas suskyla į tiek sričių, *kiek yra pastovia lytimi apsprendžiamų psichikos galių*. Gimtosios kalbos perteikimas tautiška lytimi apsprendžia žmogaus *mąstymą*, tautinis meno perteikimas apsprendžia *estetinį jo suvokimą*, ir individo įvedimas į religines tautos tradicijas apsprendžia tam tikra prasme *jo santykius su Dievu*. Iš psichinio tautiškumo mes išskiriame *valios* sritį. Valia, būdama laisva, nors ir yra paliečiama dorinių tautos tradicijų, vis dėlto *nėra apsprendžiama pastovia lytimi, kaip kitos galios*. Todėl apie valios tautiškumą galima kalbėti tik labai bendra prasme. Psichinis žmogaus tautiškumas todėl suskyla į *tris* pagrindines dalis: *į intelektualinį, estetinį ir religinį tautiškumą*. Pridėję prie jų *fizinį* tautiškumą, gauname ketvertą esminių bendrojo tautiškumo sričių.

Nuosekliai bendrasis tautiško auklėjimo tikslas suskyla į ketvertą siektinų specialių tikslų. Tautiškas auklėjimas turi siekti *fizinio tautiškumo*, apsireiškiančio etninio tipo išsivystymu, *intelektualinio tautiškumo*, išeinančio aikštėn tautiškoje mąstysenoje, *estetinio tautiškumo*, įsikūnijančio meniškame suvokime ir kūrime, ir galop *religinio tautiškumo*, pasirodančio individo santykiuose su Dievu.

Apspręsti individą tautiška lytimi yra pagrindinis ir bendriausias tautiško auklėjimo *uždavinys*. Juo yra siekiamas bendrasis tikslas. Bet kaip šis susideda iš keturių specialinių sričių, taip ir bendrasis tautiško auklėjimo uždavinys suskyla į ketvertą specialių uždavinių, kurių vykdymu yra siekiami specialūs tikslai. Fizinis tautiškumas yra siekiamas etninio tipo tobulinimu; intelektualinis tautiškumas yra siekiamas tautiškos galvosenos lavinimu, perteikiant gimtąją kalbą; estetinis tautiškumas siekiamas tautiško meniškojo kūrimo ir pasigėrėjimo išvystymu, perteikiant estetines tautos gėrybes; religinis tautiškumas siekiamas tautiško religinio reiškimosi auklėjimu, perteikiant religines tautos sukurtas lytis. *Todėl etninio tipo tobulinimas, tautiškos mąstysenos lavinimas, tautiško estetinio suvokimo išvystymas ir tautiško religinio reiškimosi auklėjimas yra pagrindiniai tautiško auklėjimo uždaviniai.*

II Etninio tautos tipo tobulinimas

1. Etninio tipo ir jo tobulinimo prasmė

a. Etninis tipas, kaip kūno nusiteikimas

Fizinį tautos tipą, kaip žinome, sukuria rasė ir gyvenamoji aplinka. Nevienodi paveldimieji elementai, patyrę nevienodos klimato, teritorijos ir skirtingo ekonominio gyvenimo įtakos, kiekvienai tautai sukuria savotiškų fizinių nusiteikimų, kurių junginys ir sudaro fizinį arba etninį josios tipą. Tai ir yra mūsų vadinamas *fizinis tautiškumas*. Jo buvimo negalima neigti. Kiekviena tauta turi tik jai vienai charakteringų fizinių ypatybių. Kūno ūgis, jo dalių proporcija, reagavimas į gamtos įtakas ir apskritai visas fizinis žmogaus reiškimasis kiekvienai tautai yra kitoks. Antropologijos ir etnologijos mokslai šiuo atžvilgiu iškelia vis įdomesnių ir reikšmingesnių dalykų.

Daug kebliau yra su šito savotiškumo esme. Gamtos mokslai šiandien dar nėra nustatę konkrečių etninių tipų, kaip dvasios mokslai dar nėra ištyrę psichinio tautų reiškimosi. Mūsų laikų žinios šiuo atžvilgiu dar tebėra gana skurdžios. Dėl to ir konkrečios išvados būtų dar perankstyvos. Vis dėlto, nepaisant praktinių tyrinėjimų stokos, *teoriniam* etninio tipo apibūdinimui pakanka fakto, kad fizinis tautų savotiškumas *yra realus*. Šitas jo realumas yra atspėjamas iš patirčiai prieinamo skirtingo tautų reiškimosi fiziniame gyvenime.

Žmogaus kūnas savo veikimą apreiškia dvejopu atžvilgiu: *santykiuose su gamta* ir *santykiuose su dvasia*. Kūnas gyvena materialiniame pasaulyje, iš jo gauna savo buvimą, iš jo ima sau maisto ir jame rengia savo išsivystymui sąlygas. Gamta daro kūnui įtakos įvairiopu būdu, ir kūnas įvairiopai į šitą įtaką atsako. Vienų žmonių organizmas greitai ir stipriai atsispiria ardantiems gamtos veiksniams, kitų lėtai ir silpnai. Vieni geriau susigyvena su šalčiu, kiti — su karščiu, o treti — su drėgme. Vieniems yra nepakankamas

augalinis maistas, kitiems — mėsa. *Šitame nevienodame kūno reagavime į gamtos įtaką ir glūdi pirmutinis etninio tipo esmės bruožas.* Kiekvienos tautos žmogaus kūnas turi vienodus organus ir vienodą konstrukciją. Bet šitie organai veikia nevienodai, kai jiems tenka susidurti su gamtos įtakomis. Jų, *kaip organų,* esmė visų yra ta pati. Bet kiekvienoje tautoje jie turi savotišką veikimo *būdą.* Santykiuose su gamta jie *reiškiasi* skirtingai.

Kūnas gyvena gamtoje, o kūne gyvena ir veikia *dvasia.* Kūnas yra materialinė atrama sielos veikimui ir todėl jis neišvengiamai turi su ja santykių. Šituose santykiuose taip pat apsireiškia savotiškas kūno nusiteikimas. Siela gali *pažinti* pasaulį tik kūno padedama. Kaip kūnas jai tarnauja, teikdamas pažinimui medžiagos, taip ji pasaulį ir pažįsta. Amerikos indėnai net ir vešlioje žolėje suvokia nubėgusio arklio kryptį, nes jų pojučiai pristato protui labai tikros ir labai smulkmeniškos medžiagos. — Siela gali *apvaldyti* pasaulį taip pat tik per kūną. Kiek kūnas šiuo atžvilgiu yra nusiteikęs klausyti dvasios, tiek ji gali išplėsti savo viešpatavimą medžiaginėje tikrovėje. Kiekvienos tautos žmogaus kūnas santykiuoja su dvasia, bet santykiuoja savotiškai. Jei yra tautų mokslininkių, technikių, menininkių, tai dėl to, kad ir jų kūnas yra savotiškai nusiteikęs patarnauti dvasiai. Tauta nebus mokslininkė, jei etninis josios tipas neturės gero juslinio pažinimo. Tauta nebus menininkė, jei etninis josios tipas nebus nusiteikęs savaimingai kūrybai. Bet kuris psichinis tautos sugebėjimas visados turi turėti atramą etniniam tipe.

Etninio tautos tipo esmė todėl yra ne kas kita, kaip savotiškas kūno nusiteikimas santykiams su gamta ir dvasia. Rasės ir gyvenamosios aplinkos veiksniai apsprendžia kūną tam tikru *būdu* ir jį nuteikia savotiškai atsakyti į gamtos įtaką ir savotiškai pagelbėti dvasiai. Šitas nusiteikimas yra grynai *formalinis* dalykas. Vienos tautos kūnas *materialiniu* atžvilgiu neturi ir negali turėti nieko skirtingo nuo kitos tautos kūno. Jis tik įgyja kitokį savo buvimo ir veikimo *būdą,* kuris, lyg prizmė, kitaip laužia gamtos įtaką ir kitaip tarnauja dvasiai. Šiuo tad atžvilgiu *etninis tautos tipas yra fizinė tautos būsena ir veiksena, realiai apsireiškianti kūno santykiuose su gamta ir su dvasia.*

b. Etninio tipo vertingumas

Etninį tipą galima auklėti ir tobulinti tik tada, jei jis yra *vertingas,* jei jis yra *vertas* tobulinti. Nevertingų dalykų tobulinimas būtų nesąmonė. Todėl savaime kyla klausimas, ar *fizinis tautiškumas yra vertybė?* Reikia pastebėti, kad savotiškas tautos kūno nusiteikimas, kaip medžiaginis dalykas, negali būti nelygstamoji vertybė, kaip tiesa arba šventumas. Tikro vertingumo jis gali įgyti tik tada, kai yra palenktas aukštesnio gyvenimo reikalams, kitaip

sakant, kai savimi jis sudaro atramą ir sąlygą aukštesnėms vertybėms. Materialiniai dalykai tampa vertybėmis tik ryšium su dvasinėmis apraiškomis. Todėl ir fizinis tautiškumas gali būti vertybė tik tada, jei jis yra kuriuo nors būdu surištas su dvasiniu žmogaus gyvenimu.

S. Behnas savo veikale *Philosophie der Werte*[1]) rasės kilnumą įterpė į pagrindinių vertybių eilę[2]). „Kraujo kilnumas, sako jis, nėra prasimanymas. Ne tik metaforiškai yra kalbama apie karštą kraują ir apie stiprų širdies plakimą. Nekiekvienas kraujas yra lygiai chemiškai aktyvus. Gerai išaugintos rasės turi puikiai išsišakojusią gyslų sistemą"[3]). Šitasai kraujo kilnumas yra vertingas dėl to, kad „psichiniai ir dvasiniai gabumai ypač gerai išsivysto kilniame kraujuje"[4]). Dvasia gali viešpatauti pasaulyje tik įsigalėjusi kūne. Tuo tarpu kilnus kraujas sudaro geras sąlygas dvasiai veikti kūne, o per kūną ir materialinėje tikrovėje. Žmogiškieji dvasios pradai randa tinkamą atramą gerai išaugintame organizme ir dėl to gali gerai apreikšti kūrybinę savo galią. Todėl *kraujo kilnumas darosi ugdytina vertybė, kaip atrama žmogaus dvasiai*.

Čia mes surandame ir etninio tipo vertės pagrindą. Psichinis žmogaus tautiškumas, kuris yra neabejotina vertybė, kaip žmogiškumo apsprendimas konkretine lytimi, taip pat reikalauja sau tinkamos atramos kūne. Tautiška žmogaus mąstysena turi būti pagelbima tam tikro pojučių veikimo. Savotiškas žmogaus juslių nusiteikimas priimti įspūdžius sudaro materialinę atramą tautiškam mąstymo būdui. Tautinis estetinis reiškimasis suponuoja savotišką kūno nusiteikimą savaimingai kūrybai. Žodžiu, *psichinis žmogaus tautiškumas savo veikimui reikalauja fizinio tautiškumo*. Tik jame įsišaknijęs, jis gali išsivystyti ir apsireikšti originaliomis lytimis. Kaip apskritai kūnas sudaro materialinę atramą ir materialines sąlygas dvasios veikimui, taip *tautiškas šito kūno nusiteikimas arba etninis tautos tipas sudaro materialinę atramą ir materialines sąlygas tautiškam sielos nusiteikimui*. Žmogiškumo apsprendimas tautiškomis lytimis gali būti tikrai sėkmingas tik tada, kai psichinių galių veikimas atitinka fizinius kūno nusiteikimus. Svetimo etninio tipo individas negali *ligi gelmių* suaugti su tautiškomis lytimis, nes materialinis jo pagrindas lieka visados skirtingas ir todėl kūno veikimas nesiderina su tautiškumo reikalaujamu sielos veikimu. Fizinio pagrindo ir psichinių lyčių nesantaika savotiška tragika pažymi visą tokio žmogaus gyvenimą.

---

[1]) München 1930.

[2]) Šitos vertybės, pasak Behno, yra: naudingumas *(nützlich)*, kilnumas *(edel)*, gražumas *(schön)* ir šventumas *(heilig)*.

[3]) op. cit. 42 p.

[4]) Behn, op. cit. 43 p.

Etninis tipas todėl patarnauja, kaip atrama ir sąlyga, žmogaus psichikos apsprendimui tautiška lytimi. Šiuo atžvilgiu jis įgyja tam tikro vertingumo ir dėl to yra *ugdytinas*.

c. Etninio tipo tobulinimo esmė ir uždaviniai

Stanley Hall yra pasakęs, kad „norint būti geru civilizuotu, reikia visų pirma būti geru laukiniu". Šitas posakis tinka ir etninio tipo tobulinimui. Kad būtų galima tautiškai mąstyti ir tautiškai kurti, visų pirma reikia tautiškai justi ir tautiškai pergyventi. Etninio tipo tobulinimas rengia materialines sąlygas kitiems tautiško auklėjimo uždaviniams. „Rasės sąvoka, sako R. Johannet, yra pagrindinės reikšmės... Todėl nesidomėjimas kraujo dėsniu yra beveik visuomet politikos silpnybė"[5]). Iš tikro, toks nesidomėjimas yra ne tik politikos, bet ir *ugdymo* silpnybė, nes tuo būdu jis leidžia išsprukti savo darbų atramai.

Etninio tipo tobulinimas savo esmėje yra ne kas kita, kaip *išvystymas tautiško kūno santykiavimo su gamta ir dvasia*. Jau pati prigimtis lenkia kūną vienokiems ar kitokiems santykiams. Auklėjimas turi tik rūpintis, kad individo kūno išsivystymas neprasilenktų su paveldėta kryptimi, kad išoriniai veiksniai neužstelbtų ir neiškreiptų gamtos davinių. Bet, svarbiausia, *etninio tipo tobulinimas tautišką kūno reiškimosi būdą turi palenkti sielos tarnybai*. Tautiško auklėjimo idealas yra ne pats etininis tipas, kaip toks, bet tinkamas jo patarnavimas tautiškam psichikos gyvenimui. Etninio tipo tobulinimas pasiekia savo tikslą ne tada, kai fizinis tautiškumas esti išvystytas, bet tada, kai jis esti ir išvystytas ir palenktas dvasios reikalams. Dėl to *etninio tipo tobulinimas tikra prasme yra tautos fizinės būsenos ir veiksenos išvystymas ir palenkimas psichiniam tautiškumui*.

Praktikoje šitas darbas turi *du* pagrindiniu uždaviniu. Etninio tipo auklėjimas visų pirma turi ginti fizinį tautiškumą nuo ardančių jį veiksnių, vistiek ar jie eitų iš gamtos ar iš civilizacijos. Šiandien, kai iš vienos pusės internacionaliniai santykiai palengvina mišras tautiniu atžvilgiu vedybas ir tuo būdu maišo kraują, iš kitos, kai gyventojų telkimasis į miestus atitraukia juos nuo sveiko prigimties gyvenimo, šiandien ypatingai reikia susirūpinti etninio tipo likimu. Mišros vedybos naikina etninio tipo ryškumą, o miestai — jo tvirtumą. „Kaimas, sako Herkneris, yra tikriausias tautos jaunatvės šaltinis, tuo tarpu miestai, kurie, kaip Kronos, ryja savo vaikus, yra žmonių giminės karstai. Juo labiau miestai auga kaimo sąskaita, tuo sparčiau, tiesa, išsivysto kultūra, bet ji yra lyg raudonės džiovi-

---

[5]) Le principe des nationalités, 383 p.

ninkų veiduose"[6]). Dėl to *skatinimas nevesti svetimtaučių ir mėgti kaimą yra svarbiausios tautiniam tipui išlaikyti priemonės.* Iš kitos pusės, kiekvienos tautos kūne yra ne tik gerų, bet ir blogų ypatybių: neatsparumas kai kurioms ligoms (pv. negrų džiovai), klimato įtakai, per menkas kai kurių organų veikimas (pv. anglų balso stygų) ir t.t. Gerosios ypatybės turi būti palaikomos, blogosios — taisomos ir gerinamos. Dėl to etninio tipo tobulinimo uždaviniai yra: savotišką teigiamą kūno nusiteikimą *išlaikyti* ir jį *gerinti.*

2. Etninio tipo išlaikymas

a. Rasinio grynumo saugojimas

Tauta, kaip kultūrinis vienetas, savo atrama visados turi tautą, kaip *gamtinį* vienetą. Todėl, norint išauklėti ir ištobulinti psichinius tautos polinkius, reikia juos atremti į vieningą fizinį tautos tipą arba į tautą, kaip į gamtinį vienetą. Šiam reikalui neužtenka, kad tauta tik *būtų buvusi* gamtiniu vienetu; reikia, kad tauta *būtų ir išlikusi,* kaip gamtinis vienetas. Sykį sukurtas rasinis tautos tipas turėtų būti ir palaikomas.

Rasinį tautos grynumą palaiko *vedybos, kurių abi pusės yra to pačio etninio tipo.* „Bendros kilmės surišti žmonės tol lieka viena tauta, kol tarpusavėmis vedybomis jie palaiko savo kraujo giminystę"[7]). Tautai yra svarbu ne tik turėti vieningą fizinį tipą, bet ir palaikyti jį nuolatine savo narių kraujomaiša. „Jei tarp tautos narių liaujasi lytinis susijungimas, ligi tol buvusi vieninga tauta tuoj įgyja linkimą skilti į viena nuo antros besiskiriančias bendruomenes"[8]). Vedybos su kitokio tipo žmonėmis į rasinį tautos vieningumą įlieja svetimo kraujo ir todėl kuria naują tipą, kuris yra skirtingas nuo buvusiojo. Taip yra skaldoma gamtinė tautos vienybė, paskui kurią eina ir kultūrinis pakrikimas. „Su svetimu krauju, sako K. Adamas, tautos kūne krauna lizdus (61 p.) ir svetimas galvojimo būdas, svetimi įvaizdžiai ir svetimos aistros. Jie užgniaužia tas savas ypatybes, kurios istorijos eigoje iš beformės masės sukūrė tautą"[9]). Pasak to paties Adamo, rasinis grynumas yra pagrindas net ir antgamtinės malonės įtakai. „Sveikas, skirtingų elementų neapsunkin-

---

[6]) Cit. H. Pesch S. J., Nationalökonomie, II, 614 p. Freiburg i. Brsg. [5]1925.

[7]) O. Bauer, Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 114 p.

[8]) O. Bauer, op. cit. ibd.

[9]) Deutsches Volkstum und Katholisches Christentum, „Theologische Quartalschrift" ... 61, 62 p.

tas, kraujas, sako jis, sudaro geriausią (nors ir ne vienintelį) pagrindą išganomajam Bažnyčios veikimui"[10]).

Tautinio auklėjimo veiksniai todėl turi susirūpinti rasinio grynumo saugojimu. *Šeima* turi taip nuteikti savo narius, kad vyrai nevestų svetimo rasinio tipo moterų, o mergaitės netekėtų už svetimos rasės vyrų. *Mokykla* turi išaiškinti mišrų vedybų kenksmingumo pagrindą. *Valstybė* savo įstatymais turi tvarkyti svetimo kraujo įsiliejimą. „Valstybė turi teisę ir pareigą tam tikrais dėsniais saugoti savo tautos kraujo grynumą, kai jį palaidoti gręsia netvarkomas ir perdidelis svetimo kraujo įsiliejimas"[11]). Mišros vedybos gali būti pakenčiamos tik tada, kai etninis vedančiųjų tipas nėra perdaug skirtingas (pv. lietuviai ir latviai, vokiečiai ir olandai), kai tokių vedybų yra nedidelis procentas ir kai tautinė kultūra yra stipri. Artimų etninių tipų susijungimas kartais gali duoti net laimingą derinį, nes iš kito tipo kūnas gali įgyti tokių ypatybių, kurių jam trūko savajame tipe. Vis dėlto tokios vedybos yra nepageidaujamos *kultūriniu* atžvilgiu, nes skirtingų kultūrų ir dažnai net kalbų žmonės nesudaro vieningos šeimoje nuotaikos, kuri yra labai svarbi psichiniam naujosios kartos išsivystymui. Dėl to kai tokių vedybų esti daug, tautai visados gresia kultūrinis pakrikimas. Šį skaudų faktą lietuvių tauta yra pati patyrusi, kai didžiuma prieškarinių josios šviesuolių sukūrė visai nelietuviškas šeimas. Pavojus, be abejo, mažėja, kai svetima pusė patenka į aukštos kultūros aplinką. Kultūrinėmis savo vertybėmis tauta ją apsupa iš visų pusių, įspaudžia jai tautiškų bruožų ir tuo būdu ji tampa sutautinta. Chamisso yra pasakęs: „Kalbos meno, mokslo ir religijos dėliai aš tapau vokiečiu". Kultūrinis įsijungimas čia iš dalies atsveria prigimtąjį skyrimąsi. Bet jis nėra galimas be tam tikro nutautinimo, kas niekados nelieka be skriaudos savą šalį palikusiam ir iš savos kultūros išsiskyrusiam žmogui. Mišros vedybos todėl niekados nėra pageidaujamos. Jas gali pateisinti tik ypatingos gyvenimo sąlygos. Jaunoji karta turi būti taip nuteikta, kad ji niekados laisvu noru neieškotų sau kitos pusės svetimoje tautoje. To pačio etninio tipo ir tos pačios kultūros žmonių vedimasis geriausiai laiduoja visokeriopą šeimos vienybę, o vieninga šeima sudaro atramą ir vieningai tautai.

b. Emigracijos tvarkymas

Etninį savo tipą tauta gali išlaikyti tik tada, kai ji *visa gyvena toje pačioje vietoje*. Išsisklaidymas įvairiuose kraštuose palenkia atsiskyrusias grupes kitokiems gyvenamosios vietos veiksniams ir tuo būdu kuria kitokį fizinį tipą. Naujos aplinkos įtaka iškelia-

---

[10]) op. cit. 61 p.
[11]) K. Adam, op. cit. 61 p.

vusius žmones atitolina nuo visos tautos, ardo jų gamtinį ryšį, ir todėl po kiek laiko etninėmis savo ypatybėmis jie ima skirtis nuo gyvenančiųjų tėvynėje. Sugriuvus gamtiniam vienodumui, daug sunkiau yra palaikyti ir kultūrinį vieningumą. „Išsiskirstymas, sako O. Baueris, tautą, kaip gamtinę bendruomenę, pamažu sunaikina, nes įvairios gyvenimo sąlygos įspaudžia atsiskyrusioms tautos dalims (132 p.) skirtingų žymių, ir šitas skirtingumas negali būti išlygintas jokia kraujomaiša"[12]). Dėl to iškeliavusioji tautos dalis visados yra tykoma nutautėjimo pavojaus.

Emigracija todėl beveik visuomet tautai yra kenksminga. Ji ne tik sudaro pavojų iškeliavusiems žmonėms nutautėti, bet skaldo tautos jėgas ir mažina kultūrinį josios našumą. Aukšta tautinė kultūra reikalauja ankštos žmogiškosios aplinkos. Tuo tarpu emigracija visados padaro spragų. Juo emigracija didėja, tuo labiau auga šitos spragos ir tuo labiau menkėja tautinė kultūra. Iškeliavusioji dalis neatsveria šito kultūrinio sunykimo, nes žmonės, išplėšti iš gimtosios žemės ir patekę į naują aplinką, beveik niekados nesukuria aukštos tautinės kultūros. Emigrantai, tegul jie kartais būtų ir turtingi, tautinės kultūros atžvilgiu beveik visados atsilieka. Naujųjų laikų istorija patvirtina šitą mintį. Lietuvių Jungtinėse Amerikos Valstybėse yra 650.000, prancūzų Meksikoje apie 2.000.000. Bet ir vieni ir kiti yra žymiai atsilikę tautinės kultūros atžvilgiu. Materialinis jų gyvenimas yra net geresnis, bet kultūrinis aktyvumas tautinėje dirvoje žymiai menkesnis. Emigrantai tik tada pradeda kurti reikšmingą kultūrą, kai visiškai suauga su nauju kraštu, kai įsigyvena į naujas sąlygas, žodžiu, kai tampa *nauja tauta*. Taip yra su anglosaksais Amerikoje ir su ispanais Argentinoje. Bet šitas faktas tik dar ryškiau parodo, jog emigracija yra pavojinga tautos vieningumui.

Dėl šių priežasčių emigracija niekados nėra skatintina. Ji gali būti tik pakenčiama, kaip gyvenimo būtinybė. Jei kraštas yra per mažas, o gyventojų prieauglis didelis, aišku, dalis jų yra priversta iškeliauti svetur. Bet niekados emigracija negali būti *masinė* ir *palaida*. Masinė emigracija padaro per didelę žaizdą tautos kūne. Palaida emigracija išblaško žmones svetimuose kraštuose ir neišvengiamai juos tautai pražudo. „Nesirūpinimas emigracijos reikalais, sako prof. St. Šalkauskis, reiškia nenaudingą išmėtymą didelio tautinio turto, kuris gerai sunaudotas gali ir privalo suvaidinti tautos gyvenime svarbią rolę"[13]).

Emigracijos tvarkymas turi tris uždavinius: 1. nustatyti metinį emigracijos maksimumą, 2. planingai telkti iškeliaujančius į tam tikras kolonijas ir 3. palaikyti ankštus kultūrinius santykius su jau

---

[12]) op. cit. 132—133 p.

[13]) Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 59 p.

apsigyvenusiais svetur tautos nariais. Visų šitų uždavinių vykdymas didžiausia dalimi yra *valstybės* rankose. Tik valstybė gali neleisti iškeliauti per dideliam žmonių skaičiui ir tik valstybė gali sėkmingai vykdyti kolonizaciją. *Metinis iškeliaujančių žmonių skaičius nieku būdu negali būti lygus metiniam prieaugliui,* nes tuomet tauta metropolijoje ne tik nedidėtų, bet dar mažėtų tiek, kiek yra kasmet mirimų. Valstybė todėl ir turi aprėžti iškeliaujančiųjų kiekį, atsižvelgdama į tautos prieauglį ir į šalies talpumą. — Planingas iškeliaujančiųjų telkimas į tam tikras kolonijas yra būtinas dėl to, kad paskiri emigrantai yra per daug silpni atsispirti svetimoms įtakoms ir per daug vieniši, kad galėtų būti naudingi tautinei kultūrai. Sutelkimas jų į vieną vietą geriau apsaugo juos nuo nutautėjimo ir labiau žadina kultūrinį jų našumą. Emigrantų kolonijos taip pat palengvina palaikyti santykius su paliktąja tauta. Emigrantai turi būti gerai aprūpinti tautinėmis mokyklomis, savomis bažnyčiomis, tautine spauda, tautine literatūra, teatrais, kinais ir visu tuo, ką tik tauta sukuria savo metropolijoje. Be tokio gyvo keitimosi kultūrinėmis gėrybėmis iškeliavusioji tautos dalis arba visai išnyksta arba atsiskiria ir sukuria naują tautą. Tik kultūrinis santykiavimas palaiko vienodą istorinį emigrantų likimą su jų tauta ir todėl neleidžia jiems nuo jos atitrūkti.

Nuolatinis ir planingas emigracijos tvarkymas iš dalies atsveria minėtus josios pavojus, nors niekados jų visiškai nepanaikina. Mūsų laikais, kada susisiekimo priemonės žymiai susiaurino žemės erdvę, iškeliavimas svetur nėra taip labai pavojingas, jei tik jis nėra palaidas. Kultūrinį santykiavimą taip pat nėra taip labai sunku palaikyti ir tuo būdu apsaugoti emigrantus nuo nutautėjimo. *Bet šiam tikslui yra būtinas gyvas valstybės ir visuomenės susirūpinimas emigracijos tvarkymu.* Tik sutvarkyta emigracija gali įvykdyti tuos uždavinius, apie kuriuos kalba prof. K. Pakštas, būtent: užtikrinti tautai daugiau erdvės jos dabartiniam ir būsimam išsivystymui, surasti pagrindą būsimai josios didybei ir išsiugdyti tikrą draugą, kultūros bendradarbį ir rėmėją nelaimėse[14]).

3. Etninio tipo gerinimas

a. Gerinimo būdas ir priemonės

Kaip *pozityviai* gerinti paveldimąsias etninio tipo ypatybes, gamtos mokslai šiandien dar nežino. Vis dėlto yra aišku, kad kai kurie *nuodai,* kaip alkoholis, nikotinas, kokainas, morfijus, opiumas, ir kai kurios *ligos,* kaip tuberkuliozas, epilepsija, sifilis (ir kitos vene-

---

[14]) plg. Baltijos respublikų politinė geografija, 37 p. Kaunas 1929.

rinės ligos), ardo geruosius kūno elementus, naikina tinkamą kūno santykiavimą su dvasia ir gamta ir todėl kenkia etniniam tipui. Todėl etninio tipo auklėtojai ir turi rūpintis, kad minėti nuodai ir ligos tautoje neįsigalėtų. Etninio tipo gerinimo būdas iki šiol tebėra dar *negatyvus*. Bet ir jis jau turi labai didelės reikšmės. Apsaugomąja savo pagalba jis išlaiko tai, ką gamta sukūrė, ir atitiesia tai, ką civilizacija iškreipia.

Etninio tipo ypatybės gali klestėti tik tada, kai tauta yra *sveika* ir *gausi*. Liegstanti tauta jau pačioje savyje slepia žuvimo daigus. Iš kitos pusės, negausi tauta yra visados tykoma kultūrinio nenašumo ir kultūrinio apsnūdimo. „Tauta, sako prof. Šalkauskis, nustojusi rasinio gajumo ir vaisingumo, nustoja sykiu energijos vesti gyvenimo kovą ir eiti nuolat kylančios pažangos keliais"[15]). Etninio tipo gerinimas todėl turi eiti dviem kryptimi: *tobulinti rasinį sveikatingumą ir skatinti rasinį vaisingumą*.

Tautos sveikatą ugdyti turi visi tautinio auklėjimo veiksniai. Svarbiausios reikšmės čia, be abejo, turi *šeima*. Daugelis biologų yra įsitikinę, kad motinos įtaka etniniam tipui susiformuoti yra nusverianti[16]), kad motina yra tikroji fizinio tautiškumo ugdytoja ir saugotoja. Sveiki kūdikiai gali gimti tik iš sveikų tėvų. Todėl *šeimų sveikatingumo tobulinimas yra pagrindinė priemonė gerinti etniniam tipui*. Šeimos sveikata yra tautos sveikata. Visuomenė ir valstybė turėtų ypatingai susirūpinti šeimos higiena. Šios rūšies literatūra ir straipsniai spaudoje, patarimai motinoms, gimdančių ir pagimdžiusių moterų globojimas, vaikų ligoninės ir poilsio namai — visa tai priemonės, kurių dauguma yra visuomenės bei valstybės rankose ir kuriomis galima žymiai sustiprinti tautos sveikatingumą. Iš kitos pusės, negalima leisti laisvai daugintis tiems, kurie serga užkrečiamomis ligomis arba iš kurių gimusieji būtų nenormalūs tiek kūnu, tiek siela. (Šį klausimą dėl jo aktualumo nagrinėsime kitame specialiame skyrelyje).

Mokyklos vaidmuo šiuo atžvilgiu taip pat yra gana reikšmingas. Šiam reikalui pirmoje eilėje tarnauja *higienos pamokos*. Jos supažindina mokinius su sveikatos reikalavimais ir įdiegia jiems atsakingumo jausmą už fizinę visos tautos gerovę. Higienos pamokos todėl negali būti tik mokymas. *Žinių įsigijimas* čia dar nedaug ką padeda. Mokiniai turi būti doriškai nuteikti gerbti kūną, jį saugoti, globoti ir juo rūpintis. *Auklėjamasis higienos pamokų pobūdis turi būti ypač ryškus*. Todėl Vokietijos 1920 m. mokytojų konferencija visai teisingai reikalavo, kad higienos pamokas dėstytų ne gydytojas, bet mokytojas. Gydytojai gali paskaityti keletą paskaitų tik specialiais klausimais. — Kiti mokykloje dėstomieji dalykai, kaip gamtamokslis, geografija, psichologija, tikyba, progai pasitaikius,

---

[15]) Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 59 p.

[16]) plg. M. Bérillon, Les caractères nationaux, 19 p.

taip pat gali mokinius pamokyti apie kūno gyvenimą ir apie jo sveikatingumo reikšmę tautai.

Visuomenės ir valstybės pagalba įpratina jaunąją kartą vykdyti tai, ką ji yra sužinojusi mokykloje. Įstatymai ir įsakymai tvarko viešojo gyvenimo higieniškumą, sudrausdami išsišokėlius ir bausdami neklaužadas. — Didelės įtakos čia turi ir *organizacijos*, ypač sportinės, kurios jau tiesiog vykdo etninio tipo tobulinimą. Tik jos turėtų rūpintis ne tiek raumenų miklinimu, kiek apskritai rasinio gajumo išvystymu. — Galop praktikuojamos *švaros ir blaivybės savaitės* taip pat yra gera priemonė įpratinti žmones sveikai tvarkyti savo namus, savo ūkį ir apskritai visą fizinį savo gyvenimą.

Rasinio *vaisingumo skatinimas* paliečia vedybų ir šeimos problemą. Juo tautoje yra didesnis vedusiųjų skaičius ir juo šeimos yra gausingesnės, tuo labiau tautai yra laiduojama josios kultūros augimas ir brendimas. Be abejo, visuomet atsiras žmonių, kurie dėl aukštų idealų atsisako šeimos gyvenimo. Bet jų procentas visados bus nedidelis. Jie tautoje paprastai sudaro geriausiųjų būrelį, kurių kultūrinis našumas atsveria prigimtąjį nevaisingumą. Jie tautai būtinai yra reikalingi, kad būtų, kas mąsto ir, smulkių rūpesčių nekliudomi, stengiasi pakelti tautą į nacijos rangą. Visai kitą rūšį sudaro tie, kurie neveda ir neteka dėl medžiaginių sumetimų. Tokių žmonių tautoje neturėtų būti. Jie yra tikri tautos kūno parazitai, kurie paprastai ištvirkusiu savo gyvenimu jį graužia ir silpnina. Jaunimas jau iš pat mažens turėtų būti atgrasytas nuo tokio savanaudiško nusiteikimo. Šiam reikalui labai daug gali padėti mokykla ir jaunimo organizacijos.

Su šituo dalyku yra surištas ir *ankstyvų vedybų klausimas*. Mūsų laikais, kada materialinės sąlygos yra labai sunkios, didelė jaunimo dalis negreit gali atsistoti ant savų kojų ir tuo būdu sudaryti pagrindą šeimos gyvenimui. Todėl nemažas procentas veda gana vėlai (apie 35—40 m.). Tuo tarpu vėlyvos vedybos yra nepageidaujamos daugeliu atžvilgių. Visų pirma jos netenka to jauno idealizmo ir džiaugsmingumo, kuris esti vedus jauname amžiuje. Kūdikių išauginimas, ypač didesnio skaičiaus, yra žymiai sunkesnis. Galop ir kūdikių mirtingumas yra didesnis[17]). Todėl reikia skatinti jaunimą vesti jauname amžiuje (25—30 m.) ir kartu pagelbėti jaunoms šeimoms materialiniu atžvilgiu. Čia daug galėtų padėti valstybė. Hitlerio vyriausybė Vokietijoj padarė šiuo atžvilgiu gražią pradžią, duodama neturtingiems jaunavedžiams 2000 markių paskolą, kurią reikia grąžinti dalimis po 10 metų ir kuri 500 markių mažėja su kiekvieno kūdikio gimimu.

Šitoji Vokietijos praktika ne tik pagelbsti jaunimui vesti, bet ir skatina *šeimų gausingumą*. Keturių kūdikių susilaukusieji tėvai pa-

---

[17]) plg. Handwörterbuch der Staatswissenschaft, VI, 1166 p. hrsg. v. L. Eisler ir k. Jena 1925.

skolos nebeturi. Vis dėlto šeimos gausingumas yra geras tik tada, kai ji turi bent pakenčiamas sąlygas kūdikiams išauginti ir išauklėti. Tėvų skurdas gausią šeimą dažnai pastumia slidžiais keliais ir nekartą ją visiškai pražudo. Todėl *su šeimų gausingumo skatinimu turėtų būti iš esmės surištas gausių šeimų rėmimas.* Gyvenimas šiuo atžvilgiu dažnai eina visiškai atbulai: skiriamos premijos už pavyzdingus gyvulius, o darbininkų šeimos, turinčios 6—7 vaikus, turi pačios vienos kovoti už savo buvimą. Antropologinis tautos ūkis yra svarbesnis už žemės ar gyvulių ūkį. Valstybė ir visuomenė turėtų atitiesti šiuo atžvilgiu iškreiptą tvarką. Didelės reikšmės čia turėtų vad. *šeimos apdraudimo* (Elternschaftsversicherung) įvedimas, kuris pagelbėtų tėvams nelaimėse, susijusiose su kūdikių gimimu ir augimu. Už nedidelį mokestį tėvai turėtų gauti pašalpos ligos ar mirties atveju. Šį dalyką tiksliai išaiškinti ir formuluoti būtų tautos teisininkų pareiga.

b. Šeimyninės eugenikos problema

Šeima bus gausi ir kūdikiai bus sveiki tik tada, kai tėvai bus sveiki. Etninis tautos tipas yra perduodamas iš kartos į kartą paveldėjimo keliu. Todėl eugenikos problema čia atsistoja beveik centrinėje vietoje. Nei mokyklos, nei visuomenės, nei valstybės pagalba nieko nepadės, jei šeimos gimdys paliegėlius, išsigimėlius ar silpnapročius. Todėl yra visai pateisinama susirūpinti tais, kurie negali turėti sveikų įpėdinių.

Kad kiekvienas žmogus turi teisę *gyventi,* kultūringasis pasaulis šiandien aiškiai pripažįsta. Bet vargu ar būtų galima pateisinti mintį, kad kiekvienas asmuo turi teisę *gyvenimą perteikti.* Gyvenimas yra labiau individualinis dalykas. Gyvenimo perteikimas yra daugiau visuomeninio pobūdžio. Todėl jis pirmoje eilėje turėtų žiūrėti visuomenės, o ne individo interesų. Prigimtas instinktas daugintis turėtų būti palenktas visuomenės reikalams. Žmonių gausėjimas yra būtinas, nes tik ligi tam tikro skaičiaus išaugusi žmonija gali prirengti visuotinio perkeitimo sąlygas. Gyvenimo idealo vykdymas reikalauja gimimo ir kartu šitą gimimą apsprendžia. Bet šiam idealui nėra nė kiek naudingas didėjimas silpnapročių, psichopatų ir apskritai nenormalių individų. Spartos praktika žudyti silpnus kūdikius buvo klaidinga, nes žmogaus vertingumą sudaro ne tik sveikata. Žmogus yra vertingas jau metafizinėje savo esmėje ir todėl turi teisę *gyventi.* Bet taip pat yra klaidinga nuomonė ir tų, kurie mano, jog gyvenimo idealui yra vistiek, koki žmonės gims. Spartiečiai paneigė *asmens* vertingumą, tarsi, žmogus būtų tik *priemonė* gyvenimui. Gimdymo laisvės šalininkai paneigia *gyvenimo* vertę, tarsi, būtų visai nesvarbu, kas tą gyvenimą kuria. Reikia, priešingai spartiečiams, pripažinti *teisę gyventi* visiems, kurie tik prasidėjo motinos

iškiuje. Bet iš kitos pusės, priešingai perdėtos laisvės šalininkams (perdėta laisvė yra chaosas!), reikia paneigti *teisę gyvenimą perteikti* tiems, kurie šituo perteikimu ne tik nerengtų visuotiniam perkeitimui sąlygų, bet, dar jas ardytų, didindami tuo būdu pasaulyje blogį ir tolindami gėrio įsigalėjimą.

Žiūrint į gyvybės perteikimą praktiniu atžvilgiu, taip pat reikia paneigti visišką šios srities laisvę, nes ji veda į netvarką ir į tautos žlugimą. Dėl to įvairūs moterystę liečią bažnytiniai ir valstybiniai įstatymai yra ne kas kita, kaip gyvybės perteikimo apréžimas tam tikromis sąlygomis. Bažnyčia ir valstybė draudžia vestis giminėms, per daug jauniems, draudžia poligamiją ir tt. Vienas tik dalykas čia liko nesutvarkytas, būtent: *ligos* ir *trūkumai*. Ligi šiol nei Bažnyčios nei valstybės įstatymuose nebuvo nieko aiškaus pasakyta apie tuos, kurių įpėdiniai bus nenormalūs. Vokietijos rasizmas, laikydamas etninį tipą aukščiausia vertybe, ryžosi šį dalyką sutvarkyti *barbarišku* būdu. Nuo 1934 m. sausio 1 dienos Vokietijoje įsigalėjo „įstatymas apsaugoti jaunąją kartą nuo paveldimų ligų", pagal kurį turi būti *sterilizuojami* visi tie, kurie serga įstatymo numatytomis ligomis[18]). Įstatymo vykdymas, sakoma, iš karto paliečiąs 400.000 žmonių[19]).

Nesunku suprasti, kad šitoks klausimo išsprendimas yra priešingas žmogaus prigimčiai, nes *niekas neturi teisės sužeisti nekaltą žmogų, atimant iš jo prigimtąją galią*. Įvairiems silpnapročiams ir išsigimėliams *reikia atimti ne galią gimdyti, bet teisę*. Kaip teisiniu ir moraliniu būdu draudžiama vestis giminėms ir per daug jauniems, taip lygiai tik *teisiškai* galima drausti gimdyti nenormaliems žmonėms. Vietoje sterilizacijos į Bažnyčios (civilinėje moterystėje — į valstybės[20])) įstatymus turėtų būti įvesta *ardančioji ligų ir trūkumų kliūtis* (impedimentum dirimens). Kliūčių skaičių didinti ar mažinti yra visiškai Bažnyčios galioje. Dėl to, jei atsiranda reikalas apsaugoti tautos sveikatingumą, Bažnyčia lengvai čia gali ateiti pagelbon, paskelbdama naują kliūtį. Juk ir tokios ardančios Bažnytinės kliūtys, kaip giminystė ir amžiaus nepakankamumas, yra atremtas į būsimosios kartos sveikatingumą. Be to, 12 amžiuje Bažnyčia draudė susižieduoti ir vestis sergantiems raupsais (lepra)[21]). Tuo tarpu

---

[18]) Įstatymas mini šias ligas: įgimta silpnaprotystė, šizofrenija, cirkuliarinė maniškai depresyvinė beprotystė, epilepsija, Šv. Vito šokis, paveldimas aklumas, paveldimas kurtumas, dideli fiziški iškrypimai ir paveldimas alkoholizmas.

[19]) plg. Der Völkische Beobachter, 1934 m. sausio 15 d.

[20]) Švedija, tur būt, pirmoji yra davusi pavyzdį. Joje jau 1915 m. buvo priimtas įstatymas, kad silpnapročiai, epileptikai ir venerinėmis ligomis sergantieji negali sueiti moterystėn.

[21]) plg. H. Pfatschbacher, Eugenische Ehehindernisse. Eine Kirchenrechtliche Studie. 118—121 p. Wien 1933.

lepra paveldėjimo atžvilgiu nėra nė kiek pavojingesnė, negu psichopatija arba sifilis. Vadinasi, ir istorinė Bažnyčios praktika ir jau esamų kai kurių kliūčių pagrindas neprieštarauja įvesti naujai kliūčiai. Ligų ir trūkumų kliūtis turi reikšmingą ir *moralinį* pagrindą, nes nenormalūs žmonės nei patys nemoka tinkamai sugyventi nei savo kūdikių gerai neišauklėja, tuo labiau, kad šitie kūdikiai taip pat didele dalimi esti nenormalūs. Sveikos dorinės atmosferos negalima laukti iš tų, kurie yra silpnapročiai arba kurie yra ištvirkę (sifilitikai, alkoholikai).

Ligų ir trūkumų kliūtis yra vienintelė teisėta priemonė apsaugoti tautą nuo nenormalių žmonių gausėjimo. Tiesa, ji nesulaiko neteisėtų gimimų. Bet jų, palyginant su teisėtais, yra gana nedidelis procentas ir jų niekados nebus galima sukliudyti, nes net ir sterilizacija nepasieks visų tų, kurie yra nenormalūs. Tobulų apsaugos priemonių čia nėra. Sterilizacija yra neteisėta ir nežmoniška priemonė. Tuo tarpu ligų ir trūkumų kliūtis gali pasiekti lygiai gerų rezultatų ir kartu nelaužyti žmogaus prigimties teisių.

Šeimyninės tad eugenikos problema, kuri yra pagrindinės reikšmės tautos sveikatingumui ir gausingumui, yra išsprendžiama tokiu būdu, kad iš vienos pusės yra skatinami sveiki ir gabūs žmonės sukurti kuo gausingiausias šeimas, o iš kitos — teisinėmis priemonėmis yra atimama *teisė* (ne galia!) *gimdyti* tiems, kurių įpėdiniai būtų nesveiki ir psichiškai nenormalūs. Taip paruošęs fizinį pagrindą, tautiškas auklėjimas gali sėkmingai ugdyti *psichinį* tautiškumą.

III Tautiškos mąstysenos lavinimas

1. Tautos santykiai su kalba

a. Kalbų įvairumas, kaip mąstymo skirtingumo apraiška

Nepaisant įvairių pastangų sukurti vieną tarptautinę kalbą, kaip patogią susižinojimo priemonę, kalbų įvairumas ne tik nenyksta, bet, tautinio sąjūdžio skatinamas, dar labiau stiprėja. Šiandien ne tik nekovojama prieš tautines kalbas, bet net tose pačiose kalbose stengiamasi gaivinti jau apmirusias tarmes[1]). Kalba, kaip vėliau matysime, yra ryškiausias tautiškumo ženklas. Todėl, įsigalint tautiniams pradams visame gyvenime, ir kalbos įgyja vis didesnės reikšmės. Nėra nė menkiausio pagrindo manyti, kad kalbų įvairumas būtų tik praeinantis dalykas, kad tolimesnis gyvenimas, tarptautinio artėjimo padedamas, išlygintų kalbinius skirtumus ir visą pasaulį arba bent didelę jo dalį sujungtų į vieną kalbos bendruomenę. Istorinis žmonijos išsivystymas eina visai atvirkščia kryptimi.

Kuo šitoks kalbų įvairumas paremtas? Kas yra jo pagrindas ir priežastis? Vl. Solovjovas yra pastebėjęs, kad „kalbų įvairumas apreiškia sielos gyvenimo formų skirtingumą...“[2]). Kalbos yra dėl to įvairios, kad yra skirtingas žmonių suvokimo ir mąstymo būdas. „Tikra prasme, sako Fichtė, kalba ne žmogus, bet jame kalba žmogiškoji prigimtis“[3]). Ji, būdama skirtinga, sukuria ir skirtingas kalbas. Kalba yra specialiai mąstymo apraiška. Todėl kalbos ir mąstymo santykiai mums kaip tik ir turėtų atskleisti kalbinio įvairumo prasmę.

---

[1]) plg. šveicariečių sąjūdį, kuris stengiasi vėl atgaivinti beveik jau išnykusią šveicarišką prancūzų kalbos tarmę *(patois)*.

[2]) Rechtfertigung des Guten, 560 p. Stuttgart 1922.

[3]) Reden an die deutsche Nation, 120 p.

Mąstąs žmogus kalbos yra būtinai reikalingas. Mąstymo ir kalbos santykiai nėra atsitiktiniai. Kalbos filosofai vis labiau įsitikina, kad „kalba minčiai nėra primesta iš viršaus, kaip drabužis, bet su ja suaugusi, kaip kūnas su siela“[4]). „Mąstymo forma ir garsinė forma, sako žymus kalbos tyrinėtojas K. Vossleris, yra viena su kita suaugusi ir viena kitai palenkta, kaip vaisiaus branduolys ir kevalas, kaip žmogaus siela ir kūnas, kaip dvasia ir gamta“[5]). *Garsinis žodis ir mintis taip santykiuoja vienas su kitu, kaip forma su turiniu.* Mintis sudaro garsinio žodžio turinį, o žodis apvelka mintį tam tikra lytimi. Psichologai dar nėra išsprendę ginčo, ar galima mąstyti be žodžių. Vis dėlto jei ir gali būti *minčių* be žodžių, tai šitos mintys nėra aiškios ir griežtos, nes joms stinga ryškios lyties. Tai rodo išvidinis patyrimas, kai mes kartais nemokame žodžiu pasakyti kokios minties, nes ji mums dar nėra visai paaiškėjusi. Ją mes dar tik nujaučiame. Suvokę josios esmę ir patyrę josios turinį, mes visuomet jau galime ją išreikšti žodžiais[6]). Iš kitos pusės, yra *žodžių* be minties. Bet šitie žodžiai nėra žmogiški. Jie savo esme priklauso gyvulių pasauliui, kaip riksmai, šauksmai ir kiti neprasmingi garsų junginiai. Jiems tikra prasme negali būti taikomas nė *žodžio* vardas. Jie yra garsai arba garsų sambūriai, bet ne žodžiai. *Aiški mintis* visados yra apipavidalinta žodžio lytimi, ir *tikras žodis* visados yra pripildytas sąvokinio turinio. „Kalboje minties darbas įgyja pavidalą ir tampa pastovus“[7]). Tik kalboje mūsų mąstymas susikristalizuoja konkrečiais pavidalais ir įgyja regimą išraišką. Kalba savo ruožtu todėl virsta, kaip Herderis pastebi, „mūsų proto charakteriu“[8]) arba mūsų mąstymo apsireiškimu. Ji nėra tik žodžių rinkinys, bet ypatingas sielos gyvenimo produktas arba „specialus protinis mechanizmas“[9]). Mintis įgyja pavidalo žodyje, ir žodis įgyja prasmės mintyje. Mąstymas yra tylus kalbėjimas, ir kalbėjimas yra garsus mąstymas.

Jei mintys yra kalbos turinys, o kalba — minčių lytis, jei iš kitos pusės kalba yra konkretus mūsų proto apsireiškimas, aišku, kad šitų apsireiškimų skirtingumas mus veda į proto veikimo skirtingumą. *Kalbų įvairumas rymo ant mąstysenos skirtingumo.* Kiek-

---

[4]) E. Zeller, Über die Bedeutung der Sprache und des Unterrichts für das geistige Leben, 369 p. „Deutsches Rundschau“ (metai ir nr. nepažymėta).

[5]) Sprache und Natur, 29 p. Festschrift H. Wöllflin, München 1924.

[6]) Čia yra pagrindas ir to pedagoginio reikalavimo, kad mokiniai savo abejones įteiktų mokytojui raštu. Formuluojama mintis griežta rašto lytimi ir pati nekartą paaiškėja.

[7]) L. Weisgerber, Deutschsprachliche Jugendbildung in ihren Grundlagen, v. J. Antz ir k. 56 p. München 1932.

[8]) Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, II, 228 p.

[9]) R. Johannet, Le Principe des nationalités, 3 p.

vienos tautos kalba suponuoja savotišką tautos mąstyseną. Juo skirtingesnė kalba, tuo skirtingesnė ir mąstysena, ir juo savotiškesnė kalba, tuo savotiškesnė ir mąstysena. *Tautinė kalba yra tautos mąstysenos padaras, o būdama mąstymo lytis, savo ruožtu virsta individualinio mąstymo apsprendėja.*

b. Kalba, kaip veizdimojo pažinimo pasėka

Nuo Herderio ir Humboldto laikų vis labiau imama suprasti, kad kalba yra simbolinė pažinimo lytis, kad žodis nėra sutartas ženklas, kaip Morse abėcėlė, bet, pasak Herderio, lukštas, kuriame randame mintį. *Žodis ne tik reiškia mintį, bet jis ir tūri mintį.* Žodis nėra *sutartinis* simbolis, kaip pelėda mokslo ar inkaras vilties, bet *buities simbolis,* vadinasi, toks ženklas, kuriame glūdi ženklinamasis daiktas (pv. kryžius — išganymo simbolis). Žodis yra sujungtas su mintimi išvidiniais ryšiais. Kaip kryžius ne tik ženklina išganymą, bet ir *išgano,* taip ir žodis ne tik *reiškia* mintį, bet ir pats *yra* mintis.

Žodžio, kaip buities simbolio kilmė, suponuoja vaizdingąjį pažinimą, kada žmogus intuityviniu aktu regėjo daiktus ir jų suvokimą apvilko atitinkama garsine lytimi. Šitoji mintis jau glūdi Apreiškimo pasakojime, kaip pirmasis žmogus duoda vardus pasaulio sutvėrimams. Kalba gimė kartu su žmogaus pažinimu. Todėl yra klaidinga manyti žmoniją kada nors buvus be kalbos. Kaip žmonija visados turėjo pažinimą, taip ji visados turėjo ir kalbą. Vis dėlto tasai pažinimas, kuris *sukūrė* kalbą, buvo kitoks, negu pažinimas, kuris *pasigelbsti* kalba. Šiandien mes mąstome sąvokomis ir todėl esame *reikalingi* žodžių, kad į juos suimtume sąvokas. Pirmykštis žmogus mąstė *vaizdais* ir todėl jis *kūrė* žodžius. Pirmykštis pažinimas buvo ne abstraktinis galvojimas, bet intuityvinis regėjimas, labai artimas meniškam pažinimui. Žmogus ne *galvojo* apie daiktą ir kūrė *sąvoką,* bet *regėjo* daiktą ir kūrė *vaizdą,* kurį įkūnijo *žodyje. Žodžio kilmė yra grynai meniška.* Žodis, kaip ir menininko kūrinys, slepia savyje daikto pergyvenimą ir jo vaizdą tokį, kokį suvokė pirmykštė žmogaus intuicija. Žmogus pergyveno daiktą ar įvykį ir šitą pergyvenimą stengėsi išreikšti garsine žodžio lytimi. Žodis yra pati pirmoji žmogaus kūryba. „Kalbos paslaptis glūdi mitiškame pirmykščio žmogaus galvojime, o ne sintaksinio sakinio atsiradime“[10]).

Šiandien daikto vardą mes laikome tik ženklu. Mums atrodo, kad saulę būtų galima vadinti mėnuliu ir mėnulį — saule, nes mes jau nesuvokiame žodyje įkūnyto daikto pergyvenimo. Tuo tarpu veizdimojo pažinimo tarpsnyje ryšys tarp vardo ir daikto buvo

---

[10]) K. Vossler, op. cit. 37 p.

būtinas. „Kad vardas ir daiktas, sako E. Cassireris, yra būtiname išvidiniame santykyje, kad vardas ne tik ženklina esmę, bet kad *jis pats yra esmė* ir kad esmės galybė jame yra paslėpta — visa tai yra pagrindinės mitinių pažiūrų prielaidos"[11]). Vardas pirmykščiam žmogui buvo daikto *esmė* arba bent svarbi jojo dalis. Pagal egiptiečių pažiūras žmogus susidėjo iš kūno, sielos, aš ir *vardo*. Vardo keitimas buvo surištas su žmogaus gyvenimo keitimu. Šita mintis aiškiai matyti Abraomo vardo pakeitime. Josios atgarsis žymu popiežiaus ir kai kurių ordinų vienuolių vardo keitime, kurie, padarę įžadus, tarsi, virsta *kitokiais* žmonėmis. Išvidinis vardo ryšys su esme pasirodė ir Dievažmogio pavadinime. Vardas *Jėzus*, prieš kurį, Tautų Apaštalo žodžiais tariant, klaupia visa, kas yra žemėje ir po žeme, buvo duotas iš aukšto ir praneštas iš anksto.

Vardą žinoti todėl nuosekliai reiškė turėti galios valdyti daiktą. Čia yra pagrindas visokiems burtams, žavėjimams, kerėjimams ir kartu palaiminimams. Vardo ištarimas, kaip esmės arba bent josios prado apreiškimas, pašaukdavo arba pavydavo dvasias ir demonus. Vardo galia Heraklito buvo filosofiškai formuluota *Logos* sąvokoje. Heraklito Logos, kaip pasaulio valdytojas, amžinas ir nežlungąs, yra kilęs iš mitinės pažiūros, kad *vardas ir buitis yra viena*. Gilios prasmės šiuo atžvilgiu turi Dieviškojo Logos pavadinimas *Žodžiu* ir Krikščionybės daiktų laiminimai bei pašventimai Dievo *vardu*.

Pirmykščiame todėl tarpsnyje žodis, *kaip vardas*, nebuvo atsitiktinis ar sutartinis daikto pavadinimas tam tikra garsų kombinacija, bet *garsinis apreiškimas daikto ypatybių arba vieno kurio jojo elemento pergyvenimo*. Vanduo buvo pavadintas vandeniu ir žemė — žeme dėl to, kad šituose žodžiuose buvo įkūnytas pirmykštis vandens ir žemės pergyvenimas. Šį dalyką suprato ir Dun Scotas. „Bet kurį žodį, sako jis, atitinka tam tikra daikto ypatybė arba daikto buvimo būdas"...[12]).

Šį faktą šiandien mes patiriame *vaikų* gyvenime. Vaiko psichikos išsivystyme šiuo atžvilgiu pasikartoja pirmykščio žmogaus pažiūros į vardo ir daikto santykius. J. Piaget yra įrodęs, kad „vaiko akyse kiekvienas objektas atrodo turįs pirmykštį ir absoliutinį vardą, sudarantį šito objekto prigimties dalį"[13]). Iš Piaget statytų vaikams klausimų paaiškėjo, kad 5—6 metų vaikai vardo atsiradimą laiko daikto esmės išspindėjimu[14]). Ligi 10 m. vaikai varde

---

[11]) Philosophie der symbolischen Formen, I, Die Sprache, 2 p. Berlin 1923.

[12]) Cuilibet *modo significandi activo* (šiuo vardu Scotas vadina žodį) correspondet aliqua proprietas rei seu modus essendi rei. Grammatica speculativa, 2 cap., 6 n. išleist. M. F. Garcia O. F. M. 1910.

[13]) La représentation du monde chez l'enfant, 30 p. Paris 1926.

[14]) Buvo duotas klausimas: „Dėl ko mėnulis vadinasi mėnulis?" Atsa-

mato įsikūnijusią daikto esmę ir neigia galimybę daiktą pakeisti. Vardas jiems atrodo yra suaugęs su pačiais daiktais[15]). Tik nuo 11—12 metų vaikai suvokia vardo ir daikto skirtumą. Šitie tyrinėjimai patvirtina mintį, kad prigimtas *žodžio ir daikto santykis yra neatskiriamas nuo ankstyvo žmonijos ir žmogaus mąstymo.*

c. Tautos apsireiškimas kalboje

Kalba, būdama pirmykštis tautos kūrybos vaisius ir veizdimojo pažinimo padaras, yra geriausias tautos atspindis. „Tautos genijus, sako Herderis, niekur kitur taip gerai neapsireiškia, kaip kalbos fizionomijoje"[16]). Kalboje tauta įkūnyja savo pasaulio suvokimo būdą, savo pažiūras į daiktus, savo istoriją, žodžiu, visą savo individualybę. Kalboje „gyvena visi tautos minčių turtai, josios tradicijos, istorija, religija ir gyvenimo dėsniai, visa josios širdis ir siela"[17]). Mokslo tauta apsireiškia savo protu, socialinėje santvarkoje — savo valia, meniškoje kūryboje — estetiniu savo sugebėjimu. *Kalboje ji apsireiškia visa savo individualybe.*

Visų pirma kalboje glūdi įvystyta tautos *mąstysena* ir tautos *pasaulėvaizdis*[18]). Žodis, būdamas intuityviai suvoktų daikto ypatybių išraiška, geriausiai atitinka tą daikto pažinimo būdą, kuris yra savas tautai. Jei tauta suvoktą daikto turinį apvilko tokia, o ne kitokia garsine lytimi, matyti, šitoji lytis buvo labiausiai artima tautiniam daikto pergyvenimui. Tauta kuria kalbą visai savaimingai, todėl tautinėje kalboje visados esama instinktyvinio ir prigimto atitikimo tarp žodžio ir daikto. *Tautos mąstyseną tobulai gali išreikšti tik josios kalba. Tautinė kalba yra instinktyvus tautiškos mąstysenos apsireiškimas.* „Slaptingas kalbos genijus (68 p.) atskleidžia visą tautos dvasią ir visą jos gyvenimo filosofiją"[19]). Dun Scotas yra tiesiog klasiškai išaiškinęs santykį tarp žodžio ir daikto suvokimo. „Aktyvūs ženklinimo būdai (t. y. *žodžiai* A. M.), sako jis, kyla iš pasyviųjų suvokimo būdų. Bet šitie aktyvūs ženklinimo būdai kyla iš buvimo būdų taip, kaip šie yra proto suvokiami. Proto suvokti buvimo būdai yra vadinami pasyviais suvokimo būdais. Todėl aktyvūs ženklinimo būdai kyla iš buvimo būdų, tar-

---

kymas: „Dėl to, kad žmonės pamatė mėnulį ir žinojo, kad jis vadinasi mėnulis" (op. cit. 46 p.).

[15]) plg. op. cit. 64 p.

[16]) Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, II, 236 p.

[17]) J. G. Herder, Briefe zur Beförderung der Humanität, I, 146 p. Riga 1793.

[18]) Pasaulėvaizdis (Weltbild) taip santykiuoja su pasaulėžiūra (Weltanschauung), kaip vaizdas su sąvoka.

[19]) M. de Munnynck, Psychologie du Patriotisme, 68—69 p.

pininkaujant pasyviems suvokimo būdams"[20]). Kitaip sakant, žodis yra garsinis daikto apreiškimas. Bet daiktas žodyje yra apreiškiamas taip, kaip jį pažino protas. Protas tam tikra prasme yra lyg ir prizmė, kuri savotiškai laužia ateinančias į ją daikto lytis. Daikto suvokimas prote įgyja savotiško atspalvio. Todėl žodyje glūdi įkūnytas kuris nors daikto buvimo būdas, arba daikto ypatybė, bet tik taip, kaip ją suvokė protas. Daikto ypatybė žodį pasiekia tik per protą. Žodžio, suvokimo ir daikto santykius Scotas dar taip paaiškina: „Buvimo būdas, sako jis, yra daikto ypatybė, *kaip tokia;* suvokimo būdas yra daikto ypatybė, *kaip ją pažino protas;* ženklinimo būdas yra to pačio daikto ypatybė, *išreikšta žodžiu*"[21]). Dėl to protas žodyje įkūnyja tai, *ką pažįsta,* ir įkūnyja *taip, kaip* pažįsta. Kalba darosi ne tik *daiktų pavadinimas,* bet ir daiktų suvokimo apreiškimas. „Tauta, sako Herderis, neturi nė vienos idėjos, kuriai neturėtų žodžio"[22]). Iš kitos pusės, tauta neturi nė vieno žodžio, kuriame neglūdėtų kokia nors idėja. Savo kalboje tauta apreiškia savo filosofiją, savo pažiūras į pasaulį ir į gyvenimą, nes kuria žodžius taip, kaip suvokia daiktus. „Jau nuo Babelio bokšto laikų, pastebi Vl. Solovjovas, tautinių skirtingumų idėja yra tautų mąstymo ir gyvenimo pamatas"[23]).

Šituos skirtingumus tautos paprastai įkūnyja viename charakteringame žodyje, kuris išreiškia visą tautinės individualybės esmę. Joubertas yra pasakęs, kad jis norėtų visą knygą surašyti į vieną puslapį, šitą puslapį suimti į vieną sakinį ir šitą sakinį išreikšti vienu žodžiu. Neįvykęs rašytojo noras, pasirodo, įsikūnyja tautinėse kalbose. „Neregima individuali tautos dvasia, sako kultūros filosofas Th. Haeckeris, apsireiškia visuose regimuose savo žygiuose, bet aiškiausiai ji matyti josios kalboje. Kiekvienoje kalboje mes girdime žodžių, kurie yra širdies tonai, kurie mums kalba, kuo šitos širdys gyvena, kuo jos rūpinasi, koks yra didžiausias jų ilgesys, koki yra jų kentėjimai, džiaugsmai ir linksmybės"[24]). Pats Haeckeris yra padaręs įdomų bandymą konkrečiai paieškoti tokių charakteringų žodžių. *Graikams,* pv. tokiu žodžiu jis laiko *Logos.* Jame esanti sukaupta visa graikų tautos esmė. Nė viena tauta nėra tiek grūmusis su šito žodžio problemomis, kiek graikai. Jis yra neišverčiamas. Norint pajausti jo turinio pilnatvę ir slaptingą jo prasmę, reikia jį tarti pirmykščiu jo pavidalu. Šituo žodžiu yra išreiškiamas graikų tautos pašaukimas ir josios vaidmuo žmonijoje. Graikų tautos esmė tapo įamžinta Dievažmogio pavadinime *Logos.* — Romėnai tautinį savo charakterį ir savo pasaulėžiūrą, pasak

---

[20]) Grammatica speculativa, 3 cap. 11 n.
[21]) op. cit. 4 cap. 12 n.
[22]) Ideen zur Philosophie etc. II, 227 p.
[23]) Nationale u. politische Betrachtungen, 119 p.
[24]) Virgil, Vater des Abendlandes, 117 p. Leipzig 1931.

Haeckerio, išreiškė žodžiu *Res*. Tai taip pat yra neišverčiamas žodis, kaip ir graikiškasis Logos. Jis kartu reiškia ir realybę ir realybės vardą. Kiek graikai savo Logose apreiškia idealinį savo pobūdį, tiek romėnai į *Res* sudėjo savo sveiką tikrovės pajautimą. Valstybė romėnui nėra kažkas nepaprasta, bet tik *res publica* (viešas dalykas); laimė nėra neišrišama problema, bet *res secundae* (palankūs dalykai), o nelaimė — *res adversae* (priešingi dalykai); istorija nėra kažkas atitraukta nuo daiktų, bet *res gestae* (įvykinti dalykai); istorikas nėra idėjų aprašinėtojas, bet *rerum scriptor;* net pati Roma buvo vadinama *caput rerum*, o *cezaris — custos rerum*. Žodyje *Res* telpa visa romėnų gyvenimo filosofija. — Charakteringu *prancūzų* žodžiu Haeckeris laiko *Raison*. Šitas žodis reiškia ir protavimą ir sugebėjimą protauti kartu ir apsiskaičiavimą. Lamartine net sako, kad poezija yra *„raison chantée"*. — *Vokiečiams* charakteringas esąs žodis *Wesen*. Jame glūdi germaniškos dvasios metafiziškas ūkanotumas arba ūkanotas metafiziškumas. Vokiečiai kalba ne tik apie Staatswesen, bet ir apie Schiffwesen ir Zeitungswesen. Šitas žodis, pasak Haeckerio, yra vokiečių filosofijos esmė ir likimas, laimė ir nelaimė. Juo yra išreiškiama gelmė, bet be aiškių kontūrų[25]).

Šitie Haeckerio parinkti pavyzdžiai aiškiai rodo, kaip į kalbą tauta sudeda visą save. „Kalba darosi pirmutinė, aiškiausia ir reikšmingiausia žymė, kuria viena tauta skiriasi nuo kitos"[26]). K. Vossleris net mano, kad „jei mūsų stebėjimas būtų labiau išlavėjęs, mes galėtume iš kalbančio asmens veido išraiškos ir gestų, negirdėdami net jo žodžių, įspėti, kokiam kraštui jis priklauso ir kokios tautos jis yra narys"[27]).

Nenuostabu todėl, kad tauta nė su vienu tautiniu dalyku nėra taip suaugusi, kaip su *kalba*. Tautinė kalba yra, tarsi, tautos siela: kol ji gyva, tol gyva ir tauta. Ir priešingai, nykstant kalbai, nyksta ir tauta. Tik *ypatingas* istorinis likimas gali išgelbėti tautą, netekusią savo kalbos. Paprastai, žlugus kalbai, ir tauta netenka savo individualybės. Iš kitos pusės, tautos atgijimas visados prasideda tautinės kalbos atgijimu. „Nėra žinoma nė vieno tautinio atbudimo, kuris nebūtų prasidėjęs kalbiniu renesansu"[28]). Kalbos atgijimas, gražiu R. Johannet pasakymu, yra „pirmutinis tautos kvietimas prie ginklų"[29]). Vokiečių 17 šm. kalbos draugijos, mūsų „Aušra" ir romantiškos Basanavičiaus teorijos buvo ne kas kita, kaip pirmieji tautinio atbudimo ženklai. Tauta, tarsi, antrą kartą gimdama, pradeda savo kūrybą nuo to, nuo ko ji pradėjo ir pirmykščiame savo tarpsnyje, būtent: *nuo kalbos*. Atgaivindama savo kalbą, tauta atgai-

---

25) plg. op. cit. 120—124 p.
26) M. Meillet, cit. R. Johannet, Le Principe des nationalités, 390 p.
27) op. cit. 35 p.
28) R. Johannet, op. cit. 390 p.
29) op. cit. 391.

vina savą pasaulėvaizdį, savą individualybę ir tuo būdu stiprėja savo viduje. Kova už gimtąją kalbą virsta kova už savo esmę ir už savo buvimą. „Susidomėjimas gimtąja kalba aukščiausią laipsnį pasiekia paprastai tada, kai išviršiniai pavojai pažadina tautą susidomėti giliausiomis savo jėgomis"[30]). Jei tik tautos ugdytojams pasiseka prikelti kalbą, jie gali būti tikri, kad paregės ir tautos prisikėlimą. Kalbos atgaivinimas prikelia tautą, o kalbos *mokymas palaiko tautą.*

2. Gimtosios kalbos mokymo prasmė

a. Mąstymo apsprendimas tautiška lytimi

Kalba yra ne tik mąstymo padaras, bet ir mąstymo *įrankis.* Mąstymas kuria kalbą, kalba savo ruožtu apsprendžia mąstymą. „Protas gimdo kalbą, sako Abaelardas, o kalba gimdo protą"[31]). Pasak Hegelio, dvasia kuria kalbą dar ne kaip inteligencija; dvasia tik kalboje tampa inteligencija ta prasme, kad kalba pakelia dvasią į aukštesnį susipratimo laipsnį. Kalbos apspręsta dvasia darosi, tarsi, protingesnė, nes įgyja konkrečiam savo reiškimuisi lytį. Šiuo atžvilgiu galima sakyti, kad žmonija išmoko tik tada mąstyti, kai išmoko kalbėti. Lotyniškas posakis, kad žmogus yra „animal rationale, quia orationale" šita prasme taip pat yra teisingas. Kalba nėra galima be mąstymo. Bet tobulesnis mąstymas nėra galimas be kalbos. Žmogus, mokėdamas kalbėti, disciplinuoja savo mintis, suimdamas jas į tam tikras garsines formas, apspręsdamas jų turinį tam tikromis lytimis ir tuo būdu padarydamas jas aiškesnes ir ryškesnes. Fichtė net teigia, kad „žmonės yra daug daugiau formuojami kalbos, negu kalba žmonių"[32]).

Čia tad ir paaiškėja kalbos mokymo prasmė. Gimęs žmogus turi mąstymo galią, bet šitoji jo galia dar neveikia, nes nėra apspręsta jokia lytimi. Pojučių pažinimas duoda protui medžiagos sąvokoms susidaryti. Bet kad protas galėtų visoje pilnumoje išvystyti savo veikimą, jis turi turėti tam tikrą savo veikseną, pagal kurią tyrinėtų aplinką ir jungtų įgytas idėjas į vieningą sistemą. Sėkmingam savo darbui jis turi būti apspręstas tam tikru *būdu;* jo veikimas turi būti suimtas į tam tikras *lytis.* Kalbos išmokymas kaip tik ir perteikia protui tam tikrą mąstyseną. Savo prigimtimi protas nėra palenktas jokiam konkrečiam mąstymo būdui. Jis tiktai *gali* jį

---

[30]) L. Weisgerber, Deutschsprachliche Jugendbildung in ihren Grundlagen, 29 p.

[31]) cit. R. Eisler, Wörterbuch der philos. Begriffe, III, 172 p.

[32]) Reden an die deutsche Nation, 51 p.

įsigyti. Išmokus kalbėti, šitoji galimybė virsta realybe. *Kalbos išmokymas todėl ir yra ne kas kita, kaip mąstymo apsprendimas viena kuria konkrečia lytimi.*

Pirmoji žmogaus išmoktoji kalba paprastai esti jo tautos kalba. Ji todėl pirmoje eilėje ir apsprendžia individualinį mąstymą tam tikra konkrečia lytimi. Bet tautinėje kalboje, kaip matėme, yra susikristalizavusi *tautos* mąstysena. Išvidinė tautinės kalbos forma yra *tautiškos* mąstysenos apraiška. Todėl individas, išmokdamas savos tautos kalbą, tuo pačiu pasisavina šitą kalbos lytį, ja apsprendžia savo mąstymą, įgydamas tuo būdu tam tikrą mąstyseną, kuri yra ne kas kita, kaip jo tautos mąstysena. „Žmogus, sako L. Weisgerberis, mokydamasis gimtosios kalbos, yra įglaudžiamas į savos tautos minties pasaulį... Jis gali judėti tik gimtosios kalbos sąvokose ir mąstymo formose, kurių turinys jam savaime tampa prigimtu jo pasaulėvaizdžiu"[33]). Žmogiškasis jo mąstymas dabar įgyja tam tikrą savo veikimo būdą ir kryptį, vienodą su visų tautos narių mąstysena. Mąstymo galia darosi nuteikta veikti taip, kaip reikalauja psichinė tautos individualybė. *Gimtosios kalbos išmokymas todėl yra perteikimas individui intelektualinio tautiškumo, apsprendžiant jo mąstymą tautiška lytimi.* Per kalbą tauta skleidžiasi individe intelektualiniu atžvilgiu. Šia prasme ir yra sakoma, kad „lingua gentem facit".

Dėl šios priežasties *yra nepaprastai svarbu išmokti gimtąją kalbą kuo anksčiausiai ir kuo tobuliausiai.* Kas mažas būdamas buvo mokomas svetimos kalbos, vadinasi, keno mąstymas visų pirma buvo apspręstas svetima lytimi, tam vėliau yra labai sunku išmokti savą kalbą ir susigyventi su savos tautos mąstysena. Iš kitos pusės, kas jaunystės metu gimtosios kalbos neišmoko tobulai, vadinasi, neapsprendė savo mąstysenos tobula tautiška lytimi, tas niekados nemąstys tikrai tautiškai ir visados bus atviras svetimoms įtakoms. „Kalbos lavinimo darbas... siekia ligi pačių mąstymo bei veikimo pamatų ir daro įtakos visam gyvenimui"[34]). Todėl jis turi būti labai ankstyvas ir labai rūpestingas.

b. Tautinio pasaulėvaizdžio perteikimas

Tautiška mąstymo lytis visų pirma apsireiškia tam tikru pasaulio pažinimo būdu, tam tikromis pažiūromis arba savotišku *pasaulėvaizdžiu.* Šitasai tautos pasaulėvaizdis glūdi įvystytas jos kalboje. Kiekviename žodyje, kaip matėme, yra įkūnytas daikto vaizdas, kaip jį suvokė intuityvinis žmogaus pažinimas. Dėl to

---

[33]) Die Stellung der Sprache im Aufbau der Gesamtkultur, 145 p. „Wörter u. Sachen", XV Bd. 1933.

[34]) L. Weisgerber, Deutschsprachliche Jugendbildung in ihren Grundlagen, 64 p.

išmokti gimtosios kalbos reiškia savaimingai pasisavinti tautinį pasaulėvaizdį. „Išmokdamas kalbos, sako L. Weisgerberis, žmogus yra įjungiamas į savo kalbos bendruomenę, perteikiant jam gimtosios jo kalbos pasaulėvaizdį"[35]). Tai, kas atskiram žmogui būtų sunku ir net tiesiog neįmanoma įsigyti savomis pastangomis, gimtosios kalbos mokymosi pagalba ateina visai savaime. Žmonės nekuria sau pasaulėvaizdžių kiekvienas atskirai, bet kalbos dėka pasisavina vieną ir tą patį. Todėl „visi, kurie išmoksta tos pačios gimtosios kalbos, yra sujungiami į vieną dvasinį vienetą ir mąstyme bei veikime yra kreipiami ta pačia linkme"[36]). Kalba darosi tautos dvasios reiškėja ir kartu palaikytoja, o šitos kalbos mokymas tampa tautos dvasios skleidimusi individuose. Šita prasme Fr. Paulsenas visai teisingai pastebi, kad „per gimtąją kalbą kiekvienas žmogus visų pirma yra surišamas su bendrosios dvasios gyvenimu"[37]).

Tautinis pasaulėvaizdis ir pažinimo bendruomenė žmogui yra savotiškas likimas. Atskiras individas negali pasirinkti, kuri kalba turėtų būti jo gimtoji kalba. Ją paprastai parenka jam pats gimimo faktas. Todėl ir jo mąstysena, jo pasaulio suvokimo būdas per kalbą taip pat esti apspręstas savaimingai. Tautinis pasaulėvaizdis nėra kritiško apsisprendimo padaras, ir pažinimo bendruomenė nėra laisvo pasirinkimo dalykas. Jie yra žmogui perteikiami dar toli gražu prieš jo sugebėjimą kritiškai ir laisvai apsispręsti. Žmogus paties prigimto gyvenimo eigos yra lenkiamas suvokti daiktus *taip*, o ne kitaip, ir įsijungti į *tokią* dvasios bendruomenę, o ne į kitokią. Šiuo tad atžvilgiu *gimtosios kalbos išmokymas yra perteikimas individui tautinio pasaulėvaizdžio, įjungiant jį tuo būdu į tautinę suvokimo bendruomenę.*

c. Individo įjungimas į tautos kultūrą

Kalboje glūdįs tautinis pasaulėvaizdis nėra vienos kartos padaras. Jis yra vaisius ištisų amžių ir begalinės žmonių eilės. Jis yra tapęs ir tampąs, kaip ir pati kalba. Kalba yra istorinis padaras ir todėl yra palenkta istoriniams veiksniams. Kalba kinta su tautos istorija ir kartu su ja išsivysto. Iš kitos pusės, kalba nėra viena kuri kultūros sritis šalia kitų sričių. Ji apima visą gyvenimą, daro jam įtakos ir pati josios iš *gyvenimo* patiria. *Kalba yra organiškai suaugusi su visa tauta.* Todėl tautos kultūros kitimas ir išsivystymas neišvengiamai palieka kalboje savo bruožų. Kalba darosi tam tikra prasme tautos istorijos veidrodis, kuriame akylus žvilgis gali paste-

---

[35]) op. cit. 52 p.

[36]) L. Weisgerber, Die Stellung der Sprache im Aufbau der Gesamtkultur, 145 p.

[37]) Moderne Bildungswesen. Die allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart, von W. Lexis ir k. 60 p.

bėti tautos gyvenimo eigą ir jo išsivystymo laipsnius. „Kiekviena kalba, sako L. Weisgerberis, yra dvasinio darbo vaisius ir sutelktinis visų ankstesnių kalbos bendruomenės narių padaras. Galima net tvirtinti, kad visos pasaulio kalbos sudaro jungtį tarp dabartinių žmonių ir žmonijos pradžios"[38]). Kad kalba iš tikro yra tautos atspindis, tą įrodė savo darbais *K. Vossleris*[39]), *H. Naumannas*[40]), *H. Brinkmannas*[41]) ir kiti.

Pasisavindamas todėl gimtąją kalbą, žmogus kartu pasisavina ir tautos kultūrą, kiek ji kalboje yra susikristalizavusi. Per kalbą individui byloja jo tautos istorija, josios žygiai ir josios gyvenimo siekimai. „Kalba, sako E. Dévaud, yra tarpasmeninės difuzijos įrankis ne tik tarp individo ir jo aplinkos, bet ir tarp individo ir ilgos jo pranokėjų eilės su elitu tų, kurie šita kalba mąstė, mylėjo ir verkė"[42]). Išmokdamas gimtosios kalbos, žmogus įsijungia į tą gyvenimo srovę, kuri iš tolimos praeities per jį eina į nežinomą ateitį. Kalba jį suriša su tautine bendruomene, padaro jį tikru josios nariu, dalyvaujančiu josios mąstyme ir veikime. W. v. Humboldtas kalbą vadino „istorine žmonijos galybe". Gal tai per daug yra pasakyta *žmonijos* atžvilgiu, bet šitoji mintis yra visai teisinga *žmogaus* atžvilgiu. Žmogui, atskiram individui, kalba iš tikro yra istorinė galybė, kuri jį įterpia į bendruomenę, suriša su tautos kultūra, apsprendžia jo mąstymą ir tuo būdu visą jo gyvenimą kreipia tam tikra linkme. Išmokęs gimtosios kalbos, „vaikas darosi bendruomenės narys, istorinis žmogus ir išlavinta dvasia"[43]). Tik įsijungęs į kalbos bendruomenę jis gali pasisavinti savos tautos laimėjimus ir tuo būdu pats apreikšti savo kūrybą. *Gimtosios kalbos išmokymu žmogus esti sutapdomas su nenutrūkstamu tautinės kultūros išsivystymu.*

Gimtosios kalbos mokymas todėl turi tris pagrindinius uždavinius: 1. *apspręsti individo mąstymą tautiška lytimi*, 2. *perteikti jam tautinį pasaulėvaizdį* ir 3. *įjungti jį į tautinės kultūros eigą*. Pirmojo ir antrojo uždavinio vykdymas suteikia intelektualiniam žmogaus veikimui *lytį* ir *kryptį*. Šiedu uždaviniai yra ankštai surišti vienas su antru ir gali būti vykdomi kartu. Trečiasis uždavinys įveda žmogų į tautinę aplinką, kurios apsuptas jis gali vaisingai

---

[38]) Die Stellung der Sprache etc., 146 p.

[39]) Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, Heidelberg 1913; Frankreichs Kultur u. Sprache, Heidelberg 1929.

[40]) Versuch einer Geschichte der deutschen Sprache als Geschichte des deutschen Geistes, „Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur u. Geistesgeschichte", 1 sąs. 1923 m.

[41]) Sprachwandel u. Sprachbewegung in ahd. Zeit. Jena 1931.

[42]) A propos de la motion Wettstein, 28 p.

[43]) Hördt, cit. L. Weisgerber, Deutschsprachliche Jugendbildung etc., 66 p.

apreikšti kūrybinius savo sugebėjimus. *Gimtosios kalbos mokymas galutinėje sąskaitoje virsta kūrybiniu žmogaus veikdymu intelektualinėje srityje.* Pasisavinęs tautišką mąstyseną (lytį ir kryptį), žmogus savo darbams įspaudžia tautiškų *bruožų*, o įsijungęs į tautinės kultūros srovę, savo žygiams jis laimi *aplinką*, kurioje jie gali plisti ir bręsti. Visa tai gimtosios kalbos mokymą padaro reikšmingiausiu uždaviniu visame tautiškame auklėjime.

3. Gimtosios kalbos mokymo praktika

a. Dėstomieji gimtosios kalbos objektai

Dėstomuosius gimtosios kalbos objektus apsprendžia tie uždaviniai, kuriuos turi vykdyti gimtosios kalbos mokymas. Jis turi apspręsti individualinį mąstymą tautiška lytimi ir įvesti individą į tautinės kultūros išsivystymo eigą. Pirmąjį uždavinį vykdo pačios *kalbos* perteikimas, antrąjį — mokinio supažindinimas su kalbos *išsivystymu*. Todėl gimtosios kalbos mokymo uždaviniai naturaliai reikalauja dviejų dalykų: 1. gimtosios *kalbos* mokslo ir 2. gimtosios kalbos *istorijos* mokslo arba plačiai suprastos *gramatikos* ir *kalbos istorijos*.

α. G r a m a t i k a. — Pačios gimtosios *kalbos* mokymas turi, kiek galima tobuliau, apspręsti individo mąstymą tautiška lytimi ir jį pakreipti tautos mąstymo linkme. Todėl gramatikos mokymas prasideda jau su pirmųjų žodžių tarimu. Pirmoji gramatikos mokytoja yra *motina*. Tautiškas auklėjimas iš jos reikalauja pirmoje eilėje geros *tarsenos*, nes kūdikystės metais gero garsinio daikto vaizdo perteikimas yra ypatingai svarbus. Garsinėje žodžio struktūroje, kaip matėme, yra įkūnytas pirmykštis tautiškai suvoktas daikto vaizdas. Žodžio kirtis ir priegaidė, balsių ilgumas ir trumpumas, kuris sudaro žodžio melodiją, priebalsių charakteris — visa tai yra garsinė medžiaga, tarnavusi realizuoti daikto vaizdui. *Todėl gerai tarti žodį reiškia garsais išreikšti daikto ypatybę, kaip ją suvokė pirmykštė tautos intuicija.* Netikęs žodžio tarimas iškreipia daikto vaizdą ir tuo būdu blogai apsprendžia kūdikio mąstymą. Netikusiai tarti žodį yra vistiek, kaip netikusiai pagroti muzikos dalykėlį arba padaryti netikusią paveikslo kopiją. Geras žodžio tarimas atkuria tai, ką tauta jame realizavo. Garsinėje lytyje kūdikis savaimingai suvokia daiktą tautišku būdu ir tuo pačiu įgyja tautišką mąstyseną. *Todėl nuo motinos tarsenos tobulumo didele dalimi pareina ir tautiškos kūdikio mąstysenos tobulumas, nes kūdikis tautiškai daiktą suvokia pirmoje eilėje per garsinę jo pavadinimo lytį.*

Tarseną tobulinti ir apskritai visą kalbos mokymą išvystyti yra pašaukta *mokykla*. Ji turi atbaigti mąstymo apsprendimą tautiš-

ka lytimi. „Kalbos pamokų uždavinys, sako L. Weisgerberis, yra, kiek galima tobuliau, išmokyti mokinį gimtosios kalbos, atskleidžiant jam kalbos turinio pasaulį“[44]).

Jei mokykloje dėstomos gramatikos pagrindinis uždavinys yra apspręsti mokinio mąstymą tautiška lytimi, išmokant jį gerai kalbėti, jei iš kitos pusės, išmokymas kalbėti yra tautinio pasaulėvaizdžio perteikimas, tai ir gramatika giliausioje savo esmėje yra ne *žodžio* mokslas, bet *žodžio ir daikto santykio* mokslas. Ji turi ne tiek nagrinėti patį žodį (jo kilmę, jo darybą, jo vietą sakinyje), kiek išvidinį jo sąryšį su jo reiškiamu daiktu. Žodis tam tikra prasme yra muzikinis kūrinys. Todėl jo esmei suvokti anaiptol neužtenka išnagrinėti atskiras jo dalis formaliniu atžvilgiu. Jį reikia imti *visumoje*, reikia iškelti ir išaiškinti jo garsuose įvystytą daikto vaizdą. *Gramatika turi tyrinėti ne parašytus, bet gyvus žodžius.* Kaip muzikos mokslas nėra *gaidų*, bet gaidomis išreikštų *garsinių kūrinių* mokslas, taip ir gramatika turi būti ne *raidinių*, bet *garsinių žodžių mokslas.* Tuo tarpu garsas visados yra susijęs su jo reiškiamu daiktu.

Septynioliktojo ir aštuonioliktojo šimtmečio filologai, būdami kartu filosofai, gyvai suprato žodžio ryšį su daiktu ir šita kryptimi bandė lenkti kalbos mokslą. *Fr. Baconas*, pv. svajojo apie gramatiką, „kuri uoliai tyrinėtų ne žodžių tarpusavį atitikimą, bet atitikimą tarp žodžio ir daikto“[45]). Šita mintis yra ypač gyva Herderio veikaluose; ją skelbė J. G. Schottelis[46]) ir kiti. Tik 19 ir 20 šm. filologai savo tyrinėjimo objektą, pasak L. Weisgerberio, „suknygino ir suskaldė“[47]). Mūsų laikų filologija elgiasi taip, „tarsi, žmogaus gyvenime kalba būtų toks daiktas, kurį galima nuo visų sričių atskirti, nuo visų ryšių atpalaiduoti ir padaryti mokslo objektu“[48]). Prieš tokį gramatikos suknyginimą ir suraidinimą pamažu pradedama kovoti, keliant aikštėn „gyvą gramtiką, kuri savo objektą tyrinėtų ryšium su žmogaus buvimu ir kultūros vyksmu“[49]). Šitoji reakcija mūsų laikais galima pastebėti ir ypatingame fonetikos pabrėžime.

Tautiškai apspręsti žmogaus mąstymą gali tik toji L. Weisgerberio vadinama „gyvoji gramatika“, kuri tiria kalbą, kaip gyvą apraišką. Ji rodo mokiniams, kaip tauta mąsto *dabartyje*. Iš tokios gramatikos aiškėja tautinės mąstysenos ir net visos tautinės individualybės esmė. *Gramatika, kaip dėstomasis mokykloje objektas, tu-*

---

[44]) Die deutschsprachliche Jugendbildung etc., 85 p.

[45]) „. . . grammatica, que non analogiam verborum ad invicem, sed analogiam inter verba et res, sive rationem, sedulo inquirat“. De dignitate et augmentis scientiarum (1625). Plg. L. Weisgerber, Die Stellung der Sprache etc., 136 p.

[46]) Teutsche Sprachkunst, 1641.

[47]) op. cit. 135 p.

[48]) Weisgerber, op. cit. ibd.

[49]) L. Weisgerber, op. cit. 136 p.

rėtų atskleisti mokiniams tautinį pasaulėvaizdį ir išaiškinti žodžių ryšį su daiktais. Pasilikti tik *žodžių* srityje, praleidžiant daiktus, reikštų atlikti tik pusę darbo. Formalinė gramatika tyrinėja tik kalbos drabužį, nesupažindindama mokinio su gyvu gimtosios kalbos kūnu ir siela. Tiesa, naujasis gramatikos supratimas dar tik gema. Bet E. Lercho[50]). K. Wildhageno[51]), K. Vosslerio[52]) ir kitų darbai atskleidė šitoje srityje plačių perspektyvų.

B. Kalbos istorija. — Kiek gramatika apsprendžia individo mąstymą tautiška lytimi, perteikdama jam tautinį pasaulėvaizdį, tiek *gimtosios kalbos istorija* įveda žmogų į tautinės kultūros eigą. Tautos kalboje, kaip matėme, yra tam tikru būdu įkūnyta tautos istorija. „Kiekvienas žodis, kiekvienas pasikeitimas liudija praėjusių kartų likimą ir darbus"[53]). Todėl gimtosios kalbos mokymas negali pasitenkinti tik gramatika, kuri yra tautos *dabarties* vaizdas. Šiandien vis labiau imama reikalauti, kad gimtoji kalba būtų mokoma, „kaip tautos istorijos liudytoja ir kaip tautos būdo išraiška"[54]). Tautos būdo išraiška yra gramatika. Tautos istorijos liudytoja yra *gimtosios kalbos istorija.*

Gimtosios kalbos istorijoje kalba atgyja, ir dabartinės lytys, kurios pačios vienos būtų labai neaiškios, įgyja prasmės, nes esti suvokiamos kaip ilgos tautinės evoliucijos pasėka. „Kas dar bent truputį jaučiasi esąs surištas su savo tautos likimu, sako L. Weisgerberis, kas pripažįsta tradicijų galybę, tam kalbos istorijos pažintys įgyja gyvybės, tas jaučiasi pasisavinęs gyvą palikimą, kuriame užčiumpiamai žymu jo tautos likimas"[55]). Per gramatiką žmogus įeina į *dabartinę* savos tautos bendruomenę. Per kalbos istoriją jis įsijungia į josios *praeitį.* Pro jo akis praslenka tautos išsivystymas, ir dabartinė tauta darosi geriau suprantama. Todėl gimtosios kalbos istorija atbaigia gramatikos mokymą, nes atskleidžia dabartinės kalbos kilmę ir kartu įjungia žmogų į tautinės kultūros vyksmą. Be kalbos istorijos gimtosios kalbos mokymas sustotų pusiaukelėje.

Pats dėstymas, suprantama, turi būti gyvenimiškas, kaip ir gramatikos mokymas. *Kalbos istorijos mokytojas turi žiūrėti į kalbos išsivystymą, kaip į tautos išsivystymo pasėką.* Kalba išsivysto ir kinta todėl, kad išsivysto ir kinta tautos suvokimas, kuris nesutelpa arba nepasitenkina jau esamomis garsinėmis lytimis. O pats

---

[50]) Französische Sprache u. französische Wesensart, Handbuch der Frankreichskunde, I, 1928.

[51]) Die englische Sprache, ein Spiegelbild englischen Wesens, „Britannica", Festschrift für M. Förster, 1929.

[52]) Geist u. Kultur i. der Sprache, Heidelberg 1925.

[53]) L. Weisgerber, Die deutschsprachliche Jugendbildung etc., 62 p.

[54]) L. Weisgerber, op. cit. 61 p.

[55]) op. cit. 62 p.

šitas suvokimas kinta dėl to, kad kinta visas tautos gyvenimas. Tauta keliauja į kitokią aplinką, susitinka su svetimomis tautomis, savinasi jų kultūrą ir tuo būdu pamažu keičia savo individualybę. Kalbos istorijos mokymas kaip tik ir turi parodyti, kokių veiksnių įtakoje kito tautos suvokimas, tautos pasaulėvaizdis ir kaip jis kūrė kitokias garsines lytis. Tiesa, tai yra nelengvas uždavinys, bet jis yra būtinas, jei nenorima kalbos istoriją paversti negyvu *raidinių lyčių* rinkiniu. Tik su tautos gyvenimu surišta gimtosios kalbos istorija turi svarbios reikšmės tautiškos mąstysenos lavinimui.

b. Dorinis momentas gimtosios kalbos mokyme

Gimtosios kalbos mokymasis yra visados skirtingas nuo svetimų kalbų. Svetimas kalbas galima mokytis ir dėl reikalo. Galima jų nemylėti ir nemėgti. Tuo tarpu gimtosios kalbos mokomasi dėl to, kad ji yra *sava*, kad per ją mes įsigyvename į savo tautą, kad josios pagalba mes patys tampame tikrais savo tautos nariais. „Gilesnis suaugimas su gimtosios kalbos dvasia, sako L. Weisgerberis, stiprina tautiško elgimosi pagrindus; suvokimas, kad atskiro žmogaus gyvenimas yra labai stipriai sujungtas su bendruomenės sukurtomis ir perteiktomis gėrybėmis, sudaro žmoguje tam tikrą šiuo atžvilgiu nusistatymą; pažinimas, kad visi kalbos bendruomenės nariai yra ankštai tarp savęs surišti ... mums parodo, jog atskiras žmogus šitame vyksme tampa bendruomenės palaikytoju ir kartu atsakingu už tautos sukurtų vertybių — tarp jų ir gimtosios kalbos — išlaikymą ir ištobulinimą“[56]).

Gimtosios kalbos mokymas todėl įgyja dorinės reikšmės, nes pažadina dorinį žmogaus santykiavimą su sava tauta. Tautiniu atžvilgiu yra svarbu ir pasisavinti gimtąją kalbą ir kartu josios pagalba išvystyti tautinę individualybę bei nustatyti tinkamus su ja santykius. Kalba, kaip tokia, tautiniam auklėjimui yra tik priemonė. Josios mokymas pagelbsti žmogui subręsti tautiniu atžvilgiu. Šita prasme yra pateisinamas toksai L. Weisgerberio statomas gimtosios kalbos mokymui tikslas: „Gimtosios kalbos mokymo tikslas, sako jis, yra žmogus, pasiryžęs ir pasiruošęs dalyvauti bendruose darbuose, kurie atsiranda dėl sąryšio su tos pačios kalbos bendruomene“[57]). Kitaip sakant, gimtosios kalbos mokymo tikslas, pasak L. Weisgerberio, tautiniu atžvilgiu yra ne pats kalbos išmokymas, kaip toks, bet žmogaus nusiteikimas aktyviai dalyvauti tautos gyvenime. Kalbos išmokymas yra tik pagalbinis tikslas, siekiant svarbiausiojo ir pagrindiniojo.

Šitas L. Weisgerberio statomas gimtosios kalbos mokymui tikslas yra visai teisingas. Bet jis yra tolimesnis net ir tautiniu at-

---

[56]) op. cit. 70 p.
[57]) op. cit. 69 p.

žvilgiu. *Tautinis auklėjimas iš gimtosios kalbos mokymo pirmoje eilėje reikalauja nustatyti tinkamus mokinio santykius su pačia kalba.* Santykiai su sava kalba, kaip ir su kiekviena tautine gėrybe, apsireiškia *pagarba, meile* ir *rūpinimusi. Todėl ir gimtosios kalbos mokymas tautiniu atžvilgiu turi pažadinti mokinyje gimtosios kalbos pagarbą, meilę ir rūpinimąsi josios išlaikymu ir ištobulinimu.* Mokinys turi pajausti, kad kalba tam tikra prasme yra lyg ir kokia šventenybė, kurios negalima niekinti netikslia tarsena, netaisyklingais posakiais ar grubiu stiliumi; kad ji yra vienintelė *sava* kalba, vadinasi, vienintelė kalba, organiškai suaugusi su mūsų siela ir, tarsi, tapusi josios dalimi; kad *rūpinimasis* josios išlaikymu ir ištobulinimu yra pagrindinis kiekvieno patriotiškai nusiteikusio žmogaus uždavinys.

Bet gimtosios kalbos pagarba, meilė ir rūpinimasis neturi virsti svetimų kalbų nepaisymu ir niekinimu. Šovinistiškas nusiteikimas čia yra taip pat netikęs, kaip ir visoje tautinėje srityje. *Gimtosios kalbos mokymas yra pašauktas tinkamai nuteikti mokinius ir svetimų kalbų atžvilgiu.* Jiems reikia išaiškinti, kad kalbų įvairumas yra žmogaus dvasios visuotinumo ir įvairumo apraiška, kad žmogus sugeba į tą patį daiktą pažiūrėti iš įvairių įvairiausių atžvilgių ir jo suvokimą apvilkti įvairiausiomis garsinėmis lytimis; kad svetimų kalbų mokymasis, išmokus savą kalbą, yra įsigyvenimas į kitokį suvokimą ir tuo būdu turtinimas savo dvasios. Tinkamas svetimų kalbų gerbimas ir objektyvus jų vertinimas savaime kyla iš gimtosios kalbos pagarbos ir meilės.

c. Reikalavimai gimtosios kalbos mokytojui

„Mokyti gimtosios kalbos, sako L. Weisgerberis, yra daugiau, negu tik perteikti nustatytos medžiagos kiekį, daugiau, negu tik skatinti dvasinį mokinio išsivystymą. Tai yra rūpintis pačia kalba ir kartu tautybės pagrindais“[58]). Gimtosios kalbos mokymas yra visiškai skirtingas nuo svetimų kalbų mokymo. Gimtosios kalbos mokytojas moko ir kalbos ir filologijos; jis įveda mokinį į tautinę kultūrą, jis auklėja jį doriniam santykiavimui su sava tauta. Gimtosios kalbos mokytojo asmenyje susitinka *psichologas, filologas, filosofas* ir *auklėtojas.*

Mokytojui reikia pažinti *vaikų kalbos psichologiją,* kad galėtų juos išmokyti tinkamai *kalbėti.* Jam reikia būti gerai susipažinusiam su *filologija,* kad galėtų mokinius įvesti į kalbinį pasaulį. *Kalbos ir kultūros filosofija* jam yra reikalinga dėl to, kad galėtų dėstyti kalbą, kaip tautos dvasios apraišką ir kaip tautinės kultūros išsivystymo produktą. Mokytojas, pasak A. Bacho, turi „suaugti su

---

[58]) Die deutschsprachliche Jugendbildung etc., 180 p.

tauta ir pasinerti tėviškėje, nuo kurios prasideda visas jo darbas"[59]). Galop jis turi būti *auklėtojas*, kad galėtų įkvėpti mokiniams meilės, pagarbos ir rūpinimosi gimtąja kalba.

Šitie reikalavimai apsprendžia ir gimtosios kalbos mokytojų paruošimą. Pedagoginių institutų ar mokytojų seminarijų programos turėtų būti taip sutvarkytos, kad mokytojai būtų paruošti visiems gimtosios kalbos mokymo uždaviniams vykdyti. S. Engelmanas, pv., numato kalbos mokytojams paskaitas ir pratybas iš kalbos filosofijos, iš kalbos psichologijos, iš vaikų kalbos išsivystymo ir iš kalbėjimo fiziologijos[60]). Vienos filologijos čia niekados neužtenka. Be bendrųjų kiekvienam pedagogui būtinų dalykų, gimtosios kalbos mokytojų paruošime turėtų rasti vietos dar toki specialūs objektai:

I. *Psichologiniam paruošimui:*

1. vaiko psichologija,
2. vaiko kalbos išsivystymas,
3. kalbėjimo fiziologija.

II. *Lingvistiniam paruošimui:*

1. gimtosios kalbos fonetika,
2. gimtosios kalbos gramatika,
3. gimtosios kalbos geografija.

III. *Filosofiniam paruošimui:*

1. kultūros filosofija,
2. kalbos filosofija,
3. tautos istoriosofija.

IV. *Pedagoginiam paruošimui:*

1. dorinė pedagogija,
2. tautinis auklėjimas.

Pirmosios grupės dalykai yra ypač reikšmingi pradžios mokyklos mokytojams, nes pirmutinis jų uždavinys yra išmokyti vaiką gerai kalbėti. Trečioji grupė yra ypač svarbi aukštesniųjų mokyklų mokytojams, kurie, gramatikos ir kalbos istorijos padedami, perteikia mokiniui tautinį pasaulėvaizdį ir įveda jį į tautinę bendruomenę. Antroji ir ketvirtoji grupė, kaip kalbinio ir pedagoginio paruošimo dalykai, yra lygiai reikalingi visiems.

d. Dvikalbių pradžios mokyklų problema

Dvikalbėmis pradžios mokyklomis čia vadiname tokias mokyklas, kuriose mokomieji dalykai yra dėstomi dviem kalbom. Tokių mokyklų paprastai esama ten, kur tauta neturi savos kalbos, arba ten, kur gyvena įvairių tautų žmonės (pv. Belgijoje, Alzase ir k.). Kaip vertinti tokias mokyklas tautiško auklėjimo atžvilgiu?

---

[59]) Volkskunde u. Schule, Die deutschsprachliche Jugendbildung etc., 412 p.

[60]) plg. L. Weisgerber, op. cit. 178 p.

Klausimas išspręsti nėra sunku, žinant, ką reiškia išmokyti vaiką kalbos ir kuo skiriasi viena kalba nuo antros.

Išmokyti vaiką kalbėti reiškia apspręsti jo mąstymą tam tikra lytimi. Bet šitas apsprendimas nebus tobulas, jei tuo pačiu metu bus mokoma dviejų kalbų. Kalbos, kaip matėme, nėra tik ženklų rinkiniai, kurių keletą galima pasisavinti vienu metu, kaip aritmetikos ar algebros ženklus. Kalbose glūdi įvystytas tautos suvokimo būdas. Todėl mokant vaiką sykiu dviejų kalbų, jo mąstymas yra apsprendžiamas dviem skirtingomis lytimis, kurių nė viena negali būti tobulai pasisavinta, nes viena kitai kliudo. Juo kalbos yra skirtingesnės, tuo šitos lytys yra įvairesnės, tuo jų įtaka viena kitai yra kenksmingesnė ir tuo jų apsprendimas netobulesnis. Mokant vaiką dviejų kalbų, tobulai neišmokoma nė vienos. Žmogus dviejų gimtųjų kalbų niekados neturi. Paprastai jis vieną jų pameta, kaip nereikalingą. Vaikas užmirštą visas tas kalbas, kurių buvo išmokęs vaikystės metais ir pasisavina tik tą, kuri yra jo gimtoji. Pati prigimtis čia stengiasi atiteisti tai, ką žmogus iškreipia. Fichtė todėl yra teisingai pastebėjęs, kad „žmogui kalba yra tik viena"[61]). Išmokti galima daug kalbų, bet pasisavinti tik vieną (M. de Munnynck).

Šiuo tad atžvilgiu dviejų kalbų pradžios mokykloje vartojimas yra kenksmingas vaiko mąstymo išsivystymui. Vaikas neįgyja aiškios mąstysenos ir tobulai neįauga į kalbos dvasią. Jo psichikoje atsiranda sąmyšis ir netikrumas. „Visų šalių stebėtojai, sako L. Weisgerberis, sutinka, kad vaikai, kurie iš mažumės kalba dviem kalbom, dvasiniu atžvilgiu ne tik labiau neišsivysto, bet dar net atsilieka (151 p.). Šitoji skriauda ypač didelė yra tada, kai mokykla yra dvikalbė ta prasme, kad vaikai jau nuo pirmųjų metų yra verčiami mokytis svetimos kalbos ir praktikoje ją vartoti. Tokiose sąlygose svetimų kalbų mokymas ne tik nepagelbsti kalbiniam lavinimui, bet sutrukdo vaiko išsivystymą ir tuo būdu padaro jam didelę skriaudą"[62]). Todėl jau L. Vives visai teisingai reikalavo, kad pradžios mokykloje visi dalykai būtų dėstomi tik gimtąja kalba. Jei kurios šalies gyvenimas verčia žmones kuo anksčiausiai pradėt vartoti ir antrą kalbą, tai šitą darbą turėtų atlikti gimnazija arba vidurinė mokykla. Tuo tarpu dvikalbės pradžios mokyklos tautišku atžvilgiu niekados nėra pageidaujamos. Jas galima pakęsti tik kaip neišvengiamą blogybę, dažniausiai atsiradusią dėl nelemtai susipynusių politinių aplinkybių.

e. Nusistatymas tarptautinės kalbos atžvilgiu

Jau nuo 18 šm. buvo dedamos pastangos sukurti vieną tarptautinę kalbą. Bet visi bandymai, neišskyrus nė esperanto, nepa-

---

[61]) Reden an die deutsche Nation, 120 p.
[62]) op. cit. 151—152 p.

vyko, ir šiandien net atrodo, kad tarptautinės kalbos idėja tautinio sąjūdžio yra baigiama užslopinti. Viso to priežastis glūdi pačioje šitos idėjos esmėje. Tarptautinė kalba gali būti arba visai *nauja*, sukurta iš savotiškų garsinių lyčių, arba jau *esamų kalbų junginys*, kaip esperanto. Pirmuoju atveju ji yra neįmanoma, nes joks individas nesukurs naujų garsinių lyčių daiktams pavadinti. Dirbtiniu būdu kalba nėra sukuriama. Vienintelė reali galimybė yra atsiremti į jau esamas kalbas ir iš jų sudaryti daugiau ar mažiau vykusį telkinį. Bet tokiu būdu atsiradusi kalba visados liks skurdi savo formose, sustingusi savo posakiuose ir dirbtinė savo stiliuje. Tarptautinė kalba gali būti tik individualinės kūrybos vaisius. Tuo tarpu individas niekados nesukurs tokių turiningų ir įvairių formų, kokių yra sukūrusi istorija gyvose kalbose. Tokia kalba bus galima išreikšti tik stambūs minties bruožai be smulkesnių ir subtilesnių atspalvių. Ji gali būti vartojama prekybos bei pramonės reikalams, „bet mokslo ir meno tikslams tokia kalba yra amžinai nepriimtina. Ji niekados negali atstoti organiškai išsivysčiusios prigimtos vaiko kalbos“[63]). Todėl M. de Munnynckas griežtai teigia, jog „yra absurdiška statyti vienoje eilėje tautines ir dirbtines kalbas. Psichiniu atžvilgiu jos yra visiškai nelygintini dalykai, nes beveik visiškai skirtingi“[64]).

Šitas jų skirtingumas kylą iš klaidingo pamato, į kurį yra atremta tarptautinės kalbos idėja. Tarptautinės kalbos šalininkai ir kūrėjai į kalbą žiūri, kaip į negyvą ženklų sistėmą, kuriuos galima savavališkai keisti, tvarkyti ir tuo būdu sudaryti naują kalbą. Tuo tarpu esame jau matę, kad kalba yra tautos mąstysenos išraiška, kad kiekviename žodyje glūdi įvystytas daikto vaizdas. Todėl žmogui yra ne vistiek, kaip daiktą vadinti. Kalba turi imanentinius savo dėsnius ir imanentinę savo logiką, ko dirbtinėms kalboms visados stinga. Net žodžių lytys, galūnės, priesagos — ir tos turi prasmę. Jas karpyti, keisti, kaip yra įvykę esperanto kalboje, reiškia nužudyti žodžius, paversti juos šifru ir jį išmokti.

Dirbtinės kalbos dar ir tuo skiriasi nuo tautinių, kad jos iš esmės yra *raidinės* kalbos, tuo tarpu tautinės yra *garsinės* kalbos. Tautinės kalbos garsus paverčia raidėmis, dirbtinės kalbos bando raides paversti garsais. Aiškiausias pavyzdys čia yra esperanto. Jo kūrėjas negalėjo imti *garsinių* žodžių ir juos kaityti, nes, tur būt, nėra nė vieno garso, kurį *visos* tautos ištartų vienodai. Žodžių tarimą iš tarptautinės kalbos kūrimo reikia būtinai išskirti. Tuomet lieka parašyti žodžiai arba žodžių schemos, kurias galima perdirbti ir tik jau perdirbtas tarti. Bet šitas tarimas taip pat negali būti išrastas. Tarimo *savyje* tikrovėje nėra ir negali būti. Dirbtinių kalbų

---

[63]) P. Barth, Philosophie der Geschichte als Soziologie, 580 p.
[64]) Psychologie du patriotisme, 69 p.

kūrėjai yra priversti kiekvienos raidės ištarimą skolintis iš kurios nors tautos. Tuo būdu tarptautinė kalba fonetiniu atžvilgiu virsta tikru chaosu, ir apie žodžio meliodiją čia negali būti nė kalbos. Jei tarsena yra pasisavinama iš vienos tautos, tuomet dirbtinėms raidžių lytims netinka gyvos *garsų* lytys, kas sudaro išvidinę kalbos disharmoniją.

Dėl šitų priežasčių tarptautinės kalbos ir neprigyja. Žmonės instinktyviai jaučia, kad tai yra dirbtinės schemos, neturinčios atramos žmonių mąstysenoje, neturinčios savų garsinių lyčių ir todėl niekados negalinčios tapti gyvomis kalbomis. „Kalbų įvairumas yra įvairumas kelių, kuriais vyksta intelektualinis žmonijos ginčas su pasauliu"[65]). Kalbų daugybėje byloja visuotinė žmogaus dvasia. Sekminių stebuklas, kada Šv. Dvasia sujungė tikinčiuosius į vieną bendruomenę, taip pat buvo simbolis vieningos minties apsireiškimo kalbų įvairybėje. Petras kalbėjo, o kiekvienas jį suprato *sava* kalba[66]).

---

[65]) L. Weisgerber, Die Stellung der Sprache etc., 145 p.
[66]) plg. Apd. 2, 5—12.

IV Estetinis tautos lavinimas

1. Tautos įtaka menui

a. Menininko ryšiai su tauta

Jei kiekvienas žmogus gali būti kūrybiškas tik giliai įsišaknijęs savo tautoje, tai menininkas yra *tikras* savo šalies augmuo ir ypač reikalingas gimtosios žemės syvų. Jis gali ir net turi pralenkti liaudies kūrybą. „Bet net ir tada, kai kūrėjas peržengia grynojo liaudiškumo liniją ir linksta į šviesuomenę, jis niekados neprivalo pasukti iš tautos pažymėto kelio (14 p.), jei nenori leist išslysti iš po kojų žemei"[1]). Fr. Schilleris, tiesa, reikalavo, kad poetas nepriklausytų jokiai tautai ir jokiam amžiui. Bet tai tinka tik kūrybos *vaisiams*, o ne pačiai *kūrybai*. Kūrybos laimėjimai iš tikro pralaužia tautos sienas ir tampa visos žmonijos nuosavybe. Schillerio veikalai yra visos žmonijos, ne tik vokiečių tautos turtas. Bet pati kūryba, *kaip veiksmas*, visados semiasi gyvybės iš erdvės ir laiko. Menininkas, kuris šiuo atžvilgiu norėtų atitrūkti nuo savos tautos ir nuo savo amžiaus, tuo pačiu atitrūktų nuo tikrovės ir pražudytų savo meną, nes jį išsekintų. Kiekvienas kūrėjas iš tikrovės kyla ir tikrove minta. Egzotizmas yra didžiausias kūrybos priešas. Pats Schilleris nė nejautė, kiek jis buvo vokiečių tautos sūnus ir 18 šimtm. reiškėjas. Poeto dvasia aprėpia visą žmoniją, bet jo kūrybos šaknys keroja tik gimtojoje žemėje. Putinas šią mintį yra išreiškęs gražiu dvieiliu:

„Tu pasėjai mano gyvastį, dangau,
Bet aš čia, juodojoj žemėj, išdygau"[2]).

Wölfflinas yra pastebėjęs, kad kiekvienas menininkas turi savo optiką, savo „menišką regėjimą (künstlerisches Sehen)" ir kad

---

[1]) R. Petsch, cit. E. Tyroff, Das Heimatserlebnis i. den Werken Otto Ludwigs, 14—15 p. Berlin 1931.

[2]) Tarp dviejų aušrų, 28 p. Kaunas 1927.

nuo šito regėjimo pareina meno stiliai. Bet savo pagrinde, išskyrus individualinį nusiteikimą, šitas meniškas kūrėjo regėjimas yra ne kas kita, kaip estetinis visos tautos nusiteikimas. *Išvidinis menininko santykiavimas su pasauliu yra estetinio tautiškumo apraiška.* Tauta apsprendžia individą ne tik fizinėje ir intelektualinėje, bet ir estetinėje srityje. Tasai apsprendimas yra realus kiekviename žmoguje. Bet regimos išraiškos ir ryškių bruožų jis įgyja tik menininke. Menininko asmenybėje tauta apreiškia kūrybinę savo galią. Jei tautos menas atvaizduoja tautos gyvenimą perkeistame pavidale (transfiguratio), tai menininkas darosi šito perkeitimo vykdytojas ir kartu naujo amžiaus skelbėjas. Štai dėl ko visų laikų taūtos savo kūrėjus, ypač poetus ir muzikus, laikė savo vadais ir žyniais. E. Hellò keliamas išvidinis poeto ir pranašo (poète — prophète) sąryšis buvo ir tebėra gyvas visų tautų intuicijoje. Menininko dvasioje susitelkia estetinis tautos suvokimo būdas. Tauta perteikia menininkui savo menišką regėjimą ir tuo būdu jį, tarsi, pagimdo. Beethovenas negalėjo būti rusas, ir Dostojevskio negalima įsivaizduoti vokiečiu. Didžiausi meno genijai yra ryškiausi estetinio tautos savotiškumo atskleidėjai. Atskirų menininkų kūrybos analizė galėtų duoti šiam reikalui gražių pavyzdžių.

Menininko ryšiai su tauta ypač yra aiškūs *poezijoje*, kuri, būdama *žodžio menas*, arčiausiai prieina prie tautos gelmių, nes naudojasi dvasingiausiu tautos padaru — *kalba*. Šitoje srityje menininkas taip labai yra susijęs su tautiniu pasauliu, kad *tikrus meno veikalus jis gali kurti tik gimtąja kalba*. Svetimi žodžiai visados yra tik negyvos schemos, tik minčių drabužiai, kuriuose nejaučiama įvystyto daikto vaizdo. Poezija, kuriama svetima kalba, pasigelbsti šitomis negyvomis schemomis ir todėl niekados negali būti gyvastinga. Lotynų kalba pusantro tūkstančio metų Europoje buvo daugiau, negu mokslo kalba. Vis dėlto ja nebuvo sukurta nė vieno žymesnio meno veikalo. Visi bandymai liko nesėkmingi. Virgilijumi norėjo būti *Baptista Mantuennus*, Ovidijumi — *Eobanus Hessus*, bet jų pastangos nuėjo niekais. Šitie žmonės turėjo gabumų, bet juos užtroškino svetima kalba.

Ankstybojo renesanso poetų bandymai rodo, kad net ir talentingiausi menininkai negali kurti svetima kalba. Petrarka geriausiu savo veikalu laikė lotynišką epą *Africa*, kuriame apdainavo Scipijono žygius. Tuo tarpu šiandien Petrarka yra žinomas itališkais savo sonetais. Boccaccio taip pat laukė garbės iš lotyniškųjų savo raštų, o sulaukė iš *itališkojo Dekamerono*, kurio jis pats net gėdijosi. Serbievijaus kalba yra lyginama su Horacijaus kalba. Bet tik *kalba*, o ne *menas*. „Itališkosios poezijos, sako P. Barthas, yra gyvos gėlės, išaugusios iš gyvo santykiavimo su savo tauta. Tuo tarpu lotyniškosios ir apskritai parašytosios svetima kalba yra po-

pierinės gėlės be spalvos ir kvapo"[3]). Kalbinis atitrūkimas nuo tautos yra atitrūkimas nuo savojo suvokimo būdo, kas kūrybai visuomet reiškia mirtį. Jei menininkas yra iš vidaus suaugęs su sava tauta, jis turi savo kūrybai rinktis ir tautines priemones, nes tik jos vienos pajėgia palaikyti meniškos idėjos gyvybę. *Tauta apsprendžia ne tik menišką kūrėjo suvokimą, ne tik pačią jo kūrybą, bet ir kuriamąsias priemones.*

b. Stiliaus kitimas tautoje

Stiliaus problema savo esme glūdi pačiame žmoguje, jojo suvokimo būde ir jojo pasaulėvaizdyje. Stilius yra žmogus (E. Hello). Kurti stilių reiškia įvesti į gamtą žmogiškąjį principą, palenkti gamtinius elementus jojo veikimui ir juos, tarsi, sužmoginti. Bet kadangi žmogiškumas, kaip matėme, gali konkrečiai apsireikšti tik apspręstas tautiškumo, todėl ir *stiliaus kūrimas vyksta ne pagal grynojo žmogiškumo dėsnius, bet pagal dėsnius žmogiškumo, apspręsto tautinėmis lytimis.* Stilius yra gamtos sužmoginimas per josios sutautinimą. Tautinis pradas glūdi visų pagrindinių meno stilių išsivystyme. Šiuo atžvilgiu Fr. Hoermannas teisingai sako, kad „yra vienas visoms tautoms mokslas, bet nėra vieno visoms tautoms meno"[4]). Kiekviena tauta turi savotišką pasaulėvaizdį ir todėl kuria savotišką stilių. Juo šitas pasaulėvaizdis yra kitoniškesnis, tuo ir stilius yra skirtingesnis. Rytų, pv. menas yra taip suaugęs su tauta, „tiek jame yra tautinio savotiškumo ir vienašališkumo, jog jis niekados negali būti kitų tautų pažiūrų ir jausmų išraiška"[5]). Per didelis meno sutautinimas gali kartais jam net pakenkti. Bet jis visados lieka ryškus liudytojas, kiek tauta turi įtakos stiliui.

Meno istorijoje randame stilių keliavimą. Bet ten pat mums paaiški ir jojo kitimas šitoje kelionėje. Stiliaus pagrindas yra žmogiškas, stiliaus apraiška yra tautiška. Žmogiškumas pagimdo bendruosius stiliaus bruožus, tautiškumas juos apvelka savotiška lytimi. Viena tauta niekados nepasisavina kitos tautos sukurto stiliaus en bloc. Ji paima tik bendrus žmogiškuosius jo elementus, juos perkuria, jiems įspaudžia savų bruožų ir įkvepia savos gyvybės. Stilius niekados nėra pakartojamas. *Stilius yra atkuriamas.* Dorėnų kolonos elementų galima rasti Egipte 22. šimtm. prieš Kristų[6]). Bet dėl to negalima neigti graikų meno originalumo. Graikai nepamėgdžiojo orientališkų elementų. Jie nesujungė jų iš viršaus su

---

[3]) Philosophie der Geschichte als Soziologie, 128 p.

[4]) Kunst u. Volk. u. die Aufgaben u. Hemmnisse einer künstlerischen Volksbildung, 98 p. Hamm 1911.

[5]) A. Kuhn, Allgemeine Kunstgeschichte. Bautkunst, I, 123 p. Einsiedeln 1909.

[6]) plg. A. Kuhn, op. cit. 124 p.

savomis formomis. Jie visiškai naujai juos perkūrė pagal savos tautos dvasią. — Viduriniais amžiais viena pasaulėžiūra sukūrė vieną stilių. *Gotika* yra, gal būt, tobuliausia religinio žmogaus nusiteikimo išraiška. Bet savo išsivystyme ji tuoj buvo suskaldyta. Prancūzijos, Italijos, Vokietijos, Anglijos ir Niederlandų gotiški statiniai yra visiškai skirtingi. Kölno ir Milano katedros yra gotikos stiliaus. Bet kiek pirmoji yra paprasta ir didinga, tiek antroji puošni ir džiaugsminga. — Renesanso menas savo esmėje buvo helenistinio arba geriau humanistinio stiliaus, gimusio iš antropocentrinės pasaulėžiūros, kuri buvo ta pati ir graikams. Bet graikų stiliaus renesanso menininkai nepakartojo, nes jie buvo kitų tautų ir kitų amžių žmonės. — Pasaulėžiūrinis mūsų laikų pakrikimas pagimdė nesuskaitomas stiliaus rūšis, kuriose visose žymu medžiagos persvara ir idėjos nykimas. Tai materialistinio ir utilitaristinio nusiteikimo pasėka. Bet visi šitie stiliai atskirose tautose yra kitaip pergyvenami arba bent *turi būti* kitaip pergyvenami, jei norima sulaukti didžių kūrinių.

Meno tautiškumo *esmė* glūdi ne tautiniuose siužetuose, kurie, kaip įvykiai ar idėjos, gali būti ir tarptautiniai, bet toje savotiškoje išvidinėje meno lytyje, tame savotiškame meno formos su turiniu santykyje, kuris kyla iš tautos pasaulėvaizdžio ir iš josios santykiavimo su pasauliu. Giliausios meno šaknys glūdi žmogiškume. Šiuo atžvilgiu jis nėra, kaip kalba, suprantamas tik vienai tautai. Bet jojo apraiškos, konkretinės jo lytys visados minta tautiškumu, todėl yra nepakartojamos ir nepasekamos. Žmogiškieji meno elementai jį padaro prasmingą, tautiškieji — originalų ir vertingą. Žmogiškumas meną pradeda, tautiškumas jį išvysto ir veda.

c. Tautos įtaka meno rūšiai

Meno rūšis yra apsprendžiama medžiagos. Jei menininkas idėjai apreikšti regimu pavidalu pasinaudoja žodžiais, jis kuria poeziją, jei spalvomis — jis kuria tapybą, jei garsais — muziką ir tt. Vis dėlto tam tikro atspalvio idėja ieškosi tam tikros medžiagos, ir medžiaga ieškosi tam tikro atspalvio idėjos. Meniška idėja negali būti įkūnyta bet kurioje medžiagoje. Kas galima išreikšti garsais, to negalima išreikšti marmuru arba žodžiais. Menininkas renkasi medžiagą ne pagal savo valią, bet vedamas išvidinio linkimo, kuris yra ne kas kita, kaip jo turimų meniškų idėjų linkimas.

Taip yra ir su tautos menu. Nėra nė vienos tautos, kuri būtų lygiai pasižymėjusi visose meno srityse. Paprastai tautoje klesti kuri nors viena meno rūšis. Tiesa, atskiri asmens gali sukurti vertingų dalykų ir kitose srityse, bet bendras tautos nusiteikimas vis dėlto eina ta viena kryptimi. Taip yra dėl to, kad kiekviena tauta kitaip suvokia daiktus, kitaip santykiuoja su pasauliu ir tuo būdu me-

niškoms savo idėjoms suteikia savotiško atspalvio, kuris ir ieškosi tinkamos medžiagos. Kaip menininkas, tegul jis būtų ir labai vispusiškas (pv. Mykolas Angelas), tikrąjį savo genijų vis dėlto parodo tik vienoje srityje, taip ir tauta ypatingus savo sugebėjimus sutelkia tik į vieną kurią meno rūšį. Šios rūšies principas palenkia sau ir kitas meno sritis ir savo pobūdžiu apsprendžia visą tautos kūrybą. Pagrindinis estetinis tautos linkimas išeina aikštėn visose meno rūšyse. *Architektoninis* principas, sakoma, valdo *italų* meną (Dantės „Dieviškoji Komedija" taip pat yra architektoninis poezijos pavyzdys). *Tapybinis* principas vyrauja *niederlandų* mene. *Dekoratyvinis* principas apsprendžia *prancūzų* meną. *Garsinis* principas žymu *vokiečių* mene. Toki konkretūs apibūdinimai gali būti kartais ir nevisai teisingi, bet jie visados lieka pastangos surasti pagrindinį estetinio tautos nusiteikimo bruožą.

Vyraująs tautos meno principas, suprantama, geriausiai išsivysto toje srityje, iš kurios jis yra kilęs. Tauta labiausiai ugdo tą meno rūšį, į kurią ji linksta giliausia savo esme ir kuri jai padeda geriausiai apreikšti josios individualybę. *Kurios nors meno rūšies klestėjimas tautoje atskleidžia pačią šitos tautos esmę.* Architektoninis italų meno principas išvystė Italijoje architektūrą ligi aukščiausio laipsnio ir kartu parodė itališkojo genijaus polinkius. „Architektūra yra meniška visuomenės ir istorinio josios kitimo išraiška"[7]). Tauta, kuri ypatingai ugdo architektūrą, yra visuomeniška savo esmėje. „Statybos menas, sako U. Christoffelis, parodo sugebėjimą tų tautų, kurių gyvenimas kuria visuomenišką aplinką ir kurios pasaulyje apsireiškia, kaip subrendę draugijiniai vienetai[8]), Jei prisiminsime valstybinius rymiečių žygius, Italijos respublikas renesanso metu ir Mussolini bandymus, italų santykiai su architektūra bus visai aiškūs.

Architektūros priešginybė yra muzika. Tai menai, stovį menų skalės galuose: architektūra apačioje, muzika viršuje. Todėl tauta, kuri ypatingai linksta į muziką, neturi viso to, ką turi tauta, linkusi į architektūrą. Jei į architektūrą linkusi tauta yra visuomeniška, tai *muziką ugdanti tauta yra individualistiška.* Italai yra architektai, vokiečiai — muzikai. Nė viena tauta neturi tokių muzikos genijų, kaip vokiečiai. Ir, tur būt, nė viena tauta nėra tokia nedrauginga, nevisuomeniška, nevalstybiška, kaip vokiečiai. Valstybinis vokiečių gyvenimas išaugo prievartos (Bismarckas, Hitleris), o ne naturalaus sugebėjimo keliu. Iš kitos pusės, *muzika apreiškia abstraktinį tautos charakterį.* Tauta, linkusi į muziką, yra metafizikė savo esmėje, nes muzika stovi arčiausiai metafizikos. Vokiečių tautoje šitasai bruo-

---

[7]) U. Christoffel, Die deutsche Kunst als Form u. Ausdruck, 68 p. Augsburg 1928.

[8]) op. cit. 68 p.

žas yra labai ryškus. Visi didieji vokiečių muzikai buvo metafizikai savo kūryboje (Beethovenas, Wagneris). Jų veikaluose girdėti tie patys motyvai, kuriuos filosofiškai formulavo Kantas, Schopenhaueris, Hegelis ir visa eilė kitų filosofų. Vokiečių tautoje glūdi dvasios grumtynių su gamta tragika. Jei žodis *Wesen* apibūdina vokiečių tautos mąstymą, tai posakis *Ringen um das Wesen* apreiškia giliausią vokiškosios individualybės esmę. Šitos grumtynės gimdo metafiziką ir muziką ir tragišku charakteriu pažymi jas abi.

Šitie pavyzdžiai yra parinkti, kaip ryškiausi. Jie rodo, kad tautos įtaka menui yra labai gili, kad menas, jo stilius ir jo rūšis yra suaugę su pačia tautinės individualybės esme. Tauta tam tikra prasme gimdo *menininką*, apspręsdama menišką jo suvokimą tam tikru būdu. E. Tyroffas yra linkęs manyti, kad tauta net pastūmi kūrėją į meno rūšį. „Poetas, sako jis, rinkdamasis rūšį, elgiasi ne kaip laisvas meniškas individas..., bet kaip pirmykštės, su žeme suaugusios bendruomenės narys"[9]). Tauta kuria meno *stilių*, apspręsdama lyties santykį su medžiaga. Tauta galop renkasi meno *rūšį*, klausydama giliausių savo prigimties nusiteikimų.

d. Estetinio tautos lavinimo prasmė ir uždaviniai

Kaip intelektualinės, taip ir estetinės tik užgimusio žmogaus galios nėra apspręstos jokia lytimi. Meniškasis jo suvokimas ir linkimas kurti dar nėra susikristalizavęs konkrečia forma ir dar neturi pastovios krypties. Tik vėliau, tik įaugęs į estetinę tautos gyvenimo sritį, žmogus pasisavina estetinį suvokimo būdą, linkimą į tam tikrą stilių ir į tam tikrą meno rūšį. *Kūrybinis žmogiškumas savo išraiškos gauna tik iš tautos.* Todėl estetinis tautos lavinimas kaip tik ir rūpinasi įvesti beaugantį žmogų į estetinį tautos gyvenimą, sutapdyti jį su estetiniu tautos savotiškumu, apspręsti meniškus jo polinkius tautiška lytimi ir suteikti jiems tautišką reiškimosi būdą.

Pagrindinė šiam reikalui priemonė yra *tautiškas menas.* Kaip žmogus pradeda tautiškai mąstyti tik išmokęs gimtosios kalbos, taip lygiai meniškiems savo polinkiams ir gabumams jis laimi tautišką lytį tik susigyvenęs su savo tautos menu. Tautos menas, kaip matėme, yra estetinio josios savotiškumo apraiška. Tautiška meno lytis yra šito savotiškumo konkretizacija regimu pavidalu. Pasisavindamas šitą lytį, žmogus tuo pačiu pasisavina estetinį tautos nusiteikimą ir juo apsprendžia meniškus savo polinkius. *Tautiško meno perteikimas ir pasisavinimas kuria žmoguje estetinį tautiškumą.* Todėl *estetinis tautos lavinimas savo esmėje yra ne kas kita, kaip estetinio žmogaus nusiteikimo apsprendimas tautiška lytimi, perteikiant jam tautiško meno gėrybes.*

---

[9]) Das Heimatserlebnis in den Werken Otto Ludwigs, 14 p.

Estetinio savotiškumo išvystymas yra nė kiek ne mažiau reikalingas, negu tautiškos mąstysenos lavinimas. „Tautinio skonio lavinimas, sako G. de Montenachas, yra taip lygiai svarbus, kaip ir lavinimas tautinės dvasios, nes meniško skonio trūkumai gamina dvasios trūkumus ir atvirkščiai“[10]). Tai ypač reikia pabrėžti dabar, kada menas yra atitrūkęs nuo tautos, kada meno reikalai yra kuriami muzejams ir galerijoms, bet ne gyvai tautos aplinkai. Šiandien tautą tyko pavojus prarasti tautišką savo nusiteikimą estetinėje srityje, nes įtakinga reklama įperša jai meno erzacų, tuo tarpu tikrieji meno kūriniai plačioms minioms yra nebeprieinami. Šiandien jau kalbama apie liaudies neskonį, tuo tarpu toji pati liaudis yra padėjusi tautiškos kūrybos pagrindus savo audiniais, raižiniais, dainomis ir šokiais. Šiuo tad atžvilgiu estetinis tautos lavinimas turi svarbų uždavinį: *suartinti tautą su josios menu.* „Ateinančių laikų uždavinys, sako Fr. Hoermannas, yra atstatyti organišką ryšį tarp tautos ir meno... Menas vėl turi žadinti tautos džiaugsmingumą ir pats būti jojo apraiška“[11]). Be bendrųjų uždavinių, kaip perteikti meniškas gėrybes ir apspręsti estetinį individo nusiteikimą tautiška lytimi, mūsų laikai iš estetinio tautos lavinimo reikalauja dar minėto specialaus uždavinio, nuo kurio įvykdymo priklauso ir bendrųjų uždavinių vykdymo sėkmingumas. Jei menas liks nutolęs nuo tautos, pagrindinis estetinio tautos lavinimo tikslas — estetinis tautiškumas — nebus pasiektas. Jaunoji karta vis labiau pradės nemėgti tautinio meno dalykų, ir apie tautišką josios apsprendimą estetinėje srityje nebus galima nė kalbėti. Tautiškas estetinio gyvenimo lytis galima pasisavinti tik esant organiškam ryšiui tarp žmogaus ir jojo tautos meno.

Menas, savo lytimis (išskyrus poeziją) būdamas visiems suprantamas, greičiausiai virsta kosmopolitiniu. *Žmonės* greitai linksta svetimos kūrybos vaisiais lygiai džiaugtis, kaip ir savais, ir net savųjų nepaisyti, ypač jei jie yra menkesni, Tai yra ryšku ypač mūsų laikais. *Mūsų amžiui stoksta tautinio meno branginimo.* Todėl estetiniam tautos lavinimui atsiranda antras specialus uždavinys: *įdiegti naujosioms kartoms patriotinį nusistatymą tautinio meno atžvilgiu.* Čia reikia pasakyti tas pat, kas buvo pasakyta apie gimtąją kalbą. *Tautinis menas, kaip ir gimtoji kalba, turi būti gerbiamas, mylimas ir globojamas.* Jaunąją kartą reikia taip nuteikti, kad ji džiaugsmingiau gėrėtųsi savais kūriniais, kad ji pamėgtų tautos sukurtas dainas, šokius ir žaidimus, kad ji rūpintųsi jų išlaikymu ir ištobulinimu. Toks patriotinis nusiteikimas yra būtinas, nes be jo estetinis lavinimas ne tik maža ką laimėtų, bet net būtų nevertingas tautiniam auklėjimui.

---

[10]) Le problème de l'éducation nationale, 13 p. Estavayer 1915.

[11]) Kunst u. Volk etc., 106 p.

Estetinis tautos lavinimas prasideda jau *šeimoje*. Čia, kaip ir kalbos mokyme, motina yra pirmoji lavintoja. Dainomis, pasakomis, žaidimais ji perteikia vaikui estetinį tautos savotiškumą, įveda jį į estetinį tautos gyvenimą ir žadina jame tautos meno meilę. Šiuo tad atžvilgiu šeimai yra būtina sudaryti savo namuose tokią estetinę aplinką, iš kurios kalbėtų tautos dvasia. *Namai, kurie nutautina estetinį savo gyvenimą, nusideda savo tautai ir savo kūdikiams, nes meniškus jų polinkius apsprendžia svetimomis lytimis* ir tuo būdu juos užstelbia. — *Mokykloje* literatūros, paišybos ir muzikos pamokos pirmoje eilėje yra pašauktos įvesti jaunąją kartą į tautos meno gyvenimą, užgrįsti atsivėrusį plyšį tarp tautos ir meno ir patriotiškai mokinius nuteikti estetinių tautos gėrybių atžvilgiu. — *Valstybė* rūpinasi viešu tautinio meno globojimu ir rėmimu. Fr. Hoermannas net teigia, jog tik tada menas priartės prie tautos, kai „estetinis tautos lavinimas bus pagrįstas ne privatiniu ir smulkiu, bet viešu ir plataus masto menu ir meno globojimu“[12]). Sutartinis visų tautinio auklėjimo veiksnių susirūpinimas gali išgelbėti tautą nuo nutautėjimo estetiniu atžvilgiu, o meną nuo pražūties, nes, atitrūkęs nuo tautos, jis tuo pačiu atitrūksta ir nuo savo gyvybės šaltinio. Estetinis tautos lavinimas todėl yra būtinas ne tik tautai, bet ir pačiam menui.

2. Estetinio tautos lavinimo priemonės

a. Šalies gamta

Gyvenamoji aplinka daro įtakos ne tik tautos kūnui, ne tik *per kūną* sielai, bet ir tautos dvasiai tiesioginiu būdu. Tautos kūrimosi metu, kada visas gyvenimas tebėra, tarsi, pusiau sapnas, žmogus pergyvena gamtą, kaip gyvą būtybę, kaip vienybę, ir save jaučia, kaip šitos vienybės palaikytoją. Pirmykštis žmogus gyvena gamtoje ir gamta gyvena jame. Jo „gamtos jausmas“ (Naturgefühl) yra daug sudėtingesnis ir turtingesnis, negu civilizuotų žmonių. Jo gamtos pergyvenime apsireiškia psichinė jo konstrukcija ir jo linkimai. Gamtos apipavidalinimas kuria tautai ūkį, pramonę ir techniką. Gamtos pergyvenimas kuria jai pažiūras ir nusiteikimus.

Gamtos pergyvenimas arba „gamtos jausmas“ didžiausia dalimi yra *estetinio* pobūdžio. Gamta žmogui pirmoje eilėje yra *graži*, o tik paskui naudinga. Jis visų pirma ja *grožisi*, o tik paskui ją apipavidalina ir naudoja. Pirmykščiame tautų gyvenimo tarpsnyje gamtos *gražumas* stovi aukščiau, negu josios *kilnumas* arba *naudin-*

---

[12]) Kunst u. Volk etc., 90 p.

gumas[13]). Gamta daug anksčiau, negu menas, apsprendžia estetinį tautos savotiškumą. Tiesa, kildinti tautos meną *tik* iš aplinkos, kaip bandė 19 šm. pozityvistinė estetika (Taine), yra klaida. Graikijos dangus ir šiandien yra toks pat, koks buvo didžiųjų tragedijų kūrimo metu. Bet šiandien Graikijoje nėra nei Sofoklio nei Euripido. Vis dėlto pozityvistų estetų pastangos mums atskleidė slaptingą ryšį tarp tautos meno ir šalies gamtos. O Walzelis pastebi, kad šiandien „akylam stebėtojui nė į galvą neateina neigti ryšį tarp aplinkos ir dvasinės struktūros bei meniško apipavidalinimo"[14]). Tauta, kuri gamtą laiko visuotinės gyvybės apraiška, kuri jaučiasi ir pati joje dalyvaujanti (Rytai), kuria kitokį meną, negu tauta, kuriai gamta yra tik svarstymo, tyrimo ir organizavimo objektas (Vakarai). Turkų dainose girdėti tingi gamtos tyla. Iš Čaikovskio kūrinių prabyla neaprėpiamų lygumų fantazija, o Beethoveno simfonijose kalba Vakarų konstruktyvizmas ir žmogaus grumtynės su pasauliu.

Nauji individai estetinio pažadinimo pirmoje eilėje patiria iš krašto gamtos. Pirm negu vaikas susiduria su meno kūriniais ir sugeba juos suprasti, jis esti apsprendžiamas gamtinio grožio, sukuriančio jo sieloje tam tikrą estetinį nusiteikimą, vienodą su nusiteikimu tų, kurie gyvena toje pačioje aplinkoje. *Gamta yra pirmutinė grožio mokytoja ir kartu pirmutinė estetinio tautos savotiškumo perteikėja.* Atskirame individe ji sukuria tai, ką buvo sukūrusi ilgoje jo pranokėjų eilėje. Per gamtą žmogus visų pirma suauga su estetiniu savos tautos nusiteikimu.

Dėl šios priežasties šalies gamta užima pirmą vietą estetinio tautos lavinimo priemonių eilėje. Sistėmingas josios naudojimas estetiniam tautiškumui auklėti yra būtinas. Iš meno kūrinių auklėtinis pasisavina estetinį tautos savotiškumą, kiek jis yra susikristalizavęs dailiosiomis lytimis. Iš gamtos jis įgyja šito savotiškumo pagrindą arba tąjį nepakartojamą grožio pergyvenimą, kuris yra būtinas kiekvienam tikrai tautiškam menui. Be *meniškų* priemonių estetinio tautiškumo auklėjimas būtų neatbaigtas. Be gamtos jam stoktų natūralaus pagrindo. *Jaunoji karta, nesusigyvenusi su savos šalies gamta, neįaugusi į intymius tautos santykius su gamtiniu pasauliu, negali tinkamai sutapti nė su tautos menu, nes jis lieka jai pusiau svetimas.* Dailiųjų lyčių pasisavinimas tuomet neranda sieloje

---

[13]) Pritaikydami S. Behno vertybių lentelę — šventumas, gražumas, kilnumas ir naudingumas (plg. jo *Philosophie der Werte)* — galime pastebėti, kad tautoms išsivystant, gamtos pergyvenime esama tam tikro nuosmukio. Nuo gamtos, kaip **šventybės** (plg. gamtines religijas), einama prie gamtos, kaip prie *naudingo dalyko.* Pirmykščio žmogaus nusiteikimas gamtos atžvilgiu buvo *religinis,* moderniško žmogaus jis yra jau *techninis.*

[14]) Gehalt u. Gestalt im Kunstwerk des Dichters, 7 p. Wildpark-Potsdam 1929.

naturalios atramos, ir estetinių galių apsprendimas tautiška lytimi tokiu atveju esti netobulas. Tik susigyvenimas su šalies gamta padeda tvirtus pamatus estetiniam tautos lavinimui.

Progų šiam susigyvenimui gali duoti geografijos arba gamtamokslio pamokos, ekskursijos, pasivaikščiojimai ir t.t. Puiki, tiesiog nepakeičiama, šiam reikalui priemonė yra *skautų stovyklos*. Jaunimas, gyvendamas keletą savaičių atviroje gamtoje, joje melsdamasis, žaisdamas ir ilsėdamasis, savaime patiria gamtinio grožio įtakos, kuri neišnyksta visą gyvenimą. Kas praėjusių laikų jaunimui buvo naktigonės ir medžioklės, tas dabarčiai yra skautų stovyklos. Ad. Mickevičiaus gyvenimas rodo, kiek gamtos pergyvenimas vaikystės metu turi reikšmės estetiniam žmogaus išsivystymui. Gražiausios jo baladės yra gimusios iš ežerų, miškų ir naktinių laužų atsiminimo.

b. Dirbtinė aplinka

Tauta, gamtą tvarkydama ir ją apipavidalindama — statydama namus, miestus ir kaimus, tiesdama kelius, augindama sodus — kuria kitokią aplinką, negu ta, kuri jai yra duota pačios prigimties. Šitoji *dirbtinė aplinka* estetiniam tautos lavinimui taip pat turi nemaža reikšmės, nes ji visados daugiau ar mažiau esti kuriama pagal estetinius principus. Fr. Hoermannas net mano, kad, „svarbiausia ir įspūdingiausia meno mokykla jaunimui ir suaugusiems yra ne paišymo klasės, ne estetikos ar meno istorijos paskaitos, bet kasdieninė mūsų aplinka“[15]). Ji mus apsupa nuo pat mažumės, ji mums daro įtakos savo lytimis, kuriomis apsireiškia estetinis tautos pobūdis. Iš namų stiliaus, iš miestelių ir kaimų santvarkos, iš kelių pravedimo kalba tautinis gražumo, simetrijos ir harmonijos suvokimas. Gimtasis miestas arba kaimas po gamtos yra pirmasis estetinio tautiškumo perteikėjas. Dirbtinė aplinka yra gamtinės aplinkos pratęsimas ir papildymas. Todėl ji pagilina ir patobulina tai, ką vaikui sukuria šalies gamta.

Dirbtinė aplinka gali auklėti estetinį tautiškumą tik tada, kai ji *tinkamai santykiuoja su gamtine aplinka, kai ji esti sukurta pagal tautiško stiliaus principus ir turi meniškos vertės*. Kur kultūriniai tautos darbai nėra gamtos pratęsimas, ten gamtos įtaka nesiderina su meno įtaka, ir estetinis naujų kartų auklėjimas darosi lyg dvilypis. Tai galima pastebėti ypač mūsų laikais, kai „dėžių stilius“ architektūroje pradėjo visiškai nepaisyti naturalaus fono. — Tokį pat dvilypumą žadina ir svetimas stilius. Gamtinė aplinka ir tautinis stilius visados yra išvidiniame santykyje. Kurdama stilių, tauta įveda į gamtą tautiškai apspręstą žmogiškąjį principą ir kartu jį patį

---

[15]) Kunst u. Volk etc., 120 p.

palenkia gamtos įtakai. *Tautos stilius yra žmogaus ir gamtos sąvaikos padaras.* Dėl to svetimo stiliaus aplinka neturi to naturalaus pagrindo, kuris esti tautiškame stiliuje. Estetinė josios įtaka eina kita kryptimi, negu gamtos veikimas, ir estetinio auklėjimo dvilypumas darosi neišvengiamas. — Meniška dirbtinės aplinkos vertė yra savaime suprantamas dalykas. Estetinį nusiteikimą galima auklėti tik tuo, kas yra gražu. „Juo aplinka yra harmoniškesnė, puikesnė ir meniškesnė, tuo josios įtaka didesnė ir tuo estetinis tautos lavinimas yra gilesnis"[16]). Senovė ir viduriniai amžiai šį dalyką buvo gerai supratę. Graikų ir romėnų miestai buvo tikros estetinio lavinimo mokyklos. Viduriniais amžiais gatvės, aikštės ir namai taip pat buvo sutvarkyti pagal vieną dvasią ir pagal vieną principą. Tik mūsasis amžius aplinkos kūrimą paliko kiekvieno individo skoniui, ir todėl mūsų miestai virto stilių chaosu, o mūsų kaimai — nevykusiu miestų pamėgdžiojimu. Šiandien, pasak Hoermanno, estetinio tautos lavinimo programą galima išreikšti dviem žodžiais: *„Daugiau grožio"*[17]). Aplinkos estetinimas ne tik lavina tautą menišku atžvilgiu, bet ir artina meną prie tautos. Menas tuomet išeina iš muzejų ir galerijų į gyvą gyvenimą ir tampa visos tautos, o ne tik išrinktųjų, turtu. *Aplinkos estetinimas yra grįžimas į tautos ir meno sąvaikos laikus.*

Svarbiausia pareiga čia tenka tautos *architektams.* „Architektas, sako G. Montenachas, yra auklėtojas par excellence... Jis apipavidalina ne tik akmenis; jis apipavidalina ir sielas"[18]). Dėl to įsigyventi į šalies gamtą, įsijausti į tautos stilių ir sugebėti meniškai kurti yra pagrindiniai reikalavimai visiems tiems, kurie yra pašaukti sudaryti tautai dirbtinę aplinką. Aplinkos santvarka ir dvasia gema iš architekto dvasios, o kūrybinė architekto dvasia turi gimti iš tautos dvasios.

c. Paišybos pamokos

Paišybos pamokų tikslas nėra menininkas, bet meniškai išlavintas žmogus. Jos rengia ne tapytojus profesionalus, bet moko jaunimą meno veikalus suprasti ir jais gėrėtis. *Šiuo tad atžvilgiu tautiškai estetiškas paišybos pamokų pobūdis joms yra būtinas.* Estetinis lavinimas paišybos pamokomis neišvengiamai eina per šalies gamtą ir per tautos tapytojų bei skulptorių kūrinius. Gamtos piešimas, lydimas tinkamų mokytojų paaiškinimų, yra gera priemonė įsijausti į savą aplinką ir suprasti josios grožį. Menininkų kūrinių kopijavimas duoda progos pasisavinti tautinį išraiškos ir apipavida-

---

[16]) Fr. Hoermann, op. cit. 121 p.
[17]) op. cit. 125 p.
[18]) Problème de l'éducation nationale, 14 p.

linimo būdą. Mokiniai čia užčiumpamai patiria, kaip menininko kūrinyje pasaulis atgyja ir esti savotiškai perkeičiamas.

Piešdamas žmogus turi *pajusti daiktą, suvokti jame idėją* ir *ją atgaminti rankos pagalba*. Pirmasis momentas reikalauja lavinti akį, antrasis — lavinti menišką suvokimą ir trečiasis — lavinti ranką. Antrasis momentas paišybos pamokas kaip tik ir paverčia estetinio tautos lavinimo priemone. Meniškas suvokimas yra lavinimas ne knygomis, bet kūriniais. Meną suprasti ir išmokti juo gėrėtis galima tik susiduriant su menu. Bet „meniškasis supratimas, kaip pastebi J. Volkeltas, atsiremia į aiškius daiktų vaidinius"[19]). Žmogaus psichikoje turi būti sudaryti naturalūs šitam suvokimui pagrindai. Kol žmogus galės suprasti *bet kokį* meno kūrinį, pirmoje eilėje jis turi išmokti suprasti tai, kas jam prieinamiausia ir lengviausia. Čia mes susiduriame su „tėviškės principu" (Heimatprinzip) estetiniame lavinime. *Estetinis lavinimas turi prasidėti tautiniu menu.* Tautinis menas yra lengviausiai suprantamas, nes turi turtingą atramą psichikoje. Šalies gamta ir dirbtinė aplinka sudaro žmoguje vaidinių, kurie naturaliai rišasi su nagrinėjamais kūriniais. Šiuo tad atžvilgiu paišybos pamokos yra pašauktos supažindinti mokinį su savos tautos architektūra, tapyba ir skulptūra, su jųjų išsivystymu ir su jųjų kūrėjais. Tik nagrinėdamas *tautinį* meną, mokinys gali pasisavinti estetinį tautos savotiškumą ir estetinius savo sugebėjimus apspręsti tautiška lytimi.

Reikia pastebėti, kad meniško suvokimo momentas mūsų laikų paišyboje yra nustumtas į antrąją vietą. Darbo mokykla paišybą padarė tik priemone lavinti akiai ir rankai, beveik visiškai užstelbdama estetinį ir tautinį josios pobūdį. Negalima neigti paišybos reikšmės pojučių ir judėsių lavinimui. Bet taip pat negalima išbraukti iš jos nė estetinio ir tautinio lavinimo. Tautiškas auklėjimas reikalauja, kad meniško suvokimo momentas paišyboje vėl užimtų pirmąją vietą, kad paišybos pamokos būtų ne tiek techniško, kiek tikrai meniško pobūdžio valandos.

d. Tautinė literatūra

Tautinė literatūra yra dvigubas tautos kūrinys: tauta sukuria *žodžius* ir tauta sujungia šituos žodžius tam tikra *idėja*. Kitose meno rūšyse tautiška yra tik forma. Medžiaginė josios atrama, kaip marmuras, dažai, garsai, nėra tautos padaras. Tuo tarpu literatūroje yra tautiška ir forma ir medžiaga (žodžiai). Todėl kūrybiniai tautos sugebėjimai daug *ryškiau* spindi literatūroje, negu kitose meno srityse. „Tautinių literatūrų istorija, sako H. Weinstockas, rodo, kad poezijoje glūdi giliausios tautiškumo šaknys ir stipriausia tautą

---

[19]) Kunst u. Volkserziehung, 52 p. München ²1911.

auklėjanti įtaka"[20]). Didžiųjų poetų veikaluose tauta suranda pati save ir kartu „yra jų pažadinama gyventi tikrąjį savo gyvenimą ir vykdyti visas savo galimybes"[21]). Dailiosios literatūros kūrėjai net nesąmoningai atlieka „švenčiausią savo pareigą", kaip ją vadina Fichtė, „sujungti savo tautą ir patarti jai svarbiose valandose"[22]).

Dėl šios priežasties tautinė literatūra (liaudies ir individualinė kūryba) yra sėkminga priemonė auklėti estetiniam tautiškumui. Pasisavindamas dailiuosius tautos kūrinius, tiesiog jais gyvendamas ir grožėdamasis, žmogus įauga į savos tautos jautimo ir pasisakymo būdą. Tauta čia prabyla į jį ne per akmenis ir marmurą, kaip architektūroje bei skulptūroje, ne per spalvas, kaip tapyboje, bet per *suprantamus žodžius*. Mokydamasis kalbos, žmogus mokosi tautiškai mąstyti, mokydamasis literatūros, jis mokosi tautiškai jausti ir pasisakyti.

Ypatingos reikšmės čia turi tautinės *pasakos* ir *legendos*, tautiniai *padavimai* ir *mitai*. Jie yra kilę pirmykščiame tautos tarpsnyje, pasakytume, josios vaikystėje, kada tauta ne tiek mąstė, kiek veizdėjo, kada daiktas, jausmas ir žodis buvo organiškai suaugę vienas su antru. J. Grimmas yra pastebėjęs, kad tautiniai padavimai „bando priartinti prie mūsų pirmykščius laikus, dvelkiančius gaivumu ir šviežumu"[23]). Pasakos ir padavimai perkelia vaiką į kitą pasaulį; mitinės ir legendarinės būtybės atgyja jo fantazijoje, ir jis gyvena tai, ką tauta yra gyvenusi prieš keliolika amžių. Tautinėje žodžio kūryboje yra įamžintas intuityvinis-estetinis tautos tarpsnis, atgyjąs vaikui jo išsivystymo metu pasakų ir legendų įtakoje. Vaikas tuo būdu savaimingai įsigyvena į tautos suvokimo būdą ir esti įvedamas į tautos nueitą kelią. „Auklėjamoji pasakų vertė, pastebi J. Prestelis, nėra ta, kad ją pamokos gale būtų galima suimti į tam tikrą formulę: ji glūdi pasąmonėje ir asociacijų keliu savaime iškyla"[24]).

Tautinės literatūros mokymas tik tada gali būti tikrai vaisingas tautiško auklėjimo atžvilgiu, kai ji yra dėstoma ryšium su visos tautos gyvenimu. Nei grynai filologinis ar estetinis, nei grynai psichologinis ar filosofinis metodas *tautinei* literatūrai netinka. Tautinė literatūra, *kaip tautinė*, yra išaugusi iš tautos ir gali būti suprantama tik ryšium su tauta. Jei apskritai reikia veikalą nagrinėti tokiu metodu, kokiu jis buvo parašytas, tai *tautinę literatūrą reikia nagrinėti etnologiniu* (volkskundliche) *metodu*, kurį formulavo Sau-

---

[20]) Volk u. Erziehung, 211 p. „Neue Jahrbücher . . ." etc.

[21]) H. Weinstock, op. cit. 214 p.

[22]) Reden an die deutsche Nation, 397 p.

[23]) cit. J. Prestel, Dichtung u. Lektüre, 250 p. Deutschsprachliche Jugendbildung etc.

[24]) op. cit. 243 p.

eris[25]) ir kurį praktikoj pritaikė J. Nadleris[26]). Šitas dalykas šiandien vis labiau imama suprasti. „Šiandien literatūros kritika (19 p.) labiau, negu kada nors, literatūrinę kūrybą nagrinėja, kaip tautos tapimo, josios mąstysenos ir josios ideologijos atvaizdą. Atskiri veikalai yra vertinami ne tik kaip menininko asmenybės išraiška, bet visų pirma, kaip išraiška amžiaus, klasės ir tautinės bendruomenės... Visur, kur tik atsiranda tautinis susipratimas, praeities ir dabarties poetai pirmoje eilėje yra tiriami išvidiniame sąryšyje su tauta"[27]). Tik šitoks metodas gali atskleisti literatūros tautiškumą ir parodyti, kad ji iš tikro yra tautos dvasios apraiška.

e. Tautinės dainos ir tautinė muzika

Vokalinė ir instrumentalinė tautos muzika, kaip pastebi Schopenhaueris, yra „pasaulio atgaminimas ir nesąmoninga filosofija"[28]). Muzikos esmėje glūdi žodžio esmė. Daina yra žodžio pratęsimas ir praplėtimas, o instrumentalinė muzika yra dainos perkėlimas į instrumentą. Žodžiai, *kaip turinys*, dainai yra atsitiktinis dalykas. Dainos esmė yra josios meliodija, kuri yra, tarsi, vienas ilgas garsinis žodis. Tai, ką tauta miniatiūroje išreiškia žodžio garsuose, ji pratęsia ir pagilina dainos meliodijoje. Todėl visa, kas yra žodyje, yra ir dainoje, tik žymiai tobuliau ir ryškiau. Daina, kaip ir žodis, darosi tautinio pasaulėvaizdžio išraiška. Dainoje glūdi įvystytos tautos pažiūros ir tautos filosofija. Štai kodėl aukščiau esame minėję, kad muzika stovi arčiausia metafizikos.

Šiuo atžvilgiu tautinės dainos ir tautinė muzika pagilina ir atbaigia tautinės literatūros įtaką. Tautinė literatūra, kaip prasmingų žodžių menas, kalba daugiau į žmogaus protą. Tautinė muzika, kaip grynų garsų menas, prabyla į pačias žmogaus prigimties gelmes. Tautinėje literatūroje apsireiškia daugiau intelektualinis tautos estetiškumas ir sąmoninga tautos kūryba. Tautinėje muzikoje išeina aikštėn iracionalinė tautinio estetiškumo pusė. Neveltui Nietzschė muziką skyrė prie dionyziškų menų, vadinasi, prie tokių, kurie svaigina ir, tarsi, nugirdo[29]). Muzikoje siaučia giliausia žmogaus prigimtis su savo chaosu, aistromis, nusiteikimais ir pasaulėžiūra[30]).

---

[25]) Literaturgeschichte u. Volkskunde, 1907.

[26]) Literaturgeschichte der deutschen Stämme u. Landschaften, ²1928. (Reikia pastebėti, kad J. Nadleris per maža nagrinėja tautinį kūrybos *kaip*, pasitenkindamas daugumoj tik realaus *kas* pažymėjimu).

[27]) Ch. Demmig, Literatur als Ausdruck nationalen Geistes, 19—20 p. „Der Gral", 28 Jahrgang.

[28]) plg. R. Eisler, Wörterbuch der phil. Begriffe, II, 191 p.

[29]) plg. Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik, 1872.

[30]) plg. E. Spranger, Beethoven u. die Musik als Weltanschauungsausdruck, 1909.

Muzika įkūnyja idėją tiesioginiu būdu, nereikalaudama vaizdų bei palyginimų pagalbos, kaip tapyba ar poezija. Todėl ir muzikos įtaka yra daug gilesnė ir labiau tiesioginė, negu kitų menų, nors daug sunkiau užčiumpama ir išreiškiama. Muzikoje tautos individualybė apsireiškia daug ryškiau, negu kitose kūrybos srityse. Iš tautinės muzikos kalba tautiškumas pačia savo esme. Todėl tautinė muzika estetiniame tautos lavinime negali būti nieku kitu pakeista. Įsigyvendamas į tautinę muziką, žmogus paliečia pačią savo tautos esmę ir patiria tiesioginės tautiškumo įtakos. Mokyti tautinės muzikos reiškia įvesti žmogų į pačias tautinės individualybės gelmes, kur žmogiškumas ir tautiškumas yra sukūrę vieną konkretinę ir organiškai vieningą tautos prigimtį; reiškia iracionalines jo galias apspręsti tautiška lytimi ir atbaigti tautinį pasaulėvaizdį, kurį pradėjo gimtoji kalba ir toliau išvystė tautinė literatūra. Tautinė muzika estetinį tautiškumą išplečia visoje žmogaus psichikoje, nes josios įtaka apgaubia visą jojo prigimtį. Graikai gerai suprato muzikos reikšmę ugdymui, žmogaus dvasios lavinimą pavadindami tiesiog *muzikiniu lavinimu.*

f. Tautiniai šokiai ir žaidimai

Choreografinis tautos menas yra tautos džiaugsmo išraiška. Pirmykščiai šokiai ar žaidimai visados būdavo jungiami su tokiais dalykais, kurie reiškė tautos pergalę kovoje su pasauliu. Būdavo šokama laimėjus mūšį, pasisekus medžioklei, pasibaigus piūčiai; graikai šokdavo dievų garbei, o Rytuose ir šiandien šokis tebėra būtinas švenčių ir iškilmių elementas. *Kūno judėsiuose taūtos įkūnyja savotišką džiūgavimo supratimą ir džiaugsmingų dalykų pergyvenimą.* Choreografiniame tautos mene glūdi emocionalinis tautiškumas ne tik kiek jis yra išvidinis dalykas, bet ir *kiek jis apsireiškia kūno gyvenimu.* Šokio menas medžiagine savo atrama turi kūno nusiteikimą savaimingai kūrybai. Todėl tautiniuose šokiuose apsireiškia ne tik tautiškas džiaugsmo pergyvenimas, bet ir savotiškas kūno nusiteikimas šitą pergyvenimą išreikšti ir apipavidalinti. „Tautiniai šokiai, sako E. Ritter-Cario, apreiškia *kūnines* ir dvasines tautos ypatybes“[31]). Jei kiti menai kalba daugiau apie tautos dvasią, tai šokis tūri savyje ir fizinį tautiškumą, kiek jis dalyvauja estetiniame gyvenime. *Todėl mokyti tautinių šokių ir žaidimų reiškia ne tik perteikti jaunajai kartai tautinį džiūgavimo būdą, bet kartu ir atpalaiduoti kūno nusiteikimą savaimingai kūrybai tautinėje srityje.* Šiuo atžvilgiu tautiniai šokiai ir žaidimai gali būti labai sėkminga priemonė estetiniam tautos lavinimui.

---

[31]) Sachwörterbuch der Deutschkunde, II, 1230, hrsg. v. W. Hofstaetter u. U. Peters, Leipzig u. Berlin 1930.

Tautos džiūgavimas, apsireiškiąs šokiais, yra bendruomeniško pobūdžio. Pirmykščiame tarpsnyje žmonės džiaugėsi ne kiekvienas sau, bet visi bendrai. Šitas kolektyvus džiūgavimas ir šokiams bei žaidimams įspaudė ryškų bendruomenišką bruožą, kuris yra visiškai svetimas moderninei choreografijai. *Modernieji šokiai yra suindividualinto gyvenimo simbolizavimas.* Jų išpildymas yra uždarytas dviejų žmonių judėsio sienose; jie yra atpalaiduoti nuo bet kurio ryšio su žaidžiančiu kolektyvu. Tuo tarpu tautiniai šokiai turi ryškų grupinį pobūdį. Juose yra išlikusi pirmykštės žmonių vienybės idėja, kada net toks subjektyvus dalykas, kaip džiaugsmas, išplisdavo bendruomenėje. Šiuo tad atžvilgiu tautinius šokius ir žaidimus reikia ypatingai vertinti, nes jie yra gera priemonė išsigelbėti iš choreografinio meno suatominimo. *Atgaivinti tautinius šokius reiškia atgaivinti bendruomenišką džiūgavimo pobūdį, pajausti savo ryšį su kitais džiaugsme ir kartu nuteikti žmones bendram gyvenimui ir bendrai kūrybai.*

V Religinio tautiškumo auklėjimas

1. Tauta, kaip religinis vienetas

a. Tautinė religija ir tautiška religija

Religijos ir tautybės santykiai šiandien darosi vis labiau įtempti. Iš vienos pusės dedama pastangų sukurti visai naują religiją, kuri būtų atremta į nacionalizmą[1]), iš kitos — vis aiškiau bandoma jau esamas religijas paversti priemone tautos reikalams. Sunku pramatyti, kaip pasibaigs šitoji įtampa. Bet tik viena aišku, kad religiją, o ypač Krikščionybę, laukia sunkūs laikai ir sunkūs bandymai. N. Berdjajevas skelbia naujuosius viduramžius, kada Dievas vėl grįžta į žmogų ir į gyvenimą. Bet čia pat jis pažymi, kad „šitas atgimimas, gal būt, apsireikš tik katakombose (81 p.) ir bus vykdomas gal tik mažo būrelio"[2]). Katakombos religijai šiandien gresia iš dviejų pusių: iš bolševizmo ir iš nacionalizmo. Rusijos įvykiai antireliginį bolševizmo veidą jau parodė. Vokietijos įvykiai antireliginį nacionalizmo veidą parodys netolimoje ateityje. Bolševizmas remiasi *medžiaga* (nauda), nacionalizmas — *gyvybe* (rasinis kilnumas — das Adelige). Bet ir vienoje ir kitoje srovėje *dvasia* ir *Dievas* yra nustumti į šalį. Ir bolševizmas ir nacionalizmas yra antireliginiai sąjūdžiai pačioje savo esmėje. Dėl to jų susikirtimas su religija yra neišvengiamas. Šiandien todėl ir yra svarbu pirmoje eilėje išsiaiškinti tautiškumo santykius su religija.

Religija gali būti *tautinė* ir religija gali būti *tautiška*. *Tautinė religija* yra tautos sukurta ir tautoje pasilikusi. Tauta yra josios autorė, palaikytoja ir globėja. Ji iš tautos kyla ir tautoje skleidžiasi. Tokias tautines religijas turėjo beveik visos nekultūringos tautos. „Prieškrikščioniškųjų religijų dievai, sako kard. M. Faulhaberis,

---

[1]) plg. E. Bergmann, Deutschland das Bildungsland der neuen Menschheit. Eine nationalsozialistische Kulturphilosophie, Breslau [2]1933.

[2]) Un noveau Moyen âge, 81—82 p. Paris 1927.

buvo taip surišti su atskiromis tautomis, jog su jomis laimėdavo arba žūdavo"[3]). Egiptiečiai, graikai, rymiečiai, galai, germanai turėjo savus dievus, savą kultą ir savą religinę organizaciją. Jų religijos buvo *tautinės*.

Tautiška religija yra tokia, kuri atitinka tautos esmę ir esti pergyvenama bei praktikuojama pagal tautinės individualybės nusiteikimus. Religijos tautiškumui nėra būtina, kad pati tauta būtų ją susikūrusi. Jojo esmę sudaro ne religijos atsiradimas ir klestėjimas tautoje, bet *tasai savotiškas žmogaus santykiavimas su Dievu*, kuris kiekvienai tautai yra kitoks ir kuris todėl negali būti pakartotas bei pamėgdžiotas. Kiekviena *tautinė* religija yra ir *tautiška*, nes tauta paprastai sukuria tokią santykiavimo su Dievu formą, kuri atitinka josios individualybę. Bet *tautiška* religija gali ir nebūti tautinė. Dar daugiau: *tikra ir tobula religija iš esmės negali būti tautinė*. Giliausios religijos šaknys glūdi ne tautiškume, bet žmogiškume. Ji atsiremia ne į žmogaus buvimo būdą, bet į patį *buvimą*, į pačią prigimtį. „Religija yra prigimties ir laisvės kūrinys"[4]). Prigimtyje glūdi kreatūros linkimas Dievop. Asmeninė laisvė šitą linkimą pripažįsta ir pradeda realius santykius su Dievu. Prigimtis pagrindžia religiją savyje (materialiter spectata), laisvė ją aktualizuoja ir padaro ją *mūsų* religija (quoad nos, formaliter spectata)[5]). Žmogaus atžvilgiu religija yra paremta dviem poliais: *žmogiškumu* ir *asmeniškumu*. Tikroji ir tobula religija yra visuotinė savo pagrindu ir turiniu, kaip yra visuotinė žmogiškoji prigimtis, ir individuali savo pripažinimu, kaip yra individuali žmogiškoji laisvė. Todėl „visuotinė religija niekados negali tapti tautine, nes tai reikštų suardyti josios esmę"[6]). Religijos sutautinimas yra keitimas josios pagrindo ir turinio. Kaip yra viena prigimtis ir viena kultūra, taip ir tikroji religija gali būti tik viena ir visuotinė, tarptautinė ir anttautinė. Iš kitos pusės, kaip viena ir ta pati prigimtis kiekvienoje tautoje įgyja *kitokios* išraiškos etninio tipo pavidalu, kaip viena ir ta pati kultūra kiekvienoje tautoje apsireiškia *savotiškai* tautiškos mąstysenos ir tautiško estetiškumo įvairumu, taip ir *ta pati religija kiekvienoje tautoje įgyja kitokios spalvos, kitokios šviesos, žodžiu, kiekviena tauta religijoje reiškiasi savotiškai*. Viena ir visuotinė religija, tautos pergyvenama ir praktikuojama, virsta *tautiška religija*. Čia mes kaip tik ir susiduriame su mūsų vadinamu *religiniu tautiškumu*.

---

[3]) „Schönere Zukunft", 1930 m. spalių 30 d.

[4]) Fr. Hettinger, Lehrbuch der Fundamentaltheologie, 73 p. Freiburg i. Breisgau 1911.

[5]) plg. Fr. Hettinger ibd.

[6]) St. Dunin-Borkowski S. J., Enquête sur le nationalisme, 144 p.

b. Religinio tautiškumo esmė

Kiekvienos religijos centras yra *Dievas*, ir kiekvienos religijos subjektas yra *žmogus*. „Religijos uždavinys, sako V. Solovjovas, yra atnaujinti mūsų gyvenimą, jį pašvęsti ir sujungti su dieviškuoju gyvenimu. Tai padaryti gali tik Dievas; bet tai įvykti gali tik mums prisidedant. Religija yra *dievažmogiškas kūrinys*, kūrinys, kuriame ir mes turime turėti savo dalį"[7]). Religijoje žmogus yra tarpininkas tarp tikrovės, kuri yra aukščiau už jį, ir tikrovės, kuri yra žemiau už jį, tarp prigimties ir antgamtės. „Religiniame akte žmogus aukoja Dievui save ir savyje visą kosmą"[8]). Šitame akte žmogus dalyvauja *visas*. Religija nėra vienos kurios žmogiškosios galios dalykas. „Religija nėra suvokiama, norima arba jaučiama, bet gyvenama"[9]). Religija apsupa visą žmogų ir persunkia visą jo prigimtį; žmogus santykiuoju su Dievu visa savo būtybe ir visu savo gyvenimu. Net ir kūnas dalyvauja religiniame veiksme ir esti palenktas jojo įtakai. „Religinis aktas, sako M. Scheleris, savo esmėje yra dvasinis aktas, bet vieningame savo įvykime jis yra *psichofizinės*, ne vienos tik psichinės prigimties"[10]).

Pilnutiniame žmogiškosios prigimties dalyvavime santykiuose su Dievu kaip tik ir glūdi religinio tautiškumo pagrindas. Religija keroja žmogiškume. Bet žmogiškumas, kaip toks, esame minėję, tikrovėje neapsireiškia. Jis yra ir veikia tik apspręstas tautiškumo. Konkretus žmogus visuomet esti tautiškas. Tuo tarpu religijos subjektas gali būti tik konkretus žmogus. Todėl ir su Dievu jis santykiuoja ne tik kaip žmogus apskritai, ne tik kaip individas, ne tik kaip vyras ar moteris, bet ir *kaip tautietis*, kaip tos ar kitos šalies, tautos ar amžiaus reiškėjas. Religija savo pagrinduose ir esmėje yra viena ir ta pati. Bet konkretinėje savo apraiškoje ji eina *per žmogų* ir todėl įgyja *jojo* bruožų. Kiekvieno žmogaus santykiai su Dievu yra kitoki, nes kiekvienas žmogus Dievą pergyvena savotiškai. Čia mes turime *religinį individualumą*. Moteris santykiuoja su Dievu kitaip, negu vyras. Vyras Dievo daugiau ieško, moteris daugiau Dievuje ilsisi. Čia mes susiduriame su *lyties įtaka religijai*. Pietų tautos Dievą garbina puošniomis apeigomis; religinis jų pergyvenimas yra bendruomeniškesnis; jos mėgsta šventųjų tarpininkavimą[11]). Tuo tarpu šiaurės tautos meldžiasi kuklioje tyloje, be triukšmo; jos Dievą pergyvena individualiau ir santykiuoja su

---

[7]) Geistige Grundlagen des Lebens, 3 p. Stuttgart 1922.

[8]) J. Hommes, Lebens- u. Bildungsphilosophie als völkische u. katholische Aufgabe, 161 p.

[9]) A. Rademacher, Die Kirche als Gemeinschaft u. Gesellschaft, 36 p.

[10]) Vom Ewigen im Menschen, 555 p. Leipzig 1921.

[11]) plg. E. Raitz v. Freutz S. J., Objektive u. subjektive Frömmigkeit, „Stimmen der Zeit", 126 B. 6 sąs. 1934.

Juo labiau tiesioginiu būdu. Šiuo atveju mes turime *religinį tautiškumą*. Tautiški žmogaus bruožai, tautinė jo individualybė religijoje taip pat turi savo dalį, kaip ir moksliški, meniški ir visuomeniški palinkimai. Jau tik dėl to, kad žmogus Dievą *visados* garbina gimtąja kalba, kad jis apie Jį mąsto savo tautos sąvokomis ir vaizdais, kad į liturgines apeigas jis įpina savos tautos kūrybos, kad bažnytinei organizacijai jis įspaudžia visuomeninių savo tautos bruožų, — jau tik dėl to jis negali būti kosmopolitas santykiuose su Dievu. Dievo suvokimo būdas labai daug priklauso nuo pasaulio suvokimo būdo. Tuo tarpu šiam tauta turi labai didelės įtakos. Žmogus garbina Dievą tam tikrais veiksmais, kurie savo esme priklauso estetinei gyvenimo sričiai. Estetinė religijos sritis (kultas) turi savo atrama estetinę kultūros sritį (menas), kuri visados esti apspręsta tautinių pradų. Per estetinį žmogaus tautiškumą ir Dievo garbinimas įgyja tautiškų bruožų. „Kaip nėra žmogaus, kaip tokio, bet tik vokiški, prancūziški, itališki žmonės, taip lygiai nėra nė krikščionies, kaip tokio, bet tik vokiški, prancūziški, itališki krikščionys. Tautiškumas yra spalva ir žmogiškumo ir kartu krikščioniškumo"[12]). *Religinis tautiškumas todėl yra ne kas kita, kaip iš tautinės individualybės kilęs Dievo pergyvenimo ir garbinimo būdas.*

Savo esmėje šitas religinis tautiškumas, kaip ir tautiškumas apskritai, yra *grynai formalinis dalykas*. Jis neturi ir negali turėti specialaus religinio turinio. Religija gali būti tautiška, bet ne tautinė. Nei dogmos, nei religinė bendruomenė, nei kultas savo esmėje negali būti *tautiniai*. Bet gali būti ir iš tikro yra *tautiškas* dogmų suvokimas, *tautiškas* ryšių su tikinčiaisiais pergyvenimas ir *tautiškas* kulto išreiškimas liturgija[13]). Jei lietuviai ypatingai garbina Dievo Motiną Mariją, o mažiau šventuosius, tai nereiškia, kad jie neigia šventųjų garbinimo dogmą, bet tik reiškia, kad mariologinių dogmų turinys yra artimesnis lietuvio širdžiai. Jei Šv. Dvasia šiandien liturgijoje turi tik vieną šventę (Sekmines), o Dieviškasis Logos — daugybę, tai nereiškia, kad praktikoje yra neigiama trečiojo Šv. Trejybės asmens lygumas, bet tai tik reiškia, kad christologinės dogmos labiau yra žmonių pergyvenamos. Kiekviena tauta turi savo mėgiamus šventuosius, savo mėgiamas šventes, apeigas ir tuo dar neneigia kitų. „Dangiškoji valstybė (coelestis civitas), keliaudama žemėje, iš visų giminių pašaukia žmones ir iš visų kalbų sudaro keliaujančią draugiją (peregrinam societatem). To, kas papročiuose, įstatymuose ir institucijose yra skirtinga, ji negriauna, bet palaiko ir saugo. Įvairių tautų įvairūs dalykai, tarnaują siekti žemės taikai, yra lei-

---

[12]) A. Wurm, „Seele". Monatschrift, 1933 m. gegužės mėn.

[13]) *Kultas*, mūsų supratimu, yra *pats Dievo garbinimas, liturgija* — šito garbinimo *būdas*. Todėl negali būti toje pačioje religijoje skirtingų kultų, bet gali būti skirtingų liturgijų, pav., Kat. Bažnyčioje Rytų ir Vakarų liturgijos.

džiami, jei tik jie nekliudo religijos, kuria garbinamas aukščiausias ir tikrasis Dievas"[14]). Todėl ir Krikščionybė, kaip buvo minėta, kalbant apie Bažnyčios įtaką tautiniam auklėjimui, tautinių skirtybių ne tik neneigia, bet jas įima į save ir įprasmina. Tautiškoms religijos lytims „ji duoda kitokią kryptį ir tai, kas buvo kilę iš stabmeldiško rito ir pirmykščio religinio supratimo, ji perkeičia pagal savo dvasią ir pagal gilų tautiško religingumo supratimą"[15]).

c. Tautinės individualybės prasmė religijoje

Vieningas tautos nusiteikimas savotiškai santykiuoti su Dievu padaro tautą *religiniu vienetu*. Tauta palaiko savo vienybę ne tik prigimtyje, ne tik kultūroje, bet ir *religijoje*. Religiniame gyvenime ji dalyvauja ne kaip palaidų individų suma, ne per atskirus individus, bet kaip vienetas, kaip individualybė. „Kai tautinė sąmonė tebėra silpnai išsivysčiusi, religinės tiesos kalba į atskirus žmones. Bet kai tautinė sąmonė pradeda atbusti, šitos tiesos gali prabilti ir į visą tautą. Tuomet religija darosi išganytoja ne tik atskiro žmogaus sielos, bet ir tautos sielos. Tuomet ji keičia ir apšviečia ne tik asmens charakterį, bet ir tautos individualybę[16]). Tautų šaknys keroja ne tik prigimtyje ar kultūroje, jos eina net ligi antgamtinės srities ir ten suranda tikrąją savo prasmę ir atbaigimą.

Žmonija, kaip mistinis Kristaus Kūnas, nėra vienalytė masė, bet organiškas vienis, atsiremiąs į pozityvias žmogaus prigimties skirtybes. Kas tiki į Šventųjų Bendravimą, tas negali šitos tobulos bendruomenės suprasti nei grynai individualistine nei grynai kosmopolitine prasme. Šv. Bendravimas yra organizmo pobūdžio, kur vienybę sudaro skirtybių daugybė, ir kur šitos skirtybės esti atbaigiamos, ištobulinamos ir suderinamos ligi aukščiausio sutartinės laipsnio. Šv. Bendruomenėje žmogus nėra nei nuindividualinamas, nei nulytinamas nei galop nutautinamas. Dantės intuicija buvo visai teisinga, kai jis vienus dangaus ratus skyrė filosofams, kitus teologams. Tuo jis pabrėžė *individualinį* žmogaus pobūdį Šv. Bendravime. Katalikiškoji liturgija kitaip garbina šventąsias moteris ir kitaip šventuosius vyrus. Tuo ji pripažįsta *lytines skirtybes* antgamtinėje bendruomenėje. Galima eiti toliau ir visai teisingai teigti, kad *tautinė individualybė* taip pat turi savo dalį mistiniame Kristaus Kūne. Iš tikro, jei žmogiškumas apsireiškia trimis pagrindinėmis ir *būtinomis* būsenomis — individualumu, lytiškumu ir tautiškumu, jei iš kitos pusės Šv. Bendravimas nėra bendrinių tipų, bet *realių žmonių* bendruomenė, jei toliau antgamtinis perkeitimas nėra pri-

---

[14]) S. Augustinus, De civitate, 19, 12. Migne, P. L. 41, 646.
[15]) A. Bach, Deutschsprachliche Jugendbildung etc. 405 p.
[16]) Vl. Solovjov, Nationale u. politische Betrachtungen, 38 p.

gimties skirtybių naikinimas, bet tik jų pakilninimas ir ištobulinimas, tai visai aišku, kad tos trys žmogaus būsenos turi turėti realų pagrindą ir antgamtinėje tikrovėje. „Jei Krikščionybė nereikalauja nuasmeninimo, ji negali reikalauti nei nutautinimo“[17]). Krikščionybė gina kiekvieną individualybę, taigi ir tautinę ir neleidžia josios paskandinti masėje, vistiek ar šitoji masė būtų paprasta visuomenė, ar visa žmonija. Dar daugiau, „krikščioniškasis universalizmas yra stipriausias tautinių skirtybių laidas“[18]).

Krikščioniškai žiūrėdami į tautas, „turime tautiškumą laikyti tam tikra dieviškąja jėga, kuri yra būtina įvykti Dievo Karalystei ir įsigalėti Dievo valiai žemėje“[19]). Kiekviena tauta turi ne tik prigimtą skirtingumą, ne tik kultūrinį pašaukimą, bet ir religinį uždavinį. Tautų išsiskyrimas iš vienalytės žmonijos religiniu atžvilgiu yra tiek pat prasmingas ir reikšmingas, kiek ir kultūriniu. „Įvairios tautos darosi įvairūs organai visuotiniame žmonijos kūne“[20]), kurie prigimto linkimo ir kultūrinio išsivystymo yra pašaukti atlikti tam tikrą darbą ir religinėje gyvenimo srityje. Atidžiai skaitant Apokalipsę negalima nepastebėti, kad grumtynės tarp slibino ir Avinėlio vyksta ištisų žmonijos grupių pagalba[21]). Žmonija išsiskirsto tam, kad ne tik individai, bet ir tautos apsispręstų: imti *žvėries* žymę ir jo skaitlinę ar būti paženklintos *Avinėlio* ženklu[22]).

2. Tautiškumo atbaigimas religiniu auklėjimu

a. Tautinis principas religiniame auklėjime

Tautiškas žmogaus santykiavimas su Dievu gali būti išvystytas tik perteikiant religines tautos sukurtas gėrybes. *Religinėse tautos gėrybėse* (kaip ir kalboje ar mene) *glūdi realizuotas religinis tautiškumas, kuris, pasisavintas, kaip lytis, ir apsprendžia prigimtą žmogaus linkimą Dievop.* Todėl mūsų laikais vis labiau reikalaujama, kad religinis auklėjimas rengtų žmogų ne tik apskritai religijai, bet ir religiniam *tautos* gyvenimui. Religijos mokymas, pasak J. Bröggerio, turįs ne tik žiūrėti jaunimo psichologijos ir gyvenimo reikalų, bet ir „įterpti jaunimą į religinį tėviškės pasaulį ir įtikinan-

---

[17]) Vl. Solovjov, op. cit. 42 p.

[18]) J. Mausbach, Aus katholischer Ideenwelt, 402 p., Münster i. W. 1921.

[19]) Vl. Solovjov, op. cit. 32 p.

[20]) Vl. Solovjov, op. cit. 17 p.

[21]) plg. Apr. 13 sk.

[22]) plg. Apr. 13, 16—17.

čiai įvesti jį į religinę tėviškės bendruomenę"[23]). Savo nusistatymą minėtas autorius grindžia kitame straipsnyje[24]). Iš religinių tautos gėrybių, sako jis, „prabyla praėjusieji laikai; jose gyvena tėvų tradicijos; jos paneria žmogų į tą gilią religingumo srovę, kuri teka tautoje. Šitų gėrybių ugdymas žadina viltį, kad vaikystės dienų meilė tėviškės religijai pasiliks visados, kaip pasilieka meilė ir ištikimumas pačiai tėviškei"[25]). Religija, susijusi su tėviške, darosi, tarsi, josios dalis ir psichologiškai tampa nuo josios neatskiriama. Religija iš tėviškės laimi tvirtą atramą žmogaus psichikoj; tėviškė iš religijos gauna pietistinio pobūdžio. Tėviškė stiprina religiją, o religija pašvenčia tėviškę.

Šiuo tad atžvilgiu religinio tautiškumo auklėjimas turi du pagrindiniu uždaviniu: *perteikti tautos sukurtas religines gėrybes naujajai kartai ir jas palaikyti tautoje.* Perteikimas religinį tautiškumą sukuria, palaikymas jį ugdo ir gaivina. Jei tauta netenka religinių savo tradicijų ir pasiima svetimas, ji nutautėja religiniu atžvilgiu ir padaro nemažą skriaudą tautinei savo individualybei. Todėl J. Bröggeris teisingai įspėja, kad „dvasininkas turi įsigyventi į religinį tautos savotiškumą, kiek jis yra pateisinamas, bet nesistengti šiurkščia ranka rauti senus, mėgiamus religinius papročius ir jų vietoj sodinti „importuotus"[26]). Tiesa, tautos religinės tradicijos gali išsigimti ir nebesiderinti su religijos prasme. Tuomet jas reikia taisyti, atstatant sveiką pirmykštį jų pobūdį. Bet negalima jų gniaužti tik dėl to, kad jos yra tautinės. Omnis spiritus laudet Dominum.

b. Priemonės religiniam tautiškumui auklėti

Pirmasis dalykas, kuris turi daugiausia ryšių su religiniu tautos nusiteikimu ir su kuriuo vaikas visų pirma susiduria, yra *gimtosios apylinkės bažnyčia.* „Dievo namai, pasak J. Bröggerio, yra religinio tėviškės gyvenimo centras ir šaltinis"[27]). Visa, ką tik tauta sukuria savotiška religinėje srityje, ji stengiasi pritaikyti bažnyčiai. Josios stilius, altorių pavidalas, statulos, paveikslai, klausyklos, vėliavos, liturginiai drabužiai, — visa turi savyje tautinių bruožų ir tautos religinės dvasios. Taūtos šių dalykų niekados nepasisavina jų neperkūrusios. Lietuviai nepasistatė beveik nė vienos gotinės bažnyčios. O tas, kurios buvo svetimųjų pastatytos, lietuviški naujintojai

---

[23]) Der Religionsunterricht i. der Vorbildungsschule, 280 p. „Theologie u. Glaube", 1924.

[24]) Religionsunterricht u. Heimatkunde, „Theologie u. Glaube", 1924.

[25]) op. cit. 193 p.

[26]) op. cit. ibd.

[27]) op. cit. 187 p.

netrukus subarokino[28]). Matyt, gotikos stilius buvo svetimas lietuvių dvasiai. Bažnyčios visados — anksčiau ar vėliau — esti sutautinamos.

Apylinkės bažnyčia pirmoji pažadina vaiko sieloje tautišką santykiavimą su Dievu. Paties statinio ir joje vykstančių iškilmių (procesijų, giesmių, muzikos) tautiškumas paliečia vaiko sielą ir ją pamažu jungia su religiniu tautos nusiteikimu. Šitoji įtaka didėja, kai bažnyčios tautiškumas vaikui esti išaiškinamas, kai jis sužino, kokią praeitį slepia šitas Dievo namas. Todėl „religinės mintys, kurias tauta įkūnijo bažnyčios mene, turi būti panaudotos auklėjime... Vaikai turi gerai pažinti tą vietą, į kurią juos veda grieztas Bažnyčios įsakymas. Reiktų dažniau padaryti pamokas bažnyčioje ir atskleisti mokiniams šitą pasaulį"[29]). Tuo būdu bažnyčia *tuo, kuo ji yra tautiška*, patarnautų, kaip gera priemonė, religinio tautiškumo auklėjimui, ir savaiminga josios įtaka, radusi gerai priruoštą dirvą, būtų daug vaisingesnė.

Nemenkesnė priemonė yra ir *kelionės į šventąsias tautos vietas*. Kiekviena tauta turi tokių vietų, kurios tampa tautinio religingumo centrais ir kuriose Dievo malonės teikimas dažnai esti nemenkesnis už religinį tautos entuziazmą. Šitokiose vietose (pv. mūsų Šiluva ir Vilnius, prancūzų Liurdas, lenkų Čenstakava) tautiškas Dievo pergyvenimas apsireiškia aukščiausiame laipsnyje. Tauta čia lyg ir atidaro savo vidų. Didžiųjų iškilmių metu, kai tūkstančiai žmonių gyvena viena mintimi ir vienu jausmu, atsiskleidžia tautos siela, ir dalyvaujantieji pasijaučia santykiuoją su Dievu ne individualiai, bet visi draugė, visi susirinkiusieji ir likusieji namuose — visas kraštas. Toks religinio ryšio su kitais pajautimas yra labai svarbus, nes jis apreiškia bendruomenišką religinio tautiškumo (ir apskritai religingumo) pobūdį. Žmogus čia patiria, kiek jis yra suaugęs su sava tauta, — net santykiuodamas su Dievu.

Daug reikšmės turi ir *tautinių šventųjų garbinimas*. Šventieji nėra kažkoki bendriniai tipai, bet savos tautos ir savos šalies sūnūs. Tautinių bruožų galima rasti visų šventųjų gyvenime[30]). Šv. Pranciškus Asyžietis yra tikras italas, ir šv. Ignacas Loyola yra tikras ispanas. Iš tautos kilę šventieji yra jai daug labiau artimi ir daug labiau suprantami, negu svetimieji. Pietų šventųjų gyvenimas šiaurės žmonėms atrodo keistas ir net nenormalus. Tuo tarpu tų šalių gyventojams jis yra visai suprantamas. Tautiniai šventieji taip pat geriau, negu kiti, parodo tautai, kuriuo *būdu* ji gali siekti šven-

---

[28]) plg. K. Jasėnas, Dailioji Lietuvos architektūra viduramžiais, „Židinys", 10 nr. 1933 m. — Mūsų meno istorikams būtų įdomi tėma panagrinėti, dėlko, būtent, lietuviai nemėgo *gotikos* ir dėl ko jie bažnyčias *barokino*. Ar tik nėra čia ryšio su mūsų tautos individualybe?

[29]) J. Brögger, op. cit. 187 p.

[30]) plg. A. Rademacher, Vidinis šventųjų gyvenimas, Kaunas 1924.

tumo, neprarasdama savo prigimties ypatybių. Todėl jaunosios kartos skatinimas garbinti *savus* šventuosius gali būti geras kelias ne tik į religinį tautiškumą, bet ir į šventumą.

Visus šituos dalykus išaiškinti yra pašauktos *tikybos pamokos*. „Tėviškės principas" jas nemažiau apsprendžia, negu kurias kitas. Tai aiškiai yra formulavęs šv. Sosto konkordatas su Vokietijos Reichu 1933 m. „Religijos pamokose, sako 21 str., bus ypatingai pabrėžiamas patriotinės, valstybinės ir socialinės sąmonės auklėjimas pagal katalikų tikėjimo ir dorovės principus, kaip tai yra daroma visame lavinime". Jaunimo rengimas religijos gyvenimui negali apsieiti be ryšių su tauta. „Religijos pamokos, sako A. Bachas, kurios nenorėtų turėti ryšių su tėviške, netektų savo srityje geriausios priemonės palaikyti savo įtakai"[31]), nes, kaip matėme, tėviškė ir religija paremia viena kitą.

Religiniam tautiškumui auklėti yra reikšmingos *visos* tikybos pamokos. *Dogmatika* parodo mokiniams, dėl ko kai kurios dogmos tautai yra artimesnės, negu kitos; *etika* supažindina juos su religiniais tautos papročiais, išaiškina jų kilmę ir vertę; *liturgika* atskleidžia tautos mėgiamų ir sukurtų apeigų prasmę; *Bažnyčios istorija* pavaizduoja Bažnyčios skleidimąsi tautoje. Tikybos mokytojas visados gali rasti progų atkreipti mokinių dėmesį ir į vieną ar į antrą religinį tautos dalyką.

Kitos priemonės, kaip šventės, religinės giesmės, religinis menas, vienuolynai, koplyčios, kapai, kryžiai taip pat gali būti panaudotos religinio tautiškumo auklėjimui. Jų parinkimas pareina nuo pėdagogo nusistatymo. Viena tik aišku, kad religinis auklėjimas turi būti jungiamas su tauta, nes „tauta, kuri myli savo tėvynę, yra palankesnė ir religiniam gyvenimui, negu gyventojai be tradicijų. Kas praranda tėvynę (275), to ir religinis gyvenimas yra tykomas pavojaus"[32]). Tauta ir religija yra suaugusios iš vidaus. Todėl jų perskyrimas nėra be skriaudos tiek tautiniam, tiek religiniam auklėjimui.

c. Tautiškumo atbaigimas religijoje

Religinis tautiškumas nėra viena tautiškumo sritis šalia kitų sričių, bet aukščiausias tautiškumo laipsnis, suimąs savin visus žemesniuosius laipsnius. Žmogus su Dievu santykiuoja, kaip buvo minėta, ne viena kuria galia, bet visa savo prigimtimi: savo kūnu ir savo siela. Todėl religiniame tautiškume telpa ir fizinis ir kartu psichinis tautiškumas. Daiktų lyčių ir gyvenimo laipsnių santykiai yra apspręsti dėsnio, kurį mes vadiname *įėmimo dėsniu* (lex intus-

---

[31]) Volkskunde und Schule, Deutschprachliche Jugendbildung etc. 405 p.

[32]) J. Brögger, op. cit. 275—276 p.

susceptionis). *Kiekviena aukštesnė lytis įima savin žemesnę, ir kiekvienas aukštesnis gyvenimo laipsnis tūri savyje žemesnį.* Sensityvinėje gyvulio lytyje esama vegetatyvinių galių, o dvasinė žmogaus siela yra ir vegetatyvinio ir sensityvinio žmogaus gyvenimo principas. Kultūroje telpa prigimtis, o religija tūri savyje ir prigimtį ir kultūrą. Kiekviena aukštesnė lytis ir kiekvienas aukštesnis gyvenimo laipsnis patobulina ir įprasmina žemesnį, o aukščiausia lytis ir aukščiausias laipsnis atbaigia visus kitus. Dvasinė žmogaus siela yra augmens ir gyvulio sielos atbaigimas. — Religija yra atbaigimas prigimties ir kultūros. „Religija, sako G. Grunvaldas, suima savin ir tobuliausiai išskleidžia visa tai, kas mokslo, doros ir meno viršūnėse yra vos užbrėžta"[33]). Daiktų atbaigimas vyksta jų sudvasinimu, gyvenimo atbaigimas savo tikslą pasiekia religijoje. Todėl *religinis tautiškumas taip pat yra tautiškumo viršūnė, kurioje išsiskleidžia ir įvyksta tai, ko siekia rasė ir istorinis likimas.* Kaip etninis tautos tipas savo tikslą pasiekia tik tarnaudamas *dvasiai,* taip *visa* tautinė individualybė esti įprasminama ir atbaigiama tik santykiuose su *Absoliutu.*

Šiuo tad atžvilgiu religinio tautiškumo auklėjimas yra atbaigiamasis tarpsnis visame tautiškame auklėjime. Tautiškumo auklėjimas eina per visus gyvenimo laipsnius ir esti vykdomas visomis gyvenimo priemonėmis. Etninio tipo išlaikymu ir gerinimu yra auklėjamas *fizinis* tautiškumas; tautiškos mąstysenos ir estetinio savotiškumo išvystymu yra auklėjamas *psichinis* tautiškumas; galop religinėmis priemonėmis yra tobulinamas *religinis* tautiškumas. Kaip religijos veikimas atbaigia visą gyvenimą, taip religinis tautiškumo auklėjimas atbaigia visą tautišką auklėjimą. Tikybos pamokomis jis įveda į religinę sritį tautišką mąstyseną; liturgine praktika jis palenkia antgamtinėms misterijoms estetinį tautos savotiškumą. Tautinis pasaulėvaizdis Absoliuto suvokimu įgyja prasmės, o estetinis nusiteikimas religiniame kulte įvykdo savo viltis. Per vaidinius, kurie žmogui ateina iš gyvenamosios aplinkos, per mintis, įgyjamas iš gimtosios kalbos, žmogus kopia ligi Absoliuto pažinimo, kurio suvokimas grįžtamuoju būdu apšviečia ir mintis ir vaidinius. *Tautiška mąstysena padeda žmogui pažinti Dievą, o Dievo pažinimas atbaigia tautišką mąstyseną.* Iš kitos pusės, kūnas rasės įtakoje jau iš prigimties yra savotiškai nusiteikęs realizuoti medžiaginės tikrovės idealą. Estetinis sielos linkimas šitą nusiteikimą pratęsia ir kuria nuostabių dalykų meno pavidalu. Bet tik kulte įvyksta tikrasis pasaulio keitimas, tik kulte ir savaiminga kūno kūryba ir estetinis sielos nusiteikimas esti įvykdomas. Be religinės pasaulėžiūros

---

[33]) Pädagogische Antinomien u. Erziehungsziele, 200 p. Philosophia u. Pädagogia Perennis, Festgabe für O. Willmann, hrsg. v. W. Pohl, Freiburg i. Brsg. 1919.

tautiška mąstysena liktų tuščia, be religinio kulto estetinis tautos nusiteikimas būtų neprasmingas. Žodį absoliutiniu turiniu pripildo tik *Logos*, ir kūrybinį užsidegimą įprasmina tik *Pneuma*. Religinis tautiškumo auklėjimas įjungia tautiškumą į religinę sritį, priartina jį Absoliuto veikimui ir tuo būdu jį atbaigia. Kai tautiškumas virsta tąja Vl. Solovjovo vadinama dieviškąja jėga plėsti Dangaus Karalystei, kai tautiška žmogaus būsena ir veiksena susiliečia su Absoliutu, tuomet baigiasi tautiškas *auklėjimas* ir prasideda *keičiamasis antgamtinės malonės veikimas*.

TREČIA DALIS

PATRIOTINIS AUKLĖJIMAS

I Patriotizmo pagrindai

1. Patriotizmo pradai

a. Patriotinis jausmas

Gimtojo krašto meilė bei jo pasiilgimas, tasai savamingas žmogaus linkimas į savuosius yra toks pat senas, kaip ir žmonija. „Patriotinis jausmas gali būti paslėptas ar aiškus, stiprus ar silpnas, bet jis buvo visados, kiek tik mes įstengiame siekti į istorijos gilumą"[1]). Tie trys veiksniai, kuriuos iškėlėme, kalbėdami apie tėviškę ir tėvynę, jau patį pirmąjį žmogų sujungė su aplinka, kurioje jis gyveno, ir su žmonėmis, kurie joje veikė. Tie patys veiksniai palenkia savo įtakai visus amžius ir visas kultūras. Jie sukuria tėviškę bei tėvynę, jie sukuria ir gimtojo krašto meilę.

Pirmasis iš jų, kaip matėme, yra *žemė*. Žemė yra tėviškės bei tėvynės atrama, ir toji pati žemė yra materialinis patriotizmo pagrindas. „Teritorija, sako M. de Munnynckas, turi ypatingą vaidmenį patriotizmo materializacijoje. Ji tampa patriotinės mūsų sielos kūnu; ji simbolizuoja mūsų vaizduotės akims visą praeities garbę, visas dabarties pastangas ir visas ateities viltis"[2]). Ontologinis žmogaus ryšys su šalies gamta, savaimingas žmogaus dalyvavimas josios gyvenime ir likime sudaro pamatą tam linkimui ir ilgesiui, kurį pajaučiame, iškeliavę iš gimtojo krašto.

Nostalgija yra jausminė patriotizmo apraiška. Žmogus, gyvendamas savame krašte, yra nuolatos ir savaime su juo sutapęs. Jo *meilė* savai žemei ir šitos meilės *objektas* sudaro jo psichikoje organišką vienybę. Jis nejaučia jokio tarp jų skilimo, nejaučia todėl nė gaivalingos meilės. Nuolatinis pasitūrėjimas meilės objektu, tarsi, malšina ir pačią meilę. Bet pakanka bent trumpam palikti savo šalį, pakanka atimti iš patriotizmo jo objektą, ir gimtojo krašto meilė apsireiškia visu smarkumu. Tik tada suprantame, kiek mes mylime

---

[1]) G. de Montenach, Formation et éducation du patriotisme, 8 p.

[2]) Psychologie du patriotisme, 76 p.

savą žemę, ir kiek ji mums yra brangi. Su gimtosios šalies žeme mes esame suaugę ligi gelmių; ji yra tapusi, tarsi, mūsų būtybės dalimi; mes gyvename joje, ir ji gyvena mumyse. Ją todėl palikę, mes jaučiamės lyg palikę patys save, lyg atsiskyrę nuo savos būtybės dalies. Svetimas kraštas atskleidžia kažkokią tuštumą mūsų prigimtyje. Mes pasijaučiame nepilni ir savaime ilgimės to, kas šitą tuštumą užpildytų. *Mes ilgimės savosios žemės. Nostalgija visų pirma yra gimtosios žemės pasiilgimas.* Tiesa, mes ilgimės ir žmonių. Bet vieni žmonės niekados nesudaro tikrojo nostalgijos objekto. Šitas jausmas yra žymiai platesnis, negu pažinčių, draugiškumo ar giminystės ratas. Jis apima visą tautą ir visą tėvynę. Jis atsiremia į gimtąją žemę ir iš josios semiasi gyvybės. Kartais galima žmonių net nepasiilgti (pv. rusų tremtinių atveju), bet nostalgija dėl to nė kiek nemažėja. Charakteringa ir tai, kad Mozės nepasitikėjimas Dieviškąja Galybe jį atskyrė ne nuo žmonių, bet nuo pažadėtosios žemės. Ištrėmimas arba uždraudimas grįžti į savą kraštą yra didžiausia ir sunkiausiai pakeliama bausmė, nes ji ardo įgimtą žmogaus ryšį su žeme. Šitą mintį patvirtina Homero *Odisėja*, Ovidijaus *Tristia*, Goethės *Iphigenie* ir k.

Patriotizmas todėl pirmoje eilėje yra savaimingas prisirišimas prie gimtosios žemės. Kur tokio prisirišimo nėra, ten negali būti nė patriotizmo. Ten gali būti valstybinis susipratimas, pilietinė sąmonė, bet ne patriotizmas tikra prasme. Kaip tėvynės nėra be žemės, taip be žemės meilės nėra tėvynės meilės. Tiesa, vienas tik prisirišimas prie gimtosios žemės dar nėra pilnutinis patriotizmas. Patriotizmo išsivystymas eina ligi pačių žmogaus dvasios viršūnių. Bet jis prasideda nuo žemės. Patriotizmas, nepasiekęs dvasios, yra neatbaigtas ir todėl netobulas. Patriotizmas, neatsirėmęs į žemę, yra be materialinio pamato ir todėl nestiprus. Dvasia patriotizmą tvarko ir įprasmina, bet žemė jį gaivina ir ugdo.

Žmogaus ryšys su žeme nėra vienintelis tėvynę kuriąs veiksnys ir todėl nė vienintelis patriotizmo pradas. Tėvynė apima ne tik žemę, bet ir toje žemėje veikiančius *žmones*. Todėl ir patriotizmas yra meilė ne tik gimtojo krašto, bet ir tame krašte gyvenančių savos tautybės žmonių. *Pilnutinis patriotizmas nėra įmanomas be savos tautos meilės.* Gimtosios žemės meilė kyla iš ontologinio žmogaus ryšio su *gamta* ir padeda patriotizmui ontologinį pamatą. Tautiečių meilė atsiranda iš psichologinio *žmonių* pergyvenimo ir sudaro patriotizmui *psichologinę* atramą. Patriotizmas nėra tik ontologinis, bet jis taip pat nėra nė tik psichologinis. *Patriotizmas yra visos žmogaus būtybės linkimas į savą žemę, į savą tautą ir į visa tai, kas yra su jomis surišta.* Šituo atžvilgiu H. G. Lerchenfeldas teisingai patriotizmą vadina „suma jausmų, kurie žmogų riša su tėvyne ir tauta“[3]).

[3]) Staatslexikon, IV, 79 šp. hrsg. v. H. Sacherer.

Patriotizmas, *kaip jausmas*, yra *savaimingas dalykas*. „Patriotizmas yra simpatija, savaime atsirandanti tarp visų tų, kurie yra palenkti tiems patiems aplinkos, kultūros, kalbos ir teisės veiksniams... Patriotizmas nėra įsitikinimas"[4]). Prisirišimas prie savos žemės ir prie savų žmonių yra ankstesnis, negu reflektyvinis suvokimas arba valios pasiryžimas tarnauti tautai bei tėvynei. Šiuo atžvilgiu patriotizmas yra labai panašus į tą jausmą, kuris vaiką riša prie motinos. Vaikas myli savo motiną nuo pat gimimo dienos. Bet daug metų praeina, kol jis *supranta* šitos meilės vertę ir kilnumą. Taip yra ir su patriotizmu. Tėvynės bei tautos meilė glūdi giliausioje žmogaus prigimtyje. Ji trykšta iš pačių mūsų būtybės pagrindų. Patriotizmas yra pirmykštis elementas ir gaivalingas jausmas, „beveik nenugalimas, kuris mus pakelia ir neša, mūsų nepaisydamas"[5]). Daug amžių praeina, kol atbunda tautinė sąmonė ir kol žmonės supranta, kad šitas jausmas „yra vienas iš kilniausių žmogaus sielos nusiteikimų"[6]).

Patriotinis jausmas yra savas kiekvienam žmogui, nes jis yra pačios prigimties padaras. Nėra ir negali būti žmogaus, kuris būtų visiškai nepatriotas. Prisirišimą prie gimtosios žemės ir prie tautiečių galima ugdyti ir tobulinti, galima apvaldyti ar nustelbti, bet *jo negalima išnaikinti*. Net ir didžiausi kosmopolitai savą kraštą ir savą tautą pergyvena kitaip, negu svetimąją. Klaidingos idėjos gali aptemdyti proto nusistatymą. Bet jos negali išdildyti savaimingo prigimties linkimo į tuos, iš kurių ji yra gavusi savo esmės dalį. M. de Munnynckas teisingai sako, kad „normalus žmogus yra būtinai patriotas"[7]). Normalus žmogus, kurio prigimtis yra sveika, visados jaučia ryšį su *sava žeme*, kuri pirmoji aktualizavo ontologinį jo linkimą į gamtą, ir su *savais žmonėmis*, į kurių gyvenimą ir likimą yra įjungtas ir jo asmuo. Kova su patriotiniu nusiteikimu yra kova su pačia savo prigimtimi, kuri, pasak rymiečių, išvyta visados grįžta.

b. Patriotinis susipratimas

Patriotinis jausmas gali būti tautinio auklėjimo objektu tik tada, kai jis yra vertingas pats savyje. Žmogus turi daug jausmų ir daug savaimingų linkimų, bet nevisi jie yra ugdomi, nes nevisi yra vertingi. Prie kurios tad rūšies priklauso patriotinis jausmas? Ar jis yra vertingas ir todėl ugdytinas, ar kenksmingas ir todėl stelbtinas? Protinis patriotizmo pateisinimas yra būtinas, nes kitaip tėvynės bei tautos meilė nebūtų tikra prasme žmogiška. „Jei tėvynė

---

[4]) M. de Munnynck, Psychologie du patriotisme, 76 p.

[5]) J. V. Ducatillon, O. P., Le vrai et le faux patriotisme, 70 p. Paris 1933.

[6]) Ducatillon, op. cit. ibd.

[7]) op. cit. 74 p.

yra žmogiškoji realybė, tai patriotizmas taip pat turi būti žmogiškosios tvarkos dalykas; jis turi kilti iš žmogaus proto ir laisvos valios"[8]). „Patriotizmas, suvestas į jausmą yra aklas... Patriotizmas nėra neracionalinis dalykas, ir tėvynė nėra chimera. Juodu pristato protui, o protas nusilenkia jųdviejų didybei"[9]).

Patriotizmo ir jo objekto santykis nėra pagrįstas jokiomis išviršinėmis šito objekto ypatybėmis. Tėvynė bei tauta yra mylima ne dėl to, kad ji yra didelė, graži, kultūringa ar turi garsią praeitį. Mažų, skurdžių ir necivilizuotų tautų nariai nėra nė kiek menkesni patriotai, kaip didžiųjų nacijų žmonės. Kartais suvargusi ir sunykusi tauta gali būti net labiau mylima, negu turtinga ir išsivysčiusi. Goethe ne be reikalo sakydavo, kad juo blogesnis kraštas, tuo didesni patriotai. „Teritorijos vertė ar grožis tikrajam patriotizmui neturi jokios reikšmės"[10]). Tiesa, su patriotizmu yra ankštai surištas gėrėjimasis sava šalimi ir didžiavimasis sava tauta. Bet *ne šitas gėrėjimasis ir didžiavimasis gimdo meilę, tik tėvynės bei tautos meilė gimdo gėrėjimąsi ir didžiavimąsi.* „Pateisinti patriotizmą interesu yra tikriausia priemonė jį nužudyti"[11]), nes, žlugus šitam interesui (pv. turtingumui, gausingumui, kultūringumui), nuosekliai turėtų žlugti ir patriotizmas. Gimtoji šalis mums yra brangi ne dėl to, kad ji būtų geresnė ar gražesnė, bet dėl to, kad ji yra *mūsų* žemė. Joje gyvenantieji žmonės mums yra brangūs taip pat ne dėl to, kad jie būtų kultūringi ar turtingi, bet dėl to, kad jie yra *mūsų tauta. Patriotizmo ir jo objekto santykis yra paremtas šito objekto savumu.* Tėvynę bei tautą mylime dėl to, kad ji yra *sava.*

Daiktą arba asmenį galima vadinti *savu* tada, kai juo tam tikru būdu pasitūrime, kai jis yra su mumis surištas ir, tarsi, tapęs mūsų dalimi. *Savumas yra išvidinis daikto ar asmens suaugimas su mumis ir apsigyvenimas mūsų būtybėje.* Savas daiktas arba savas asmuo gyvena mumyse, ir mes gyvename jame. Taip yra ir su tauta bei tėvyne. „Tėvynė, sako J. V. Ducatillon, įauga į mus, mumyse įsikūnyja, lygiai kaip ir mes įsikūnyjame joje. Tarp jos ir mūsų, vis tiek, ar mes to norime, ar ne, atsiranda tvirtas ryšys ir gili giminystė"[12]). Toji visuotinės gamtos dalis, kurią mes vadiname *tėvyne,* nėra tik šalia mūsų. Ji yra kartu ir mumyse. Ji gyvena mūsų prigimtyje įspūdžių, vaizdų, polinkių ir atsiminimų pavidalu. Mes negalime nuo jos visiškai atsiskirti, nes mes ją nešiojame patys savyje. Mes negalime jos svarstyti, kaip visai mums svetimos, nes ji sudaro mūsų pačių dalį. Ji yra *mūsų* tauta ir *mūsų* tėvynė; mes ją todėl mylime, kaip *savą.* „Mūsų širdis yra pririšta prie tėvynės, kaip ir

---

[8]) J. V. Ducatillon, op. cit. 74 p.
[9]) M. de Munnynck, cit. „Romuva", 9 p. 2 nr. 1922.
[10]) M. de Munnynck, Psychologie du patriotisme, 6 p.
[11]) G. Guy-Grand, La philosophie nationaliste, 161 p. Paris 1911.
[12]) op. cit. 69 p.

prie namų, ir ne dėl pareigos, ne dėl dėkingumo, bet dėl to, kad joje įsišaknijęs mūsų gyvenimas"[13]). Tą pačią mintį patvirtina ir Fr. Försteris. „Savą šeimą ir savą tautą, sako jis, mes mylime ne dėl to, kad ji pranašesnė už kitas, bet dėl to, kad su visa josios esme, net su josios ydomis ir nuodėmėmis, mes esame giliau ir užčiumpamiau surišti, negu su svetimų grupių ypatybėmis"[14]). Giliausias patriotizmo pagrindas yra tautos bei tėvynės *savumas*, vadinasi, josios įsikūnijimas mumyse ir mūsų apsigyvenimas joje.

Čia kaip tik ir glūdi patriotinio jausmo vertingumas ir jo pateisinimas. Patriotizmas nėra prisirišimas prie kažko svetimo ir esančio tik *šalia* mūsų. Patriotizmas yra meilė viso ko, kuo reiškiasi mūsų gyvenimas: mūsų buvimas, mąstymas ir veikimas. *Patriotizmas yra meilė mūsų gyvenimo lyties, be kurios gyvenimas būtų nevaisingas ir nevertingas.* Neigti patriotizmą reiškia neigti konkretų mūsų pačių reiškimąsi, nes visa mūsų prigimtis gali reikštis tik tautiškai; reiškia neigti savo gyvenimo vertingumą ir tuo pačiu neigti patį save. Patriotizmas yra „saugojimas, išvystymas ir gynimas mūsų sielos, gynimas viso to, ką ji turi charakteringa, viso to, kas ją artina prie ją apsupančių sielų ir ją skiria nuo kitų . . ."[15]). Patriotizmas yra instinktyvus prisirišimas prie prigimtojo mūsų buities šaltinio, iš kurio mes semiamės gyvybės ir apvaisinančių lyčių. Mes esame padaras ne tik Dievo, kurį mylime, kaip savo Kūrėją, Palaikytoją ir Atbaigėją, bet ir *tautos bei tėvynės*, iš kurios gauname savo buities apipavidalinimą ir konkretų josios apsprendimą ir kurią todėl mylime, kaip *prigimtąją* mūsų kūrėją ir palaikytoją. Tautos bei tėvynės meilė yra panaši į Dievo meilę ta prasme, kad tai yra mūsų buities kūrėjų meilė. Šv. Tomas Akvinietis Dievo, tėvų ir tėvynės meilę yra pavadinęs vienu žodžiu *pietas*[16]). Dievas, tėvai ir tauta bei tėvynė yra trys mūsų kūrėjai, ir todėl mes juos visus mylime meile, atitinkančia jų svarbą mūsų buičiai.

2. Patriotizmo reikalavimai

a. Kūrybinis patriotizmo pobūdis

Patriotizmas, būdamas meilė ir apgaubdamas visą žmogaus prigimtį yra ne tik emocionalinių pergyvenimų, bet ir kūrybinio veiklumo šaltinis. Meilėje yra ne tik džiaugsmas, vadinasi, ramus

---

[13]) Fr. v. Goltz, Die Vaterlandsliebe, 23 p. Gütersloh 1867.

[14]) Politische Ethik u. politische Pädagogik, 480 p.

[15]) Fr. W. Förster, op. cit. ibd.

[16]) Sum. Th. 2, 2 ae. q. 101, a 6: „post Deum, maxime est homo debitor parentibus et patriae . . . in secundo gradu ad *pietatem* pertinet exhibere cultum parentibus et patriae".

gėrėjimasis mylimu objektu, bet ir pastangos šitą objektą *tobulinti*, jei jis yra netobulas, ir pasiryžimas pačiam *tobulėti*, kad žmogus būtų vertas to, kurį myli. Kur yra tikra meilė, ten visados yra garbingų žygių ir nenuilstančio veikimo. Neveltui Empedoklis kosminį vyksmą grindo meile ir neapykanta. Tą patį galvojo ir Dantė, sakydamas, kad meilė „judina saulę ir kitas žvaigždes". Charakteringas šiuo atžvilgiu yra ir šv. Jono posakis, kad *Dievas yra Meilė*. Meilė ir veiklumas yra surišti savo esmėje. Todėl ir patriotizmas, kaip meilė, nėra tik jausmas, tik emocija, bet ir stiprus kūrybos akstinas. „Patriotizmas piliečio sieloje yra nusiteikimas veikti"[17]. Kam tokio nusiteikimo nėra, kam tėvynės meilė yra *tik* pergyvenimas, to patriotizmas nėra nei tikras, nei gilus, nei tuo labiau pastovus. „Sensualizmo šalininkai niekados nebus tikro patriotizmo vyrais"[18]. Patriotinė emocija tikrai žmogiška ir vertinga gali būti tik tada, kai ji apsireiškia kūryba.

Kūrybinis patriotizmo pobūdis dar labiau pagrindžia jojo vertingumą ir dar labiau jį pateisina proto šviesoje. Amžinas dėsnis, kad vaisius atskleidžia medžio vertę, pasiteisina ir tėvynės bei tautos meilėje. Jau nuo pat seniausių laikų patriotizmas yra didelio vaisingumo šaltinis. Tėvynės bei tautos meilės vardan yra vykdomi nuostabūs mokslo, meno, dorovės ir šventumo žygiai. Žydų tauta ant Babilono upės krantų prisiekė geriau išsižadėti savo kūno gyvybės („tenudžiūsta mano dešinė"), negu užmiršti Jeruzalę. Oratorius Hyperidas nusikando liežuvį, kad, Antipatro kankinimas, neišduotų savo tėvynės. Joana Arkietė buvo sudeginta, kaip burtininkė, kad savo pasiryžimu įkvėpė Prancūzijos kariuomenę. Ad. Mickevičiaus kūryba didžiausia dalimi yra kilusi iš tėvynės meilės. Mūsų tauta, rusų spaudžiama, buvo bemerdinti visai atžvilgiais. Bet atsirado žmonių, kurie, patriotizmo vedami, laimėjo garbingą kovą už josios likimą. Mūsų gyvenimas, mūsų mokslinė, visuomeninė ir meninė kūryba yra įkvėpta patriotinio užsidegimo ir pastangų lietuvių tautą įstatyti į didžiųjų nacijų eilę. Šiuo atžvilgiu, pastebi Vl. Solovjovas, „patriotizmas nereikalauja savęs apgynimo ir pateisinimo: jis pateisina pats save savo žygiais, apsireikšdamas, kaip kūrybinė jėga, o ne kaip nevaisinga refleksija"[19]. Jausminis patriotizmo pradas duoda jam šilimos ir gyvybės. Bet į tikro žmogiškumo sritį patriotizmą pakelia tik kūrybinis jo pobūdis. Tik veiklume patriotizmas tampa „liepsna, kuri apsupa tautą, lyg amžinybės uždanga"[20].

---

[17]) E. Dévaud, A propos de la motion Wettstein, 42 p.
[18]) R. P. Félix, Le patriotisme, 50 p.
[19]) Nationale u. politische Betrachtungen, 47 p.
[20]) J. G. Fichte, Reden an die deutsche Nation, 262 p.

b. Troškimas tautai didybės

Patriotizmas yra *savos* tautos ir *savos* tėvynės meilė. Jis yra meilė viso to, su kuo mes esame suaugę, kas yra apsigyvenę mumyse ir tapę mūsų buities dalimi. Mylėti tautą bei tėvynę reiškia mylėti patį save, mylėti *tautinę* savo asmens būseną ir veikseną. *Patriotizmas šiuo atžvilgiu yra tautinė savimeilė.* „Patriotizmas yra asmens savimylos projekcija, užbrėžta visuomeninėj aplinkoj"[21]). Mes mylime tautą bei tėvynę dėl to, kad mylime patys save ir visa tai, kas mums yra sava. Kaip tauta yra individo išplėtimas, taip patriotizmas yra savimeilės išplėtimas. *Tautą bei tėvynę mes mylime ne dėl savęs, bet kaip save.* Šiuo atžvilgiu O. Baueris teisingai yra pastebėjęs, kad „tautos meilė nėra dorinis laimėjimas ar dorinės kovos pasėka. Ji yra ne kas kita, kaip... meilė sau pačiam"[22]). Patriotizmas yra mums duotas pačios prigimties, kaip ir tėvų meilė. Ji yra vertinga ir ugdytina, bet josios pradai yra savaimingi. Savo šaknis jie turi savimeilėje.

Bet savimeilė nėra egoizmas. Savimeilė yra mūsų buities pamatas ir instinktyvus linkimas į savo idealą. Egoizmas yra meilė savęs tokio, kokis žmogus *yra*. Savimeilė yra savęs meilė tokio, koks jis *turi* būti. „Tikra savimyla yra idealinio savo tipo meilė, surišta su prievole jį realizuoti savo gyvenime bei veikime"[23]). Tik šitaip suprasta savimeilė yra toji „amor ordinatus" (tvarkinga meilė), apie kurią sakoma, kad ji turinti prasidėti nuo savęs paties. Jei Kristus savimeilę padarė artimo meilės matu, tai ne tą savimeilę, kuri savo objektu turi tai, kas yra, bet tą, kuri myli tai, kas turi būti. Egoizmas yra meilė, kuri žudo. Savimeilė yra meilė, kuri išgano.

Todėl ir patriotizmas, kaip tautinė savimeilė, nėra meilė tautos bei tėvynės tokios, kokia ji yra, bet tokios, kokia ji turi būti. *Tikrasis patriotizmas yra tautinio idealo meilė ir pastangos įkūnyti jį tautinėje tikrovėje.* Pagrindinis patriotizmo reikalavimas yra pakelti tautinę tikrovę į tokį tobulumo laipsnį, kuriame idealas sutaptų su realybe. Dėl to pageidavimas savo tautai didybės yra neišvengiamai surištas su patriotiniu nusiteikimu ir veikimu. Tautos ir tėvynės meilė, kaip gražiai yra pasakęs Fichtė, „nori matyti pasaulyje dieviškumą pražydus"[24]). Tikrasis patriotas trokšta, kad jo tauta įkūnytų savyje žmonių giminės idealą, kad išvystytų savo galias ligi aukščiausio laipsnio, kad visos žmonijos pašaukime ji turėtų nepakeičiamą dalį. *Pageidavimas tautai didybės yra pageidavimas įkūnyti josios idealą ir padaryti tautą visuotinio reikšmingumo*

---

[21]) St. Šalkauskis, Lietuvių tauta ir jos ugdymas, 84 p.
[22]) Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 143 p.
[23]) St. Šalkauskis, op. cit. 93 p.
[24]) op. cit. 257 p.

nariu tautų šeimoje. Patriotizmas, kuris nežengia toliau už tautinės tikrovės, kuris myli ir gėrisi tauta tokia, kokia ji yra, tampa *tautiniu egoizmu* ir sykiu tautos išsivystymo užtvara. Tauta, kaip ir asmuo, pasitenkinusi pati savimi, pameta kelią į tolimesnę ateitį.

Pageidauti tautai *dvasinės* didybės yra savaime suprantamas dalykas. Dvasinėje srityje nėra jokių sienų; dvasiniai dalykai yra vertingi patys savyje. Jų pageidauti galima nelygstamai. Bet daug kebliau yra su *materialinės* didybės troškimu. Erdvinis tautos išplėtimas, josios turtingumas, politinė josios galybė turi savo užtvaras, kurių negalima sulaužyti, neįžeidžiant kitų tautų teisių. Tiesa, tauta turi turėti bent minimumą ir materialinių sąlygų, nes be jų nėra įmanoma nė dvasinė didybė. Jei tauta visą savo energiją išeikvoja kovai už pragyvenimą, jai nelieka jėgų aukštesnei kūrybai. Istorija liudija, kad kultūrinis tautų klestėjimas prasideda tik tada, kai jis pasiekia bent minimalinės medžiaginės gerovės. Bet būtų klaida manyti, kad dvasinė tautos didybė auga kartu su medžiagine josios gerove. Atvirkščiai, N. Berdjajevas įrodinėja, kad „esama priešginybės tarp kultūros ir gyvenimo"[25]), kad „įsigalėjus troškimui gerai gyventi, liaujamasi matyti tikslą aukštesnėje kultūros srityje... (287), dėl to dingsta noras kultūrą kurti"[26]). Kultūrinis tautų klestėjimas beveik niekados nesutampa su medžiaginiu jų klestėjimu. Ir gotikos, ir renesanso, ir vokiečių 18—19 šimtm. medžiaginis gyvenimas buvo gana skurdus. Tuo tarpu šitie tarpsniai yra dvasinės tautų didybės viršūnės. Pāskui civilizacijos įsigalėjimą visados seka gyvenimo nukultūrėjimas. Materialinės gėrybės tik tada pagelbsti dvasiniam išsivystymui, kada jos esti jo priemonėmis. Bet kai jos atitrūksta nuo dvasios, kai jos pradeda didėti nepriklausomai nuo kultūros, tada jos pražudo kultūrą, o su kultūra ir pačią tautą. Per didelis susirūpinimas materialine gyvybe pražudo ją pačią.

Todėl tikrame patriotizme glūdi pageidavimas tautai medžiaginės didybės *tik tada, kai jos reikia, ir tik tiek, kiek jos reikia.* „Niekas negali reikalauti, sako Vl. Solovjovas, kad tauta nepaisytų materialinių savo reikalų... Bet yra būtina, kad ji nepanertų juose savo sielos, kad ji jų nelaikytų galutiniu tikslu ir kad jiems netarnautų"[27]). Medžiaginės didybės troškimą visados turi apspręsti dvasinės didybės reikalai ir doriniai tautos gyvenimo tikslai. Nė vienos tautos pašaukimas nėra materialinėje srityje. Visos jos turi savo uždavinius istorijoje, kuri savo esmėje yra ne kas kita, kaip žmogaus dvasios santykiavimas su Dievu ir su pasauliu. Taūtos, kurios stengiasi siekti „nuo jūrų iki jūrų", nesupranta istorinio vyksmo prasmės ir tuo pačiu rengia sau pražūtį. Tauta savo bu-

---

[25]) Sinn der Geschichte, 290 p. Darmstadt 1925.
[26]) ibd. 287—288 p.
[27]) op. cit. 21 p.

vimą gali pateisinti tik tuo, kokią idėją ji išlukštens iš besisklei-džiančio žmonijos gyvenimo, o ne tuo, kokius plotus ji valdys ir kokius turtus turės. Tai ypač turi atsiminti mažos tautos, kurioms, pasak M. de Munnyncko „Apvaizda, rodosi, esanti atėmusi mate-rialinę jėgą, kad jos tesiremtų dvasios jėgomis[28]).

c. Objektyvus tautos vertinimas

Vienas J. G. Fichtės *Patriotinių dialogų* veikėjas sako: „Geras patriotas turi tik girti ir visuomet girti"[29]). Bet šitoks patarimas kaip tik yra priešingas patriotizmo esmei. Patriotizmas nėra aklas prisi-rišimas prie tautinės tikrovės, bet tautinio idealo meilė. Geras pa-triotas stengiasi įkūnyti savo tautoje idealinį josios tipą ir todėl negali nematyti tų dalykų, kurie tautą skiria nuo josios idealo. „Galima tautą mylėti visa širdimi ir vis dėlto — ir kaip tik dėl to — nekęsti joje įsivyravusios ydos, kaip nekenčiama blogio"[30]). Dar daugiau, *nekęsti tautinių blogybių yra pagrindinė gero patrioto pa-reiga*, nes tik tokiu būdu patriotizmas gali būti kūrybinis. Tauta gali tobulėti tik tada, kai josios nariai mato josios trūkumus ir, idealo ve-dami, stengiasi juos taisyti. Tautinis egoizmas arba tautos meilė su visomis josios ydomis, yra tautinio išsivystymo ir tautinio tobu-lėjimo stabdis. M. de Munnynckas teisingai yra įspėjęs Friburgo lietuvius studentus jų vėliavos pašventinimo iškilmėse: „Venkite aklosios meilės paklaidų. Netikėkit ją (savo tėvynę A. M.) esant didžiausią, gražiausią, galingiausią, vertingiausią. Tai būtų kvailas apsigavimas. Ir niekas nėra tiek prisidėjęs prie ardymo pačių tė-vynės bei patriotizmo idėjų, kaip šitos kenksmingos nesąmonės"[31]). Apgaulinga yra tikėti, kad meilė neapkenčia objektyvumo, ir kad mylimas objektas turi būti tik giriamas. Tikroji meilė neapakina. Tikroji meilė, kaip jau šv. Augustinas yra pastebėjęs, dar padeda pažinti tai, kas mylima. Patriotizmas nevengia tautinės kritikos ir pabarimų. Jis nėra romantinis šydas, bet šviesus dvasios žvilgis, kuris tautą mato tokią, kokia ji yra, kuris džiaugiasi josios laimėji-mais, gėdisi josios nuodėmių ir stengiasi atitiesti josios iškrypimus. Su tikru patriotizmu nėra suderinama nei vienašališki pagyrai nei vienašališka kritika. Kritika vardan idealo, ir pagyrai vardan tiesos yra būtinos patriotizmo ypatybės. Tiesa visados yra kertinis tėvynės meilės akmuo.

---

[28]) cit. „Romuva", 17 p. 2 nr. 1922.

[29]) Der Patriotismus u. sein Gegenteil. Patriotische Dialogen, 1807.

[30]) Fr. W. Förster, Angewandte politische Ethik, 347 p. Wiesba-den 1924.

[31]) cit. „Romuva", 13 p. 2 nr. 1922.

d. Asmens tobulinimas

Patriotizmo reikalavimas mylėti idealinį savo tautos tipą visų pirma turi būti vykdomas *patrioto asmenyje*. Tautos idealas nėra transcendentinis, tai yra esąs kažkur šalia jos, bet imanentinis, tai yra glūdįs pačiuose josios nariuose. Kiekvienas tautietis tautinėje savo individualybėje slepia tautos esmę ir kartu tautinį idealą. Tauta gali tobulėti, tik tobulėjant josios nariams. *Tobulinti tautą reiškia tobulinti tautinę savo individualybę, tautinę savo būseną ir veikseną.* „Jei tikras patriotizmas pageidauja savo tautai moralinės didybės, tai šitas pageidavimas pačiam patriotui yra visų pirma prievolė stengtis realizuoti pageidaujamą didybę savo gyvenime bei veikime"[32]), nes kitaip anas pageidavimas būtų tuščias. Tauta negali būti didi mokslo srityje, jei nėra didžių mokslininkų; tauta negali būti aukštos doros, jei josios nariai yra patvirkę; tauta negali pasiekti meno viršūnių, jei ji neturi didelių menininkų. *Dvasinė tautos didybė pareina nuo dvasinės josios narių didybės.* Pageidauti josios tautai ir pačiam josios nesiekti, reiškia būti panašiam į tą Dostojevskio *Broliuose Karmazovuose* minimą daktarą, kuris būtų sutikęs būti nukryžiuotas dėl *žmonijos*, bet kuris negalėjo 24 valandų su *žmogumi* išbūti viename kambaryje. Štai dėl ko prof. St. Šalkauskis ir sako, kad „žmogus statąs panašaus reikalavimo savo tautai ir savo tautiečiams, bet netaikąs jo visų pirma prie savęs, nėra tikras patriotas"[33]). Jo patriotizmas yra tik emocija, tik jausmas, bet ne veiklumo pradas, ne tobulėjimo ir tobulinimo akstinas.

Tiesa, nekiekvienas tautinės didybės pageidavimas gali būti įvykdytas pageidaujančiame žmoguje. Nekiekvienas žmogus gali būti toks mokslininkas ar menininkas, kokią jis norėtų matyti savo tautą. Dvasinės didybės plotas *visumoje* retai kam yra pasiekiamas. Bet visiems yra pasiekiama *dorinė didybė*, kuri sudaro integralinę dvasinės didybės dalį. *Tauta negali būti didi, jei ji nėra dora.* Dorinė didybė yra pamatas tautos idealui realizuoti ir josios pašaukimui vykdyti. Dorinės didybės pageidavimas yra pagrindinis patriotizmo reikalavimas. *Tikras patriotas visų pirma yra doras žmogus.* „Ne anarchistas, ne revoliucionierius yra žmonių bendruomenės žudytojas, bet nepunktualus ir žodį laužąs individas"[34]). Kasdieninio gyvenimo nuodėmės ardo tautos gerovę ir neleidžia jai pakilti ligi dvasinės didybės viršūnių. Tikras patriotas todėl jaučia pareigą netikusiais savo darbais netrukdyti tautinės pažangos ir savo praktika

---

[32]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 90 p.
[33]) op. cit. ibd.
[34]) Fr. W. Förster, Die deutsche Jugend u. Weltkrieg, 18 p. Leipzig 1916.

negriauti to, ko pageidauja teorijoje. Tikras patriotas dvasinę tautos didybę realizuoja savo gyvenime: dorinėje srityje tiek, kiek jis *privalo*, mokslinėje ir meninėje — tiek, kiek jis *pajėgia*.

3. Patriotinio auklėjimo sąvoka ir uždaviniai

a. Patriotinio auklėjimo esmė

„Laikrodis išmušė penkias. Tai valanda, mano darbų tvarkoje skirta patriotiniam lavinimuisi"[35]). Šitas J. G. Fichtės posakis iš pažiūros atrodo keistas. Bet savo esmėje jis slepia gilią mintį. Patriotizmas, kaip ir kiekvienas kitas savaimingas žmogaus linkimas, turi būti auklėjamas planingai ir sistėmingai. Jam turi būti skiriamas tam tikras laikas ir tam tikri objektai. Tiesa, auklėjimas negali patriotizmo sukurti. Tėvynės meilė ir prisirišimas prie tautiečių pranoksta auklėjimą. Patriotizmas, kaip instinktas, kaip emocija, kaip jausmas, yra žmogaus ir aplinkos sąvaikos padaras. Bet auklėjimas gali šitą instinktą paaštrinti, šitą emociją tobulinti ir šitą jausmą apipavidalinti. Patriotizmas yra prigimties dovana. Bet kultūrinės ugdymo pastangos ją išvysto ir išskleidžia.

Patriotizmas yra kartu ir *emocija*, vadinasi, jausminis tėvynės bei tautos pergyvenimas, ir *veiklumo pradas*, verčiąs žmogų tobulinti save ir savo tautą. Abu šie pradai kyla iš pačios prigimties, bet abu juodu yra reikalingi ugdomojo prisidėjimo. *Patriotinė emocija*, kaip prigimties davinys, nėra nei gili nei plati. Tėvynės bei tautos pergyvenimas, paliktas vienas sau, niekados nebūna toks, kokio reikalauja protingas žmogaus gyvenimas. Be auklėjimo individas neįstengia suaugti su sava tauta tiek, kiek yra reikalinga jam išsiskleisti. Patriotinis jausmas lieka visados *siauras*, apimąs tik tėviškę ir gimines, ir *lėkštas*, apsireiškiąs tik paviršutinišku susijaudinimu. Tas pat reikia pasakyti ir apie *patriotinį veiklumą*. Nepakeičiamu veiklumo akstinu patriotizmas gali tapti tik tada, kai patriotinis nusiteikimas apima visą žmogaus būtybę, visas jos galias, o ne tik vieną emocijų sritį; kai žmogus supranta patriotizmo reikalavimus ir ryžtasi juos vykdyti. Bet toks patriotinio nusiteikimo išplitimas visoje žmogaus būtybėje yra galimas tik auklėjimo pagalba. Tik auklėjimas sugeba žmogaus gyvenimą perpinti patriotiniu jausmu ir patriotiniais žygiais.

Patriotinis auklėjimas todėl ir yra pašauktas *išvystyti patriotinę emociją ir patriotinį veiklumą ligi žmogiškumo ir kūrybiškumo laipsnio*. Patriotinis pergyvenimas turi būti *žmogiškas*, ne tik žadinąs jausmus, bet apšviečiąs protą ir veikdąs valią. Patriotinis veiklumas turi būti *kūrybiškas*, vadinasi, ne paviršutiniškas blaškymasis ir šū-

---

[35]) J. G. Fichte, Der Patriotismus u. sein Gegenteil, 226 p.

kavimas, bet vertingi žygiai tiek asmeniniame, tiek visuomeniniame gyvenime. Jei patriotinis užsidegimas apsireiškia tik jausmais ir jei patriotinis veiklumas esti tik šitų jausmų išsiveržimas, tėvynės bei tautos meilė tebėra dar primityvi. Ji gali sudaryti sveiką ir stiprų pamatą tikram patriotizmui. Bet *šitokiame* laipsnyje ji dar nėra tikras patriotizmas.

Iš kitos pusės patriotizmas visados yra *meilė*. Patriotinė emocija ir patriotinis veiklumas paprastai esti tik šitos meilės apraiškos ir pasėkos. Bet meilė pati savyje, *kaip aistra* (passio), neturi tvarkančio principo. Esama meilės, kuri žudo ir esama meilės, kuri išgano (Dévaud). Patriotizmas gali virsti vienos ir kitos rūšies meilė. Patriotizmo vardu didžiojo karo metu buvo tarnaujama ligoniams bei sužeistiesiems ir kartu buvo mėtoma bombos su maro bacilomis. „Šalia patriotizmo, kuris išgano, esama dargi patriotizmo. kuris žudo"[36]). Todėl patriotinis instinktas negali būti paliktas vienas sau. Jis turi būti palenktas aukštesniam principui, kuris prigimtam veržimuisi tarnauti savo tautai nurodytų kryptį ir objektą, nustatytų šito tarnavimo būdus ir parinktų jam tinkamas ir leistinas priemones. Tai kaip tik ir padaro patriotinis auklėjimas. Patriotinę emociją ir patriotinį veiklumą jis ne tik išvysto, bet ir apipavidalina, palenkdamas juos protingos ir sveikos žmogaus prigimties dėsniams. *Patriotinis auklėjimas savo esmėje kaip tik ir yra patriotinės žmogaus emocijos ir patriotinio jo veiklumo išvystymas ligi žmogiškumo ir kūrybiškumo ir jų apipavidalinimas pagal dorinius principus.* Be patriotinio auklėjimo patriotizmas arba liktų skurdus arba įgytų tokių formų, kurios, išsivystydamos ligi galo, tautinę savimeilę paverstų tautiniu egoizmu ir galop ją visiškai pražudytų. Pilnutinis patriotinis žmogaus išsiskleidimas gali būti pasiektas tik auklėjimo pagalba.

b. Patriotinio auklėjimo tikslas ir uždaviniai

Patriotinio auklėjimo tikslas yra **patriotizmo pilnatvė**, kuri pirmoje eilėje apsireiškia *sąmoningu nusistatymu* tautos bei tėvynės atžvilgiu. Tiesa, tauta yra mylima savaime. Bet šitoji meilė darosi tobulesnė, supratus, kas ji yra pati savyje. Žinoti, kad tauta sudaro būtinas mums išsiskleisti sąlygas, kad tautos meilė savo esmėje yra mūsų pačių kūrybiškumo ir originalumo meilė, reiškia pagrįsti patriotinį nusiteikimą protu ir tuo būdu sudaryti jam tvirtą atramą aukštesnėse žmogaus dvasios srityse. Todėl *patriotinis sąmoningumas yra integralinė pilnutinio patriotizmo dalis ir sykiu pirmasis specialusis patriotinio auklėjimo tikslas.*

Bet apie patriotizmą neužtenka tik mąstyti. „Patriotizmas ne-

---

[36]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta etc. 86 p.

pasitenkina protiniu pagrindu. Reikia, kad visas asmuo būtų tėvynės pagautas; reikia, kad jausmų gyvenimas, meilė, pasididžiavimas, entuziazmas — visa susitelktų išlaikyti tautai"[37])... Žodžiu, reikia, kad patriotinis sąmoningumas virstų *patriotiniu veiklumu*, kad žmogus ne tik žinotų, kad jis savo tautą myli, bet kad ir *mylėtų*, vadinasi, *veiktų*. Pilnutinis patriotizmas nėra įmanomas be kūrybinio veikimo. Todėl *patriotinis veiklumas yra antroji integralinė pilnutinio patriotizmo dalis ir nuosekliai antrasis specialus patriotinio auklėjimo tikslas.*

Bet nei patriotinis sąmoningumas nei patriotinis veiklumas nebus tobulai atbaigti, jei jie pasiliks tik kultūros srityje. Mes esame įsitikrinę, kad nė viena gyvenimo — subjektyvaus ar objektyvaus — sritis negali būti atbaigta, jei ji nepasiekia religijos. Visas gyvenimas kyla iš prigimties per kultūrą į religiją, kurioje esti išsprendžiamos visos priešginybės ir įvykdomos visos viltys. Dėl to ir patriotizmas savo atbaigą gali rasti tik religijoje. Be religinio pobūdžio jis niekados nepasieks savo pilnatvės. *Patriotinis šventumas yra integralinė — atbaigiamoji patriotizmo dalis ir galutinis patriotinio auklėjimo tikslas.*

Pagal tikslus susiskirsto ir patriotinio auklėjimo *uždaviniai*. Bendriausias patriotinio auklėjimo uždavinys yra patriotizmo *išvystymas ir apipavidalinimas*. Bet tikrumoj jis vykdomas lyg ir dalimis arba specialiais smulkesniais uždaviniais, kurie visados esti apsprendžiami specialių tikslų. Patriotinio sąmoningumo siekia *patriotinis įsąmoninimas*, patrotinio veiklumo — *patriotinis veikdymas* ir patriotinio šventumo — *patriotinis pašventimas*. Dėl to *patriotizmą įsąmonininti, veikdyti ir pašvęsti yra trys pagrindiniai patriotinio auklėjimo uždaviniai*. Įsąmoninimas atskleidžia žmogiškąjį patriotizmo pobūdį ir parodo jo vertę. Veikdymas jį paverčia kūrybos principu ir tautos bei savęs tobulinimo akstinu. Pašventimas jį įprasmina, suriša su amžinaisiais gyvenimo dėsniais ir tuo būdu jį atbaigia. Pilnutinis patriotinis auklėjimas visų šitų uždavinių vykdymo yra būtinai reikalingas.

---

[37]) M. de Munnynck, Psychologie du patriotisme, 162 p.

II Patriotinis įsąmoninimas

Įvedamoji pastaba: Patriotinio įsąmoninimo esmė ir sritys

Patriotinis įsąmoninimas nėra patriotizmo mokymas. „Mokykla, sako E. Dévaud, patriotizmo nemoko, nes meilė negali būti mokoma. Ji jį įkvepia, ji parodo, kokia mūsų tėvynė, ir kad mes elgiamės protingai, ją mylėdami (17 p.). Mokykla patriotizmo nekuria. Bet ji gali jį apšviesti, išgryninti ir išplėsti"[1]). Patriotinis *įsąmoninimas savo esmėje yra ne kas kita, kaip patriotizmo ir jo objekto pagrindų išaiškinimas.* Jaunoji karta turi žinoti, kas yra tasai jausmas, kuris ją riša su tauta ir tėvyne, koki yra jo buvimo pagrindai, kokia yra jo vertė ir reikšmė visame gyvenimo plote. Iš kitos pusės ji turi *pažinti* savą tautą ir tėvynę: josios praeitį, josios dabartį ir josios ateities perspektyvas.

Patriotinis įsąmoninimas tuo būdu apima du dalyku: *patį patriotizmą* ir jo objektą arba *tautą bei tėvynę.* Patriotizmo pagrindų išaiškinimas jį pateisina proto šviesoje ir apgina nuo kosmopolitinių priekaištų. Tautos bei tėvynės pažinimas stiprina patriotinį nusiteikimą ir rengia našią dirvą patriotiniam veikimui. Patriotiniu atžvilgiu žmogus sąmoningas yra tik tada, kai jis žino, *kad* jis myli, ir kai jis pažįsta, *ką* jis myli.

1. Patriotizmas ar kosmopolitizmas

Pirmutinis patriotinio įsąmoninimo uždavinys yra *pateisinti tautos meilę individo santykiuose su žmonija.* Tauta nėra paskutinė realybė žmonių santykiuose. Už tautos dar yra *žmonija,* kuri turi savą pašaukimą, savą tikslą ir savą likimą ir kurioje atskiri asmens taip pat dalyvauja savo žygiais. Todėl savaime kyla klausimas, ar patriotizmas yra suderinamas su visuotiniu žmonių susidraugavimu ir su laukiama tautų vienybe. Kosmopolitizmas atsako

---

[1]) A propos de la motion Wettstein, 17, 62 p.

neigiamai. Jam atrodo, kad tarptautiniai papročiai, susisiekimas ir prekyba, politiniai, moksliniai ir meniniai santykiai telkia tautas į vieną sąjungą, kurioje tirpsta tautinės ypatybės ir nyksta patriotinis jausmas. Taūtos kosmopolitizmui yra tik praeinantis dalykas, ir patriotizmas jam atrodo, Tolstojaus žodžiais tariant, „tik dvasios nusiteikimas, įteigtas mokyklos, religijos ir nuodingos spaudos... (110 p.). Jis neturi nei materialinio nei moralinio pagrindo"[2]) (115 p.). Tiesa, J. Ducatillon yra gerai pastebėjęs, kad „antipatriotizmas daugumoje yra šviesuolių dalykas"[3]). Liaudis niekados nėra buvusi nepatriotė. Vis dėlto kosmopolitinės idėjos šiandien turi stiprią atramą bolševizmo ir masonerijos sluoksniuose. Todėl patriotiniame auklėjime negalima praeiti pro jas tylomis.

a. Tauta, kaip žmonijos atrama

Kosmopolitizmas visai teisingai žmoniją laiko *bendruomene*. Žmonija nėra, kaip mano nacionalistai, tik suma tautų, gyvenančių *šalia* viena antros. Savo esmėje ji yra glaudesnė, negu šeima ir tauta, nes esmės tapatybė žmones labiau jungia, negu būsenos tapatybė. Tai yra pagrindinė Krikščionybės mintis, kuria remiasi puolimo ir atpirkimo dogmos. Tiesa, žmonija savo paviršiuje neturi tokios ryškios lyties, kaip tauta. Bet dėl to ji dar nevirsta individų ar tautų suma. Kosmopolitizmo teigimas šiuo atžvilgiu yra teisingas. Bet jis klysta tvirtindamas, kad individas su žmonija santykiuoja *tiesioginiu būdu*. Individas, *kaip žmogus*, priklauso žmonijos bendruomenei tiesiog. Šiam dalykui jis nereikalauja kurios nors tarpinės jungties. Žmogų su žmogumi riša jų esmės tapatybė. Bet individas, kaip *konkretus* žmogus, gali santykiuoti su žmonija tik per savo tautą. Žmonijos gyvenime jis dalyvauja savo žygiais, kurie visados turi tautinės jo individualybės bruožų. Jie negali būti apskritai žmogiški. Jie būtinai yra tautiški. *Žmonijos draugijoje individas visados yra savos tautos atstovas.* „Tarp individo, per daug linkusio savo vienatvėje prie egoizmo ir žmonijos, per maža sutrauktos draugijos ir todėl nevisada turinčios pakankamai vykdomosios pajėgos, laisvoji tauta privalo iš tikro tapt jungiamąja grandimi"[4]).

Dėl šios priežasties *draugijinė žmonijos lytis atsiremia ne į individą, bet į tautą*. Kalbėdami apie tautos linkimą į regimą lytį, minėjome, kad kiekviena bendruomenė pamažu išsivysto į draugiją, nors sykiu nenustoja būti ir bendruomene. Bet *bendruomenės*, kaip vieneto, ir *draugijos*, kaip vieneto, atrama nėra ta pati. Bendruomenė atsiremia į išvidinę savo jungtį. Draugija rymo ant konkretinių šitos jungties apraiškų. Bendruomenei, kaip tokiai, individai pri-

---

[2]) L'esprit chrétien et le patriotisme, 110, 115 p.
[3]) Le vrai et le faux patriotisme, 131 p.
[4]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 8 p.

klauso tiesioginiu būdu. Bet kai šitoji bendruomenė susiorganizuoja ir tampa draugija, individai į *regimą* josios lytį įeina tik per konkretines jungties apraiškas. Bažnyčios, *kaip bendruomenės*, atrama yra Krikštas. Kiekvienas pakrikštytas asmuo tiesioginiu būdu priklauso Bažnyčiai. Bet Bažnyčia, *kaip draugija*, remiasi konkrečiais pakrikštytų žmonių sambūriais, atsiradusiais dėl įvairių sąlygų. Bažnyčiai, *kaip draugijai*, individai priklauso ne tiesiog, bet per parapijas, per vyskupijas, per provincijas ir tt. Tauta, *kaip bendruomenė*, rymo ant tautinės individualybės. Bet į tautą, *kaip į draugiją*, individai eina per korporacijas, luomus, klases arba mažiausiai per šeimas. Tik liberalizmas buvo tautą suatominęs ir tautinės *draugijos* nariais padaręs atskirus individus. Bet šiandien vėl pradedama grįžti prie tikro tautos, *kaip draugijos*, supratimo. Šiandien tautinė draugija yra kuriama ne iš atskirų individų, bet iš individų *sambūrių*.

Taip yra ir su žmonija. Kiek žmonija yra *tik* bendruomenė, *tik* išvidinis dalykas, tiek individai santykiuoja su ja tiesiog, būdami josios jungties (žmogiškosios esmės) nešėjai. Bet kiek žmonija yra *draugija*, kiek ji apsireiškia regimu pavidalu, tiek ji organizuojasi pagal konkrečius individų sambūrius, kurie žmonijos atveju yra ne kas kita, kaip *tautos*. *Draugijinės žmonijos lyties sudedamasis pradas yra tauta*. Žmonija, kaip draugija, gali būti tik *tautų* sąjungos pavidalu. Kosmopolitizmo pastangos sudaryti vieną pasaulinę sąjungą yra teisingos ir remtinos. Bet šitos sąjungos nariai gali būti tik tautos. Individai gali joje dalyvauti tik per tautą, kaip Bažnyčioje jie dalyvauja per vyskupiją ir tautoje — per korporaciją ar profesinę sąjungą. „Tautos pagrindas ir tautos tikslas yra sąlyga žmonijos pagrindui ir žmonijos tikslui ... Negali būti jokio *inter nationes*, jei nėra *nationes ipsae*“[5]).

Šitas mintis patvirtina ir istorinis žmonijos išsivystymas. Pasaulio evoliucija eina priešinga kosmopolitizmui linkme. Žmonijos išsiskaldymas į tautas, kurių pradus jau galima užčiupti ir senovėje, ne tik nesustojo, bet dar sustiprėjo. Šiandien net ir mažiausios tautelės stengiasi išsilaisvinti iš kitų globos ir sukurti savą nepriklausomą gyvenimą. Tautinis sąjūdis apima ne tik Europą, bet ir Aziją ir Afriką. Mes stovime dviejų priešingų vyksmų akivaizdoje. Iš vienos pusės, tautos stengiasi išsiskirti iš visuotinės vienybės, iš kitos — jos stengiasi sukurti aukštesnę ir labiau išvidinę vienybę, negu ta, kuri buvo ligi šiol. Kosmopolitizmas teisingai pastebi antrąjį vyksmą, bet jis nepastebi ir nesupranta pirmojo. Daug kas gailisi, kad žlugo visuotinė vidurinių amžių imperija, kad toji buvusioji vienybė iširo ir pagimdė dabartinį chaosą. Bet šitoks gailestis yra istorinės evoliucijos nesupratimas. *Žmonijos išsivystymas eina iš išviršinės vienybės per išsiskaldymą į išvidinę vienybę.*

---

[5]) B. Bauch, Systematische Philosophie, 275 p.

Pirmykštis žmonijos gyvenimas buvo vieningas, bet savyje jis slėpė daugybę skirtingų pradų, kurie skaldymosi metu sukūrė įvairias gyvenimo sritis. Šiandien šitas skaldymosi vyksmas eina visu smarkumu. Nepaisant tarptautinių santykių, tautų išsiskyrimas nė kiek nemažėja. Tautos sparčiai kuria savą gyvenimą, nes tik išsivysčiusios savyje jos sugebės sudaryti *išvidinę* žmonijos vienybę.

Kosmopolitizmo idealas yra atbaigiamasis žmonijos išsivystymo tarpsnis — visų gyvenimo sričių ir jų veikėjų sutartinė. Bet, iš vienos pusės, ji negali būti pasiekta, naikinant išsivysčiusias sritis, iš kitos — *žmonijos* atveju ji slepia savyje tragediją. Kosmopolitizmas, naikindamas tautas, siekia ne išvidinės vienybės, bet grąžina gyvenimą į pirmykštę išviršinę vienybę. Jei kosmopolitų pastangos įvyktų, įvairiaspalvis kosmas vėl būtų paverstas vienalyte mase. „Jei tautų skirtingumas būtų išnaikintas, žmonių giminė, netekusi būtinų organų, ne tik nepasiektų gyvenimo vienybės, bet būtų paskandinta senoviniame chaose“[6]). Išvidinei gyvenimo sutartinei kurti yra būtini išsivystę ir pilnateisiai vienetai, kurie būtų jungiami aukštesnio prado ne iš viršaus, kaip pirmajame žmonijos išsivystymo tarpsnyje, bet *iš vidaus*. Taūtos gali sudaryti žmonijos sąjungą tik tada, kai jos bus išsivysčiusios ir kartu kai laisvu sutikimu bus palenktos tai pačiai jėgai, kuri jas jungė ir tada, kai jos dar nebuvo išsiskyrusios. Šitoji jėga tautų atžvilgiu yra ne kas kita, kaip *Visuotinė Bažnyčia*. Bažnyčia jungia žmoniją josios esmėje, Bažnyčia jungė viduriniais amžiais valstybes į *Corpus christianorum*, Bažnyčia turi jungti ir laisvas tautas į žmonijos sąjungą. *Tikroji ir pastovi tautų sąjunga gali išaugti tik Bažnyčios prieglobstyje.* Bet nusilenkti Bažnyčiai reiškia nusilenkti religiniam principui. Tuo tarpu krikščioniškai mąstančiam žmogui yra visai aišku, kad ateityje ne visos tautos apsispręs stoti Dievo pusėn. Išvidinis tautų išsivystymas jas veda vieną prie antros. Bet laisvas apsisprendimas Dievo atžvilgiu jas skiria. Visa tai stumia tautas į nepaprasto smarkumo susirėmimą už jungiamąją jų gyvenimo ir likimo jėgą. N. Berdjajevas yra pasakęs, kad ateities karai „bus ne tiek politiniai, kiek religiniai ir dvasiniai“[7]). Trečiasis žmonijos išsivystymo tarpsnis arba išvidinė vienybė vyksta dviejose žmonijos pusėse, bet ne visoje žmonijoje, kaip tokioje. Vis dėlto tiek būsimoje teokratijoj, tiek satanokratijoj *tauta* yra atrama, narys ir veikėjas.

---

[6]) Martin, De nationum diversitate servanda salva unitate generis humani, 13 p. Parisiis 1849.

[7]) Un nouveau Moyen âge, 137 p.

b. Tautos meilė, kaip žmonijos meilės pagrindas

Nieko negalima kosmopolitizmui prikišti, kad jis reikalauja mylėti visą žmoniją, o ne tiktai savo tautą. Bet jis klysta manydamas, kad žmonijos meilė negali būti kitaip palikta, kaip tik išnaikinus savyje tautos meilę. Žmonijos meilės teigimas yra stiprioji kosmopolitizmo pozicija. Bet kai jis pereina į negatyvinę pusę, kai jis neigia tautos meilę žmonijos meilės vardan, jis pagraužia savo paties pamatus ir sugriauna tai, ką buvo pastatęs. *Kaip žmonijos sąjunga, negali būti pasiekta be išsivysčiusių tautų, taip žmonijos meilė negali būti reali be tautos meilės.* Kosmopolitizmo klaida nėra ta, kad jis reikalauja visas tautas etiniu atžvilgiu mylėti taip, kaip savąją. Tai skelbia ir Krikščionybė. Kosmopolitizmas klysta tik tada, kai jis bando naikinti tą savos tautos predilekciją, kuri yra charakteringa patriotizmui.

Moralistai jau seniai yra pastebėję, kad „amor ordinatus incipit a seipso" — tvarkinga meilė prasideda nuo savęs paties. Šitas principas tinka ir bendruomenės meilei. Kaip negalima mylėti visumos, nemylint sudedamųjų josios dalių, taip lygiai negalima mylėti žmonijos, nemylint tautos, nes regima žmonijos lytis iš esmės atsiremia į tautą. Visas žmogaus psichikos gyvenimas pirmoje eilėje santykiuoja su tuo, kas yra arti, kas yra aplinkui, o tik paskui su tuo, kas yra tolima. Valia visų pirma linksta į artimą gėrį ir tik per jį pamyli tai, kas turi su juo sąryšio. Dėl to ir žmonijos meilė gali būti reali tik tada, kai ji yra atremta į tautos meilę. Psichologiškai tauta žmogui yra artimesnė, negu žmonija. Todėl jis tautą pamyli pirmiau, negu žmoniją.

Griauti todėl savyje tautos meilę tuo pačiu reiškia griauti ir žmonijos meilę. „Tas, kuris neturi širdies artimam savo rateliui, neturės tikrai nuoširdaus jausmo nei žmonijai"[8]). Kaip pažinimo srityje negalima peršokti artimų dalykų ir eiti prie tolimų, taip meilės srityje negalima praleisti artimos tautos, o mylėti tolimą žmoniją. „Kai išmoksime mylėti savą tėvynę taikoje ir teisybėje, mums bus daug lengviau peržengti šitą ankštą sritį ir pereiti į žmoniją"[9]). Tautos bei tėvynės meilė prirengia mūsų psichikoje stiprią atramą žmonijos meilei. Juo labiau mes mylime tautą, tuo mūsų meilė gilėja ir, išplėsta ligi visos žmonijos, nevirsta sekliais jausmais ir nevaisingomis svajonėmis. J. G. Fichtė todėl ir yra pasakęs, kad „kiekvienas, kuris savo tautoje yra veikliausias patriotas, yra ir geriausias pasaulio pilietis"[10]). Žmonijos meilė, kaip veiklumo pradas, turi apsireikšti konkrečiais žygiais, kurie gali būti vykdomi

---

[8]) F. W. Förster, Politische Ethik u. politische Pädagogik, 471 p.

[9]) Caro, cit. G. Goyau, L'idée de patrie et l'humanitarisme, XXIII p. Paris 1913.

[10]) Der Patriotismus u. sein Gegenteil, 229 p.

tik tautoje ir tautos sukurtų priemonių pagalba. Kas jas gerai panaudoja žinijos, visuomenės ar meno srityje, tas tobulina savą tautą ir tuo pačiu dirba žmonijos kultūrai. Toks žmogus yra ir patriotas ir sykiu kosmopolitas gerąja šito žodžio prasme. Tuo tarpu žmonijos meilė be tautos meilės yra nevaisinga idėja, neturinti žmogaus psichikoje atramos ir todėl negalinti būti nė kūrybiškumo pradu. „Patriotizmas ir kosmopolitizmas stovi vienas priešais kitą ne kaip egoizmas ir altruizmas, bet kaip vaisingas veikimas ir neaiškios svajonės"[11]). Laukiama žmonijos meilė ir vienybė gali būti grindžiama tik tautos meile ir savarankišku tautos buvimu. „Tik tame, nematomame, savoms akims paslėptame tautų savotiškume, kuris yra ankštai susijęs su pirmykščio gyvenimo versmėmis, glūdi ir dabartinio ir būsimo žmonijos vertingumo, dorybės ir nuopelno laidas"[12]).

2. Tautinės praeities pažinimas

a. Tautos ryšys su praeitimi

Kad tauta laiko eigoje liktų ta pati, reikia, kad būtų tas pats istorinis josios likimas. Kad istorinis tautos likimas liktų tas pats, reikia, kad tauta, nenutrauktų ryšių su savo praeitimi. Tautinė dabartis negali būti *iš esmės* kitas gyvenimas, negu tas, kurį tauta gyveno prieš keletą šimtų metų. Materialiai jis gali visiškai pasikeisti, bet formaliai jis visados turi būti praeities tąsa. Tai yra tautos gyvybės dėsnis. „Tauta gyvena tol, kol ji gyvena individuose, kaip jų valios siekimas; individuose, kaip tokia, ji gyvena tol, kol jie jaučia ryšį tarp savo valios ir praeities... Kai šitas valios ryšys su istorija nutrūksta, tada tauta miršta, *kaip tauta*, nors atskiri individai daugintųsi ir toliau"[13]). Tautinio gyvenimo vienybei yra būtina, kad tautos dabartis būtų laikoma tautos praeities tąsa ir josios uždavinių vykdymu. Tik tokiu būdu tautos gyvenimas gali palaikyti nenutrūkstamą vienybę, einančią iš praeities į ateitį. „Bendra praeitis leidžia grupei tikėtis ir bendros ateities. Grupė, kaip ir individas, nori, kad ateitis laikytų praeities pažadus ir juos realizuotų"[14]).

Tautinė praeitis todėl turi reikšmės ir tautinei dabarčiai, kaip josios pagrindas, ir tautinei ateičiai, kaip josios vaisingumo laidas.

---

[11]) O. Richter, cit. Enziklopädisches Handbuch der Pädagogik, hrsg. v. W. Rein, II, 553 p. Langensalza ²1904.

[12]) J. G. Fichte, Reden an die deutsche Nation, 423 p.

[13]) K. Schumann, Volk u. Geschichte, 15 p.

[14]) H. Hauser, Le principe des nationalités, 7 p.

Praeities paneigimas sugriauna dabarčiai atramą ir sykiu užtveria senąjį kelią į ateitį. Atitrūkusi nuo praeities, tauta tampa, tarsi, klajokle, kuriai kiekvienas kelias gali būti klaidus. Dėl to E. Lavisse nė kiek neperdėjo, sakydamas, kad „tauta yra tautos istorija"[15]).

b. Tautinė istorija, kaip patriotinio auklėjimo priemonė

Patriotiniam sąmoningumui tautos praeities pažinimas yra būtinas. Tautos istorija yra ne kas kita, kaip tautos augimo vaizdas ir josios individualybės išsivystymo eiga. Naujoji karta paregi, iš kur tauta ateina ir kur ji eina, koki yra neįvykdyti josios siekimai ir, nuosekliai, koki yra dabarties uždaviniai. *Patriotizmas negali būti tobulas be praėjusio tautos gyvenimo supratimo.* „Išmokt žiūrėti į kibirkštį, kuri žėri jos (tėvynės) akyse, verkti ašaromis, kurios riedėjo ar galėjo riedėti per jos skruostus, net su meile skaityti raukšles garbingame jos veide — tai yra būtinos mylėjimo sąlygos"[16]). Pažindama praeitį, naujoji karta suvokia tautą, kaip likimo bendruomenę, į kurią ir ji pati yra įjungta, kuri jai yra prirengusi buvimo sąlygas ir kuri todėl yra verta josios meilės. „Kai tauta atsimena savo praeitį, kai apverkia savo tėvų kaltes ir džiaugiasi jųjų laimėjimais, ji pajaučia savyje kilniausią jausmą, ji pajaučia tėvynės meilę"[17]).

Naujoji pedagogika todėl visai teisingai *tautinės istorijos mokslą* laiko svarbia patriotinio auklėjimo priemone[18]). Istorijos mokymas vykdo visus tuos reikalavimus, kuriuos iškėlėme, kalbėdami apie istorinį likimą ir apie tautos ryšius su praeitimi. Tautinė praeitis realiai gyvena tik žmonių atmintyje. „Atmintis, sako N. Berdjajevas, yra istorijos pagrindas... Atminties pagalba mes prikeliame tai, kas jau buvo mirę, kas buvo nutolę ir kas buvo, tarsi, nustumta į tamsią bedugnę"[19]). Atmintis yra amžinas ontologinis principas, kuris kuria istorijos mokymą. Atmintis kovoja, pasak Berdjajevo, su „žudančiu laiko pradu"[20]). Bet be istorijos mokymo, be padavimų, mitų, legendų ir istorinių faktų ji būtų bejėgė ir pra-

---

[15]) Cit. G. de Montenach, Formation et éducation du patriotisme, 15 p.

[16]) W. Syrokomla, cit. „Gamtos draugas", 162 p. lapkr.-gruodžio mėn. Kaunas 1932.

[17]) E. Lavisse, cit. E. Bocquillon, La crise du patriotisme à l'école 416 p.

[18]) plg. A. Tecklenburg, Der erste selbstständige Geschichstunterricht auf heimatlicher Grundlage, Hannover 1904; E. Weyrich, Was die Zeiten brachten, Wien 1920.

[19]) Sinn der Geschichte, 112 p.

[20]) op. cit. 111 p.

laimėtų šitą kovą, kurią ji veda „amžinybės vardan“[21]). Tautinė praeitis gyvena naujųjų kartų atmintyje tik dėl to, kad joms ji yra perteikiama mokymo keliu. *Mokyti tad tautinės istorijos reiškia atgaivinti tautos praeitį naujosios kartos atmintyje, dabarties gyvenimą surišti su praėjusiais laikais, palaikyti istorinio tautos likimo vieningumą ir tuo pačiu tautos tapatybę.* Pažindami praeitį, mes ją saugojame patys savyje, mes įaugame į buvusį tautos gyvenimą, į jojo dvasią ir į jojo lytis. Istorija mus jungia kaskart vis naujais ryšiais su tuo, kas buvo, ir su tuo, kas yra. *Ji todėl „labiausiai neleidžia išrauti individo iš jojo tautos“*[22]). Kaip tautinis atgimimas visados prasideda kalbiniu renesansu, taip lygiai tuo pat metu susidomima ir tautos praeitimi. *Tautos atgimimas negali įvykti be josios istorijos pažinimo. Gimtoji kalba ir tautinė istorija yra du pagrindiniai tautos žadintojai ir palaikytojai.*

Tautinės istorijos mokymas dėl to tampa nepakeičiąma priemone patriotiniam įsąmoninimui. „Niekas negali įsigyti tautinio susipratimo ir sąmoningo nusistatymo, nesusipažinęs su savo krašto ir tautos istorija, neįsigilinęs į tautinės kultūros susidarymą ir išsivystymą. Tautos sūnus, tėvynės gyventojas ir valstybės pilietis harmoningai susigyvena viename asmenyje tik tada, kai tautos, krašto ir valstybės pažinimas padeda sąmoningai ir racionaliai nusistatyti visais tautinio gyvenimo klausimais“[23]). Naujosios kartos gali suprasti savo tautą ir patriotinį jų pačių nusistatymą tik tada, kai jos pamato visą tą kelią, kuriuo tauta yra ėjusi, ir visus tuos uždavinius, kuriuos ji yra vykdžiusi. „Dabartinio amžiaus prasmė apsireiškia tik praėjusių laikų pažinime... Jaunas žmogus, patyręs praeitį, tarsi, iš jos išsivaduoja, kad kurtų dabartį“[24]). Istorijos mokymas atskleidžia tautinio gyvenimo prasmę ir paskatina naująją kartą į kūrybinius žygius.

c. Tautinės istorijos mokymo būdas

Tautinė istorija įvykdyti šituos uždavinius gali tik tada, kai josios mokymas atskleidžia tautinės kultūros vyksmą ir tautos ryšius su žmonija. *Tautinė istorija turi būti tautos kultūros istorija ir pradedamasis punktas visuotinei istorijai.* Politikos istorija, kuria paprastai aprėžiamas istorijos mokymas, yra tik viena tautos kultūros sritis, dažnai pilna klaidų, žiaurumo ir kraujo. Šalia politikos tautoje išsivysto mokslas, dorovė ir menas, kurie patriotiniam auklėjimui yra net svarbesni, negu praeities politikos pažinimas. Istorijos mokymas, pasak P. Notarpo, turi pažadinti „daikto didybės

[21]) N. Berdjajev, ibd.
[22]) G. de Montenach, Formation et éducation du patriotisme, 15 p.
[23]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 108 p.
[24]) Dévaud, A propos de la motion Wettstein, 10 p.

suvokimą"[25]). Mokinys turi pajausti, kad jo tautoje esama didžių dalykų, kurie, jei negalėjo išsivystyti praeityje, turi išsivystyti dabartyje ir ateityje. Tuo tarpu beveik kiekvienos tautos didybės šaknys glūdi ne politikos, bet mokslo, meno ir dorovės žygiuose.

Iš kitos pusės, tautinės istorijos mokymas neturi būti izoliuotas nuo visuotinės istorijos. Kaip visos tautos gyvenimas vyksta ryšium su žmonijos gyvenimu, taip ir šio vyksmo pažinimas negali būti atitrūkęs nuo visuotinio vyksmo pažinimo. Todėl „istorijos mokymo eigoje niekados negalima vėlintis parodyti, kaip didis dalykas atsispindi mažame, kaip net ir menkiausia vieta, net ir slapčiausias žmogaus likimas visuomet dalyvauja pasaulio istorijos vyksme"[26]). Tautos gyvenimas miniatiūroje yra visos žmonijos gyvenimas. Tauta savo gelmėse slepia pasaulio likimą ir pati jame dalyvauja. Tautos išsivystymas, josios esmė, josios individualybė, josios kultūra ir galop josios pašaukimas gali būti suprastas tik santykiuose su žmonija. Tik žmonijos vyksmo šviesoje galima suvokti tautos vyksmo prasmę ir pasiryžti sąmoningai dalyvauti jojo uždavinių vykdyme.

d. Tiesos principas tautinės istorijos mokyme

T. Lippertas S. J. yra pasakęs, kad „meilė savo pagrinde yra teisingumas, o savo struktūroje ligi pačio aukščiausio laipsnio — tiesa"[27]). Meilė nepakenčia melo. *Melu laimėta meilė virsta neapykanta.* Šitas dėsnis turi būti ypatingai paisomas tautinės istorijos mokyme. Tautinė istorija neturi suklastoti tautinės praeities patriotizmo vardan, nes tai prieštarauja patriotizmo esmei ir griauna patį patriotinį auklėjimą. Tautinė istorija, kaip pastebi Fr. W. Försteris, „reiškia ne tik tautinių jausmų žadinimą, bet daug daugiau: šitų jausmų įjungimą į dorinės sąmonės visumą"[28]). Patriotinis auklėjimas yra ne tik patriotizmo išvystymas, bet ir jo apipavidalinimas pagal dorinius principus. Todėl visa, kas prieštarauja doriniam asmens charakteriui, prieštarauja kartu ir patriotiniam auklėjimui ir gerai suprastam patriotizmui. Istorijos suklastojimas yra baimė pažiūrėti tiesiai į akis ir vyriškai pakelti josios papeikimą. Dėl to šitoks darbas nieku būdu negali būti pateisintas riteriško patriotizmo, kuris nebijo tautos nuodėmių ir klaidų, bet ryžtasi jas atpirkti savo kūryba. „Kiekviena patriotinio istorijos suklastojimo rūšis sugadina vyriškąjį charakterio pradą, tiesumo ir nesutepto

---

[25]) Sozialpädagogik, 326 p.

[26]) Saksonijos šviet. ministerijos raštas, 1926 m. cit. Handbuch für den Geschichtslehrer, I, 243 p. hrsg. v. O. Kunde, Leipzig u. Wien 1927.

[27]) Von Seele zu Seele, 77 p. Freiburg i. Brsg. 90, 1933.

[28]) Politische Ethik u. polit. Pädagogik, 479 p.

[29]) Fr. W. Förster, op. cit. 480 p.

taurumo pradą, nes pamėgtas sukčiavimas įsiskverbia į visą sielos gyvenimą"[29]). Vietoje gaivinęs ir ugdęs tėvynės meilę, jis išugdo linkimą apgaudinėti ir galop, paaiškėjus tiesai, sugriauna visą, kas buvo pastatyta ant melagingo pagrindo.

Klaida yra manyti, kad istorijos tiesos atskleidimas pakenktų patriotiniam auklėjimui. Priešingai. Fr. W. Försteris yra įsitikinęs, kad „niekas taip įspūdingai nepažadina jaunimo gerbti tautos praeitį, kaip mokytojas, teisingai nagrinėjąs istorinius dalykus, net ir ten, kur jie yra skaudūs ir liūdni"[30]). „Jaunimo charakteriui išauklėti, sako tas pats autorius kitame veikale, nėra nieko svarbiau, kaip vyriška istorijos mokytojo kova prieš patriotinį melą, kuriuo norima pažadinti tautinis jausmas, nepaisant tiesos ir teisingumo"[31]). Istorijos mokymas nėra tautinės praeities grąžinimas ar slėpimas, bet sąžiningas atvaizdavimas to, ką pergyveno visa tauta ar atskiri josios didvyriai. „Jei tiesa yra karti, tuo labiau ji turi būti pasakyta"[32]). Jei tautinėje praeityje buvo klaidų, istorija turi įkvėpti jaunąją kartą jų nekartoti. Jei praeityje nebuvo nieko didaus, ji turi pažadinti pasiryžimą kūrybiniu veiklumu atsverti praėjusių amžių tuštumą. Jei tautos praeitis buvo graži ir garbinga, istorijos mokymas turi išugdyti nusistatymą palaikyti vertingas tradicijas ir būti vertam praeities garso. *Išmokyti gėrėtis tautos laimėjimais, pasiryžti atitiesti josios iškrypimus, atgailoti už josios nuodėmes yra pagrindiniai tikro patriotinio ugdymo principai ir pagrindiniai tautinės istorijos mokymo reikalavimai.*

3. Tautinės praeities atgaminimas

a. Praeities pažinimas ir praeities pajautimas

Patriotiniam sąmoningumui neužtenka tautos praeitį tik *pažinti*. Ją reikia ir *pajausti*. Ją reikia pergyventi visa savo būtybe, reikia į ją įeiti ir ją atgaivinti savo sieloje. Praeities pažinimas tautos gyvenimą atskleidžia prieš mūsų akis. Mes jį tyrinėjame, kaip esantį šalia mūsų, kaip mums transcendentų. Praeities pajautimas įveda jį į mus pačius. Jis tampa mums imanentus; mes esame paneriami į jojo srovę; mes virstame jojo dalyviais. Patriotiniam sąmoningumui abu šie dalykai yra būtini. Be praeities pažinimo patriotinis įsąmoninimas būtų visiškai neįmanomas. Be praeities pajautimo jis liktų paviršutiniškas, nes protinis tautos suvokimas neišplistų visoje žmogaus būtybėje. Tautos gyvenimo pažinimas

---

[30]) op. cit. ibd.
[31]) Angewandte politische Ethik, 9 p.
[32]) P. Natorp, Sozialpädagogik, 116 p.

patriotinį sąmoningumą pradeda; tautos gyvenimo pajautimas jį pagilina ir išplečia.

Su tautos praeitimi naująsias kartas supažindina *tautinė istorija*. Tautos praeitį pajausdina *kultūriniai josios palaikai*. „Tautos istorija gyvena dabartinės josios kultūros struktūroje"[33]). Šiandienoje slepiasi praėjusių amžių vaizdas. Tautinės tradicijos, istoriniai paminklai, tautinės šventės ir simboliai yra buvusio tautos gyvenimo liudytojai, su kuriais susidūrę pajaučiame praeities realumą ir josios sąryšį su mūsų buvimu. Čia mes konkrečiai įsijungiame į tautos gyvenimo srovę ir palaikome istorinio likimo tapatybę. Mokydamiesi istorijos, mes istorinio likimo vieningumą *pažįstame*. Dalyvaudami iš praeities atėjusioje kultūroje ir ją pergyvendami, mes šitą vieningumą *pripažįstame* ir jį padarome *savu*. Tik taip dabartinis mūsų gyvenimas tampa *tos pačios tautos* praeitų amžių tąsa. „Atsiminimai, kurie stovi prieš mus, kaip neįvykdyti reikalavimai, ir kuriuos mes priimame ir pripažįstame, padaro mus istorine bendruomene ir tauta"[34]). Tautinės praeities atgaminimas virsta konkrečia istorinio tautos likimo tąsa.

b. Tautinės tradicijos

Pirmoji konkreti tautinės praeities atgaminimo apraiška yra *tautinių tradicijų palaikymas ir jų perteikimas naujosioms kartoms*. Tautinės tradicijos apima visą tautos gyvenimo plotą. Jos, kaip pastebi N. Berdjajevas, yra „istorinio tautos likimo simbolika"[35]). Tautinės tradicijos yra dvasinis žmogaus reiškimosi būdas konkrečiose aplinkybėse, kilęs iš tautinės individualybės. Jos negyvena šalia žmogaus, kaip mokslo ar meno kūriniai. Jos esti pačiame žmoguje, *kaip imanentinis tautinės praeities atgaivinimas*. *Tautinės tradicijos pirmutinės palaikio tautos gyvenimo vienybę*. Tauta, nutraukusi ryšius su savo tradicijomis, virsta kita tauta. Palaikyti tautines tradicijas ir jas perteikti naujosioms kartoms reiškia palaikyti ir perteikti istorinio gyvenimo vieningumą ir tautos tapatybę.

Nemažesnės reikšmės jos turi ir praeities *pažinimui*. Būdamos tautinės individualybės padaras ir pasilikdamos būtiname sąryšyje su žmogumi, jos atskleidžia išvidinio tautos išsivystymo eigą. Tautos istorijos nesudaro tik išviršiniai įvykiai, kurie dažnai yra ne kas kita, kaip išvidinio skleidimosi apraiškos. „Įvykiai visų pirma subręsta dvasioje, o tik paskui apsireiškia išviršinėje istorijos realybėje"[36]). Gryni faktai mums atskleidžia tik tautos praeities paviršių. Tuo tarpu josios gelmes galime pajausti ir suprasti tik susi-

---

[33]) E. Krieck, Erziehungsphilosophie, 31 p.
[34]) J. K. Schumann, Volk u. Geschichte, 6 p.
[35]) Sinn der Geschichte, 49 p.
[36]) N. Berdiaeff, Un nouveau Moyen âge, 4 p.

gyvenę su tautinėmis tradicijomis. Be sąryšio su jomis istorija, pasak N. Berdjajevo, virsta „negyva medžiaga“[37]). Mokyti tautinės istorijos reiškia supažindinti naująją kartą su tautos išsivystymo paviršiumi. Perteikti tautines tradicijas reiškia įvesti jas į pačią šito išsivystymo eigą ir priartinti ją prie tautos dvasios.

Tautinės tradicijos kuria tautinei pažangai atramą. Jos „yra išvidinis ryšys su seneliais, su tėviške, su šventenybėmis, ryšys su kūrybiniu vyksmu, kuris eina į ateitį“[38]). Būsimo gyvenimo negalima kurti kitaip, kaip tik atsirėmus į praeitį ir į šitą kūrybinį tautos vyksmą. „Ateitis remiasi praeitimi, kad šią pratęstų“[39]). Ateities turiningumas ir vertingumas pareina nuo to, kiek ji įima į save praeities laimėjimų ir kiek ji juos išvysto. Todėl „kūrybinių tradicijų branginimas yra būtina sąlyga kiekvienai racionalinei pažangai, nes tik ta pažanga yra patvari, kuri nuosekliai sintetizuoja praeities laimėtus kultūrinius turtus su dabarties laimėjimais... Tik ta pažanga tegali pateisinti save, kuri ėjo iš praeities į ateitį per dabartį organingos priklausomybės keliu“[40]). Atitrūkti nuo tautinių tradicijų reiškia atitrūkti nuo kūrybinių jėgų ir kūrybinės atramos. Jas perteikti reiškia perteikti naujajai kartai tautos laimėtą turtą, kurį ji turės panaudoti, kaip tautinės pažangos pagrindą.

c. Tautinės šventės

Tautinės šventės yra simbolinis svarbių tautos įvykių atnaujinimas. Prigimtojoje tikrovėje *realus* praėjusių dalykų pakartojimas yra neįmanomas. Juos galima atnaujinti tik simboliškai. Todėl „šventės priemonė yra simbolis. Švenčiąs žmogus visados yra simbolizuojąs žmogus“[41]). Bet „simbolis nėra alegorija. Simbolyje visados esama jėgos to, ką jis simbolizuoja“[42]). Tautinių švenčių metu vaizduotė savaime esti perkeliama į tolimus tautos amžius, o protas, suvokdamas šventės prasmę, esti supažindinamas su tautos praeitimi. Vaizdinių ir protinių simbolių pagalba tautinės šventės sujungia savyje ir praeities pajautimą ir josios pažinimą. „Tai yra laikas, kada *pažįstama* be proto pastangų, kada *jaučiama* be jausmų apsunkinimo ir kada *veikiama*, nejuntant medžiagos atsparumo. Tai savaimingas regėjimas to, ką protas mąstymo keliu gali suvokti tik dalimis“[43]).

Čia ir glūdi tautinių švenčių reikšmė praeičiai atgaminti. Tautinė istorija perteikia praeitį teoriškai, tautinės šventės ją atgamina

---

[37]) Sinn der Geschichte, 30 p.

[38]) N. Berdjajew, op. cit. 68 p.

[39]) E. Dévaud, A propos de la motion Wettstein, 10 p.

[40]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 109 p.

[41]) H. E. Hengstenberg, Die vier Praktiken der nationalpolitischen Erziehung, „Pharus“, 228 p. 10 nr. 1934.

[42]) Hengstenberg, op. cit. ibd.

[43]) Hengstenberg, op. cit. 227 p.

estetiškai. Tautinės istorijos veikimas tiesioginiu būdu liečia tik protą. Tautinių švenčių įtaka, kylanti iš simbolinio jų pobūdžio, apgaubia visą žmogaus būtybę. Šventės nėra *tik* mokymas, *tik* veikdymas arba *tik* džiuginimas. Jos yra viskas kartu. Idėjiniu savo turiniu jos moko protą, paskatinimu veikdo valią ir iškilmėmis džiugina estetinį jausmą. Tautinė praeitis čia esti atgaminama savo visumoje, nors ir simboliškai. Todėl *įpratinti jaunąją kartą dalyvauti tautinėse šventėse reiškia suvesti ją su tautine praeitimi, apsireiškiančia simbolių pavidalu ir tuo pačiu palenkti jaunimą praeities veikimui, kylančiam iš simbolių pergyvenimo.* Šiuo atžvilgiu tautinės šventės pagilina tautos istorijos ir tautinių tradicijų įtaką. Neveltui todėl tuose kraštuose, kur tautinis sąjūdis yra ypač gyvas (Italijoje, Vokietijoje), tautinės šventės patriotiniame auklėjime užima svarbią vietą.

d. Tautos vėliava ir tautos ženklas

Prie simbolinio tautos apsireiškimo priklauso taip pat *tautinė vėliava* ir *tautos ženklas arba herbas* (pv. mūsų vytis, Gedimino stulpai), kurie visados turi ryšių su tautine praeitimi. Tiesa, savyje jie nėra tikra prasme simboliai. Jie yra daugiau alegorinio pobūdžio. Bet su *sava* tauta paprastai jie taip suauga, jog virsta savaimingais jos gyvenimo reiškėjais. „Ženklai, pastebi S. Behnas, lengvai tampa dalimi tų vertybių, kurias jie simbolizuoja. Jie yra daugiau, negu tik palengvinimas suprasti"[44]). Tautos vėliava ar tautos ženklas yra, tarsi, pati tauta. Kova už tautinę vėliavą arba už tautinį ženklą yra kova ne už tas ar kitas spalvas, ne už tą ar kitą vaizdą, bet už pačią tautą, už valstybinę josios santvarką, su kuria spalvos ar vaizdas yra surišti. „Religinių kovų metu, sako L. Kochas, nekartą buvo naikinami didelės vertės meno kūriniai tik dėl to, kad jie buvo persekiojamos religijos simboliai"[45]). Taip yra ir tautinių kovų metu. Nugalėtojai visų pirma pasirūpina senąją vėliavą ir senąjį ženklą pakeisti naujais (plg. nacionalsocialistų žygius Vokietijoje atstatyti senąją imperijos vėliavą). Iš kitos pusės, nekartą „audrų ir kovų sudraskyta vėliava pakeičia istorijos vyksmą"[46]). Juo tautiniai ženklai yra labiau suaugę su tauta, tuo labiau jie ją reiškia ir tuo didesnės reikšmės jie turi tautos likimui.

Tautinės vėliavos ir tautinių ženklų gerbimas yra integralinė patriotinio sąmoningumo dalis. Kas negerbia tautos simbolių, tuo pačiu negerbia nė tautos. Tautiniuose simboliuose yra susikaupusi visa tautos praeitis ir visas josios gyvenimas. Juos paneigti reiškia paneigti ir tai, ką jie reiškia. Todėl P. Bertas neveltui įspėja, kad

---

[44]) Philosophie der Werte, 31 p.
[45]) Die Kraft der Symbole, 270 p. „Stimmen der Zeit" 64 Jahrg. 4 sąs.
[46]) L. Koch, op. cit. ibd.

„šalis, leisdama nykti savo ženklų pagarbai, nyksta ir pati“[47]). Iš kitos pusės, gerbti šituos ženklus reiškia sąmoningai pripažinti tautos praeitį, laikyti ją sava ir tuo pačiu apreikšti josios meilę.

e. Istoriniai tautos paminklai

Tautinės šventės ir tautiniai ženklai atgamina tautos praeitį simboliškai. *Istoriniai paminklai yra realūs šitos praeities liudytojai.* Jie yra likučiai to išviršinio tautos gyvenimo, kuris vyko prieš keletą amžių ir kurį aprašo tautinė istorija. Paminklai ir istorija papildo vienas kitą. Paminklai yra nuotrupinė tautos istorija, o istorija yra paminklų atstatymas. Istorija tautinę praeitį perteikia, tradicijos ją saugo, šventės ir ženklai ją simbolizuoja, paminklai ją *atgamina* tikra prasme. Jie yra net daugiau, negu atgaminimas. Jie yra tikras praeities gyvenimas dabartyje. „Studijuoti paminklą reiškia ieškoti tautos sielos, ieškoti josios kultūros ir josios laimės“[48]). Istorijos mokymas nieku būdu negali apsieiti be istorinių paminklų (bažnyčių, pilių, miestų, piliakalnių, senų rūmų, griūvėsių ir t.t.) lankymo, o paminklų lankymas negali būti be istorinių paaiškinimų. Mokiniai istorijos pamokų metu tautinę praeitį *sužino.* Lankydami paminklus, jie ją *patiria* ir *pajaučia.* Patriotinis įsąmoninimas, prasidėjęs tautinės istorijos mokymu, reikalauja atbaigiamas istorinių tautos paminklų lankymu.

Paminklų lankymas patriotiniam reikalui turi būti tinkamai *paruoštas* ir tinkamai *vadovaujamas.* Mokiniai jau iš anksto turi jausti, kad jie eina į rimtą ir, tarsi, šventą vietą, kad eina ne tik pažaisti, bet, pirmoje eilėje, pasimokyti ir patirti. Pats lankymas neturi būti nebylus. Kiekvieno daiktelio apžiūrinėjimą turi lydėti tinkami paaiškinimai. Tik tokiu būdu mokiniai gali *pajausti* tai, ką buvo sužinoję pamokų metu.

Ypatingą paminklų rūšį sudaro pagarbos ženklai didiems tautos žmonėms. Jų lankymas ne tik pajausdina praeitį, bet kartu pažadina valią sekti pavyzdžiu tų, kurių vardai įrėžti akmenyje ar bronzoje. *Didvyrių paminklai auklėja didvyrius.* Šituose pagarbos ženkluose kilnūs tautos žmonės, tarsi, atgyja ir gyvena naujųjų kartų sieloje[49]). Didvyrių paminklai tautą moko, įspėja, ragina ir peikia.

---

[47]) cit. Bocquillon, La crise du patriotisme à l'école, 14 p.

[48]) L. Piette, La visite des monuments et les avantages, qu'elle présente au point de vue du développement du sentiment esthétique et patriotique, 36 p. Louvain (metai nepaž.).

[49]) „Morte obita, mortem vitarunt tempus in omne
Dum stabunt Alpes et mare Thybris alet.
Mentibus in nostris vivent, serique nepotes
Marmore in aeterno nomina sancta legent“.

Hector Stampini.

Jų lankymas, jų puošimas ir globojimas yra ne tik patriotinė pareiga, bet ir patriotinio auklėjimo priemonė. Didžiųjų žmonių žygiai primena neįvykdytus jų planus ir kartu įpareigoja juos vykdyti. Tautos didvyrių gerbimas savo esmėje yra pasižadėjimas tęsti toliau jų darbus ir saugoti jųjų palikimą, nes „mirusiųjų pelenai sukūrė tėvynę" (Lamartine).

4. Tautinės dabarties pažinimas

Tautinės praeities atgaminimas atvaizduoja tautą tokią, kokia ji *buvo*. *Tautinės dabarties pažinimas* parodo ją tokią, kokia ji *yra*. Patriotiniam sąmoningumui abu šiuodu dalykai yra būtinai reikalingi. Negalima tinkamai suprasti dabarties, nežinant, kokia buvo praeitis. Bet praeities pažinimas lieka neatbaigtas, jei yra praleidžiama dabartis. Patriotizmo įsąmoninimas darosi pilnutinis tik tada, kai tautos gyvenimas yra suvokiamas savo visumoje. Tautos praeičiai pažinti tarnauja istorija, tradicijos, šventės ir paminklai. Tautos dabartį parodo *kraštotyra*.

a. Kraštotyra, kaip patriotinio auklėjimo priemonė

Aperceptyvinis mokomųjų dalykų pasisavinimas jau seniai yra atkreipęs pedagogų (Komenijus, Pestalozzi, Herbartas) dėmesį į kraštotyrą (Heimatkunde), kaip į pradedamąjį lavinimo punktą. Didaktikos dėsnis: *visų pirma tai, kas artima ir sava, paskui kas tolima ir svetima; visų pirma tai, kas žinoma, paskui, kas nežinoma* savaime vertė mokymą pradėti tais dalykais, su kuriais mokiniai jau yra susipažinę. Tėviškės geografija, istorija, gamta, žodžiu, *gimtosios vietos tyrimas* (kraštotyra) virto nepakeičiama lavinimo atrama. Kraštotyra dabartinei didaktikai, yra toks dalykas, kuris mokinio dvasioj sudaro aperceptyvinį pagrindą tolimesniam sėkmingam lavinimo vyksmui.

Šitoks kraštotyros supratimas yra lavinimo metodologijos reikalavimas. Bet jau *J. Wimphelingas* (1452—1528) yra pastebėjęs *kitą* kraštotyros pobūdį. Savo veikalais[50]), kuriuose jis nagrinėjo savo tėviškės (Schlettstadto Alzase) istoriją, jis *bandė auklėti patriotinį jaunosios kartos nusistatymą*. Naujausieji pedagogai (Willmann, Spranger, Krieck, Zepp) atgaivino Wimphelingo pažiūras, ir šiandien kraštotyros reikalauja ne tik didaktika, bet ir patriotinio auklėjimo teorija. Kraštotyra ne tik sudaro aperceptyvinį pagrindą lavinimui, bet kartu įveda jaunąją kartą į tautos gyvenimą. Tėviškės ir tautos gėrybių pasisavinimas tarnauja ne tik mokymo sėkmingumui, bet ir patriotiniam sąmoningumui. *Kraštotyra yra pirmoji ir svar-*

[50]) Germania, 1501; Epitome germanicarum rerum, 1504.

biausioji priemonė pažinti tautinei dabarčiai. Pirmutinis josios objektas yra tėviškė. Bet tėviškė yra tautos ir tėvynės atrama. „Ji yra garbingas visų dvasinių tradicijų indas“[51]). Tėviškės menas (pasakos, dainos) yra įvadas į tautos meną; tėviškės papročiai ir jos gyvenimo santvarka yra įvadas į visuomeninį tautos gyvenimą; tėviškės gamtos meilė yra pirmas žingsnis į visos šalies meilę. *Tėviškės pažinimas yra pagrindas tautos ir tėvynės pažinimui.*

Bet „juo yra gilesnis tėviškės pažinimas, tuo gilesnė yra josios meilė“[52]). Tiesa, vaikas savo tėviškę myli instinktyviai. Bet šitoji meilė darosi gilesnė ir tobulesnė, kai jis tėviškę ištiria ir pažįsta. Šiuo tad atžvilgiu kraštotyra tampa tėviškės meilės stiprintoja ir tuo pačiu patriotinio nusistatymo gilintoja. P. Zeppas visai teisingai reikalauja, kad dabartinė mokykla, „ankštai surištų jauną žmogų su tėviške, nes tik tokiu būdu jis neatitrūksta ir nuo tėvynės“[53]). Kraštotyra, atskleisdama mokiniams gimtojo jų kampelio gyvenimą, savaime juos su juo suriša ir tuo būdu parengia tvirtą atramą jų santykiavimui su tauta bei tėvyne.

b. Kraštotyros dėstymo eiga

Kraštotyros reikšmė tautinei dabarčiai pažinti ir patriotizmui įsąmoninti išskiria ją iš kitų dėstomųjų dalykų ir savotiškai apsprendžia josios mokymą. Kraštotyra negali būti dėstoma taip, kaip matematika ar logika. Ji nėra bendras mokslas, kuris tiktų kiekvieno krašto mokyklai. Kraštotyra yra *tėviškės mokslas* (Heimatkunde), kurios objektas keičiasi su kiekviena apylinke ir kuris mokiniams yra *savas.* Dėstant todėl kraštotyrą, „reikia ne tik žiūrėti proto lavinimo, bet kartu tautos bendruomenei laimėti dvasią bei širdį; reikia pažadinti pagarbą bei meilę kultūriniams tautiečių laimėjimams ir atsakingumo jausmą santykiuose su tautine visuma“[54]). Kraštotyros dėstymas turi padaryti, kad „tėviškė taptų išvidinio pergyvenimo dalyku“[55]).

Iš kitos pusės kraštotyra yra pašaukta supažindinti mokinius su tautine dabartimi ir tuo būdu patarnauti patriotiniam sąmoningumui. Jos mokymas prasideda tuo, kas mokiniams yra pažįstama, ir pamažu plinta, kol apima visą pasaulį. Fr. X. Eggersdorferis kraštotyros mokymą suskirsto į ketvertą laipsnių[56]). Pirmajame laipsnyje krašto-

---

[51]) F. X. Eggersdorfer, Jugendbildung, 218 p.

[52]) E. Scholz, cit. Enzyklopädisches Handbuch der Pädagogik, hrsg. v. W. Rein, IV, 151 p.

[53]) Weltkundliche Jugendbildung in Heimat — und Erdkunde, 19 p. München 1931.

[54]) P. Zepp, op. cit. 9 p.

[55]) P. Zepp, op. cit. 127 p.

[56]) plg. Jugendbildung 230—233 p.

tyra yra *namų ir apylinkės mokslas.* Šiuo metu tėviškė dar nėra *tiriama.* Šiuo metu yra tik atkreipiamas vaiko dėmesys į tuos dalykus, kurie telpa jo akiratyje, paaiškinant jų turinį, reikšmę ir vertę. Šis laipsnis paprastai apima pirmuosius dvejus pradžios mokyklos metus. — Antrame laipsnyje kraštotyra virsta *apylinkės ir tėviškės mokslu.* Tėviškė dabar jau yra *tiriama* planingai. Josios aiškinimas gilėja ir josios branginimas įgyja tvirtą atramą. Šiuo metu prasideda ir *ekskursijos.* — Trečiame laipsnyje kraštotyra yra *tėviškės ir tėvynės mokslas.* Jis apima antrąjį pradžios (5—8 m.) arba pirmąjį (1—4 m.) vidurinės mokyklos laipsnį. Šiuo metu mokinių akiratis yra žymiai platesnis. Pažinę savo namą, savo apylinkę, savo tėviškę, jie eina į tėvynę, jie daro *keliones* ir tiesioginiu būdu stebi tautos gyvenimą. Kraštotyra, kaip *dėstomasis objektas* dabar paprastai suskyla į tautinę istoriją, į šalies geografiją ir į šalies gamtamokslį. — Paskutiniame tarpsnyje kraštotyra virsta *tėvynės ir pasaulio mokslu.* Tauta ir tėvynė čia yra tiriama ryšium su visa žmonija ir su josios kultūra. „Tautos dvasinės gėrybės pasirodo esančios specialus įkūnijimas anttautinių amžinųjų vertybių"[57]... Šiuo metu esti suvokiama tautos prasmė ir josios vertė visam žmonijos gyvenimui. Kraštotyros dėstymas neišvengiamai dabar esti sufilosofinamas. Šitas laipsnis apima paskutinius gimnazijos metus. Praktikoje šiuo metu kraštotyra neturi tinkamo objekto ir todėl virsta tik mokomuoju principu. Bet toks objektas turėtų būti. Atsitiktiniai tautiniai pamokymai niekados negali pakeisti sistėmingo tautos prasmės aiškinimo. Šiam reikalui kaip tik galėtų gerai tikti *tautinės kultūros mokslas,* apie kurį esame kalbėję pirmoje dalyje.

Kraštotyros mokymas todėl prasideda *namais* ir baigiasi *pasauliu.* Kaip pati tauta bei tėvynė nėra izoliuota, taip negali būti izoliuotas nė josios pažinimas. Tėvynės atrama yra namai ir tėviškė. Tėvynės atbaiga yra pasaulis. Todėl kraštotyros mokymas patriotinį savo uždavinį atlieka tik tada, kai jis veda mokinį per visus minėtus tarpsnius, nes tik per juos perėjęs, jis gali įgyti pilnutinį savo tautos pažinimą.

c. Krašto gamtos pažinimas

„Žemė, sako C. Ritteris, yra didžiulis žmonių auklėjimo namas"[58]). Savo įtaka ji apsprendžia žmogaus gyvenimo būdą, pririša žmogų prie savęs ir prie viso to, kas su ja yra susiję. Patriotizmas, kaip matėme, pirmoje eilėje yra savos žemės meilė. Todėl susigyventi su žeme, ją pažinti ir ištirti reiškia savaime gilinti josios meilę ir tuo pačiu stiprinti patriotinį jausmą. „Tėvynė, sako C. de Wiart,

---

[57]) Fr. X. Eggersdorfer, op. cit. 232 p.
[58]) cit. P. Zepp, Weltkundliche Jugendbildung etc., 10 p.

yra laukų ir miškų plotai, kalnelių bangavimas, upių srovės, kaminų dūmai, kylą vakaro tyloje. Su šitais regimais ženklais instinktyviai yra suaugusi tėvynės meilė ir josios tradicijų pagarba... Štai dėl ko pažinti ir mylėti tėvynės išvaizdą reiškia gerbti ir stiprinti tėvynės idėją, reiškia labiau pažinti ir labiau pamilti pačią tėvynę"[59]).

Supažindinti naująsias kartas su šalies gamta pirmoje eilėje yra pašauktos *tautinės geografijos pamokos.* Būdamos integralinė kraštotyros dalis ir specialiai tirdamos *gamtinę* tautos dabartį, jos stiprina mokinių ryšius su gimtąja žeme ir tuo būdu auklėja patriotinį jų nusistatymą. „Geografijos mokymas, pastebi P. Zeppas, supažindina mokinius su žemėvaizdžio ar kraštovaizdžio (Landschaft) grožiu ir harmonija, paskatina juos vertinti visa tai, ką tauta yra sukūrusi, žadina pagarbą ir meilę tautai bei valstybei, auklėja veiklius piliečius, kurie vėliau pažins tautines savo pareigas ir jas įvykdys"[60]).

Patriotinis geografijos mokymo uždavinys apsprendžia ir josios *dėstymo būdą.* „Geografija negali paskirai nagrinėti žemės sudėtį, vandenis, klimatą, gyventojus arba tik iš eilės sugrupuoti kalnų, upių ir miestų vardus. Ji turi padaryti kraštovaizdį jungiančiu pradu ir pamokyti į įvairius kraštovaizdžius žiūrėti, kaip į *tautos gyvenimo vietą*"[61]). Žmogus pergyvena gamtą ne dalimis, bet taip, kaip ji yra tikrovėje. Tuo tarpu realiai gamta nėra išskaldyta į vandenis, kalnus, upes, ežerus ir miškus, bet *visa* sudaro glaudų vienetą, kuris ir yra vadinamas kraštovaizdžiu. Juo atsirėmusi, geografija sugeba pavaizduoti tiriamą kraštą visumoje ir tuo būdu pažadina realybės pajautimą. Iš kitos pusės, kraštovaizdis visados turi ryšių su *žmonėmis.* Jis nėra (bent kultūringuose kraštuose) laukinis. Jis yra tautos gyvenimo vieta. Todėl *tikra prasme geografija visados yra antropogeografija arba žmogaus ir gamtos sąvaikos mokslas.* Krašto gamtą ji vaizduoja ryšium su tautos gyvenimu ir veikimu. Josios mokymas glaudžiai susisieja su tautos kultūra, įprasmindamas savo objektą ir pagilindamas tautos pažinimą. Mokiniai tuo būdu suvokia šalies gamtą ne kaip kažką atskirą, bet kaip žmonių — ir jų pačių — gyvenimo dalį, kaip atramą tautos kūrybai ir kaip svarbų veiksnį ekonominio bei politinio tautos likimo.

d. Ekskursijos ir kelionės

Tautinės dabarties pažinimas niekados nesti tobulas, jei kraštotyra yra dėstoma *tik* žodžiu. „Jokia knyga negali mokyti kraštotyros" (J. Heitzenberger). Tautinė tikrovė atskleidžia savo prasmę, tik realiai su ja susidūrus. Todėl *ekskursijos ir kelionės yra būtina patriotinio įsąmoninimo priemonė.* Jų tikslas nėra tik išsilavinimas, bet

---

[59]) „Revue génerale", 567 p., spalių mėn. 1905.
[60]) op. cit. 6 p.
[61]) Fr. X. Eggerdorfer, Jugendbildung, 210 p.

ir patriotinis sąmoningumas. „Kelionų vertė, sako P. Zeppas, nėra tik ta, kad vaikai parsineštų namo tam tikrą žinių kiekį, bet, svarbiausia, kad būtų pažadinta meilė tėviškei ir tėvynei“[62]). Ekskursijų bei kelionių reikšmė didaktiniam lavinimui yra žinoma jau seniai. Mūsų laikais joms atsiranda dar vienas uždavinys — *pažadinti lankomų vietų bei daiktų meilę ir tuo būdu auklėti jaunimo patriotizmą.* Tautinį ekskursijų bei kelionių pobūdį pirmasis suprato ir iškėlė *Fr. L. Jahn* (1778—1852). Pats būdamas amžinas nenuorama ir nuolat keliaudamas iš vietos į vietą, jis gerai pažino savo šalį, josios gyvenimą, josios papročius ir vėliau savo raštuose[63]) ypatingai pabrėžė patriotinę kelionių vertę. Šiandien Jahno mintys randa visuotinio pritarimo.

Progų ekskursijoms ir kelionėms daugiausia duoda kraštotyros mokymas, kuris yra neįmanomas be konkretaus susidūrimo su nagrinėjamais daiktais. Pasakojimas *apie* daiktus ir pačių daiktų *apžiūrėjimas* turi būti visai paraleliškas. Gražų tokio paraleliškumo pavyzdį duoda Bonnos pradžios mokyklų kraštotyros planas[64]). Pagal jį pirmaisiais kraštotyros dėstymo metais yra privalomos tokios ekskursijos: *1. nuo balandžio ligi rugpiūčio mėn.:* a) apžiūrėti mokyklos namą, b) aplankyti senmiestį, c) pereiti per naująjį miestą, d) pereiti per šiaurinę Bonną, e) ekskursija prie Reino; *2. nuo rugsėjo ligi gruodžio mėn.:* a) ekskursija į Kreuzberg (apeiti aplink kalną, įkopti, nusileisti į Melbtal), b) ekskursija į Kasselsruhe; *3. nuo sausio ligi kovo mėn.:* a) pereiti tiltu per Reiną į Benel, b) aplankyti šiaurinę Reino lygumą, c) aplankyti pietinę Reino lygumą. Pirmaisiais tad mokslo metais Bonnos mokyklos turi padaryti 10 ekskursijų. — Antraisiais metais jų skaičius didėja. Plane nurodyta 11 ekskursijų nuo balandžio ligi spalių mėn. prie Reino; 9 ekskursijos nuo spalių ligi gruodžio mėn.; 6. ekskursijos nuo sausio ligi kovo mėn. Reinu ir pareinėmis ligi sienos. Iš viso antraisiais metais privalomos 26 ekskursijos. Lengva pastebėti, kad lankomi objektai čia yra sutvarkyti pagal minėtus kraštotyros dėstymo tarpsnius: pradedama nuo mokyklos namo ir baigiama viso krašto aplankymu.

Taip dėstoma kraštotyra išmoko naująją kartą pažinti savo šalį, atskleidžia jai tautos gyvenimo prasmę ir įjungia ją į tautos gyvenimo vyksmą. Tautinės dabarties pažinimas atskleidžia tuos slaptingus ryšius, kurie jungia žmones tarp savęs ir su gamta ir kurie palaiko tautos gyvenimo vienybę. „Tauta turi išmokti *pažinti,* nes kitaip ji mirs“ (F. L. Jahn).

---

[62]) op. cit. 184 p.

[63]) Über die Beförderung der Patriotismus, 1800; Deutsches Volkstum, 1810.

[64]) plg. P. Zepp, op. cit. 90—95 p.

III Patriotinis veikdymas

1. Auklėjimas ginti tėvynę

a. Tėvynės gynimo prasmė

Reikia melsti su šv. Augustinu taikos[1]), bet šitas meldimas savo esmėje visados lieka visuotinio perkeitimo prašymas. Karo šaknys glūdi atpalaiduotų prigimties aistrų šėlime, kurį numalšinti gali tik kosminis išskaistinimas. Taika yra idealas[2]). Jis kvieča ir įpareigoja. Bet prigimtojoje tikrovėje jis nebus realizuotas niekados. Kaip prisikėlimas buvo laimėtas tik per mirtį, taip amžina taika ir ramybė gali ateiti tik per visuotinį karą ir suirimą. Gali keistis karų pobūdis, gali jie virsti net religiniais karais, bet jie neišnyks. Atvirkščiai, galimas daiktas, kad mūsų laikai gyvena pasaulinių grumtynių išvakarėse. „Kadaise karai kildavo tarp šeimynų, tarp giminių, tarp miestų ir tarp provincijų. Vieną dieną jie gali kilti tarp kontinentų"[3]). Istorinio vyksmo kelias yra kelias į katastrofą, kuri apsireikš ne tik fizinių elementų pakrikimu, bet visų pirma pakrikimu žmogiškosios dvasios ir socialinės tvarkos.

Todėl šiandien, nors pacifistinis judėjimas yra gana gyvas, nėra neprasmiška kalbėti apie tėvynės gynimą ir apie karinį jaunimo paruošimą. Ginti tėvynę nėra tik ginti tą ar kitą politinę josios santvarką. Tautinių karų prasmė, ypač mūsų laikais, yra daug gilesnė. Pralaimėti šiandien karą yra beveik tas pat, ką pražudyti ir pačią tautą, nes nugalėtojas dabar visų pirma stengiasi ją nutautinti. Tuo tarpu giliausia prasme tauta nėra nutautinama, bet išnaikinama. „Tauta negali būti nuosavybė arba daiktas kitos tautos, nenustojusi

---

[1]) „Domine Deus, pacem da nobis, pacem quietis, pacem sabbati, sabbati sine vespere", Confessiones, 13, 25.

[2]) plg. šv. Augustinas: „Pax omnium rerum, tranquilitas ordinis", De civitate Dei, 19, 13.

[3]) J. V. Ducatillon, Le vrai et le faux patriotisme, 173 p.

egzistuoti, kaip tokia"[4]). Tautinės individualybės pakeitimas yra pakeitimas istorinio tautos likimo, josios kultūros, josios kalbos ir net įprasto santykiavimo su Dievu. Netekusi šitų dalykų, tauta yra žuvusi. Štai dėl ko P. Bertas ir sako, kad „ginti tėvynę nėra tiktai ginti šeimos židinius, asmenis ar tautos darbo vaisius; tai gelbėti tautai josios idealą, josios pasaulėvaizdį, josios pastangas siekti gėrio, josios ateities viltis ir tuo pačiu tarnauti sau ir žmonijai"[5]). *Kova už tėvynę yra kova už kūrybinio savo gyvenimo pagrindus.* Patriotinis tad veiklumas pirmoje eilėje reikalauja *norėti* ginti savo šalį ir *mokėti* ją ginti. „Tarp patriotizmo problemos ir karo pareigos esama labai ankšto ryšio"[6]). Karinis jaunimo paruošimas darosi pirmutinis patriotinio veikdymo uždavinys.

b. Karinio paruošimo esmė

Karinis jaunimo paruošimas savo esmėje yra auklėjimas ginti tėvynę. Jis neturi nieko bendra su militariniais kai kurių valstybių siekimais. Tėvynės gynimas, kaip patriotinio veiklumo apraiška, ir militarizmas yra priešingi ir prieštaraują dalykai. Tėvynės gynimas iš esmės yra defensyvinio pobūdžio. Tuo tarpu militarizmas yra agresyvus. Militarinis auklėjimas yra tiesioginis rengimasis karui. Tai auklėjimas „kovos gaidžių", kaip yra pasakęs Payot. Karinis paruošimas, kaip patriotinis reikalavimas, yra auklėjimas ne *pulti*, bet *gintis*. Jis ir yra ne kas kita, kaip *jaunimo nuteikimas ir išmokymas drąsiai bei veikliai gelbėti tėvynę pavojaus metų.*

Abu šiedu uždaviniai yra lygiai svarbūs. Tėvynė negali būti apginta, jei josios gynėjai neturi heroiško pasiryžimo pasiaukoti net ligi mirties. Istorijoje yra daug pavyzdžių, kai maži, bet drąsūs ir narsūs būreliai sulaikė ištisas priešo armijas (pv. Leonido grupė Thermopilų mūšyje 480 m. pr. Kr.). Bet tėvynė taip pat negali būti apginta, jei gynėjams trūksta tinkamo techninio pasiruošimo. Karo technika šiandien turi pirmaeilės reikšmės. Todėl techninis jaunimo paruošimas yra toks pat svarbus, kaip ir patriotinio pasiryžimo auklėjimas.

Šitaip suprastas karinis jaunimo paruošimas ir auklėjimas taikai neprieštarauja vienas kitam. Atvirkščiai, juodu papildo vienas kitą. Auklėjimas karui yra žadinimas konkretaus žmonijos gyvenimo. Auklėjimas taikai yra gaivinamas idealinės ir laukiamos žmonijos būties. Auklėjimas karui neleidžia pasiduoti klaidingoms iliuzijoms, kuriomis serga didelė dauguma dabartinių pacifistų. Auklėjimas taikai neleidžia paskęsti brutalioje tarptautinių santykių tik-

---

[4]) Mgr. Julien, Enquête sur le nationalisme, 16 p.
[5]) cit. E. Bocquillon, La crise du patriotisme à l'école, 15 p.
[6]) J. V. Ducatillon, op. cit. 169 p.
[7]) cit. E. Bocquillon, op. cit. 37 p.

rovėje ir laikyti karą normaliu tautų sugyvenimo būdu. Reikia jaunimą karui auklėti, kad jis sugebėtų pasiaukoti, ištikus pavojui. Reikia auklėti jį taikai, kad jis nepamestų iš akių idealo, kurio visi turi siekti. Jaunimas turi žinoti, kad kardas keldina kardą, kad *ne kareivių, bet kultūrininkų tauta laimi nacijos vardą ir reikšmę.* Bet jis taip pat neturi užmiršti, kad pakrikusi žmogaus prigimtis niekados nepraranda noro grobti, ir kad reikia būti visada pasirengus tinkamai į šitą norą atsakyti. Vienas tik karinis auklėjimas įdiegia jaunimui nesveiką karingumą ir dar labiau atpalaiduoja grobuoniškus instinktus. Vienas tik auklėjimas taikai paskandina jį nerealiose svajonėse ir ardo sveiką tikrovės pajautimą. Reikia mokėti kariauti, kad būtų galima atstatyti suardytą taiką, ir reikia mokėti taikingai gyventi, kad būtų galima išvengt karo. „Auklėjimas taikai naujosioms kartoms yra tiek pat svarbus, kiek ir jų paruošimas karui“[8]).

c. Karinis paruošimas mokykloje

Karinis jaunimo paruošimas turi prasidėti jau mokykloje. *Mokykla* ir *kariuomenė* yra du svarbiausi karinio paruošimo veiksniai, atitinką anuos du pagrindinius uždavinius: *nusiteikti ginti tėvynę* ir *mokėti kariauti.* Mokykla nuteikia jaunimą heroiškai pasiaukoti tėvynės reikalams. Kariuomenė išmoko jį karo veiksmų. Mokyklinis auklėjimas negali būti specialus techninis jaunimo rengimas karui, nes jis prieštarauja tiek pačiam mokyklos darbui, tiek gerai suprastam kariniam auklėjimui. Mokyklos uždavinys šiuo atžvilgiu yra tik prirengti jaunimo sieloje tvirtą dorinį pagrindą.

Specialus techninis rengimas karui savo esmėje yra mokymas *žudyti.* Kareivis, kaip ironiškai pastebi Seneka, „mokosi kilnaus meno griauti miestams“[9]). Tiesa, tėvynės gynimas karo metu nėra įmanomas be žudymo ir griovimo. Karas dažnai yra būtinas. Bet jis visados yra baisybė. Techninis mokymas kariauti yra tiesioginis žmogaus rengimas dalyvauti šitame blogio šėlime. Todėl nenorint, kad blogis įsigalėtų, ne tik pasaulyje, kas yra neišvengiama, bet ir kariaujančiųjų žmonių sieloje, nenorint, kad karas atpalaiduotų prigimties aistras ir pastūmėtų žmones į visuotinį chaosą, reikia techninį mokymą *žudyti* pagrįsti tvirtu doriniu nusiteikimu garbingai kovoti ir šventai *žūti.* Tuo tarpu mokyklinio amžiaus jaunimas dar nesuvokia žudymo baisumo ir žuvimo rimtumo. Karas jam atrodo įdomus sportas, o galimumas žūti beveik nerealus. Duoti šiuo metu jaunimui į rankas šautuvą ir mokyti jį karo veiksmų, kaip nori Songeon[10]),

---

[8]) Fr. W. Förster, Deutsche Jugend und Weltkrieg, 65 p. Apie auklėjimą taikai iš esmės rengiamės pakalbėti *Tarptautiniame auklėjime.*

[9]) De constantia sapientis, c. 6.

[10]) „Taip, šautuvas, mažytis šautuvas reikia duoti į rankas, kad vai-

reikštų stiprinti klaidingas jo iliuzijas ir tuo būdu pastūmėti jį į pražūtį. Karo metu kariaujantieji negali būti tik *kareiviai*. Jie turi būti ir *žmonės* — ir dar labiau žmonės, negu taikos metu. Karo atpalaiduotas blogio šėlimas skverbiasi į sielą, ir tik tvirtas dorinis nusiteikimas gali atsispirti šitam chaosui. Specialiai rengti jaunimą karui galima tik tada, kai jis jau yra pakankamai parengtas atsispirti karo pagundoms, kai jis yra supratęs ir doriniu atžvilgiu įvertinęs, ką reiškia žudyti ir žūti.

Mokyklos tad uždavinys kariniame paruošime kaip tik ir yra sudaryti mokiniams sveikas pažiūras į karą ir įdiegti jiems būtinų kareiviui dorybių. Mokykloje jaunoji karta turi suvokti karo prasmę, jo blogumą, jo sukeliamas pagundas ir kareivio atsakingumą; turi išmokti susivaldyti, paklusti ir pasiaukoti. Tai yra būtinos kariavimo ir mokymo kariauti prielaidos.

Karo technikos mokymas gali prasidėti tik kariuomenėje, į kurią jaunimas paprastai ateina tada, kai jo pažiūros esti jau nusistojusios ir kai jo charakteris esti jau šiek tiek subrendęs. Tuomet laimi ir pats žmogus, nes jis geriau supranta, kam jis ruošiasi, ir pats pasiruošimas, nes jis būna sąžiningesnis ir gilesnis. Fr. W. Försteris todėl teisingai yra pasakęs, kad „tikram pasiruošimui kariauti niekas taip nekenkia, kaip perankstyvas karingumo skatinimas"[11]). Nerasdamas jaunimo dvasioje tinkamos psichologinės ir moralinės atramos, jis lieka arba paviršutiniškas arba virsta grobuoniškų instinktų žadintoju. Ir vienu ir kitu atveju jis gadina charakterį ir iškreipia patį karinį auklėjmą.

d. Kariuomenė, kaip patriotinio auklėjimo veiksnys

Karo tarnyba pirmoje eilėje yra skiriama specialiai jaunimą paruošti karo reikalams. Tai, ką mokykla užbrėžia ir kam ji padeda dorinį pagrindą, kariuomenė specialiu lavinimu išvysto ir atbaigia. Techninis sugebėjimas kariauti yra lygiai svarbus, kaip dorinis nusiteikimas ginti tėvynę. Todėl jau tik šiuo atžvilgiu kariuomenė yra reikšmingas patriotinio auklėjimo veiksnys.

Bet josios įtaka patriotizmui čia nesibaigia. Karo tarnyba ne tik moko jaunimą kariauti, bet ir *gilina tuos dorinius nusiteikimus, kurių jam įdiegia mokykla.* „Mokymas, gaunamas kariuomenėje, pažadina žmoguje savo pareigų ir savo teisių supratimą, ugdo garbės jausmą, įpratina drausmingai elgtis ir paklusti, moko pasiaukoti ir pajausti sielos didybės reikšmę"[12]). Tėvynės bei tautos idėja yra kariuomenės veiksmų centras. Jaunimas čia praktiškai patiria, kaip

---

kas jau nuo mokyklos metų išmoktų jį instinktyviai vartoti". Cit. Grossjean, L'école et patrie, 2 p.

[11]) Politiche Ethik u. politische Pädagogik, 461 p.

[12]) A. van Gansen, Petit manuel de patriotisme, 11 p. Bruxelles 1913.

įgytos pažintys yra pritaikomos tėvynės reikalams, kaip tos dorybės, kurios buvo auklėjamos mokykloje, darosi būtinos kareivio pašaukimui. *Tėvynę bei tautą kareivis pergyvena, kaip įpareigojantį ir reikalaujantį principą.* Vykdydamas šituos reikalavimus, jis yra ne tik geras kareivis, *jis yra ir geras patriotas.* „Kareivis, sako M. de Munnynckas, parodo kai kurias gražiausias ir brangiausias žmogaus dorybes. Tėvynė yra gyvybinis elementas kiekvienam pilnutiniam žmogui. Ją gindamas, kareivis (155 p.) aukoja visą savo vargą, visus savo išteklius, visas savo jėgas ir savo gyvybę. Dėl to jis turi, jei jau nesuprasti, tai bent pajausti tėvynės kilnumą ir garbę; jis turi įvertinti individualinio gyvenimo palenkimą didiems dvasiniams ir doriniams reikalams, kurie yra įsikūniję tėvynėje; jis turi egoistinius savo instinktus priversti paklusti proto ir valios nurodymams. Todėl *formaliniu* atžvilgiu, vertinant pagal darbą, kurį reikia atlikti, kareivis yra *žmogus* kilniausia šito žodžio prasme"[13]). Gerai atliekamos kareivio pareigos atskleidžia žmogui tėvynės vertę ir parodo josios meilės prasmę. Šiuo tad atžvilgiu kariuomenė yra tikra patriotizmo mokykla. Mokydama ir pratindama jaunimą savo tėvynę ginti, ji tuo pačiu moko ir pratina ją mylėti ir jai tarnauti.

Vis dėlto kareivio žygiai patriotizmo neišsemia. Patriotizmas iš esmės yra kūryba. Tuo tarpu kareivio darbas yra ardyti. „Patriotizmas kuria gėrį; kareivis tik pašalina blogį. Tai naudinga ir net būtina... Bet kova prieš blogį visados esti negatyvi, kai ji apsirėžia griovimu gėrio, kuriame laikosi blogis. Todėl kareivio pareigos patriotizmui yra tik priemonė. Būtų klaidinga ir pavojinga šiuos du dalyku identifikuoti"[14]). Kareivis ardo tam, kad tauta galėtų kurti. Patriotizmas negali pasitenkinti tik negatyvine puse. Jis yra kūrybinis ligi pat savo gelmių. *Kareivio pareigos tikra prasme patriotinėmis virsta tik tada, kai jos yra palenktos šitam pozityviam ir kuriančiam patriotizmui.* Patriotizmo sąvoka yra daug platesnė, negu kareivio uždaviniai. Patriotinis veiklumas nėra tik tėvynės gynimas. Patriotinis veiklumas visų pirma yra kultūrinė kūryba. Kai izraelio tauta grįžo iš Babilono nelaisvės, ji vienoj rankoj laikė kardą, o kita statė sugriautas Jeruzalės sienas[15]).

2. Nacionalizmo pagrindai

Tėvynės meilė yra akstinas ne tik didelės kūrybos, bet ir didelių katastrofų. Patriotizmas, kaip veiklumo pradas, gali pasiekti net šventumo viršūnių, bet jis gali sugriauti kultūrą, pražudyti tautas

---

[13]) Psychologie du patriotisme, 155—156 p.

[14]) M. de Munnynck, op. cit. 158 p.

[15]) Apie auklėjimą kultūrinei kūrybai bus kalbama IV dalyje, nes jis savo esme priklauso nacionaliniam auklėjimui.

ir pažeminti žmogiškojo asmens vertę. Todėl patriotinis veikdymas turi ne tik skatinti veikti tėvynės meilės vardan, bet ir pakreipti šitą veikimą tinkama linkme. Drausminamasis patriotinio auklėjimo uždavinys šiandien yra ypatingai pabrėžtinas, nes tėvynės meilė, pasak F. W. Försterio, yra dabar tapusi „aukštąja melo ir žvėriškumo mokykla". Nacionalistinis blūdas yra prisišliejęs prie tautinio sąjūdžio, griaudamas visa, ką šis kuria, ir grėsdamas Europos kultūrai tikra pražūtimi. „Išvaduoti tėvynės meilę iš demono vergijos yra svarbiausias šio momento reikalas" (F. W. Förster). Todėl nacionalizmo pagrindų supratimas darosi centrinis patriotinio veikdymo uždavinys.

a. Tautinio prado įsigalėjimas

Fašizmo pergalė Italijoje ir nacionalizmo laimėjimas Vokietijoje daugeliui padarė įspūdžio, kad Europos istorija žengia į naują savo išsivystymo tarpsnį. Dar neseniai viskas buvo pakrikę ir iširę: mokslas buvo suskilęs į vieną su antra nesusisiekiančias specialybes, visuomeniniame gyvenime vyravo liberalistinis individualizmas, menas išseko ir pradėjo merdėti siaurose srovelėse. Visam gyvenimui stigo jungiančio prado. Bet štai staiga viskas, rodos, virto kitaip. „Nyksta senasis pakrikusių sričių pasaulis, žūsta visuomeninė šantvarka ir kultūra, kuri rėmėsi šitomis metafizinėmis prielaidomis: 1. atskiras žmogus yra savarankiškas, 2. žmogus yra aukščiausia dvasios apreiška ir todėl autonominis vertybių valdovas, galįs spręsti, kas yra gera ir kas bloga, kas yra teisinga ir neteisinga. Nauja pasaulėžiūra moko: 1. žmogus nėra savarankiškas, bet metafiziškai surištas su kitais (113 p.) krauju ir žeme, tauta ir valstybe, dvasia ir likimu; 2. žmogus neturi jokio pagrindo laikyti save aukščiausia dvasios apreiška; jis iš esmės nėra autonominis, nėra vertybių tvarkos valdovas ir todėl negalįs spręsti, kas yra gera ir bloga, kas yra teisinga ir neteisinga. Žūstančio pasaulio teigimas buvo: dalis yra pirmesnė už visumą. Gimstančio pasaulio teigimas yra: visuma yra pirmesnė už dalį"[16])... Specializavimosi dvasia užleidžia vietą *organiškai pasaulėžiūrai*. Visuomeninis atomizmas yra apgalimas *pilnutinės valstybės*. Menas *grįžta į tautą*. Gyvenimą ima jungti vienas pradas, kuriam paklūsta visos sritys ir visos vertybės.

Tasai pradas, daugelio manymu sugebėjęs išgelbėti žūstančią kultūrą, yra ne kas kita, kaip *tauta*. *Tauta* šiandien yra pagrindas tos naujos pasaulėžiūros, kuri mokslą grąžina į gyvenimą ir atskiras disciplinas jungia į naują sintezę. *Tautos* dėliai žinija virsta „orga-

---

[16]) H. Eibl, Die werdende Welt, 113—114 p. „Neue Jahrbücher für Wissenschaft u. Jugendbildung", 2 sąs. 1934.

niška gyvenimo dalimi", o filosofija darosi „išorinis tautos žygis"[17]). *Tauta* kuria naują visuomeninę santvarką, ir „kūrybinis tautiškumas" tampa „tautos ir pasaulio politikos principu"[18]). Menas virsta *tautos* ir menininko sąvaikos išreiška, o literatūriniai tyrinėjimai apima „poezijos ir tautos"[19]) problemą. Ugdymas atsiremia į „kraują ir žemę"[20]), o pedagogika darosi „nacionalpolitinio ugdymo mokslas"[21]). Žodžiu, *tautinis pradas* šiandien įgyja tokios pat reikšmės, kokios viduriniais amžiais turėjo *religija*, o renesanso metu *žmogiškasis individas*. Tauta atsistoja vietoje *Dievo* ir vietoje *asmens*.

Iš tikro, šitoks tautos vertinimas yra naujas dalykas. Nė vienas istorijos išsivystymo tarpsnis nebuvo tautos padaręs jungiamuoju gyvenimo pradu. Viduriniais amžiais gyvenimas buvo teocentrinis: *jį jungė Dievas*. Renesanso metu jis virto antropocentriniu: *jį jungė žmogus*. Tuo tarpu dabar virsta etnocentriniu: *jį jungia tauta* (gr. tò ėtnos). Šiuo atžvilgiu nacionalizmo laimėjimą Europoje galima laikyti naujo tarpsnio pradžia. Bet ar jis *iš esmės* yra naujas? Ar tautos virtimas gyvenimo centru reiškia visiškai *kitokio* prado įsigalėjimą, kaip buvo renesanso pradžioje, ar gal tik senojo prado apsireiškimą kitokiu pavidalu ir paskutinį *jo* išsivystymo tarpsnį? Visuotinis susižavėjimas Italijoje ir Vokietijoje primena renesansiškąjį susižavėjimą ir daugelį paskatina manyti, kad čia iš tikro esama naujos dvasios ir naujų pagrindų. Nacionalizmas nevienam atrodo tokia pat revoliucija žmogaus viduje, kokia buvo Krikščionybė senovei ir renesansas viduriniams amžiams. Bet tai yra apgaulinga iliuzija. *Etnocentrinis gyvenimas nėra iš esmės naujo tarpsnio pradžia, bet tik nuoseklus antropocentrinės pasaulėžiūros išsivystymas.* Nacionalizmas, nors kovoja prieš individualizmą ir komunizmą, savo pagrindais atsiremia į tuos pačius principus, iš kurių buvo kilusios ir šios dvi pastarosios srovės. Nacionalistinė pasaulėžiūra — drįstame įrodinėti — yra logiška renesansiškojo antropocentrizmo išvada.

b. Antropocentrizmo pakeitimas etnocentrizmu

Renesansas savo esmėje yra antropocentrizmas par excellence. Meniškas jo pobūdis, jo susidomėjimas klasikine senove buvo tik išviršinės jojo apraiškos, kurių visų šaknys keroja nelygstamame žmo-

---

[17]) J. Hommes, Lebens- und Bildungsphilosophie als völkische und katholische Aufgabe, 12, 137 p.

[18]) W. Sauer, Schöpferisches Volkstum etc.

[19]) plg. žurnalo „Euphorion" vardo pakeitimą į „Dichtung und Volkstum".

[20]) E. Krieck, Völkische Erziehung aus Blut und Boden. „Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft" 3 sąs. 1933/34.

[21]) G. Giese, Begriff und Aufgabe einer politischen Pädagogik, „Neue Jahrbücher . . ." etc.

giškojo asmens teigime. Renesansas yra *humanistinė* pasaulėžiūra, aukščiausiu gyvenimo laipsniu laikanti kultūrą, o pirmaeiliu gyvenimo veikėju, matu ir tikslu — *žmogų, kaip tokį*. Viduriniais amžiais gyvenimo norma buvo dieviškumas ir aukščiausia vertybė — šventumas. Renesanso gyvenimo norma padarė žmogiškumą ir aukščiausia vertybe gražumą bei kilnumą. Šventumas pasidarė antraeilis, o Machiavelio, Beardsley, Nietzschės ir Lenino pasaulėžiūroje jis buvo nustumtas į paskutinę vietą[22]). Gyvenimo centru tapo *žmogus*. „Naujųjų laikų istorijos bandymas, sako N. Berdjajevas, yra ne kas kita, kaip bandymas laisvai išvystyti žmogiškąsias jėgas"[23]). Iš tikro, nė viename istorijos tarpsnyje nebuvo tiek genijų, kiek renesanso metu. „Bet juose visuose snaudė kažkoks demoniškumas, ir nežabotos jėgos pagimdė nuodėmės milžinų, prieš kuriuos istorija užsidengia savo veidą"[24]).

Žmogiškumo, kaip normos, pritaikymas apsireiškė visose gyvenimo srityse. Individualizmas *religijoje* iškilo *protestantizmo* pavidalu. Liuterio „inspiratio privata" atidarė kelią religiniam subjektyvizmui. Individualizmas *filosofijoje* atėjo per *Kantą*. Individualizmas *visuomenėje* apsireiškė *kapitalizmu* ir *liberalistine demokratija*, atsiradusia prancūzų revoliucijos metu. Individualizmas *mene* pasirodė *impresionizmo* pavidalu, kai menininkas pradėjo vaizduoti tik tai, ką jis junta ir jaučia. Protestantizmas ir vėliau modernizmas, kantizmas ir visos naūjosios filosofijos srovės, kapitalizmas ir galop demokratizmas, impresionizmas ir futūrizmas yra ne kas kita, kaip žmogiškumo normos pritaikymas religijai, filosofijai, visuomenei ir menui.

Bet žmogiškumas apsireiškia ne tik individe. Žmogiškumas yra susijęs ir su individų sambūriais, kurie, *kaip sutelktiniai individai*, lygiomis teisėmis gali tapti gyvenimo normomis. Gyvenimą galima matuoti ne tik individualiniu, bet ir kolektyviniu žmogiškumu. Antropocentrinį principą galima perkelti iš individo į kolektyvą. *Pirmasis toks antropocentrinio principo perkėlimas iš individo į kolektyvą įvyko socializmo doktrinoje ir praktikoje*. Tuo pačiu metu, kai Nietzschė savo antžmogio idėjoje atbaigė individualinį antropocentrizmą, tuo pačiu metu K. Marksas gyvenimo centru padarė *klasę*. Marksizmo teorija buvo individualinio antropocentrizmo galas ir kolektyvinio antropocentrizmo pradžia. Kaip Nietzschei Dievą atstojo antžmogis, taip Marksui Dievą atstojo klasė, kuri turėjo virsti gyvenimo centru, veikėju, matu ir tikslu. Ne atskiras individas yra aukščiausia ir tobuliausia būtybė, ne jis apsprendžia istorijos vyksmą, kaip manė Carlyle, bet klasė ir ekonominiai josios reikalai.

---

[22]) plg. S. Behn, Philosophie der Werte, 114—115 p.

[23]) Sinn der Geschichte, 182 p.

[24]) W. Windelband, Die Geschichte der neueren Philosophie, I, 9 p. Leipzig 1911.

Istorinis materializmas iš esmės yra surištas su klasės, kaip gyvenimo normos, sąvoka.

Antrasis individualinio antropocentrizmo pakeitimas kolektyviniu antropocentrizmu vyksta mūsų dienomis nacionalizmo pavidalu. Nacionalizmas tęsia toliau Markso pradėtą antropocentrinės pasaulėžiūros sukolektyvinimą. Klasės vietą nacionalistinėje doktrinoje ir praktikoje užima *tauta*. Tauta turi gilesnį pagrindą, negu klasė. Klasė, pirmoje eilėje darbininkų, kuri marksizme yra pati svarbioji, yra atsitiktinis dalykas. Ji atsirado mašinos įsigalėjimo metu. Tuo tarpu tauta turi ontologinę atramą pačiame žmoguje. Joje susieina prigimtis ir kultūra. Ji tam tikru būdu, kaip matėme, iš tikro apsprendžia visas gyvenimo sritis. Todėl nacionalizmo pagrindai yra daug stipresni, negu marksizmo. Etnocentrinis gyvenimas yra daug organiškesnis, negu komunistinis. Bet juodu abu yra logiškos išvados iš antropocentrinės pasaulėžiūros. Juodu abu yra renesansiškojo individualizmo pasėkos, apsireiškiančios kolektyvinėmis formomis. Marksizmas yra klasės suabsoliutinimas, o *nacionalizmas — antropocentrinio principo perkėlimas į tautą.* Nacionalistinė pasaulėžiūra yra etnocentrizmas tikra šito žodžio prasme.

Neatsitiktinis todėl dalykas, kad nacionalizmo daigų randame jau pačioje renesanso pradžioje. Jau *Machiaveli* („Il principe", 1535) C. Borgia asmenyje matė tvirtos tautos valdovą, kuris jėga užgniaužia bet kuriuos skirtumus ir bet kurį skilimą. *Ulrich von Hutten* savo rašte „Skundas ir perspėjimas apie per didelę nekrikščionišką Rymo popiežiaus valdžią ir apie nedvasiškus dvasininkus" (1520) peikė italus, esą jie neverti rymiečių įpėdinių vardo, moteriška tauta, be drąsos, ištižusi ir nieko nenusimananti apie karą. Reformacijos rengėjai, kaip Erazmas, Liuteris, Kalvinas, buvo skatinami ne tik religinių, bet ir tautinių motyvų. „Reformacija buvo sąmoningas maištas prieš Rymą ir nesąmoninga šiandieninio nacionalizmo pradžia"[25]). Dabartinio nacionalistinio vado sąvoka turi savyje Borgia bruožų, svetimųjų neapykantoje slepiasi Hutteno sarkazmai, ir vokiškosios stabmeldybės atgaivinime matyti slaptas Liuterio nusilenkimas etnocentriniam principui. Tai, kas renesanso metu tautiniame sąjūdyje buvo tik užbrėžta, mūsų dienų nacionalizmas atgaivina ir išvysto. Antropocentrinio principo perkėlimas į tautą vyksta visame gyvenimo plote. Kaip žmogaus teigimas renesanso metu sukūrė kultūros tipą, pažymėtą individualizmo ženklu, taip *tautos* teigimas šiandien stengiasi išplisti visose srityse ir jas visas persunkti tautiniu pradu. Tauta darosi centras viso žmogaus mąstymo, viso jo veikimo ir jautimo. Šiandien jau galima kalbėti apie etnocentrinę doktriną, apie etnocentrinę praktiką, ir apie etnocentrinius jausmus.

---

[25]) A. Wirth, Rasse und Volk, 6 p.

c. Nacionalizmas, kaip doktrina

Būtų klaida manyti, kad nacionalizmas yra *tik* politinis sąjūdis. Taip atrodo tik iš paviršiaus. Tuo tarpu savo pagrinduose nacionalizmas yra pasaulėžiūra, turinti savą filosofiją, savą etiką ir net savą religiją. „Nacionalizmo žodis, sako G. Guy-Grand, slepia savyje aiškią, sistematišką ir gerai sutvarkytą filosofiją"[26]). Renesansiškojo antropocentrizmo pradai čia yra įgiję ryškią, nors ir skirtingą lytį.

Pagrindinis etnocentrinės doktrinos principas yra *nelygstamas tautybės teigimas*. „Tikras nacionalistas (13) tėvynę stato aukščiau už viską. Visas problemas jis suvokia, aiškina ir sprendžia ryšium su tautiniu interesu"[27]). Kaip renesanso metu visos pasaulėžiūros centras ir matas buvo žmogus, taip dabar tokiu centru ir matu virsta *tauta*. Nacionalistinėje doktrinoje tauta yra absoliutas arba, Hegelio žodžiais kalbant, objektyvinė absoliutinės dvasios apraiška, kuri apsprendžia visas gyvenimo sritis, visoms joms tampa norma ir pagrindu. Šitas principas nacionalizmo ideologijoje šiandien yra visiškai aiškus.

Bet kas yra toksai nelygstamasis tautybės teigimas savo esmėje? N. Berdjajevas yra pasakęs, kad „nacionalistinis sąjūdis yra kilęs iš nominalizmo pergalės kovoje su vidurinių amžių realizmu"[28]). Teigimas iš karto atrodo keistas. Pats Berdjajevas jo nepagrindžia. Bet savo esmėje jis slepia gilią ir visai teisingą mintį, nors vietoje žodžio *nominalizmas* čia gal geriau tiktų žodis *formalizmas*.

Etnocentrinė doktrina atskleidžia antropocentrinės pasaulėžiūros išsivystymą nuosmukio linkme. Renesanso doktrinos pagrindas buvo *žmogiškumas*, vadinasi, žmogaus esmė ir jo gyvenimo turinys. Pirmykštis antropocentrizmas buvo realistinis. Jis nelygstamai teigė tik žmogų, palikdamas šalia konkrečias jo būsenas. Bet jau nuo liberalizmo laikų formalinis elementas pradeda imti viršų. Liberalizmo pagrindas buvo jau ne žmogus, *kaip toks*, bet *žmogus-individas*, vadinasi, ne žmogiškosios būtybės turinys, bet viena jo būsena, būtent: *individualumas*. Liberalizmo įsigalėjimo metu pralaimėjo realistinis antropocentrizmas ir žengė pirmą žingsnį antropocentrinis formalizmas. Socializmo doktrinoje jis išsivystė toliau. Socializmo atrama taip pat nėra žmogiškumas, kaip ji nėra nė individualumas. Socializmas paneigė ne tik žmogaus turinį, bet ir konkrečiausią, su turiniu ankščiausiai surištą jo būseną. Markso teorijoje žmogaus invidualumas užleido vietą žmogaus socialumui. Socializmo pagrindu tapo *socialinė žmogaus būsena*.

---

[26]) La philosophie nacionaliste, 7 p. Paris 1911.

[27]) Integralinio nacionalizmo manifestas, cit. G. Guy-Grand, op. cit. 13—14 p.

[28]) Un nouveau Moyen âge, 131 p.

Mūsų dienų nacionalizmas tęsia toliau liberalizmo pradėtą antropocentrizmo suformalinimą. Kaip liberalizmo pagrindas yra žmogaus individualumas, kaip socializmas atsiremia į žmogaus socialumą, taip nacionalizmas savo teoriją ir praktiką grindžia žmogaus *tautiškumu*. Tautiškumas taip pat nėra turinys, bet tik lytis, tik būsena. Tautiškumas yra formalinis žmogiškumo elementas. Šiuo tad atžvilgiu *nacionalizmas yra viena antropocentrinio formalizmo apraiška, būtent: ta, kuri savo pagrindu laiko tautinę žmogaus būseną.* Jis atsistoja šalia liberalizmo ir socializmo, pastarąjį savo realumu pralenkdamas, bet nuo pirmojo atsilikdamas.

Etnocentrinė doktrina todėl savo esmėje yra ne kas kita, kaip nelygstamasis tautinės žmogaus būsenos teigimas ir vertinimas. Nuo nelygstamojo *žmogiškumo* teigimo per *individualumą* renesansas žengė iš vienos pusės į suabsoliutinimą *socialumo* (socializmas), iš kitos — į suabsoliutinimą *tautiškumo* (nacionalizmas). Nacionalizmas yra tiesioginė antropocentrinio suplokštėjimo išdava. „Savo visumoje jis yra ne kas kita, kaip pritaikymas tautinei sričiai dabartinio racionalizmo. Nacionalizmas visų pirma yra filosofinė klaida“[29]). Jis yra formalizmas, savo esmėje paneigiąs žmogaus turinį ir tuo būdu išsekinąs jo gyvenimą. Vėliau įrodinėsime, kad kaip tik dėl to nacionalizmo kelias yra kelias į subarbarėjimą.

d. Nacionalizmas, kaip praktika

Nelygstamas tautinės būsenos teigimas iš esmės yra nesuderinamas su tokiu pat nelygstamu kitų tautybių pripažinimu. Absoliutas gali būti tik vienas. Nelygstamai teigiama viena tautinė lytis negali pakęsti šalia savęs kitų nelygstamų lyčių, nes tuo būdu ji savaime išsižadėtų savo absoliutumo. Tai yra neišvengiama kiekvieno formalizmo pasėka. *Kas suabsoliutina vieną kurią formą, tas tuo pačiu paneigia kitas formas.* Liberalizmas, nelygstamai teigdamas individualumą, vieną individą sukėlė prieš antrą. J. Locke „kova visų prieš visus“ yra liberalistinio prado perkėlimas į pirmykščius žmonijos laikus. Socializmas, suabsoliutindamas darbininkų klasę, paneigė kitas klases, o komunizmo praktika jas visiškai išnaikino. Nacionalizmas, nelygstamai teigdamas tautiškumą, kursto vieną tautą prieš kitą, nes kiekviena, laikydama save absoliutine, tuo pačiu turi neigti absoliutumą kitai. Nietzschės antžmogis, Markso proletariatas ir Hitlerio rasė, yra nesocialūs, tiesiog plėšrūs padarai, kurie yra juo stipresni, tuo pavojingesni. Savosios individualybės teigimas, o kitų neigimas ir persekiojimas yra logiška išvada iš liberalistinių, socialistinių ir nacionalistinių principų. Liberalizme individas pavergia ir žudo individą, socializme klasė persekioja klasę, nacionalizme tauta

---

[29]) P. Coulet, L'Eglise et le problème international, 59 p. Paris 1933.

kovoja prieš tautą. Iš privatinės nesantaikos ir egoizmo mes žengiame į pasaulinę nesantaiką ir į visuotinį egoizmą.

Tautybių lygybės idėjos nacionalizmas nepripažįsta. „Mes, vokiečiai, kalba M. Scheleris, visai rimtai manome, kad taūtos, kaip ir individai, yra ne tik skirtingų indvidualybių, bet ir skirtingos vertės. Dėl to mes tikime, kad laisvės ir valdžios tautos gali turėti tik tiek, kiek jos parodo dvasinės jėgos organizuoti ir kurti. Mes tikime, kad reikia pripažinti ne visiems tą patį (suum cuique), bet tai, kas atitinka kiekvieno vertę. Tai yra vokiškas teisingumo supratimas, skirtingas nuo prancūziškojo lygybės demokratizmo (15 p.). Teisti šitą tautų skirtingumo sąvoką mes paliekame gyvai istorijai"[30]). Galimas daiktas, kad istorija iš tikro ją ir nuteis. Bet šiuo metu toksai tautų vertinimas atidaro kelią begalinėms kovoms ir silpnesniųjų tautų persekiojimui. Nietzschės antžmogio bruožai atgyja tautų gyvenime.

Paneigęs tautų lygybę ir pripažindamas joms tik tiek laisvės, kiek jos sugeba kurti, nacionalizmas visai logiškai gniaužia ir pavergia mažiau kultūringas ir negausingas tautas. „Nacionalistinė politika yra egoistinė ir agresyvi iš viršaus, despotiška ir absoliutistinė viduje"[31]). *Nacionalizmas, kaip praktika, yra militarizmas ir imperializmas.* Karo kultas yra esminė nacionalistinės praktikos dalis. „Universalinės, pacifistinės ir tarptautinės idėjos yra gniaužiamos imperialistinių ir hegemoninių idėjų"[32]). Taikos skelbimas prieštarauja nacionalizmo siekimams ir nacionalistiškai nusiteikusioje tautoje jis neturi vietos. Nenuostabu todėl, kad tikriesiems nacionalistams šiandien darosi nepakenčiamas Šv. Mergelės pavadinimas *Regina pacis.*

e. Nacionalizmas, kaip jausmas

Nacionalizmas yra tautinės individualybės meilė, kaip ir patriotizmas. Bet patriotizmas yra meilė tautos tokios, kokia ji *turi būti.* Tuo tarpu nacionalizmas yra meilė tautos tokios, kokia *ji yra.* Patriotizmo objektas yra tautinis idealas. Nacionalizmo objektas yra tautinė tikrovė. Patriotizmas yra tautinė savimeilė. *Nacionalizmas yra tautinis egoizmas.* Prigimtas žmogaus prisirišimas prie gimtosios žemės ir prie savųjų, išskiriamoji savos tautos predilekcija nacionalizmo atveju virsta netvarkomu jausmu, mylinčiu tautą tokią, kokia ji yra — su josios ydomis ir nedorybėmis. „Nacionalistai ugdo egoizmą, tiesa, kilnesnį, negu paprastas individualinis egoizmas, bet užtat pavojingesnį, negu šis"[33]). Nacionalistinės meilės pagrindas

---

[30]) Nation und Weltanschauung, 15—16 p. Leipzig 1923.
[31]) Vermeersch S. J., Enquête sur le nationalisme, 180 p.
[32]) L. Sturzo, Enquête sur le nationalisme, 277 p.
[33]) P. Coulet, L'Eglise et le problème international, 78 p.

yra *zoologinis*, nes ji nėra įprasminama ir pakilninama tautinio idealo. Nacionalistinės meilės apraiška yra *egzaltacija*. Nacionalizmas yra „zoologinis savo pagrindu ir patologinis savo reiškimusi"[34]). Jis „visados nepaprastai įjaudina tautą. Jis pažadina josios veiklumą ir kantrumą, bet jis ją ir apakina"[35]). Nacionalistinis jausmas yra nevaldomų prigimties instinktų išsiveržimas, dažnai virstąs savotišku psichozu, aptemdančiu protą ir paraližuojančiu valią.

Nacionalistinis jausmas kitų tautų atžvilgiu apsireiškia *panieka* ir *neapykanta*. „Moderninė tauta (100 p.), sako Fr. W. Försteris, yra persisunkusi pagoniška arba geriau anarchistiška aš sąvoka, kuri apreiškia griūvančią epochą ir ardo visuomeninį žmogaus gyvenimą"[36]). Nacionalistinė tauta atsiskiria nuo kitų, nes jų neapkenčia, ir užsidaro savo vienatvėje. Tarptautinis bendradarbiavimas darosi nebegalimas. Nacionalizmas virsta tautiniu separatizmu, kuris grąžina tautas į laukinį gyvenimo būdą, kada negausios grupės persekiojo viena kitą tik dėl to, kad jos buvo svetimos.

Paniekos ir neapykantos jausmas yra charakteringas ne tik nacionalizmui. Liberalizme individai nekenčia individų, ir socializme klasė niekina klasę. Nelygstamas būsenos teigimas ne tik teoriškai paneigia kitą tos rūšies būseną, ne tik praktiškai stengiasi ją užgniaužti, bet ir sykiu pažadina gyvulišką persekiojimo *jausmą*. Nacionalistiniame sąjūdyje žodis *svetimšalis* atsistoja greta paniekos žodžių *chamas* ir *buržujus*. Nacionalistinė svetimųjų neapykanta dar kartą patvirtina amžiną dėsnį, kad *žmogiškumas be dieviškumo yra gyvuliškumas*. Prigimta tėvynės meilė, nelenkiama idealo kryptimi, išsigema į brutalumą ir galop sunaikina pati save. Nacionalistiniame jausme aiškiausiai apsireiškia etnocentrizmo nuosmukis. Kur įsimeta neapykanta, ten žlugimas visados esti tikras.

f. Pagrindinės nacionalizmo idėjos

Panagrinėję įvairius nacionalizmo atžvilgius, galime dabar lengvai apžvelgti bendriausiais bruožais pagrindines jo idėjas. Esminis nacionalizmo principas yra *nelygstamas tautinės būsenos teigimas arba tauta — absoliutas*. Teorijoje šitas teigimas apsireiškia *formalistiniu tautiškumo vertinimu*, paneigiančiu žmogiškumo turinį. Praktikoje nacionalizmas virsta *imperializmu*, gniaužiančiu silpnesnes tautas ir ardančiu pasaulio taiką. Jausmų srityje nacionalizmas yra *tautinis egoizmas* ir sykiu panieka bei neapykanta svetimiesiems. *Tautinis formalizmas, tautinis imperializmas ir tautinis egoizmas yra trys pagrindinės nacionalizmo idėjos, ant kurių rymo visa etnocentrinė pasaulėžiūra.*

---

[34]) St. Šalkauskis, Visuomeninis auklėjimas, 141 p.
[35]) F. Strovski, Nationalisme ou patriotisme, 26 p. Paris 1933.
[36]) Angewandte politische Ethik, 100—101 p.

Maurice Blondel yra charakterizavęs nacionalizmą aštriais, bet labai teisingais žodžiais. „Tai, ką šitas žodis (nacionalizmas) turi nauja, sako jis, visų pirma yra neigimas patriotizmo, metodiškas garbinimas tautybės, tautinių tradicijų, tautinės dvasios ir tautos interesų; karštas noras atkeršyti už politines skriaudas; dvasios palenkimas aistrų valdžiai; heleniška žydų neapykanta, stabmeldiška pagarba valstybei, kaip regimam ir pavydžiam dievui; sudievinimas politinės tvarkos, nuo kurios viskas pareina, kaip nuo aukščiausios realybės; rasės kultas ir barbariškas konkurencijos dėsnis; sociologų ir metafizikų statolatrija; mistiškas ir išdidus imperializmas, geidžiąs viešpatauti visomis kumščio ir dvasios priemonėmis; garbinimas ne bendrosios valstybės idėjos, bet konkrečios tautos, klūpančios prieš sudievintą savo egoizmą“[37]).

3. Nacionalizmo pasėkos

a. Patriotizmo žlugimas

Etnocentrinio gyvenimo išsivystymas ligi galo išgriauna jojo pagrindus ir pražudo jį patį. Reliatyvaus daikto suabsoliutinimas tikrumoj visados yra jojo suardymas. Aprėžta būtybė negali pakelti absoliutinių normų, negali įvykdyti absoliutinių reikalavimų: ji žūsta jųjų slėgiama. Suabsoliutintas individualumas pražudė individą. Liberalizmas žmogaus vertę buvo pradėjęs matuoti arklio jėgos matu. Suabsoliutintame socialume žūsta klasė. Komunistinė praktika ne tik sunaikino buržuaziją, bet ji baigia naikinti ir pačius darbininkus. Antrą kartą ištikęs sovietus badas nėra atsitiktinis dalykas. Suabsoliutintame tautiškume žūsta *prisirišimas* prie tautos ir galop *pati tauta*.

Tikrasis patriotizmas yra tarnauti tautai žmonijoje ir žmonijai tautoje. Patriotas trokšta gero ne tik savai tautai, bet ir visoms kitoms, nes gėris yra nepadalinamas. „Bonum est diffusivum sui“, — gėris plinta. Kas paneigia šitą esminę gėrio ypatybę, tas tuo pačiu paneigia ir *patį gėrį* ir *jojo troškimą*. Nacionalistas, užsidaręs *tik savos* tautos tikrovėje, *tik josios* gerovės siekdamas, savaime praranda galutinį tautos tikslą ir tautos gerovę. „Kiekvienas, kuris aukščiausiu savo gyvenimo tikslu laiko tik savo tautos išganymą, be sąryšio su kitomis tautomis, paneigia esminę gėrio ypatybę, būtent, jo visuotinumą ir tuo pačiu iškreipia patį tautos siekimą“[38]). *Negalima tikrai ir pastoviai trokšti savai tautai didybės, netrokštant josios ir kitoms.* „Tikras patriotizmas, išsilaisvinęs iš tautinio separatizmo, darosi tikrai žmogiškoji ir visuotinioji pasaulėžiūra, tikrasis universalizmas.

---

[37]) Enquête sur le nationalisme, 55 p.
[38]) V. Solovjov, Rechtfertigung des Guten, 564 p.

Savo jėgai ir pozityviam savo turiniui apsaugoti jis būtinai reikalauja išplėsti tautinę idėją ir padaryt ją visuotinę..."[39]). „Klaidingas patriotizmas bijo svetimų pradų; tikras patriotizmas juos panaudoja savo gerovei, juos pasisavindamas ir jais apsivaisindamas"[40]). Nacionalizmas, nelinkėdamas kitoms tautoms gero ir neišplėsdamas tėvynės meilės ligi visuotinumo, praranda galop tinkamą patriotinį nusistatymą ir savo tautos atžvilgiu.

Tautinė savimeilė, tapusi tautiniu egoizmu, pradeda siaurėti ir virsta individualiniu egoizmu. „Savą tautą giliai ir nuoširdžiai galima mylėti tik tada, kai meilė yra plati ir kai mylima be skirtumo. Meilė, sustojusi tik prie savųjų, nėra dar tikrai apvalyta nuo egoizmo. Ji yra šykšti net saviesiems ir greitai pasibaigia, kai jai tenka rimtai susidurti su indvidualine savimeile"[41]). Tautinis egoizmas visados slepia savyje individualinio egoizmo pradų, kurie beveik visados apsireiškia didžiųjų reikalavimų metu. Žmogus nėra padalintas. Jis negali būti egoistas tautoms ir altruistas individams. Tautinis egoizmas žadina indvidualinį egoizmą, kuris paskiau sunaikina ir pačią tėvynės meilę. „Egoizmas yra amžinas tikro patriotizmo priešas. Patriotizmas praranda visa, ką laimi egoizmas ir atvirkščiai: vienam didėjant, kitas mažėja"[42]). Patriotizmas ir egoizmas yra du prieštaraują dalykai, ir todėl negalį sugyventi to paties žmogaus sieloje. V. Solovjovas yra teisingai pastebėjęs, kad *„tikrasis patriotizmas reikalauja ne tik asmeninio, bet ir tautinio išsižadėjimo"*[43]). Kaip individualinė savimeilė geriausiai tarnauja asmeniui tada, kai idealo vardan išsižada netikusios tikrovės, kaip lygiai tautinė savimeilė geriausiai saugo tautą tada, kai tautinio idealo matu ji vertina tautinę tikrovę ir išsižada josios ydų bei nuodėmių. *Tikras patriotizmas yra savotiška tautinė askeza.* Todėl jis nieku būdu negali būti suderintas su nacionalizmu, kuris yra savotiškas tautinis palaidumas. „Šovinizmas yra patriotizmo laidojimas"[44]).

b. Tautos žlugimas

Suabsoliutinta tauta, kaip ir kiekvienas reliatyvus dalykas, neišvengiamai eina į pražūtį. Tai yra tragiškas, bet kartu ir būtinas nacionalizmo likimas. Tarp absoliutinės buities, kuri yra Dievas, ir nebuities nėra nepriklausomo tarpininko. Kas atitrūksta nuo tikrojo

---

[39]) V. Solovjov, Zwölf Vorlesungen über das Gottmenschtum, 99 p. Stuttgart 1921.

[40]) V. Solovjov, Nationale und politische Betrachtungen, 49 p.

[41]) Fr. W. Förster, Politische Ethik u. politische Pädagogik, 472.

[42]) P. Félix, Le patriotisme, 61 p.

[43]) Nationale u. politische Betrachtungen, 40 p.

[44]) M. de Munnynck, Psychologie du patriotisme, 152 p.

Absoliuto, tas savaime pasuka į nebuitį. Šitą tragiką gyvena mūsų laikai. Galima nesutikti su biologiniu Špenglerio dėsniu, bet pati Vakarų žlugimo idėja yra teisinga. Antropocentrinės kultūros kelias yra kelias į sunykimą. „Paskutinėse naujosios istorijos išdavose matyti ypatinga ir slaptinga žmonių likimo tragedija. Iš vienos pusės, išsivysto individualumo idėja, kuri praėjusiems laikams nebuvo žinoma ir kuri žmogiškajai kultūrai sukūrė daug vertybių, iš kitos pusės, individai yra taip sumenkėję, kaip niekados. Atpalaiduotame ir nežabotame individualizme žūsta individualybė... Humanizmas virsta antihumanizmu"[46]). Tai yra liberalizmo tragedija. Tas pat yra ir su socializmu. Marksas suabsoliutino *žmogaus socialumą*, o komunizmo praktikoje žmonių *antisocialumas* yra pasiekęs aukščiausią laipsnį. Klasių kova persimetė į proletariato vidų, ir skelbtoji brolybė tapo tik agitatorišku šūkiu.

Etnocentrizmas, kaip tiesioginė antropocentrizmo išvada, eina tuo pačiu keliu. Liberalizmas pastūmė individą į kovą su individu ir jį pražudė; socializmas sukiršino klases ir suardė visuomeninę santaiką; nacionalizmas keldina tautą prieš tautą ir rengia jų pačių žlugimą. Jis „stumia tautą į pražūtį, versdamas ją būti priešu žmonijos, kuri visados pasirodydavo esanti stipresnė, negu atskira tauta"[47]). Šitame separatistiniame nacionalizmo nusistatyme glūdi dar vienas elementas, kuris žudo tautą taip lygiai, kaip ir absoliutinis josios teigimas.

Tautų lygybės paneigimas ir imperialistinis noras užgniaužti mažiau ryškias tautas, pagrindžia nacionalizmo praktiką *nedorais* principais ir savaime baudžia tuos, kurie juos vykdo tikrovėje. Nacionalizmas, kaip praktika, yra *tikra prasme dorinis nusikaltimas*. Kaip individas negali nebaudžiamas gyventi kitų individų sąskaita, taip tauta negali nebaudžiamai statyti savo gyvenimo ant kitų tautų griūvėsių. Tautinių individualybių naikinimas yra tokia pat žmogžudystės nuodėmė, kaip ir žmogaus žudymas. Mes ją drąsiai palenkiame prigimtam ir pozityviam įstatymui: *nežudyk!* „Tautybė yra dorinis gėris... Norėti ją išnaikinti būtų nusidėjimas žmonijai ir gamtai, kuri ją sukūrė"[48]). „Atėmimas iš žmogaus, o tuo labiau iš visos tautos galios apreikšti turimąsias pajėgas yra ne tik didžiausioji žmonijos akivaizdoj neteisybė, bet ir didžiausias nusidėjimas prieš Dievą"[49]). Šiuo atžvilgiu nacionalistinė tauta negali nežūti ir pati, nes kardas ne tik keldina kardą, bet kiekviena žmogžudystės nuodėmė rengia pražūtį ir pačiam žmogžudžiui. „Tik ta tauta gali išlikti, kuri pripažįsta ir kitoms tautoms teisę gyventi ir atlieka savo pareigas

---

[46]) N. Berdjajev, Sinn der Geschichte, 215 p.
[47]) V. Solovjov, Nationale u. politische Betrachtungen, 18 p.
[48]) J. Fels, Staatslexikon, III, 1493 p. hrsg. v. R. Sacherer.
[49]) A. Dambrauskas, „Draugija", 66 p. 13 nr. 1908.

šiuo atžvilgiu"[50]). Tuo tarpu tauta, kuri gyvena menkesniųjų gyvybe, yra *nedora* savo žygiuose ir todėl neišvengiamai turi išnykti. Moralinis sugedimas tuoj persimeta į kultūrą, nes tauta, kaip ir asmuo, nėra padalinta. Nacionalizmas, naikindamas svetimas tautines individualybes, atsiremia į nuodėmę, darosi nedoras ir galutinėje išvadoje — nekultūringas. „Jis nešioja per daug aiškią Kaino žymę"[51]). Todėl „nėra nieko tėvynei fatališkesnio (28 p.), kaip pseudopatriotizmas. Kai tautos garbinimas atsigręžia prieš ją pačią, blogis darosi beveik nebepataisomas. Tai panašu į tautinę savižudybę"[52]).

c. Kultūros sunykimas

Egoistinis nacionalizmo noras atsiskirti nuo kitų tautų ir jas naikinti yra ne tik nedoras, ne tik žudo kultūrą dėl moralinio sugedimo, bet ir tiesioginiu būdu stumia gyvenimą į sunykimą ir į subergždėjimą. Išskirtinis tautiškumo vertinimas, paneigiant žmogiškumą, yra vertinamas formos be turinio. Tiesa, kultūrinė kūryba negali būti netautiška. Kultūrinių vertybių lytis visados esti kilusi iš tautinės individualybės. Bet, iš kitos pusės, kultūra negali būti *tik* tautiška. Tikrasis kultūros turinys yra žmogiškumas, kuris pripildo, įprasmina ir gaivina tautiškas lytis. Be tautiškumo kultūra yra nereali. Be žmogiškumo ji yra bergždžia. Paneigti žmogiškąjį kultūros pradą ir atsiremti tik į tautiškąjį, reiškia užsisklęsti formalizme ir tuo būdu pražudyti pačią formą. *Kultūros lytis gali būti gyva ir organiška tik tol, kol ji yra suaugusi su visuotiniu turiniu.* Jo netekusi, ji bergždėja, skursta ir galop žūsta. Tautiškumas kultūrą padaro regima ir originalia. Bet žmogiškumas šitą regimumą apšviečia ir šitą originalumą įprasmina. Kaip kosmopolitizmas, paneigęs tautišką lytį, tuo pačiu paneigia ir konkretų turinį, taip nacionalizmas, paneigęs žmogiškąjį turinį, pražudo ir konkrečią kultūros lytį[53]).

Nacionalistiškos tautos atsiskyrimas nuo kitų dar labiau pagreitina kultūros bergždėjimo vyksmą. „Tauta, kaip pirmykštis pradas, yra galinga žemiškoji jėga. Bet kad ji taptų *kūrybine* jėga, kad ji galėtų duoti vaisių, ji turi būti apvaisinta kitos jėgos veikimu. Dėl to jei tauta užsidaro nuo išviršinių įtakų, jei ji įsitraukia į save, ji neišvengiamai tampa nevaisinga. Tautinė sąmonė yra svarbus dalykas. Bet kai jis pradeda pasitenkinti tik savimi, ir kai šitas pasitenkinimas virsta savęs dievinimu, tuomet tauta neišvengiamai eina į

---

[50]) O. Richter, Enzyklopädisches Handbuch der Pädagogik, VI, 553 p. hrsg. v. W. Rein.

[51]) M. de Galen O. S. B. Enquête sur le nationalisme, 169 p.

[52]) P. Félix, Le patriotisme, 28—29 p.

[53]) Kultūros turinio ir lyties santykis bus plačiau paliestas, kalbant apie auklėjimą tautinei kultūrai kurti.

susinaikinimą"[54]). Kaip individas gali pilnai išsiskleisti ir subręsti tik visuomenėje, taip tauta gali kurti ir nuolatos atsinaujinti tik žmonijoje. Tautinės idėjos išryškinimas ir tautiškumo pavertimas kūrybiniu principu yra galimas tik tautų sutartinėje. Kiekviena tautinė individualybė turi savotiškų ypatybių ir savotiškų vertybių, kurių neturi kita. Bet nė viena neturi ir negali turėti visa, kas yra reikalinga tobulam josios išsivystymui. Buities pilnatvė, kurios siekia kiekviena individualinė ar sutelktinė būtybė, klesti ne atskiruose pasaulio nariuose, bet visame jojo organizme. Atskiri nariai josios turi tiek, kiek jie turi sąryšio su kitais ir kiek jie dalyvauja viso kosmo gyvenime. Todėl tauta, nelygstamai pabrėždama savo individualumą ir tik juo pasitenkindama, atsisako nuo visų tų tobulybių, kurių turi kitos tautos, atsisako išplėsti savo individualybę ligi visuotinumo ir tuo pačiu paneigia savo pačios išsivystymą universalinio idealo linkui. Josios turimos tobulybės, kurios sudaro pozityvinį tautos individualumą, nebūdamos papildomos ir gaivinamos, pradeda skursti ir nykti. „Juo labiau tauta, baimės ar pavydo spiriama, įsitraukia į savo vidų, tuo labiau menkėja josios dvasia"[55]). Šiuo atžvilgiu *nacionalizmas yra tikriausia priemonė nualinti tautos kultūrą.* Kaip senovinė kinų siena sustingdė kinų gyvenimą, taip dvasinis tautų izoliavimasis šiandien grąso subergždinti Europos kultūrą. Nacionalizmas tveria kinų sieną tautų dvasioje ir rengia egoistinį atsiskyrimą, kuris yra dar pavojingesnis, nes negali būti pralaužtas nei iš viršaus nei iš vidaus. „Nacionalizmas yra iš vidaus bergždžias: jis pasilieka ant tautinio gyvenimo paviršiaus ir nesiekia bendrai žmogiškų šito gyvenimo gelmių. Įsižiūrėjęs į formalinę tautybės pusę, jis plečia aplink save dvasinį sustingimą, konservatyvinį subergždėjimą ir palinkimą į reakciją"[56]). Norėdamas išugdyti tautinę kultūrą ligi absoliutumo, jis pabaigia tautiniu skurdu, nes „tautos tik tada žengia priekin, ir pasiekia aukštesnio laipsnio, kai tarnauja ne sau, kaip tikslui, bet aukščiausioms ir visuotinėms vertybėms"[57]).

d. Prieštaravimas žmonijos išsivystymui

Kalbėdami apie kosmopolitizmą, minėjome, kad mūsų laikais žmonijos išsivystyme pastebimos dvi kryptys: *skaldymasis į tautas ir vienijimasis tautų sąjungoje.* Nei kosmopolitizmas nei nacionalizmas šito dvipolio išsivystymo nesupranta ir neįvertina. Kosmopolitizmas pastebi tik žmonijos vienijimąsi, bet neigia josios skaldymąsi.

---

[54]) V. Solovjov, Nationale und politische Betrachtungen, 36 p.
[55]) J. Joos, Enquête sur le nationalisme, 188 p.
[56]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 114 p.
[57]) V. Solovjov, Die nationale Frage im Lichte der Sittlichkeit, 32 p. München 1920.

Nacionalizmas pastebi skaldymąsi, bet neigia ir net kovoja su vienijimusi. Abi šios vienašališkos srovės susikerta su pilnutiniu žmonijos išsivystymu ir atsilieka nuo tikrojo gyvenimo. Individualinis žmonijos pradas, kuriam atstovauja tauta, trokšta papildomas visuomeninio prado, suartėdamas su kitomis tautinėmis individualybėmis. Kiekvienos tautos netobulumas savaime veda tautą į tautų šeimą, kurioje ji gali įgyti tai, ko jai trūksta. Tautų Sąjungos įkūrimas buvo ne tik sąmoningas politikos padaras, bet ir nesąmoningas sveiko tautų individualizėjimo vaisius. Išsiskyrusios ir savo vienatvėje bręstančios tautos būtinai turėjo susieiti į vieną pasaulinę sąjungą.

Nacionalizmas šitą faktą neigia ir todėl sustoja tautų išsivystymo pusiaukelėje. Reikalingą subrendimui atsiskyrimą jis padaro normaliu tautos gyvenimu, ir tautų sąjungos idėja jam yra tik utopija. Nenuostabu todėl, kad tos tautos, kuriose nacionalizmas yra gavęs viršų (Vokietija, Italija), stengiasi sugriauti esamą Tautų Sąjungą ne tam, kad įkurtų tobulesnę ir visuotinesnę, bet tam, kad kiekviena tauta klajotų savo vienatvėje ir nebūtų varžoma jokių tarptautinių ryšių. Šiuo atžvilgiu nacionalizmas virsta tautiniu individualizmu ir dar aiškiau parodo savo kilmę iš renesansiškojo individualizmo.

Nesunku yra numatyti, kur veda toks egoistinis tautų išsiskyrimas ir visuomeninio žmonijos prado paneigimas. Daugelis kultūros istorikų ir filosofų yra pastebėję, kad mūsų dienų nacionalizmas yra didžiausias pavojus kultūringam pasauliui. Tai, ką žmonija savo išsivystyme yra laimėjusi — tautų lygybė, tarptautinis bendravimas, keitimasis kultūrinėmis vertybėmis, tautinės kūrybos apvaisinimas, žmogiškumo ir tautiškumo sintezė — visa tai nacionalistinis sąjūdis grąso palaidoti. „Garsus tautų apsisprendimas, kuriuo tikėtasi nuraminti pasaulis, tik baisių baisiausiai tepakėlė atskirų tautų puikybę lig aukščiausio laipsnio ir pasiutusį troškimą ką nors reikšti. Nieko daugiau negirdėti, kaip tik žvėriškai siaučiant tai, ką Paskalis pavadino *le Moi haïssable*. Visų tų sujaudintų aš kiekvienas atskiras konfliktas virsta vulkanu, kuris vieną dieną gali užberti kultūrą pelenų lytumi... Iš žiaurių apsisprendimo rungtynių vėl kyla karas, o iš jo vėl visų apsisprendimų sunaikinimas“[58]). Etnocentrinis gyvenimas, subarbarėjęs viduje ir nepaprastai išplitęs savo paviršiuje, rengia tikrajai kultūrai, pirmoje eilėje Europos, galą. Neveltui tad Fr. W. Försteris nacionalizmą laiko antichristine idėja ir kolektyviniu Apokalipsės žvėrimi, kuris rengia pačius didžiuosius Krikščionybei bandymus[59]). Išsigelbėti iš šito visuotinio chaoso galima bus tik tada, kai tėvynės meilė bus vėl grąžinta visuotinių idealų tarnybon, kai ji taps ne egoizmo ir neapykantos, bet užuojautos ir pasigailėjimo pradu, ir *kai ji bus pašvęsta*.

---

[58]) F. W. Förster, Kristus ir žmogaus gyvenimas, 230 p. Kaunas 1931.
[59]) plg. op. cit. ibd.

IV Patriotizmo pašventimas

1. Religiniai patriotizmo pagrindai

a. Patriotizmo ryšys su antgamte

Tauta nėra tik rasinė bendruomenė ar istorinio likimo sujungta žmonių grupė. Tauta turi savo dalį ir antgamtinėje srityje. Ji yra, kaip matėme, mistinio Kristaus Kūno organas. Todėl *krikščioniškoji tautos meilė nėra tik rasinis instinktas ar psichologinis pergyvenimas, bet meilė sutelktiniam Kristaus Kūno nariui.* Giliausias krikščioniškojo patriotizmo pagrindas yra antgamtinėje srityje. Mylėdamas savo tautą, krikščionis myli tąją Šventųjų Bendruomenės dalį, per kurią ir jis pats įsijungia į mistinį Kristaus Kūną. „Būti Kristaus Kūno nariu yra neapsakomai daugiau, negu būti tautos nariu. Bet nė vienas negali tikrai ir visiškai gyventi Kristuje, jei jis nutraukia ryšius su savo tėviške ir šeima, su savo tėvyne ir tauta"[1]). Kaip antgamtinėje tvarkoje nenyksta tautinė žmogaus būsena, taip lygiai nenyksta nė jo santykiai su tais, kurie šita būsena pasitūri. Priešingai, meilės santykis su sava tauta darosi atremtas į Kristaus meilę, kuri yra visuotinė, kuri apima ne tik individus, bet ir tautas, *už kurias Kristus yra taip pat miręs.* „Kristaus meilė, kuri apgaubia visus daiktus, yra didi ir universali; kiekviena kita meilė, taip pat ir tėvynės, yra mažesnioji dalis, telpanti didžiausiojoje ir visuotinėje Kristaus meilėje"[2]). Kiekviena krikščionio dorybė, kiekviena jojo gyvenimo sritis turi savo pagrindą Kristaus asmenyje. Krikščioniškasis gyvenimas yra Kristaus gyvenimo vaizdavimas[3]). Todėl ir tėvynės meilė krikščionio sieloje nėra atitrūkusi nuo Kristaus. *Krikščioniškasis patriotizmas giliausia prasme yra atvaizdas Kristaus meilės tautoms.*

---

[1]) A. Wurm, „Seele", Monatschrift, gegužės mėn. 1933.
[2]) D. A. Vonier, Esprit chrétien, 93 p. Avignon 1922.
[3]) plg. D. A. Vonier, La nouvelle et éternelle Alliance, Paris 1932.

Šitaip suprasta tėvynės bei tautos meilė virsta individualinio pašventimo pradu. Mylėti savą tautą, krikščioniškai galvojant, reiškia įsijungti į Kristaus meilę, tapti josios dalyviu, savo meile vaizduoti Kristaus meilę ir tuo būdu keisti save pagal Kristaus asmenį. Kristus yra absoliutinė tobulybė. Nė vienas žmogus negali Juo pasekti visumoje. Bet kiekvienas gali pasirinkti vieną kurį dieviško Jo asmens bruožą ir stengtis Jį *realizuoti* savo gyvenime. Tai ir yra šventumo kelias. Bet begalybėje absoliutinių Kristaus asmens tobulybių yra ir *tautų meilė*, kuria sekimas taip pat pašvenčia žmogaus asmenį. Žmogus gali tapti šventas, stengdamasis mylėti savą tautą taip, kaip Kristus ją myli. *Patriotizmas, pakeltas ligi heroiško dorybės laipsnio, pašvenčia žmogų taip lygiai, kaip kiekviena heroiškai vykdoma dorybė.* Kristaus meilė tautoms tokiu atveju tampa žmogaus idealu, kurį jis stengiasi įkūnyti savo asmenyje ir kurį jis konkrečiai apreiškia savo tautos meilėje. Šv. Joanna Arkietė „yra ne tik tėvynės, bet ir patriotizmo šventoji"[4]). Josios sieloje tėvynės meilė buvo išvystyta ligi heroiško laipsnio, pašvęsdama tuo būdu ją pačią ir nurodydama tikrąjį patriotizmo idealą. Šiandien, kada nacionalistinis sąjūdis vis aiškiau susikerta su Krikščionybe, kada tautos meilė virsta prieštaravimu Dievo meilei, šiandien ypatingai reikia pabrėžti antgamtinį patriotizmo pobūdį ir kelti aikštėn šv. Joannos Arkietės pasiuntinybę. „Dabartinėje audroje, kada tiek blogybių katalikiškasis pasaulis mato ir patiria, kada tiek žmonių tėvynės meile griauna valstybę ir religiją, Mums norėjos parodyti narsios Mergelės pavyzdį, kad anie prisimintų, jog (302 p.) krikščioniška yra didingai veikti ir kentėti"[5]).

b. Patriotizmo atbaigimas religijoj

Tėvynės bei tautos meilė nėra vienos kurios psichinės srities dalykas. Patriotizmas apima visą žmogaus būtybę ir išplinta visoje jo prigimtyje. Jis prasideda *jausmuose*, kaip *instinktyvus* tėvynės pergyvenimas, darosi sąmoningas *prote*, pažįstant tautos praeitį ir dabartį; galop virsta *valios* veiklumo akstinu tautos tarnyboje. Iš kitos pusės patriotizmas apima visą gyvenimą ir išsivysto per visus jojo laipsnius. *Prigimtis* jam padeda jausminį pamatą, ontologiškai surišdama individą su tėvynės gamta ir žmonėmis. *Kultūra* jį pateisina, kaip žmogiškojo gyvenimo vertybę, ir jį tobulina auklėjimo priemonėmis. *Religija* galop atskleidžia giliausią jo pagrindą, jį pašvenčia ir įjungia į antgamtinę sritį. Patriotizmas, *kaip jausmas*, religijoje esti išgryninimas, dieviškosios malonės pagalba sunaikinant egoizmo ir neapykantos liekanas. Patriotizmas, *kaip sąmoningas*

---

[4]) J. V. Ducatillon, Le vrai et le faux patriotisme, 91 p.

[5]) Pop. Pijaus X dekretas beatifikuoti Joannai Arkietei. Acta Apostolicae Sedis, 302—303 p. 1909.

nusistatymas, čia randa tobulą pateisinimą, suvokiant tautos meilės ryšį su mistiniu Kristaus Kūnu. Patriotizmas, *kaip veikimas*, religijoje tampa dorybe ir tuo būdu įgyja aukščiausio vertingumo. Kaip kiekvienas žmogiškojo gyvenimo dalykas gali būti atbaigtas tik religijoje, taip ir patriotizmas pilnutinio savo subrendimo pasiekia tik būdamas pašvęstas. Be auklėjimo įtakos tėvynės meilė *yra* zoologinis dalykas. Be malonės įtakos ji *gali virsti* zoologiniu dalyku. *Žmogus* patriotizmą iškelia iš tamsių prigimties gaivalų ir suteikia jam žmogiškumo. Bet tik *Dievas* jį perkeičia ir saugo, kad jis nevirstų gyvulišku.

Pašvęsdinti todėl tėvynės meilę ir pakelti ją į dorybių laipsnį yra pats svarbusis ir pats pagrindinysis patriotinio auklėjimo uždavinys. Tiesa, ugdymas, kaip toks, patriotizmo nepašvenčia. Bet jis rengia sąlygas našiam dieviškosios malonės veikimui. Patriotinio jausmo apvalymas nuo laukinių instinktų yra galimas tik tada, kai yra suvokiamas nežmogiškas jų pobūdis. Giliausias patriotizmo pagrindas gali būti pažintas tik tada, kai yra suprantama žmogiškoji jo vertė. Patriotinis veiklumas gali tapti dorybe, tik tada, kai jis jau yra įprotis veikti. Dieviškoji malonė nusileidžia į žmogaus parengtą dirvą ir atbaigia pradėtą jo darbą. Šiuo atžvilgiu *patriotinis auklėjimas yra atrama patriotizmo pašventimui.* Patriotinis šventumas yra galutinis patriotinio auklėjimo tikslas, kurį jis pasiekia tik padedamas dieviškojo veikimo.

2. Krikščionybė ir patriotizmas

a. Esminis Krikščionybės ryšys su patriotizmu

Tėvynės bei tautos meilė, giliausiomis savo šaknimis siekdama antgamtinę sritį ir būdama atvaizdas Kristaus meilės tautoms, tuo pačiu tampa esminė krikščioniškosios doktrinos ir praktikos dalimi. Krikščionybė nėra kosmopolitinė, kaip mano nacionalistai. Bet ji nėra nė nacionalistinė, kaip prikaišioja kosmopolitai. Krikščionybė reikalauja mylėti savą tautą, kaip Kristaus Kūno narį, ir kaip tik dėlto ji kovoja prieš nacionalizmą, kuris paneigia meilę kitoms tautoms. Šventųjų Bendruomenė, kurioje ir tautos turi savo dalį, apima visą žmoniją ir sutaiko visus skirtingumus. Žmogiškasis asmuo joje išplečia savo meilę ligi visuotinumo ir sykiu nepraranda įgimtos predilekcijos savai tautai. Krikščionybėje įvyksta tobula tautos ir žmonijos meilės sintezė, atremta į Šventųjų Bendruomenę, kurios centras ir palaikytojas yra dieviškasis Kristaus asmuo. Krikščionybė negali paneigti meilės tautai, nes tuo pačiu ji paneigtų realius mistinio Kristaus Kūno organus. Ji taip pat negali paneigti meilės visai žmonijai, nes tuo pačiu ji paneigtų pačią Šventųjų Bendruomenę. „Jei Katali-

kybė būtų tėvynės priešas, ji nebūtų dieviškoji religija... (408). Bet šitoji gimtosios žemės meilė, šitie patriotinio broliškumo ryšiai... daros stipresni, kai žemiškoji tėvynė yra neatskiriamai surišama su kita tėvyne, kuri nežino nei kalbų skirtumo, nei kalnų bei jūrų užtvarų, kuri apima sykiu ir regimąjį pasaulį ir tuos, kurie jau yra anapus karsto"[6])... Psichologinė predilekcija savai tautai Krikščionybėje esti papildoma dorine visos žmonijos meile. Tuo būdu krikščioniškoji doktrina išvengia kosmopolitinio lėkštumo ir nacionalistinio siaurumo.

Teoriniai Krikščionybės principai apsprendžia ir krikščioniškojo gyvenimo *praktiką*. Kardinolas J. D. Mercier yra pasakęs, kad „Kristaus religijoje patriotizmas yra tapęs dėsniu: nėra tobulo krikščionies, kuris nebūtų tobulas patriotas"[7]). Krikščioniškoji praktika, kaip Kristaus gyvenimo vaizdavimas, savaime išvysto žmoguje tobulą tautos bei tėvynės meilę. „Patriotizmas yra dorybė, be kurios negalima įsivaizduoti pilnai krikščioniško gyvenimo"[8]). Dar daugiau, tikrai krikščioniškas gyvenimas yra geriausia patriotizmui klestėti sąlyga, kuri išgrynina patriotinį jausmą, apšviečia patriotinį nusistatymą ir žadina patriotinį veiklumą. „Tai, ko tėvynės meilė reikalauja, krikščionis gali tobuliausiai įvykdyti, nes jis tik Kristuje išmoksta tikrai ir nesavanaudiškai mylėti"[9]). Tik antgamtinės malonės gaivinama, tėvynės meilė išsiskleidžia žmogaus dvasioje, pašvenčia jo sielą ir darosi nepakeičiama kultūrinėje kūryboje. „Tik patriotizmas, sąmoningai pakeltas į moralinių dorybių tarpsnį, yra tikrai vertingas ir pilnai patikimas tautos ramstis"[10]).

b. Krikščionybė ir nacionalizmas

Šv. Justinas Apologetas savo laiku yra gražiai charakterizavęs santykius tarp tautų sugyvenimo ir Krikščionybės. „Mes nekentėme vienas antro, sako jis, ir piovėmės su tais, kurie nėra mūsų giminės... Dabar, atėjus Kristui, mes gyvename drauge ir meldžiamės už savo priešus"[11]). Pirmųjų amžių krikščionys gerai suprato, kad Kristaus mokslas iš pagrindų keičia ne tik žmogaus santykius su Dievu, bet ir su žmogumi, kad kiekvienas separatizmas, kiekviena neapykanta ir kova prieštarauja Kristaus dvasiai. Tautų santykiai Krikščionybėje yra paremti Šv. Bendravimu, kuris yra tobulos meilės ir tobulos taikos bendruomenė.

---

[6]) Pop. Pijus X savo kalboje, pasakytoje prancūzų vyskupams ir maldininkams, Acta Apostolicae Sedis, 408—409 p. 1909.

[7]) Patriotisme et endurance, 18 p. Paris 1914.

[8]) M. de Munnynck, cit. „Romuva", 13 p. 2 nr. 1922.

[9]) Fr. Golz, Die Vaterlandsliebe im Sinn u. Wandel des Christen, 21 p. Gütersloh 1867.

[10]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 111 p.

[11]) cit. A. Rademacher, Vaterlandsliebe, 72 p.

Dėl to aišku, kad *Krikščionybė ir nacionalizmas yra dvi iš esmės skirtingos pasaulėžiūros.* Krikščionybė yra teocentrinė, nacionalizmas — etnocentrinis. Krikščionybė yra pilnutinis realizmas, nacionalizmas — kraštutinis formalizmas. Krikščionybei žmonija yra reali bendruomenė, o tautos realūs josios nariai. Nacionalizmui žmonija yra abstrakcija arba daugiausia suma, o tauta galutinė žmonių susitelkimo lytis. Krikščionybė skelbia visų tautų meilę ir lygybę. Nacionalizmas žadina svetimųjų neapykantą ir stengiasi juos išnaikinti. *Etnocentrinė pasaulėžiūra savo esmėje yra stabmeldystė.* „Kai tautinis jausmas apsireiškia, kaip tautinis egoizmas, nėra jokios abejonės, kad tai yra atsisakymas nuo pasaulį apimančios Krikščionybės idėjos ir grįžimas į pagonišką partikuliarizmą"[12]). Dėl to Krikščionybė ir nacionalizmas negali būti suderinti nei teorijoje nei praktikoje. Jei šiandien daugelis katalikų dalyvauja net ir kraštutinių nacionalistų sąjūdyje, tai tik dėl to, kad jie nesupranta Krikščionybės reikalavimų ir neturi jautrios krikščioniškos sąžinės. Charakteringa ir tai, kad nacionalizmo ideologai (Frick, Bergmann . . .) taip pat nekartą yra pasakę, jog nacionalizmas ir Krikščionybė prieštarauja vienas kitam.

Bet kaip tik dėl šito prieštaravimo Krikščionybė šiandien yra vienintelė, galinti pašalinti gręsiantį visuotinį suirimą ir subarbarėjimą. Josios pagalba mūsų laikams yra daug labiau reikalinga, negu kada nors pirmiau. „Jei tautiniam egoizmui būtų lemta žmonijoje gauti viršų, tuomet pasaulio istorija netektų prasmės, ir Krikščionybė būtų veltui atėjusi į pasaulį"[13]). Taip rašė Solovjovas prieš kelias dešimtis metų. Mūsų dienomis jo pramatymas pradeda įvykti. Mes stovime supagonėjimo ir subarbarėjimo išvakarėse, ir tik Krikščionybė gali pasaulį nuo jo išgelbėti. Ji išgelbėjo antikinę kultūrą nuo senovės barbarų, ji gali išgelbėti ir mūsų laikų kultūrą nuo moderniojo barbariškumo. Savo mokslu apie organišką žmonijos pobūdį, apie josios atpirkimą ir bendrą atsakingumą, apie Šv. Bendravimą, kuris apima visus laikus ir visas tautas, Krikščionybė gali nugalėti nacionalistinį suskilimą ir grąžinti žmonijai vienybę. Savo reikalavimu mylėti visas tautas kaip savąją, ji gali išgelbėti pasaulį nuo imperialistinių nacionalizmo užsimojimų, kurie graso visuotiniu karu ir žudynėmis. Krikščionybėje tautinės ypatybės nėra separatizmo akstinas, ir tėvynės meilė nėra neapykantos šaltinis. Krikščionybėje tautiškumas darosi reali atrama žmonijos susidraugavimui, ir patriotizmas reali atrama žmonijos meilei. Tolimesnis pasaulio — pirmoje eilėje Europos — likimas pareis nuo to, ar jis grįš į Krikščionybę ir bus išgelbėtas, ar vietoje Kristaus pasirinks Wodaną ir pasuks į barbarybę.

---

[12]) V. Solovjov, Nationale und politische Betrachtungen, 34 p.
[13]) V. Solovjov, op. cit. ibd.

KETVIRTA DALIS

NACIONALINIS AUKLĖJIMAS

I Tautos tapimas nacija

1. Nacijos sąvoka ir žymės

a. Nacija, kaip tautinė asmenybė

Tautos išsivystyme galima pastebėti trejetą pagrindinių tarpsnių. Visų pirma tauta *formuojasi*. Rasė, gyvenamoji aplinka ir istorinis likimas jungia paskirus individus į vieną grupę, kuri, įgijusi pastovių bruožų, virsta *tauta*. Šiuo metu tikra prasme tautos dar nėra; ji dar tik *tampa*. Šiuo metu dar tik rengiamos sąlygos tikrajam tautos gyvenimui. Tai yra *tautinio tapimo tarpsnis*. — Susiformavusi iš viršaus tauta *bręsta* savo *viduje*. Ji ugdo savo individualybę ir rengia ją kultūriniams žygiams; jai išsivysto tautinės ypatybės, kyla tautinis susipratimas ir patriotinis nusistatymas. Tai yra *tautinio brendimo tarpsnis*. — Pagaliau tauta apreiškia tautinę savo individualybę kultūriniais žygiais. Ji kuria aukštos vertės mokslą ir meną; ji aktyviai dalyvauja žmonijos gyvenime ir vykdo tam tikrą savo uždavinį. Tai yra *tautinio veikimo tarpsnis*. Pirmame tarpsnyje tauta *tampa*, antrame — *bręsta*, trečiame — *veikia*. Pirmame ji yra *rasinė grupė*, antrame — *tauta*, trečiame — *nacija*. Visi šitie tarpsniai nėra vienas nuo kito *atskirti*, bet visi yra *skirtingi*. Pirmo tarpsnio gyvenimą galima pavadinti Fr. Meineckės žodžiais „augaliniu ir neasmeniniu buvimu"[1]), antrą — tautinio „Aš" suvokimu, kuris reikalauja išvidinio subrendimo, ir trečią — tautinio „Aš" apreiškimu. Pirmame tarpsnyje vyrauja prigimtis, antrame prigimtį papildo kultūra, trečiame — kultūra prigimtį apvaldo. Nuo kūrimosi per brendimą tauta žengia į kūrybą. Iš rasinės grupės ji išsivysto į *Naciją*.

Žodis *nacija* šiandien yra vartojamas dvejopa prasme. Vienu atveju juo vadinama tauta, kaip politinis vienetas, kurio jungtimi yra valstybė. Šiuo atžvilgiu kekviena tauta, įgijusi nepriklausomumą, tampa nacija. Kitu atveju nacija reiškia *kultūrinį vienetą*, kurio jung-

---

[1]) Der nationale Staat und Weltbürgertum, 63 p.

timi yra aukšta tautinė kultūra. Šita prasme nekiekviena tauta yra nacija, nors kiekviena ja *gali* ir *turi tapti*. Pirmasis nacijos supratimas yra daugiau vartojamas politikų ir teisininkų, antrasis — daugiau kultūros filosofų ir istorikų. Šia pastarąja prasme ir mes šitą žodį vartosime[2]).

Nacija visų pirma yra subrendusi ir kultūringa tauta. *Tauta taip santykiuoja su nacija, kaip individualybė su asmenybe.* Kiekviena tauta yra tautinė individualybė, bet nekiekviena yra tautinė asmenybė. Tautinę individualybę, vadinasi, tautinę būseną ir veikseną, tauta įgyja atsiradimo metu. Individualybė tautai yra prigimta, kaip ir žmogui. Bet tautinę asmenybę, vadinasi, tautinės būsenos *subrendimą ir vertingumą*, ji gali įsigyti tik žymiai vėliau. Tik tada, kai tautinė individualybė yra subrendusi ir išvystyta ligi aukščiausio laipsnio, kai ji apsireiškia originaliais ir vertingais žygiais išviršiniu būdu, tik tada ji gali būti vadinama tautine asmenybe ir tik tada tauta laimi nacijos vardą. Tautinė individualybė yra pradedamasis, tautinė asmenybė — atbaigiamasis tautos išsivystymo punktas. Tapusi nacija, tauta baigia savo brendimą ir pradeda tikrai tautiškai gyventi. Ji suvokia save, kaip didelę „asmenybę ir kaip istorinę jėgą"[3]). *Nacija yra tautinė asmenybė.*

Bet kaip tik dėl to tautos kelias į nacijų eiles yra labai ilgas. Nacija yra vėlyvas kultūros padaras. Kultūra istorinio likimo pavidalu atbaigia, kaip matėme tautinę individualybę. Bet, išgyvenusi istorinį likimą, tauta pabaigia dar tik antrąjį savo išsivystymo tarpsnį. Kultūra šiuo metu papildo prigimtųjų veiksnių (rasės ir gyvenamosios aplinkos) darbą ir pradeda savąjį, kuris turi tautai laimėti nepakeičiamą vietą žmonijoje. Tik jį išgyvenusi, *tik iš vidaus* subrendusi tauta tampa nacija.

b. Nacijos žymės

Nacija, kaip tautinė asmenybė, yra tauta, subrendusi iš vidaus ir šitą subrendimą apreiškianti iš viršaus. Jeigu tauta dar nėra patyrusi kultūros įtakos, kuri brandina josios individualybę, arba jeigu ji negali savo subrendimo apreikšti kultūrine kūryba, ji dar nėra nacija. Išvidinis subrendimas ir vertinga kultūrinė kūryba yra dvi esminės ir bendriausios nacijos žymės. Tikrovėj jos suskyla į smulkesnius bruožus, kurie leidžia aiškiau apibrėžti nacijos pobūdį ir su-

---

[2]) Žodis „nacija" yra kilęs iš lot. *nasci* ir pradžioje reiškė *gimimą* (plg. Cicero *„dea natio"*). Bet jau ir rymiečiams jis reiškė svetimas tautas ir žemesnes kultūras (plg. Salustius *„nationes ferae Scytarum"*). Viduriniais amžiais nacija reiškė provincijas (plg. *natio Florentina, natio Senensis*). Nuo Konstancijos susirinkimo nacija jau reiškia tautą. Universitas christiana susideda ne tik iš atskirų žmonių, bet ir iš *nationes*.

[3]) Fr. Meinecke, op. cit. 16 p.

vokti josios esmę. Prof. St. Šalkauskis jų mini penketą: „1. tauta privalo turėti žymią tautinę individualybę, pasireiškiančią ryškiomis sau tinkamomis lytimis; 2. tauta turi būti patriotiškai susipratusi ir turinti tautinės savo garbės pajautimą; 3. tauta privalo stovėti tautinio ir kultūrinio išsivystymo aukštumoje; 4. tauta turi vykdyti reikšmingą savo pašaukimą, išskiriantį ją individualiai iš kitų tautų tarpo ir 5. tauta turi aktyviai ir kuriamai dalyvauti anttautinių visuotinės kultūros problemų sprendime"[4]). Ryški tautinė individualybė ir patriotinis susipratimas yra išvidinio tautos subrendimo žymės. Aukštas kultūrinis lygis, tautinio pašaukimo vykdymas ir dalyvavimas anttautinių problemų sprendime yra kultūrinės kūrybos apraiškos. Dvi pirmosios žymės sudaro nacijos pagrindą; trys paskutinės yra tikrieji nacijos apsireiškimo ženklai.

Tautinis susipratimas yra pirmoji nacijos žymė. „Nusistatymas priklausyti tam tikrai tautai yra subjektyvus ženklas, kad tauta baigė savo išsivystymą"[5]). Kol šitokio nusistatymo nėra, kol tautos nariai neturi tautinės sąmonės, kol jie nesuvokia tautinio „Aš", tol tauta yra tik individualybė, bet ne subrendusi tautinė asmenybė. Ji tebėra dar tik antrame savo išsivystymo tarpsnyje. Bet nacijai neužtenka tik *formalinio susipratimo.* Kai tautos nariai jau žino, kad jie priklauso tai ar kitai tautai ir kai jie nori jai priklausyti, bet kai jie dar nesuvokia šito priklausymo pareigų, tautinis jų susipratimas yra tik formalinis. Jie pergyvena tautą, tik kaip juos jungiančią lytį, nežinodami josios turinio ir nenuvokdami josios gyvenimo prasmės. Toksai tautinis susipratimas yra būtinas, bet nacijai nepakankamas. Nacija, kaip tautinė asmenybė, reikalauja, kad josios nariai žinotų savo, *kaip tautiečių,* gyvenimo tikslą, savos tautos misiją ir josios reikšmę žmonijos gyvenime. Kai tauta suvokia save santykiuose su tuo, ką ji daro ir ką ji nori daryti, į ką ji tiki ir kam tarnauja"[6]), tik tada josios susipratimas darosi pilnutinis. *Tautinis susipratimas, kaip nacijos žymė, yra suvokimas tautos gyvenimo turinio ir prasmės.*

Aukštas kultūrinis lygis yra išviršinis subrendusios tautos ženklas. „Mokslas ir menas paduoda vienas kitam rankas, kad tautos garbę paskleistų ligi žemės pakraščių"[7]). Kultūra subrandina tautą ir paskiau pati laimi dėl šito subrendimo. Tauta gali subręsti tik kultūros įtakoje, bet aukšta kultūra gali būti tik subrendusioje tautoje, nes tik tada tauta pajėgia visuotiniam žmogiškajam turiniui suteikti tikrai vertingų tautinių lyčių. Apie naciją galima kalbėti tik tada, kai tauta savo žygiais laimi nepakeičiamą vietą žmonijos kultūroje. Šiuo atžvilgiu nacijos uždaviniai yra neaprėžti ir net begali-

---

[4]) Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 169 p.

[5]) J. Fels, Staatslexikon, 3, 1488 šp. hrsg. v. H. Sacherer.

[6]) V. Solovjov, Nationale Frage im Licht der Sittlichkeit, 60 p.

[7]) J. G. Zimmermann, Vom Nationalstolze, 131 p., Zürich 1758.

niai. Kultūros tobulinimas niekados neprieina galo. Kiekvieną kartą, pasiekęs tam tikrą laipsnį, jis atskleidžia tautai naujų perspektyvų ir naujų tikslų. Nacija, W. Sauerio žodžiais tariant, yra „begalinis uždavinys“[8]).

Nacijos kuriama kultūra telkiasi aplink vieną kurį žygį, kuris sudaro pagrindinį josios gyvenimo uždavinį arba josios pašaukimą. *Tautinio pašaukimo vykdymas taip pat yra viena iš esminių nacijos žymių.* Dar daugiau, jo vykdymas, kaip matysime vėliau, labiausiai brandina tautą ir greičiausiai ją artina į nacijų eiles. „Taūtos tikromis nacijomis virsta, tik pažindamos arba bent nujausdamos ypatingą savo pareigą ir tikslą“[9]). Izraelio tauta būtų žlugusi, babiloniečių ir asiriečių spaudžiama, jei ji nebūtų gyvenusi ypatingu savo pašaukimu, kuris pasaulio kultūrai sukūrė ateities, vadinasi, pažangos idėją[10]). Rymiečiai sąmoningai ir nesąmoningai vykdė Virgilijaus žodžius: „Tu populos regere imperio, romane, memento“. Socialinės idėjos vedami, jie davė pasauliui organizaciją ir teisę. Graikai žmonijai atskleidė intelektualinio ir estetinio gyvenimo gelmes. Šiandien nėra nei senovės graikų nei rymiečių. Žydai taip pat išsklaidyti po visą pasaulį. Bet šitų trijų tautų laimėjimais gyvena visa žmonija. Tokį daugiau ar mažiau svarbų uždavinį turi ir kiekviena tauta. Pradėjusi jį vykdyti, ji subręsta pati ir laimi kultūrai nežlungančių vertybių.

Tautinis pašaukimas išveda naciją į pasaulį ir įjungia ją į bendrą žmonijos gyvenimą. Tauta tampa pilnateisiu nariu tautų šeimoje. Bet kaip tik dėl to jai atsiranda dar vienas uždavinys: *dalyvauti anttautinių problemų sprendime.* Žmonijos gyvenimas rymo ant tam tikrų idėjų, kurios istorijos vyksme pamažu skleidžiasi ir nuo kurių pareina vienoks ar kitoks žmonijos likimas. Subrendusi tauta negali nedalyvauti jų aiškinime ir realizavime, nes jų išsprendimas jos pačios gyvenimui duoda kryptį ir prasmę. Kaip žmogaus asmuo pilnai bręsta ir įprasmina savo gyvenimą, tik dirbdamas antasmeniniams tikslams, taip tauta pateisina savo buvimą ir įprasmina savo kultūrą, tik aktyviai dalyvaudama anttautinių uždavinių vykdyme. *Visuotinės reikšmės problemų sprendimas atbaigia tautos tapimą nacija.*

Organiškas šitų žymių susijungimas parodo, kad *nacija yra tautiškai subrendusi tauta, kultūrine savo kūryba vykdanti tautinį pašaukimą anttautinių idėjų tarnyboje.* Nacija yra aukščiausias tautos išsivystymo laipsnis ir todėl kiekvienos tautos tikslas. „Tauta ilgisi nacijos, kad sukultūrėtų, sudvasėtų ir apvaisintų kitas tautas“[11]). Tik nacijoje tauta išsiskleidžia, subręsta ir tikrai gyvena.

---

[8]) Schöpferisches Volkstum etc.... 11 p.
[9]) Martin, De nationum diversitate etc.... 11 p.
[10]) Plg. N. Berdjajev, Sinn der Geschichte, 131 p.
[11]) W. Sauer, Sozialphilosophie, 191 p.

c. Nacija ir valstybė

Sava valstybė nėra būtina nacijai *būti*, bet ji yra būtina nacijai *tapti*. Tauta, sykį tapusi nacija, gali gyventi ir be valstybės. Bet tauta negali tapti nacija be valstybės. Vieni sociologai eina per toli, tvirtindami, kad nacija yra tik ta tauta, kuri turi valstybę; valstybė esanti esminė nacijos žymė (J. Fels). Kiti per maža pripažįsta valstybei reikšmės, manydami, kad savas politinis gyvenimas tautos *subrendimui* nėra būtinas. Tautinė valstybė, kaip buvo minėta įvade, yra ne kas kita, kaip tautos *susiorganizavimas draugijine lytimi*. Tarp tautos subrendimo ir draugijinės josios lyties yra esminis ryšys. Tauta tol negali tinkamai subręsti ir šitą savo subrendimą apreikšti, kol ji pati nepasireiškia regima forma arba valstybe. Valstybėje tauta objektyvuojasi ir tuo būdu atbaigia subjektyvinių savo galių išvystymą. Kaip žmogaus likimas ir gabumas kurti subręsta tik kuriant, kaip kultūrinės idėjos ištobulėja tik objektyvuojamos regimais pavidalais, taip ir tauta, kaip individualybė, pasiekia pilnutinio savo išsiskleidimo tik tapusi valstybe. „Kultūra eina iš tautos per valstybę į naciją“[12]). Šią mintį patvirtina ir istorija. Yra daug pavyzdžių, kai nacijos neteko savo valstybės ir vis dėlto liko nacijomis (pav. senovės graikai). Bet nėra nė vieno pavyzdžio, kad tauta, neturėdama valstybės, būtų tapusi nacija. „Tauta gali gyventi ir save teigti tik kaip nacija; bet tauta tampa nacija tik valstybėje“[13]).

Normaliausias gyvenimas, be abejo, esti tada, kai nacija esti kartu ir valstybė. Tuomet „tauta duoda kraują, valstybė kūną, o nacija dvasią“[14]). Tautinė individualybė kultūrą maitina, valstybė ją saugo, o nacija apipavidalina ir įprasmina. Tauta, turėdama savą valstybę ir pasiekusi nacijos laipsnį, gyvena pilnutinį gyvenimą ir kuria tikrai vertingą kultūrą, nes turi visas reikalingas sąlygas. Bet *tapusi* nacija, ji gali būti kūrybiška ir be valstybės. Savo kultūra ji gali net pavergti savo pavergėjus, kaip atsitiko rymiečiams, užkariavusiems graikus. Vis dėlto toks nacijos gyvenimas nėra normalus. Nė viena pavergta tauta nekuria ramiai kultūros, bet stengiasi visų pirma atgauti prarastą laisvę, nes, būdama subrendusi savo viduje, ji turi teisę nepriklausomai apsireikšti ir išviršiniame gyvenime. Kultūrinė kūryba yra lyg augmuo: ji klesti tik laisvėje.

---

[12]) W. Sauer, ibd.
[13]) J. Hommes, Lebens- und Bildungsphilosophie etc., 9 p.
[14]) W. Sauer, Sozialphilosophie, 190 p.

2. Nacionalinio auklėjimo esmė ir uždaviniai

a. Nacionalinis auklėjimas, kaip rengimas nacijai sąlygų

Tautiškas auklėjimas išvysto tautinę individualybę. Patriotinis auklėjimas nustato tinkamus asmens santykius su jo tauta. *Nacionalinis auklėjimas yra pašauktas rengti tautai sąlygas tapti nacija.* Jis nekuria nacijos, kaip tautiškas auklėjimas nekuria tautiškumo, ir patriotinis — patriotizmo. *Tauta tampa nacija ne auklėjimu, bet kultūriniu veikimu.* „Nacija yra ne rūpesčio padaras, bet savaimingas vaisius pastangų, pakreiptų į anttautinių tikslų atsiekimą"[15]. Bet auklėjimas rengia tautą kultūrinei kūrybai ir anttautiniams uždaviniams. Be aukštos kultūros tauta negali būti nacija, bet be auklėjimo ji negali pasiekti aukštos kultūros. Nacionalinis auklėjimas, nors tiesioginiu būdu nacijos ir nekuria, rengdamas sąlygas aukštai kultūrai, darosi tautai būtinas, kad ji pasiektų nacijos laipsnį.

Rengti tautai sąlygas tapti nacija savo esmėje yra ne kas kita, kaip *auklėti naująsias kartas tiems tautos uždaviniams, kuriuos vykdydama ji tampa nacija.* Kiekvienoje ateinančioje kartoje nacionalinis auklėjimas sudaro tam tikrų nusiteikimų, kurie stumia tautos išsivystymą nacijos linkui, jei tauta dar nėra nacija, arba kurie palaiko tautos laimėtą vietą žmonijos kultūroje, jei tauta jau yra nacija. Nauji tautos nariai kiekvieną kartą reikalauja įglaudžiami į tautos gyvenimą ir nuteikiami jį tobulinti. Nacionalinis auklėjimas yra reikalingas visoms tautoms ir visoms nacijoms: *tautoms,* kad jos *taptų* nacijomis, *nacijoms,* kad jos *liktų* nacijomis. Jeigu tauta, tapusi nacija, nepasilieka pasiektoje kultūrinėje aukštumoje, ji praranda nacijos žymes ir vėl nuslenka į paprastų tautų eilę. Senovės graikai buvo nacija. Dabartiniai graikai, nors jie yra ir tie patys, kaip ir Homero laikais, jau yra tik paprasta tauta. Tas pat yra ir su žydais. Kai naujosios kartos pradeda *tik* gėrėtis tėvų laimėjimais, kai jos netenka pasiryžimo šituos laimėjimus tobulinti ir įgyti naujų, jos nusmukdo tautą ir sustingdo josios kultūrą. Nacionalinis auklėjimas todėl turi žadinti ir palaikyti tautoje nuolatinį kūrybinį užsidegimą ir nuolatines pastangas kelti kultūrą vis į aukštesnį tobulumo laipsnį.

b. Nacionalinio auklėjimo tikslai ir uždaviniai

Bendriausias nacionalinio auklėjimo tikslas yra *nacija.* Bet tauta, pasiekusi nacijos laipsnį, apsireiškia, kaip matėme, tam tikromis ypatybėmis, kurios savo ruožtu virsta smulkesniais nacionalinio auklėjimo tikslais. Nacionalinis auklėjimas, siekdamas nacijos, konkre-

---

[15]) Gessenas, cit. St. Šalkauskis, Visuomeninis auklėjimas, 144 p.

čiai siekia tų dalykų, kurių buvimas *savaime* tautą padaro nacija, ir kurie yra ne kas kita, kaip minėtos nacijos žymės, būtent: *tautinis subrendimas ir patriotinis susipratimas, aukšta tautinė kultūra, tautinio pašaukimo vykdymas ir dalyvavimas anttautinių problemų sprendime.* Šitie dalykai yra konkrečios nacijos ypatybės ir tuo pačiu specialūs nacionalinio auklėjimo tikslai.

Pagal tikslus susiskirsto ir nacionalinio auklėjimo uždaviniai. Rengimas tautai sąlygų tapti nacija konkrečiai yra vykdomas, *brandinant tautinę individualybę ir ugdant patriotinį nusistatymą, auklėjant naująsias kartas tautinei kultūrai kurti, tautiniam pašaukimui vykdyti ir dalyvauti anttautinių problemų sprendime.* Pirmuosius du uždaviniu atlieka tautiškas ir patriotinis auklėjimas. Tautiškas auklėjimas brandina ir išvysto tautinę individualybę, kad ji apsireikštų ryškiomis tautinėmis lytimis. Patriotinis auklėjimas ugdo patriotinį nusistatymą savo tautybės atžvilgiu ir žadina tautinę individų sąmonę. *Tautiškas ir patriotinis auklėjimas padeda pamatą nacionaliniam auklėjimui.* Bet kaip nei išsivysčiusi tautinė individualybė nei tobulas tautinis susipratimas dar nepadaro tautos nacija, taip ir tautiškas bei patriotinis auklėjimas dar neišsemia tų visų uždavinių, kurie veda tautą nacijos linkui. „Tautiškas ir patriotinis auklėjimas neišeina dar iš subjektyvinio tautos gyvenimo ribų“[16]). Juodu abu brandina tautą josios viduje ir rengia būtinas sąlygas išviršiniam šito subrendimo apsireiškimui. *Bet juodu tautos neapreikšdina.* Tiesioginiu būdu juodu neveda josios į objektyvinius kultūros laimėjimus. Todėl po tautiško ir patriotinio auklėjimo savaime ateina nacionalinis auklėjimas, kuriam lieka įvykdyti trys paskutiniai uždaviniai: *išauklėti naująsias kartas tautinei kultūrai kurti, prirengti jas tautiniam pašaukimui vykdyti ir anttautinėms problemoms spręsti.*

---

[16]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 169 p.

II Auklėjimas tautinei kultūrai

1. Kultūros tautiškumo problema

a. Kultūros ryšys su tautybe

Kultūros kūrėjas yra asmuo. Bet izoliuotas asmuo, kaip jį atvaizdavo Defoe savo Robinzone, yra fikcija. Kultūros kūrėjas yra konkretus žmogus, gimęs tam tikroje šalyje, gyvenąs tam tikrame amžiuje ir kalbąs tam tikra kalba. Kultūra nėra padaras žmogaus, kaip tokio, bet žmogaus su visomis jojo ypatybėmis ir su visomis konkretinėmis jo būsenomis. Net ir didžiausiuose kultūros laimėjimuose galima rasti *individualinių* kūrėjo žymių, galima pastebėti jo *lyties* bruožų ir *amžiaus įtakos*. Asmeninės Beethoveno nelaimės įspaudė tragiškų bruožų ir jo veikalams. Šv. Tomo filosofija turi ryškų androcentrinį charakterį. Iš Sigridos Undset romanų kalba užjaučianti moteris. Nietschės idėjos yra gimusios iš 19 šimtm. dvasios. Kultūra yra sąmoningas prigimto daikto apipavidalinimas pagal idėją. Bet šita idėja gyvena konkrečiame žmoguje ir savaime įgyja savotišką charakterį, kurį ji įspaudžia ir objektyviam kūriniui.

Šalia individualinių kultūros bruožų yra ir tautinių. Mūsų laikais kultūros tautiškumas yra ypač pabrėžiamas, nes *tautinė kultūros lytis yra plačiausia, kuria gali reikštis objektyvinė kūryba.*

Kultūros lyties, kaip idėjos, pradas yra žmogiškumas. Josios, kaip objektyvuojamos formos, pradas yra tautiškumas. Idėja kyla iš žmogiškumo, bet ji yra realizuojama per tautiškumą. Kol kultūros lytis yra tik idėja, tol ji yra tik žmogiška. Bet kai ji tampa objektyvaus kūrinio forma, ji įgyja tautišką charakterį, kylantį iš tautinės kūrėjo individualybės. Nekaltos motinystės idėja yra visuotinė. Ji yra ta pati visų žmonių dvasioje. Bet ji kitaip realizavosi Rafaelio ir kitaip Dūrerio madonose. Tautybė tam tikra lytimi, kaip matėme, apsprendžia individo mąstymą, jo pasaulėvaizdį ir jo estetinį nusiteikimą. Tautiškumas yra konkreti žmogiškumo būsena. Kultūros lytis, objektyvuodamasi kūrinyje, turi pereiti per šitą kon-

krečią būseną ir prisiimti josios charakterį. Tautiniai kultūros bruožai iš esmės yra suaugę su kultūrinės kūrybos procesu. Joks kūrėjas, tegul jis būtų ir genialiausias, negali nusikratyti savo veikalų tautiškumu, nes jis negali nusikratyti savo tautybe. „Kiekvienas tautos narys kuria kultūrą tik iš savos tautos"[1]). Genijų kūryba geriausiai apreiškia tautinį kultūros charakterį. „Didieji žmonijos genijai jungia draugėn žmogaus dvasios turtingumą su tautinės išraiškos pilnumu"[2]). Sofoklio *Antigonoje* brolio meilė ir ištikimybė religijos dėsniams (visuotinės idėjos) yra apipavidalintos tobula graikiška lytimi. Pamatiniai gyvenimo klausimai Dantės *Dieviškojoje Komedijoje* yra įkūnyti itališkoje žodinio meno architektonikoje. Dievo buvimo problemą Dostojevskis *Broliuose Karamazovuose* yra parodęs rusiškame chaotiškume, žiaurume ir kartu savotiškame misticizme. Gilios ir plačios žmogiškosios genijų dvasios sritys yra apspręstos gilios ir plačios tautiškos būsenos. Dėl to jų sieloje sušvitusios žmogiškosios idėjos, realizuojamos konkrečiais pavidalais savaime įgyja tobulas tautiškas lytis.

Būtinas kultūros ryšys su tautiškumu yra ne tik kiekvienos kūrybos likimas, bet ir josios vertingumo laidas. „Dvasiniame pasaulio ižde žmogiškiausi veikalai ir visuotiniausi meno kūriniai yra tie, kurie geriausiai apreiškia tautos dvasią, vadinasi, tie, kurie yra tautiškiausi"[3]). Kultūros laimėjimai vertingi ir amžini esti tik tada, kai visuotinio reikšmingumo turinį jie sujungia su tobula tautine lytimi. Nei vertingas turinys be ryškios lyties nei ryški lytis be vertingo turinio nelaimi veikalui nepakeičiamos vietos žmonijos kultūroje. Tobulas žmogiškasis turinys ir tobula tautinė lytis yra būtinos kūrinio vertingumui sąlygos. Homero *Odisėja*, Platono *Symposion*, Šekspyro *Hamletas*, Goethės *Faustas* yra tautiškiausi ir kartu visuotiniausi veikalai. Ir tai nėra atsitiktinis dalykas. *Formos tobulumas yra atbaigto kūrinio ženklas.* Forma duoda turiniui realumą. Juo tad lytis yra tobulesnė, tuo turinys yra realesnis ir suvokiamesnis. Per tobulą lytį turinys kalba visu savo svarumu. Kai lytis yra menka, ji paslepia nuo mūsų turinio galybę, ir mes veikalo nevertiname. Daugybė kultūros kūrinių žūsta ne dėl menko turinio, bet dėl menkos lyties. Dėl to „individualinė tautinė lytis tuo ir yra tikrai vertinga, kad ji yra būtiname funkcionaliniame sąryšyje su universaliu kultūros turiniu"[4]). Žmogiškajam kūrybos pradui, kuris yra visuotinis, ji duoda konkretų buvimą ir leidžia jam apreikšti jojo vi-

---

[1]) W. Sauer, Schöpferisches Volkstum etc.... 11 p.

[2]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, P. p.

[3]) P. Vila, Esprit International, 184 p., Etudes présentés au III congrès international de l'éducation morale et de l'enseignement de l'histoire, Neuchâtel 1922.

[4]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 144 p.

daus vertę. *Tautiškumas kultūrai yra būtina priemonė, kad universalių idėjų turinys galėtų būti suvokiamas visame savo reikšmingume.*

b. Formalinis tautinės kultūros pobūdis

Kultūros ryšys su tautybe atskleidžia kultūros tautiškumo esmę. Jei tautinė individualybė visuotinėms žmogiškosioms idėjoms duoda konkretų pavidalą, tai aišku, kad *kultūros tautiškumas glūdi josios lyties tautiškume.* Idėja, kaip universaliai žmogiškasis dalykas ir kaip kultūros turinys, nėra tautiška. Ji kyla iš žmogiškumo ir siekia žmogiškumo. *Tautinio kultūros turinio nėra ir negali būti,* nes ir pats tautiškumas yra ne turinys, o tik konkreti žmogiškumo būsena. Tautiškumas, kaip toks, nepajėgia sukurti jokios idėjos. Bet jis pajėgia visuotinėms idėjoms suteikti savotišką konkrečią būseną kultūrinių kūrinių pavidalu. Kiekviename kultūros laimėjime glūdi įvystyta visuotinė idėja, apsireiškianti tautine lytimi, kuri konkretų šitos idėjos įkūnijimą vienoje tautoje atskiria nuo tos pat idėjos įkūnijimo kitoje tautoje. „Tai, kas skiria vieną civilizaciją nuo kitos, yra tasai santykis, kuris joje įvyksta tarp turinio arba idėjos, bendros visai žmonijai, ir formos arba ženklo, pritinkančio vien tautai"[5]). Tautinės kultūros skiriasi savo lytimi. *Kultūros tautiškumas iš esmės yra formalinis dalykas.*

Tiesa, visuotinės idėjos taip pat atsiranda vienoje arba kitoje šalyje bei tautoje. Atomizmas, hylemorfizmas, daiktų prototipų idėja yra kilę Graikijoje, *bet ne iš graikiškumo.* Jų kūrėjas yra ne graikiškumas, bet žmogiškumas, apspręstas graikiškumu. Jos todėl iš vienos pusės tapo visuotinės, iš kitos — graikų gyvenime buvo išreikštos nepasekama lytimi. Kultūros turinys keliauja po visą pasaulį. Kultūros lytis visados lieka vienoje tautoje. Graikų grožio idealas visų pirma tapo pavyzdžiu rymiečiams, o vėliau humanistams. Bet konkrečių šito idealo apraiškų, kurias sukūrė graikai, neįstengė pamėgdžioti nei rymiečiai nei humanistai. „Edle Einfalt" — kilnus paprastumas ir „stille Grösse" — tyli didybė, kaip Winckelmannas charakterizavo graikų meną, galima lengvai suvokti Mykolo Angelo, Canovos, Racino ir Goethės veikaluose. Bet Mykolo Angelo *Dovydas* nėra Praksitelio *Hermes,* ir Racino *Ifigenija* nėra Euripido *Efigenija.* Kalokagathia — gražus gerumas — yra žmogiškas dalykas. Jį galima perkelti iš vienos tautos į kitą ir realizuoti visais laikais. Bet graikiškoji jo lytis yra amžinai surišta su Graikija ir su graikiškumu. Ji nėra pasekama ir negali būti perkeliama. Kultūra plinta savo turiniu, bet ne savo lytimi. Savo turiniu ji yra tarptautinė arba geriau — anttautinė, savo lytimi ji visados lieka tautinė. „Kiekviena aukšta

---

[5]) St. Šalkauskis, op. cit. 8 p.

kultūra, sako R. V. Nostitz-Rieneckas, yra patobulintas žmogiškumas. Savo kilme ir charakteriu ji gali būti ir labai tautinė, bet žmogiškuoju savo vertingumu ji pralaužia tautos sienas ir daro įtakos kiekvienai civilizacijai. Tiesa, gėris ir grožis, vis tiek kur jie kiltų, kokia kalba jie kalbėtų, patobulina bendrą žmogiškąjį žinojimą, norėjimą ir galėjimą. Aukštos kultūros vertybės yra kartu tautinės ir tarptautinės: tautinės savo kilme ir charakteriu, tarptautinės savo verte ir išplitimu"[6]).

Kultūros turinys plinta visuotinių idėjų pavidalu be tautinės lyties. Ją jis įgyja kiekvienoje tautoje atskirai. „Nė viena tauta nepasisavina neperkeistų svetimų elementų. Ji pritaiko juos visai būtybei, ji juos pervirškina ir perkeičia"[7]). Visuotinės idėjos kultūros tautiškumui nėra nė kiek pavojingos. Priešingai, aukšta tautinė kultūra gali būti tik tada, kai ji įima į save kuo daugiausia žmogiškųjų pradų ir juos konkretizuoja tobulomis tautinėmis lytimis. Kaip individas, atsiskyręs nuo visuomenės, pats vienas niekados negali tapti tikrai kultūringu, taip ir tauta, pasigelbėdama tik savo žmogiškumu, niekados negali sukurti didelio vertingumo dalykų. Žmogiškasis kūrybos genijus yra išsklaidytas visame pasaulyje, ir tik sutartinis visų tautų darbas gali pasiekti mokslo, visuomeninio gyvenimo ir meno gelmes. Visuotines idėjas realizuoja tauta. Bet jas suvokia ir išryškina žmonija. Todėl atsiskirti nuo josios ir užsidaryti tik savoje tautoje reikštų atsiskirti nuo kultūros turinio šaltinio ir tuo būdu išsekinti ir pačią kultūrą. Čia dar kartą patvirtinama mintis, kad nacionalizmas iš tikro stumia tautą į subergždėjimą.

c. Tautinės kultūros veiksniai

Du pradai tautinėje kultūroje — individuali lytis ir visuotinis turinys — atitinka du pagrindinius tautos sluoksnius: *liaudį ir šviesuomenę*. Dažnai yra kalbama apie dvi tautos kultūras. Bet tikrumoj tautinė kultūra yra *viena* ir *vieninga*. Tik ji susideda iš dviejų pradų, kuriems kurti nevienodos reikšmės turi du pagrindiniai tautos sluoksniai.

Tautos išsivystyme prof. St. Šalkauskis skiria du tarpsniu: *žemesnį* arba ankstyvesnį ir *aukštesnį* arba vėlyvesnį. „Žemesniame ir todėl ankstybesniame tarpsnyj tautos ugdo visų pirma tautinę lytį; paskui jos pradeda labiau domėtis turiniu — tai aukštesnis tautinio gyvenimo tarpsnis"[8]). Pirmame tarpsnyje pirmaeiliu tautinės kultūros veiksniu yra *liaudis*. Šviesuomenė šiuo metu tebėra dar negausi ir nereikšminga. Antrame tarpsnyje tautinės kultūros kūrimas

---

[6]) Stimmen aus Maria-Laach, 6 p. 1 s. 1902.
[7]) O. Bauer, Nationalitätenfrage u. Sozialdemokratie, 158 p.
[8]) St. Šalkauskis, op. cit. 9 p.

tenka *šviesuomenei*. Liaudis jį tik palaiko ir gaivina. Pirmame tarpsnyje liaudis parengia turtingų lyčių, kurias antrame tarpsnyje šviesuomenė pripildo visuotiniu turiniu. „Liaudis, sudarydama pastovią daugumą ir stropiai saugodama tautines tradicijas, atlieka tautos kūryboje materialinio pagrindo vaidmenį. Inteligentijai, ne tokiai pastoviai ir judresnei mažumai, pridera uždavinys pakelti tautos civilizaciją į aukštesnį lygį, teikiant liaudies kultūros lytims visuotinio žmogaus dvasios turinio. Iš pradžios sutelktinė liaudies kūryba, dažnai nesąmoningo instinkto sukelta, patiekia tautinės lyties individualumą: paskiau individuali šviesuomenės sąmonė sukuria visuotinį turinį"[9]). Liaudis tautinėje kultūroje atstovauja tautiškam, šviesuomenė — žmogiškam pradui.

Bet kaip tik dėl to, kad aukšta tautinė kultūra gali būti tik tada, kai joje tobulai susijungia tautiškas ir žmogiškas pradai, liaudies ir šviesuomenės bendradarbiavimas darosi būtinas. Kai kuria liaudis, josios kultūroje žymu persvara tautiško prado, stokstančio didingo turinio. Kai kuria tik šviesuomenė, josios kultūroje ima viršų žmogiškasis turinys, neapsireiškiąs tobula lytimi. Vienos tik liaudies kultūra yra nevertinga dėl idėjinio turinio stokos; vienos tik šviesuomenės kūryba yra nevertinga dėl ryškios lyties stokos, dėl kurios kenčia, kaip matėme, ir turinys. Tik tada, kai liaudies sukurtas ir toliau kuriamas tautiškas lytis pripildo šviesuomenės suvoktos visuotinės idėjos, tik tada tautinė kultūra pasiekia aukštą tobulumo laipsnį. Dėl to prof. St. Šalkauskis yra teisingai pastebėjęs, kad „tautai, kurios liaudis ir šviesuomenė persiskiria savo gyvenimo ir veikimo kryptimis, lemta išgyventi gili tautinė drama"[10]). Tokia tauta ilgą laiką nesukuria vertingos kultūros, ir josios kelias į nacijų eiles yra labai sunkus. Šitoks likimas buvo ištikęs ir mūsų tautą. Dėl to, auklėjant jaunimą tautinei kultūrai, reikia be kita ko jį auklėti ir šviesuomenės bendradarbiavimui su liaudimi.

2. Kultūrinis tautos veikdymas

a. Bendrojo tautinės kultūros lygio pakėlimas

Tautai tapti nacija neužtenka tik atskirų asmenų kultūringumo. Tiesa, žymūs asmeniniai laimėjimai įveda tautą į žmonijos kultūrą. Bet jei bendras kultūrinis tautos lygis yra žemas, didesni laimėjimai yra labai reti ir dažnai kitų net nepastebimi. Čiurlionio paveikslai, Sasnausko kompozicijos, Putino lyrika nėra menkesni už daugelio Vakarų Europos kūrėjų veikalus. Bet jie retai kam yra žinomi, nes

---

[9]) St. Šalkauskis, op. cit. 9 p.
[10]) ibid.

bendras kultūrinis Lietuvos lygis niekam neimponuoja. *Tauta labai dažnai neprasimuša į nacijų eiles ne dėl to, kad neturėtų universaliai reikšmingų laimėjimų, bet dėl to, kad žema kultūra neleidžia jiems apsireikšti visu savo svarumu.* Jiems stoksta, tarsi, fono, ir visas jų vertingumas ištirpsta bendrame nekultūringume. Fridriko Didžiojo laikais vokiečiai dar nebuvo nacija, nors buvo turėję turtingą senovės ir riterių literatūrą, gilių mistikų ir nemenkų filosofų. Bet bendras kultūrinis jų tautos lygis buvo žemas, ir todėl vokiškoji kultūra mažai buvo vertinama. Dar ryškesnis pavyzdys yra rusų tauta. Ji turi Solovjovą, Petrą Didįjį, Dostojevskį, Čaikovskį ir visą eilę kitų genijalių žmonių, kurių veikalai iš tikro yra nepakeičiami, ir vis dėlto ji dar nėra nacija. „Saugoti mokslo turtus, juos globoti ir savo tyrinėjimais tobulinti yra pašaukti tik kai kurie. Bet mokslinė kultūra lavinamąja ir kilninamąja savo įtaka turi persunkti visą dvasinį tautos gyvenimą"[11]). Tiesioginiai kultūros kūrėjai visados yra atskiri žmonės. Bet bendras tautos kultūringumas duoda jiems tvirtą atramą ir jų laimėjimus išplečia už tautos sienų. *Tauta tampa nacija tik tada, kai genijai gema ir veikia kultūringoje aplinkoje.*

Kultūriniam tautos lygiui pakelti yra daugybė priemonių. Pirmoje eilėje reikia paminėti *mokyklų tinklą* ir *lavinimo laiką.* Jei mokyklos yra retos, jos yra sunkiai prieinamos. Jei lavinimo laikas yra trumpas, jaunimas nesuspėja susivokti gyvenimo uždaviniuose. Tautos kultūra sparčiai kyla tik tada, kai mokyklas lanko visas jaunimas ir kai lavinimas trunka tiek, kiek reikalauja mūsų kultūros pažanga. Pedagogai šiandien sutaria, kad pradžios mokyklos spindulys negali būti didesnis kaip du kilometrai ir kad bendro lavinimo laikas (ligi universiteto) turi trukti nemažiau, kaip 12 metų. — Labai svarbios reikšmės turi ir *bibliotekų bei viešųjų skaityklų tinklas.* Jos varo toliau mokyklos darbą, papildo senąsias pažintis naujomis ir palaiko tamprius ryšius tarp kultūros kūrėjų ir kultūros ėmėjų. Prie kiekvienos pradžios mokyklos turėtų būti biblioteka ir vieša skaitykla ne tik mokiniams, bet ir visiems tos apylinkės žmonėms. — *Mokslo ir meno draugijos,* pradedant moksleivių lavinimosi kuopelėmis ir baigiant specialistų organizacijomis, išplatina kūrybinius atskirų asmenų laimėjimus plačiose masėse, paskatina jas susidomėti aukštesnio gyvenimo vertybėmis ir tuo būdu tampa reikšminga priemone ugdyti tautinei kultūrai. — Jau specialesnio, bet dar reikšmingesnio pobūdžio yra vadinamos *kultūros akademijos.* Akademijos vardas yra likęs nuo Platono laikų, kada jis Heros Akademos kalnelyje buvo įkūręs savo mokyklą. Šiandien akademija turi dvejopą prasmę: ja vadinama ir mokymo įstaiga (pv. meno akademija, teol. akademija, žemės ūkio akademija ir k.) ir kultūrinės kūrybos organizacija (pv.

---

[11]) W. Lexis, Wesen der Kultur, 2 p.

mūsų Katalikų Mokslo Akademija, — Vokiečių Die Preussische Akademie der Wissenschaft, belgų Académie royale de Belgique ir k.). Šita paskutine prasme šiandien ir yra linkstama *sistėminga kultūros kūrybos organizacija vadinti kultūros akademijos vardu.* Ji paprastai apima visas kultūros sritis, skirstosi sekcijomis ir telkia visus kūrybinius tautos darbininkus. Josios reikšmė tautos kultūrai yra nepaprastai didelė. Tauta negali savo kultūros pakelti ligi aukščiausio laipsnio, jei josios kūrėjai yra pakrikę, jei ji neturi vieno ar kelių organų, kurie specialiai rūpintųsi kultūrine kūryba. Kultūros akademijos kaip tik ir vykdo šituos būtinus uždavinius. Jos sutelkia gabius kultūrininkus aplink vieną tikslą, paskatina juos kurti, paremia juos materialiai ir organizuotai aprepia visą tautinės kultūros plotą. Kultūros akademijos yra būtina tautai priemonė siekti nacijos rango. — Didesnės ar mažesnės reikšmės turi tautos *kultūrininkų suvažiavimai, kultūrinės parodos* (meno, mokslo, ūkio ir k.), *mokslo ir meno muzejai, spaudos išplitimas, susisiekimo tobulumas* ir visi kiti dalykai, kurie žadina ir palengvina kultūrinių vertybių plitimą plačiuose tautos sluoksniuose.

b. Kultūros kūrėjų auklėjimas

Aukštas kultūrinis lygis yra būtina sąlyga tautai tapti nacija. Bet jis vienas tautos nacija dar nepadaro. Aukšta tautos kultūra yra tik materialinis nacijai pagrindas. Iš jo turi išaugti asmeniniai visuotinės reikšmės žygiai, kurie būtų giliai įsišakniję tautinėje individualybėje ir sykiu būtų vertingi visai žmonijai. Tauta gali turėti gerą mokyklų tinklą, ilgą lavinimo laiką, gabių mokytojų, gerai organizuotas bibliotekas, bet jei neturi pasaulinio masto mokslininkų, menininkų, visuomenininkų ir religininkų, ji dar nėra nacija. Tiesa, aukštos kultūros metu paprastai atsiranda ir didelių asmenybių. Bet tik viena aukšta kultūra, kaip tokia, dar nepagarsina tautos vardo.

Todėl šalia rūpinimosi pakelti bendrą kultūrinį tautos lygį turi eiti ir *kultūros kūrėjų auklėjimas.* „Ypatingų tautos asmenų rengimas yra sąlyga kiekvienam žymiam istoriniam gyvenimui su dramatinėmis jojo įtampomis ir kiekvienai kultūros pažangai, kuri glūdi darbo pasidalinime ir svetimų elementų suderinime su savaisiais“[12]). Genijai, sakoma, gimsta. Bet genijai ir žūsta, jei jie neranda tinkamų sąlygų savo gabumams išvystyti. Genijalumo ir talentingumo užuomazgos taip pat reikalauja auklėjimo, kaip ir bet kurie kiti prigimties daviniai. Dėl to nacionalinis auklėjimas turi žiūrėti, kad nežūtų nė vienas tautos talentas, kad nė vienas nesuskurstų ir nesunyktų. Didžių kultūros kūrėjų negalima išauklėti tiesioginiu būdu,

---

[12]) J. Mausbach, Aus kath. Ideenwelt, 392 p.

kaip kurpių ar stalių. Bet galima sudaryti tokias sąlygas, kuriose prigimti gabumai išsiskleistų ir subręstų.

Šiam reikalui visų pirma tarnauja *gabių mokinių atranka*. Kai lavinimas buvo labiau individualizuojamas, kai jaunimas mokėsi pas atskirus asmenis, šitoji problema nebuvo tokia aštri. Bet šiandien, kai mokyklų klasės turi po kelias dešimtis žmonių, ir kai šitos kelios dešimtys paskęsta šimtiniame visumos skaičiuje, reikia ypatingai susirūpinti, kad masėje nežūtų tie, kuriuos prigimtis skiria ypatingiems uždaviniams. Mūsų lavinimo sistėma yra naudinga vidutinėms dvasioms, nes ji duoda progos sueiti su visais ir mokytis visko. Bet ji yra kenksminga gabiesiems, nes šitoje žmonių ir daiktų visumoje jie lengvai praranda specialius savo palinkimus. Humanistinių gimnazijų programa yra skiriama dvasios mokslų atstovams. Tuo tarpu jose mokosi nevienas būsimasis gamtininkas, fizikas ar matematikas. Komercinės gimnazijos rengia komersantus. Tuo tarpu jas, gal būt, lanko būsimi filosofai, istorikai ar filologai. Ir jei tik laiku nėra atkreipiamas dėmesys į skirtingus šitų žmonių palinkimus, jei nepatariama jiems keisti lavinimosi krypties, jie lengvai gali apsilenkti su prigimtu savo pašaukimu ir pražudyti savo talentus. Gabiųjų tad atranka šiandien sudaro labai svarbų ir labai sunkų bendrojo, o ypač tautinio auklėjimo uždavinį. Mokykla, kuriai rūpi tautos ateitis, negali praeiti tylomis pro tuos, kurie parodo kurių nors specialių palinkimų. Gabūs mokiniai turi būti visokeriopai remiami, padedant jiems pakilti iki tokio aukščio, kokį tik jiems leidžia įgimti jų talentai. Dėl to *konkursai, stipendijos, premijos, pašalpos* ir kiti šios rūšies dalykai yra būtini, kad tauta galėtų susilaukti didžių kultūros kūrėjų.

Tobulėjant tautos kultūrai vis labiau darosi jaučiamas reikalas pasidalinti kultūrinį darbą. Pradžioje, kada kultūra dar nėra aukšta, enciklopediškumas yra labiau pageidaujamas, negu siauras speciališkumas. Tuo metu atskiri kultūrininkai turi aprėpti daugybę sričių ir dirbti jose visose. Mūsų tautos atgimimo tarpsnyje turėjome žmonių, kurie buvo medikai, istorikai, filologai ir publicistai (J. Basanavičius, V. Kudirka ir k.), teologai, visuomenininkai ir literatai (Maironis), filosofai, matematikai ir kritikai (Jakštas) ir t.t. Jie turėjo atgaivinti visą lietuviškąją kultūrą, todėl jie buvo priversti visiems būti viskuo. Bet kai kultūra tobulėja, kai ji išsiskirsto sritimis, enciklopediškumas turi užleisti vietą atskiroms specialybėms. *Šiuo metu kaip tik ir atsiranda reikalas pasirūpinti tinkamu specialistų rengimu.* Nevisos tautinės kultūros sritys tobulėja vienodu spartumu. Vienose kartais atsiranda net genijalių laimėjimų (pv. mūsų tapyba), tuo tarpu kitos — tik vegetuoja (pv. mūsų literatūros mokslas). Pakelti atsilikusias sritis gali tik gabūs tų sričių darbininkai. Nacionalinis auklėjimas todėl turi rūpintis ne tik apskritai kūrybinių žmonių auklėjimu, bet ypatingai atkreipti dėmesį į parengimą darbininkų toms sritims, kurios yra atsilikusios. Steigti specialias mokyklas,

siųsti gabesnius jų mokinius į tuos kraštus, kur atitinkama sritis yra išsivysčiusi, pažadinti tautos susidomėjimą atsilikusia sritimi — visa tai yra priemonės, kurios gali vajaus keliu subrandinti tautinę kultūrą ir parengti jai kvalifikuotų specialistų.

c. Šviesuomenės auklėjimas bendradarbiavimui su liaudimi

Viduriniais amžiais visuomenė buvo susiskirsčiusi į luomus pagal dirbamą darbą. Naujieji laikai įvedė suskirstymą pagal išsilavinimo laipsnį. „Naujasis padalinimas turėjo dar didesnės skiriamosios įtakos, negu senasis, nes jis skyrė žmones ne tik iš viršaus, bet ir iš vidaus; jis paneigė tautos kultūros vieningumą ir jį palaidojo“[13]). Jeigu naujųjų laikų kultūra pasidarė bespalvė ir bekraujė, tai didele dalimi ir dėl to, kad beveik visose tautose šviesuomenė buvo atitrūkusi nuo liaudies. Šitas atitrūkimas buvo ypač žymus ir kenksmingas mūsų tautoje, nes *mūsų šviesuomenė paneigė ne tik liaudį, bet ir pačią tautybę*. Dėl to „lietuviai negalėjo sukurti nei pastovios valstybės nei pilnutinės tautinės civilizacijos... Visa tautinė Lietuvos evoliucija išėjo iš normalių vėžių ir žengė nepaprastais keliais į pilnutinės tautos idealą“[14]). Tokią tautinę dramą, didesnę ar mažesnę, pergyveno naujaisiais laikais kiekviena tauta. Todėl dabar tautinis sąjūdis ypatingai pabrėžia liaudį, kaip tautinės kultūros šaltinį. „Prie žemės prisirišusi liaudis, kaip tautos galybės versmė, šiandien darosi tautiškai politinio auklėjimo centras“[15]). Būdama bendruomeniška visame gyvenimo plote, turėdama ypatingai artimų ryšių su gamta, saugodama tautines tradicijas, liaudis tampa nepakeičiamu tautinės kultūros pagrindu, iš kurio nuolatos kyla naujų ir ryškių kultūrinių lyčių.

Šviesuomenės auklėjimas bendradarbiauti su liaudimi turi du uždaviniu: *atskleisti jaunimui šviesuomenės prasmę ir įpratinti jį dirbti santykiuose su liaudimi*. Jaunimui turi būti gerai išaiškinta, kad šviesuomenė nesudaro nei atskiro luomo nei socialinės klasės, kad šviesuoliu negalima gimti, bet reikia juo tapti, lavinantis ir auklėjantis. Jaunimas turi žinoti, kad šviesuolis iš esmės yra liaudies vadas, nurodąs josios gyvenimo kryptį ir įprasminęs josios kūrybą. „Todėl į liaudies vadus tetinka vien tie rinktiniai žmonės, kurie pasižymi ir aiškiu protu, ir tvirta valia, ir pilna entuziazmo širdimi... Tikras inteligentas arba žmogus, iškilęs iš plačiosios masės yra vien tas, kas visais atžvilgiais yra kilnus, kitaip tariant, kas yra geruolis arba aristokratas neiškraipyta šito žodžio prasme“[16]). Žmogus tampa

[13]) Fr. X. Eggersdorfer, Jugendbildung, 17 p.

[14]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 15 p.

[15]) E. Krieck, Völkische Erziehung aus Blut und Boden, 307 p. „Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, 3 s. 1933/34.

[16]) St. Šalkauskis, Ateitininkų Ideologija, 32 p. Kaunas 1933.

šviesuoliu tik vispusiškai tobulėdamas. Šviesuomenė nėra uždara kasta, bet geriausi tautos nariai. *Noras tapti šviesuoliu yra noras tapti geresniu žmogumi.*

Šviesuomenę su liaudimi *suartina* pirmoje eilėje *mokykla*. Nacionalinio auklėjimo atžvilgiu yra nepateisinamos atskiros mokyklos šviesuomenės ir liaudies vaikams. Galima mokyklas skaldyti pagal gabumus, pagal specialybę, amžių, lytį, bet negalima jų skaldyti pagal luomus. *Į lavinimo organizaciją neturi būti įvestas luominis principas, nes jis prieštarauja ir pačiam ugdymui ir tautinei kultūrai.* Bendros įvairių luomų mokyklos labiau praplečia mokinių akiratį, negu luominės. Jose mokiniai jau nuo pat mažens įpranta dalyvauti visų klasių gyvenime ir suprasti visų luomų reikalus. Dėl to laimi ir *ugdymas*, nes jis darosi platesnis, ir *tautinė kultūra*, nes čia yra dedami pamatai vėlyvesniam josios vieningumui.

Didelės reikšmės turi ir vad. *darbo tarnyba*. Ji yra dar visai naujas padaras ir dar retai kur praktikuojama (Vokietijoje). Bet josios svarba šviesuomenės su liaudies suartėjimui glūdi jau pačioje josios esmėje. Ji suveda šviesuolius ir liaudį vienam bendram tikslui, būtent: *konkrečiam darbui*. Rankų darbas, bendrai atliekamas, žadina solidarumą, nes priverčia žmones pagelbėti vienas kitam ir veikti sutartiniu būdu. Jis leidžia asmeniui pajausti save, kaip bendruomenės narį, ir savo atsakingumą šitai bendruomenei. Šv. Benediktas savo reguloje įrašė, kad „keletą valandų broliai turi dirbti rankų darbą ir keletą valandų skaityti". Jis intuityviai suvokė, kad rankų darbas palaiko ne tik sveikatą, bet ir bendruomenės drausmę ir josios narių susipratimą. Kas dirba protu, dirba vienas; kas dirba rankomis, dirba su daugeliu. Rankų darbo praktikoje glūdi visos gerosios socialinio bendravimo ypatybės. Todėl mūsų laikais atsirandanti darbo tarnyba daug žada ne tik apskritai tautos kultūrai (tarnaujantieji padaro nemaža naudos, tiesdami naujus kelius, statydami tiltus, namus ir t.t.), bet ir specialiai šviesuomenės suartėjimui su liaudimi.

Į darbo tarnybą yra panaši *krašto apsaugos tarnyba*, kurioje taip pat esama visokių luomų ir visokio išsilavinimo žmonių. Ji taip pat gali nemaža padėti šviesuomenės auklėjimui bendradarbiauti su liaudimi. Vis dėlto kariuomenė neatstoja darbo tarnybos, nes ji iš vienos pusės yra skiriama tik pusei tautos narių — vyrams, iš kitos pusės — jai trūksta svarbiausio vienijančio prado — *rankų darbo*. Bendra mankšta yra visai kitokio pobūdžio, negu rankų darbas. Mankšta jungia žmones mechaniškai, darbas — organiškai. Be to, darbo tarnyboje dalyvauja visas jaunimas — ir vyrai ir moterys. Taigi *mokykla, darbo tarnyba ir krašto apsaugos tarnyba yra trys svarbiausios priemonės įpratinti šviesuolius dirbti santykiuose su liaudimi.*

III Auklėjimas tautiniam pašaukimui

1. Tautinio pašaukimo sąvoka

Ieškoti tautinio pašaukimo reiškia ieškoti tautos prasmės ir josios buvimą pateisinti žmonijos akivaizdoje. Tauta negyvena tik sau. Tauta, kaip ir kiekviena būtybė, turi savą tikslą, kurio siekia pagal imanentinius savo dėsnius ir pagal transcendentinių sąlygų veikimą. „Tautybė nėra aukščiausia idėja, kuriai mes turime tarnauti. Tautybė yra gyva, naturali ir istorinė jėga, kuri pati turi tarnauti aukščiausiai idėjai, šita tarnyba pateisinti savo buvimą ir jį įprasminti"[1]). Tautinio pašaukimo problema yra tautos tikslo ir josios gyvenimo prasmės problema.

a. Tautinio pašaukimo susidarymas

Kiekvienas pašaukimas yra apsprendžiamas dviejų dalykų: *būtybės prigimties* ir *josios gyvenimo visuomenėje*. Prigimtis parengia sugebėjimų dirbti tam tikrą darbą. Gyvenimas visuomenėje juos išryškina, duoda medžiagos jiems veikti ir kreipia juos tam tikra linkme. Tauta, būdama individualybė, turi savą prigimtį. Būdama viena tauta šalia kitų, gyvena visuomenėje. Tautos prigimtis yra *tautinė josios individualybė*. Tautos visuomenė yra *žmonija*. Tautinė individualybė ir žmonija yra tie veiksniai, kurie kildina tautai josios pašaukimą.

Tautinė individualybė yra materialinis tautos pašaukimo pagrindas. *Tautinis pašaukimas taip santykiuoja su tautine individualybe, kaip individo darbai su jojo gabumais.* Tauta, išėjusi istorijos vaidyklon, nėra tabula rasa. Rasė ir gyvenamoji aplinka parengia joje tam tikrų sugebėjimų, kurie vėliau ryškėja, bręsta ir apreiškia išvidinį savo linkimą. Juose kaip tik ir keroja tautinio pašaukimo šaknys. „Tautos pašaukimas yra josios palinkimas į tam tikrus užda-

---

[1]) V. Solovjov, Nationale und politische Betrachtungen, 35 p.

vinius, kurie pareina nuo prigimtųjų jos ypatybių"[2]). „Tautybė arba tautiškumas yra pozityvinė jėga, ir kiekviena tauta pagal savo charakterį yra apspręsta ypatingai tarnybai"[3]). *Tautinė individualybė, kaip organiškas tautos polinkių ir sugebėjimų junginys, yra materialinė tautinio pašaukimo atrama ir pirmoji jo apsprendėja.*

Tautos prigimtis parengia jai tam tikrų sugebėjimų. Tautos gyvenimas *žmonijoje* juos objektyvuoja ir pakreipia tam tikra linkme. Kaip individas savo gabumus apreiškia tik dirbdamas visuomenėje, taip *tauta savo genijų parodo tik vykdydama tam tikrą žygį žmonijoje.* Žmonija nėra žmogiškųjų individų suma. „Žmonija nesusideda iš asmenų, šeimų ir tautų; atvirkščiai, asmens, šeimos ir tautos suponuoja žmoniją"[4]). Tik renesanso individualizmas paneigė žmonijos bendruomeniškumą ir atskirą individą padarė žmonijos palaikytoju. „Jis atplėšė mus nuo mūsų pačių esmės pagrindo — nuo mus gimdančios, apimančios ir palaikančios žmonijos"[5]). Bet šiandien žmonijos, kaip bendruomenės, sąvoka vėl grįžta į žmonių mąstymą ir veikimą. Šiandien vėl pradedama žmoniją suvokti, kaip organišką vienį, turintį savą paskyrimą, savą tikslą ir vieną bendrą darbą. Vis dėlto žmonija, kaip tokia, negali būti šito darbo vykdytoja. Bendruomenė yra veikimo priėmėja ir palaikytoja, bet *ji negali būti veikėja arba vykdomoji priežastis.* Bendruomenės veikėjais visados esti josios nariai. Žmonijos nariai, kaip matėme, kalbėdami apie kosmopolitizmą, yra *taūtos.* Tautos todėl yra tikrosios bendro visos žmonijos darbo vykdytojos. „Kiekviena tauta yra pašaukta subrandinti, atbaigti ir išryškinti vieną kurią ypatingą bendrojo žmogiškumo sritį"[6]). *Tautinis pašaukimas žmonijos atžvilgiu yra ne kas kita, kaip tautos dirbama visuotinio darbo dalis.*

Bet kaip kiekviena dalis yra palenkta visumai, taip ir tautinis pašaukimas yra palenktas bendrajam žmonijos paskyrimui. Visuotinis žmonijos žygis nurodo tautos pašaukimo kryptį, prasmę ir tikslą. Tautos įsijungimas į bendrą darbą įprasmina kultūrinius josios žygius, padaro juos vertingus ir laimi jiems nepakeičiamą vietą žmonijos kultūroje. Be tautinės individualybės tautinis pašaukimas būtų be pagrindo; *jis būtų nerealus.* Be žmonijos jis liktų tik išvidinis likimas; *jis būtų neobjektyvus.* Tautos prigimtis tautinį pašaukimą prirengia, žmonija jį išvysto ir atbaigia. Ji išveda jį iš grynai subjektyvinės prigimtosios srities ir palenkia jį aukščiausiam žmonijos gyvenimo tikslui. Ji apreikšdina tautos dvasią ir tautos linkimą padaro tikru tautiniu genijumi.

---

[2]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 118 p.

[3]) V. Solovjov, op. cit. 7 p.

[4]V. Solovjov, cit. St. Šalkauskis, L'âme du monde dans la philosophie Vl. Solovjov, 52 p. 9. (metai ir vieta nepaž.).

[5]) K. Adam, Das Wesen des Katholizismus, 63 p. Düsseldorf 1928.

[6]) E. Krieck, Erziehungsphilosophie, 39 p.

Tautinio pašaukimo susidarymas dar kartą parodo, kad tikrajam tautos gyvenimui netinka nei nacionalizmas nei kosmopolitizmas. Pasilikti tik tautos prigimties srityje, kaip nori nacionalizmas, reiškia pasilikti tik subjektyviose galimybėse. Atsisakyti nuo tautinės individualybės, kaip stengiasi kosmopolitai, reiškia išgriauti realią tautiniam pašaukimui atramą. Nacionalizmas padaro tautą nevaisingą dėl stokos aukštesnės kūrybai prasmės. Kosmopolitizmas tautą išsekina dėl stokos realaus kūrybai pagrindo. Tauta gali vaisingai vykdyti savo pašaukimą tik tada, kai ji atsiremia į individualinę savo prigimtį ir sykiu, kai ji siekia aukščiausių žmogiškumo sričių.

b. Tautinis pašaukimas, kaip subjektyvinis linkimas

Tautinį pašaukimą galima svarstyti dvejopai: *santykiuose su tautine individualybe* ir *santykiuose su žmonija*. Tautos prigimtis ir žmonija yra du veiksniai, kurie tautinį pašaukimą sukuria ir kurie turi nuolatinių su juo santykių. Kiek tautinis pašaukimas kyla iš tautos prigimties, tiek jis yra *subjektyvus tautos linkimas*. Kiek jis yra apspręstas bendro žmonijos paskyrimo, tiek jis yra *objektyvus tautos žygis*.

Subjektyviai *tautinis pašaukimas yra pagrindinis tautos linkimas ir išvidinė josios individualybės struktūra*. Tautinė individualybė slepia savyje daugybę jėgų ir gabumų. Bet visi jie telkiasi aplink vieną kurį svarbiausią linkimą, kuris juos apvaldo ir savo charakteriu paspalvina. Pagrindinis tautos linkimas įspaudžia žymių visai josios kūrybai. Tautinės kūrybos analizė galėtų vieną tokį svarbiausią linkimą rasti kiekvienoje tautoje. Jis kyla iš pačios tautos prigimties. Istorinis likimas, atsirėmęs į rasę ir gyvenamąją aplinką, atbaigia tautinę individualybę ir sykiu apsprendžia svarbiausią josios linkimą. Pats istorijos tekėjimas yra kintąs. Bet šitas kitimas palieka pastovių įspaudų, kurios ir nulemia tautos likimą. Rasinė tautos sudėtis ir biologinė kilmė gali kartais neturėti vienokių ar kitokių ypatybių, bet jų gali būti įdiegęs istorinis likimas. Vienos tik rasinės kilmės susekimas dar neatskleidžia tautinio pašaukimo visoje pilnumoje. Lietuvių tauta, pv., gali nebūti atėjusi iš Azijos. Bet tai dar nereiškia, kad ji neturėtų savoje individualybėje Rytų pradų. Ilgas istorinis josios santykiavimas su Rytų Europos slavais, kurie yra tipiški Rytų dvasios atstovai, negalėjo neturėti jai žymios įtakos. Griuvus Azijos hipotezei, dar anaiptol nežlunga nuomonė, kad Lietuva iš tikro savyje jungia du pasauliu, nes sintetinis josios pobūdis yra kilęs iš istorinio josios likimo. Norint todėl susekti tautos pašaukimą, yra būtina ištirti visus veiksnius, formuojančius tautinę individualybę, būtent: rasę, gyvenamąją aplinką ir istorinį likimą.

Subjektyviai tad suprastas tautinis pašaukimas yra pagrindinis tautinės individualybės linkimas į kurį nors kultūrinį žygį, kilęs iš

tautą formuojančių veiksnių įtakos. Juo tautinė individualybė yra tobulesnė ir turtingesnė, tuo tautinis pašaukimas yra reikšmingesnis. „Juo tautos jėga yra žymesnė, tuo labiau ji turi pakilti viršum tautinio egoizmo ir tuo uoliau ji turi tarnauti žmonijai“[7]). Šitoji tarnyba dažnai esti net nenujaučiama. Tuomet tauta, sakoma, vykdo savo uždavinį instinktyviai. Bet net ir nežinodama, ji eina į tam tikrą tikslą, stumiama išvidinių savo prigimties dėsnių.

c. Tautinis pašaukimas, kaip idėjos realizavimas

Objektyviai suprastas tautinis pašaukimas yra patsai tautos vykdomas žygis, kuriuo ji dalyvauja bendrame žmonijos paskyrime. Jis yra tikras kultūrinis veiksmas, vadinasi, tam tikros idėjos realizavimas. „Tautos gyvena ir veikia ne savo ar medžiaginių savo reikalų vardu, bet vardu savo idėjos, vardu to, kas joms svarbiausia, kas būtina pasauliui ir kuo jos gali jam patarnauti“[8]). Vykdydama savo pašaukimą, tauta tampa tam tikros idėjos skelbėja, josios pranašė ir vykdytoja. *Žmonijos atžvilgiu tautinis pašaukimas yra vienos kurios visuotinės idėjos realizavimas.*

Tautinis pašaukimas, kaip palinkimas į tam tikros idėjos vykdymą, tautai taip pat nėra atsitiktinis. Tai, ką tauta jaučia savyje, ko ji yra stumiama iš vidaus, ji stengiasi realizuoti šalip savęs (ad extra). Subjektyvinis linkimas apsireiškia objektyviniais žygiais. *Tautinis pašaukimas, kaip idėjos realizavimas, tampa tautos eksteriorizacija.* Tauta, tarsi, išeina iš savęs, kad tai, kas glūdi joje, gautų kūną ir apsireikštų regimu pavidalu. Tautinis pašaukimas, kaip pagrindinis tautos linkimas, ir tautinis pašaukimas, kaip idėjos realizavimas, yra tas pats dalykas, tik svarstomas kitu atžvilgiu. Kai tautinį pašaukimą imame ryšium su tauta, jis yra pagrindinis josios individualybės linkimas. Kai tautinį pašaukimą imame ryšium su žmonija, jis yra visuotinės idėjos realizavimas. Tautinis pašaukimas, kaip objektyvinis žygis, nėra tautai primetamas iš viršaus, bet surandamas joje pačioje. *Vykdytina idėja yra susekama pagrindiniame tautos individualybės linkime.* Kai prof. St. Šalkauskis įrodinėja, kad mūsų tautos pašaukimas yra „realizuoti savo civilizacijoje dviejų pasaulių arba tikriau dviejų mūsų pasaulio pusių sintezę“[9]), tai nereiškia, kad šitas uždavinys būtų sumanytas ir pasiūlytas tautai, kaip graži idėja, bet tai reiškia, kad tautinės mūsų individualybės prigimtis savaime linksta į kultūrinę sintezę, kad Rytų ir Vakarų pradų derinimas yra pagrindinis mūsų tautos linkimas. Tiesa, galima apsi-

---

[7]) V. Solovjov, Nationale u. politische Betrachtungen, 36 p.
[8]) V. Solovjov, Nationale Frage im Lichte der Sittlichkeit, 59 p.
[9]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 48 p.

rikti, tiriant tautinę individualybę. Tarp suvoktos idėjos ir pagrindinio tautos linkimo gali nebūti natūralaus atitikimo. Bet net ir tokiu atveju tautinis pašaukimas, kaip idėjos vykdymas, esti kildinamas iš pačios tautos. Kaip niekas negali sukurti tautai svarbiausio josios linkimo, taip niekas negali išrasti jai vykdytinos idėjos. Ją galima tik *atrasti* pačioje tautos prigimtyje, iškelti aikštėn, išaiškinti, pateisinti ir pradėti sąmoningai vykdyti. Visos konkrečių pašaukimų teorijos ir eina šiuo keliu.

d. Anttautinis tautinio pašaukimo pobūdis

Tautinis pašaukimas, kaip subjektyvus tautos linkimas, glūdi tautos gelmėse ir yra dar grynai josios pačios dalykas. Tautinis pašaukimas, kaip visuotinės idėjos vykdymas, jau pralaužia tautines sienas ir įgyja anttautinio pobūdžio. *Kultūrinis tautos žygis, kuriuo ji objektyvuoja pagrindinį savo linkimą, yra vykdomas ne tautai, bet žmonijai.* „Visų senų ir naujų tautų istorija mus moko to pačio dalyko: visos jos savo klestėjimo ir didybės metu nujautė savo reikšmę ir matė savo tautinį savotiškumą ne jose pačiose, bet kuriame nors bendrame, anttautiniame dalyke, į kurį jos tikėjo, kuriam tarnavo, kurį realizavo kūrybiniu savo veiklumu, ir kuris buvo tautinis savo kilme ir savo apraiškomis, bet visuotinis savo turiniu ir realiomis savo pasėkomis"[10]). Tauta realizuoja kurią nors idėją savo, kaip žmonijos nario, gyvenime ir laimi jai anttautinės vertės. Tautos žygis, kaip josios pašaukimas, visados esti įjungtas į bendrojo visos žmonijos paskyrimo vykdymą. Todėl jis yra tautinis savo pagrindu, bet anttautinis savo reikšme ir savo išdavomis.

Todėl *juo tautos pašaukimas yra universalesnis, tuo jis yra tautiškesnis.* Tautinio pašaukimo universalumas yra visuotinis jojo reikšmingumas. Bet juo jis, kaip realizuojama idėja, yra svarbesnis ir reikšmingesnis, tuo labiau jis turi būti įsišaknijęs tautinėje individualybėje. Vykdomas tautos žygis visados turi savo atramą josios prigimtyje. Kai tauta siekia idealo ir renkasi priemonių jam įkūnyti, ji yra stumiama išvidinio savo linkimo. Bet idealo aukštumą turi atitikti galių stiprumas. *Juo tautos idealas yra kilnesnis, tuo josios galios turi būti didesnės.* Kūrybiniai tautos žygiai, nesemią jėgų iš tautinės individualybės, negali įgyti visuotinės reikšmės. *Į visuotinį reikšmingumą einama tik per gilų tautiškumą.* Todėl jei tauta vykdo didelės reikšmės idėją, šita idėja būtinai turi turėti gilią ir stiprią atramą tautos prigimtyje. Juo ji labiau išplinta, tuo labiau ji turi būti įaugusi į tautinę individualybę. Reikšmingas universalumas visados suponuoja reikšmingą tautiškumą. Tautiškume tautinis pašaukimas

---

[10]) V. Solovjov, Nationale Frage im Lichte der Sittlichkeit, 59 p.

semiasi gyvybės. Universalume jis randa savo atbaigą ir galutinę prasmę.

Tautinis tad pašaukimas, suprastas pilnutine prasme, yra universaliai reikšmingos idėjos vykdymas, kyląs iš pagrindinio tautinės individualybės linkimo, sukurto rasės, gyvenamosios aplinkos ir istorinio likimo. Tautų kilimo veiksniai suformuoja svarbiausią tautos linkimą. Tautinė individualybė jį palaiko, ugdo ir gaivina. Tautos gyvenimas žmonijoje ir dalyvavimas josios paskyrime jį objektyvuoja ir pakreipia tam tikra linkme. Universaliai reikšminga idėja galop jį įprasmina ir padaro vertingą. Tautinis pašaukimas iš subjektyvaus tautos linkimo per jo apsireiškimą kultūrine kūryba kyla ligi anttautinės idėjos, kurios vykdymas pateisina tautos buvimą ir atskleidžia josios gyvenimo prasmę.

e. Tautinio pašaukimo reikšmė

Surasti tautinį pašaukimą reiškia surasti vadovaujantį ir organizuojantį pradą, kuris sutelkia aplink save visą tautos gyvenimą. Suvokusi ir sąmoningai vykdydama savo uždavinį, tauta išsivaduoja iš didesnio ar mažesnio pakrikimo, kuris visados esti tol, kol tautinis pašaukimas yra nesąmoningas. Prigimtas tautos linkimas yra per silpnas ryšys, kad jis galėtų visą kultūrinę tautos kūrybą palenkti vienam tikslui. Savaimingumo tarpsnyje tautos gyvenime visados stoksta tikrojo vieningumo. Tik tautinio pašaukimo suvokimas ir sąmoningas jo vykdymas pakelia tautą į tikrosios vienybės laipsnį.

Iš kitos pusės, tautinis pašaukimas tautos gyvenimą *paryškina*. Tauta darosi vieningesnė savo viduje ir savo žygiuose ir dėl to ryškesnė savo formose. Kol tauta savo pašaukimo nevykdo, tol minėtas pakrikimas esti ne tik gyvenime, bet ir objektyviuose laimėjimuose. Tautinė jų lytis neapsireiškia visu tobulumu, nes ji neturi vertingo turinio, kuris leistų įsikūnyti tobuloms formoms. Tik tada, kai tautinis pašaukimas pakreipia tautą į visuotinės reikšmės idėją, tik tada tautinės lytys esti pripildomos reikšmingu turiniu ir tik tada jos atskleidžia savo originalumą.

Visa tai pakelia tautą į aukštesnį josios buvimo laipsnį. Tauta nustoja buvusi tik istoriniu ar etnologiniu faktu ir tampa neatstojamu veiksniu visuotinės kultūros vyksme. *Tautinis pašaukimas padaro tautą nacija.* „Savo pašaukimo pildymas plačiame žmonijos gyvenime yra tautai pagrindinė sąlyga tapti nacija, nes tik tokiu būdu ji įgauna aukštesnę buvimo raciją kultūringų tautų šeimoje“[11]). Individualumas ir universalumas yra du poliai, kurių sintezė prigimtojoje mūsų tikrovėje visados yra tik siekiamasis idealas. Individualinė buitis yra netobula. Kaip kiekvienas individas pačia savo pri-

---

[11]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 118 p.

gimtimi trokšta tapti universaliu, nenustodamas kartu savo individualybės, taip ir tauta ilgisi universalumo arba visuotinumo. Tautinis pašaukimas, būdamas anttautinio pobūdžio, kaip tik ir laimi tautai šitą universalinį charakterį. Tauta, vykdydama visuotinę idėją ir aktyviai dalyvaudama žmonijos paskyrime, įsijungia į universalinį gyvenimą, praplečia savo sąmonę ir savo kūrybą. „Kiek kūrybinis tautos veikimas yra visuotinis, tiek visuotinė yra ir josios sąmonė"[12]).

f. Sąlygos tautiniam pašaukimui vykdyti

Tautiniam pašaukimui surasti reikia ištirti tautinę individualybę. Tautiniam pašaukimui vykdyti reikia parengti tam tikras sąlygas. Prof. St. Šalkauskis suranda jų trejetą: „1. Etninis tautos gyvastingumas arba tautiniu atžvilgiu aktyvus pobūdis; 2. trumpiau ar ilgiau tverianti istorinė evoliucija; 3. reflektyvinis savo tautybės suvokimas"[13]).

Etninis tautos gyvastingumas, arba aktyvus josios pobūdis, pareina nuo tam tikrų josios individualybės ypatybių. Tautiniam pašaukimui vykdyti jos turi būti jau tiek išsivysčiusios, kad iš gryno buvimo pereitų į veikimą, kad tai, kas tautoje glūdi tik prigimties davinių pavidalu, virstų realiomis veikiančiomis jėgomis. Kol etninės ypatybės nėra išvystytos ligi aukštesnio laipsnio, tol tautinis pašaukimas yra tik subjektyvus linkimas, dar negalįs apsireikšti objektyviniais žygiais.

Su etniniu gyvastingumu yra surišta istorinė tautos evoliucija, kuri etnines ypatybes išryškina ir atbaigia. Tauta turi išgyventi tam tikrą ilgesnį ar trumpesnį istorinį tarpsnį, kuris subrandina tautą josios viduje ir būsimai josios kultūrai parengia originalių lyčių. Istorinė tautos evoliucija yra ne kas kita, kaip istorinis josios likimas, kuris padaro tautą kultūriniu vienetu. Kol tauta šito tarpsnio dar nėra išgyvenusi, tol ji negali vykdyti savo pašaukimo, nes jis dar nėra tiksliai susiformavęs. Tiesa, tam tikrų polinkių jau yra tautoje ir kaip gamtiniame vienete. Bet jiems kryptį, prasmę ir tikslą nurodo tik istorinis likimas.

Reflektyvinis tautybės suvokimas yra skirtingas nuo instinktyvaus jojo pajautimo. Instinktyviai savo individualybę tauta jaučia visados. Bet tautiniam pašaukimui vykdyti jo nepakanka. Tautinis pašaukimas, kaip realizuojama idėja, turi būti sąmoningas tautos siekimas. Jis turi kilti iš savęs pažinimo. Tauta turi suvokti save reflektyviai, vadinasi, žinoti, kas ji yra ir kam ji yra skiriama. Tautinė individualybė turi būti tautos permąstyta ir pažinta. Tik tokiu būdu tauta gali tinkamai apsispręsti savo pašaukimo atžvilgiu ir tinkamai

---

[12]) V. Solovjov, Nationale Frage im Lichte der Sittlichkeit, 60 p.
[13]) op. cit. 10 p.

jį vykdyti. *Surasti savo pašaukimą reiškia pažinti savo esmę.* Todėl be reflektyvinio tautybės suvokimo yra negalimas ne tik tautinio pašaukimo vykdymas, bet ir jo suradimas.

Rengti šias sąlygas tautoje reiškia auklėti ją tautiniam pašaukimui.

2. Tautos rengimas josios pašaukimui

a. Naujųjų kartų įsąmoninimas

Tautos dažnai vykdo savo pašaukimą nesąmoningai. Pagrindinis jų individualybės linkimas savaime kreipia visą jų gyvenimą tam tikra linkme ir realizuoja tam tikrą idėją. Tiesa, kiekvienoje tautoje atsiranda būrelis žmonių, kurie suvokia savo tautos idealą ir išvysta josios kelius gyvenimo vyksme. Izraelio pranašai, rymiečių Virgilijus, vokiečių Hegelis ir Fichtė buvo savo tautos pašaukimo skelbėjai. Bet plačios masės tautinio uždavinio paprastai nesupranta. Vis dėlto tai nėra normalu. Nesąmoningas darbas nėra pageidaujamas nei individui nei tautai. Bent šviesuomenė turėtų žinoti, kam josios tauta gyvena, ko ji siekia, kas yra josios idealas, į kurį krypsta visi josios kūrybiniai laimėjimai. Sąmoningas tautinio pašaukimo ir tautinio idealo siekimas suteikia kultūrinėms pastangoms didesnės prasmės ir patiems kultūrininkams didesnio džiaugsmo. *Pirmasis tad auklėjimo tautiniam pašaukimui uždavinys ir yra atskleisti naujosioms kartoms tautos pašaukimą ir jojo siekiamą idealą.*

Naujųjų kartų įsąmoninimas visų pirma turi sudaryti *vieningą nusistatymą tautinio pašaukimo atžvilgiu.* Kai visa tauta yra vieningai nusistačiusi savo idealo atžvilgiu, kai jo siekimas tampa išvidine josios jungtimi, galima tikėtis, kad jo realizavimas iš tikro bus sėkmingas. Iš kitos pusės, kai tauta šiuo atžvilgiu yra pakrikusi, kai josios idealas yra įvairiai suprantamas, ji neturi aiškaus kultūros centro, ir instinktyvus josios linkimas į bendrą uždavinį nevisada ir ne pas visus randa sąmoningą pritarimą. Tokiu atveju negalima laukti, kad tauta savo pašaukimą vykdytų visai vaisingai. Dėl to naujosios kartos turi būti gerai supažindintos su tautinio pašaukimo esme, su jojo kilme, su jo vykdymo būdais ir priemonėmis. Jos turi jausti, kad stovi prieš didį uždavinį, kuris laukia jų vykdomas, kad visai tautai jis yra vienas, kad jo negalima paneigti arba iškreipti. Visus šituos klausimus jaunimui išaiškinti yra pašauktas *tautinės kultūros mokslas* (plg. I dal.).

Svarbu taip pat yra įkvėpti naujosioms kartoms *tikėjimą į tautinį savo idealą.* Be tokio tikėjimo tauta negali gyventi. „Tauta, kuri neteko pasitikėjimo pačia savimi ir atsisakė savo idealo garbės, yra mi-

rusi"[14]). Tik tikėjimas žadina kultūrinę energiją ir įprasmina individualinius žygius. Tai nėra tautinio idealo sudievinimas ar suabsoliutinimas, bet tik žinojimas, kad yra centras, telkiąs aplinkui save visą tautos gyvenimą. Toksai tikėjimas parodo, kad tautinis pašaukimas yra tautos gyvybės klausimas ir kad atsisakyti jį vykdyti reikštų pražudyti savo tautą. Tiesa, tautinis pašaukimas, kaip pastebi V. Solovjovas, „niekados nesiveržia, kaip materialinis būtinumas, bet tik kaip moralinė pareiga... Pašaukimas arba toji ypatinga idėja, kurią dieviškoji mintis nurodo kiekvienai moralinei būtybei, vis tiek ar ji būtų individas ar tauta, ir kuri šitos būtybės sąmonėje apsireiškia, kaip aukščiausias josios uždavinys — šitoji idėja kiekvienu atveju veikia, kaip reali jėga ir apsprendžia visą moralinės būtybės gyvenimą, dvejopu būdu: ji veikia kaip gyvenimo dėsnis, jei uždavinys yra vykdomas, ir kaip mirties dėsnis, jei jis nėra vykdomas"[15]). Tauta, kaip ir individas, yra laisva. Ji gali klausyti savo prigimties balso, gali ir neklausyti. Bet kiekvienu atveju ji turi žinoti, kad atsisakyti nuo savo pašaukimo reiškia užgniaužti pagrindinį savo individualybės linkimą, kurio pražudymas neišvengiamai traukia paskui save kultūrinį išsekimą ir mirtį. Nevykdydama savo pašaukimo, tauta netenka savo gyvenimo prasmės, savo tikslo, savo kūrybos krypties ir kultūrą telkiančio centro. Tauta pakrinka visame gyvenimo plote, o pakrikusi tauta jau yra merdinti tauta. Tautų žlugimo paslaptis dažniausiai glūdi praktiniame savo idealo paneigime. Naujosios kartos todėl turi tikėti į savo tautos idealą ir ryžtis jo siekti savo kūryba.

Bet *visų svarbiausia tinkamai jaunimui išaiškinti moralinį tautinio pašaukimo pobūdį.* Tautinis pašaukimas yra pašaukimas tikra šito žodžio prasme. Bet kiekviename pašaukime glūdi *tarnavimo sąvoka.* Tautinis pašaukimas yra ne tik privilegija dirbti tą ar kitą visuotinės reikšmės darbą, bet ir tarnavimas bendrajam žmonijos paskyrimui. „Pašaukimo idėja dirbti žmonijos kultūrai gali būti savarankiška ir vaisinga tik tada, kai šitas pašaukimas yra suprantamas ne kaip tariama privilegija, bet kaip tikra pareiga, ne kaip viešpatavimas, bet kaip tarnavimas"[16]). Atsisakyti vykdyti savo pašaukimą reiškia atsisakyti atlikti savo pareigą ir netarnauti visuotiniam idealui. Blogai jį vykdyti reiškia blogai atlikti savo pareigą ir blogai tarnauti žmonijos paskyrimui. Ir vienu ir kitu atveju tautos elgesys yra nedoras. *Tarnybinis tautinio pašaukimo pobūdis pakelia jį į moralės sritį ir tampa tautai tikru doriniu imperatyvu,* kylančiu iš pačios josios prigimties ir iš josios vietos žmonijoje. Todėl naujosios tautos kartos turi gerai žinoti, kad tautinis pašaukimas yra dorinė tautos pareiga, kad jos yra atsakingos už josios atlikimą, kad tautinio

---

[14]) H. Maret, cit. E. Bocquillon, La crise du patriotisme à l'école, 390 p.
[15]) Nationale u. politische Betrachtungen, 181 p.
[16]) V. Solovjov, op. cit. ibd.

pašaukimo vykdymas yra kilni tarnyba visuotinėje kultūroje, ir kad šitas kilnumas įpareigoja tautą jį pateisinti kūrybiniais savo žygiais. *Dorinis tautinio pašaukimo pobūdis neleidžia jo vykdyti savanaudiškais sumetimais.* Šiuo atžvilgiu neviena tauta pakartoja gilią Izraelio tragediją. Kai Izraelis buvo pašauktas prirengti Išganytojui kelią, jis manė galėsiąs ginklu pavergti pasaulį ir sotintis pagrobtu auksu. Bet kai Išganytojas pasirodė ne karaliaus, bet elgetos pavidalu, kai jis atėjo ne kaip karo vadas, bet kaip Agnus Dei, Izraelis jo nepripažino. Taip atsitinka ne vienai tautai. Jos svajoja apie materialinę galybę, o kai idealas pasirodo idėjos pavidalu, jos nenori jo pripažinti ir savo uždavinį vykdyti. Tautinis pašaukimas reikalauja aukos, reikalauja savotiško tautinio išsižadėjimo, nes „tauta turi tarnauti ne savo, bet visumos reikalams, tarnauti pagal tautinius savo sugebėjimus ir pagal tautines savo ypatybes"[17]). Auklėjimas tautiniam pašaukimui todėl turi taip nuteikti naująsias kartas, kad jos įsigytų nesavanaudišką tautinio uždavinio supratimą. Jaunimas į tautinio pašaukimo vykdymą turi žiūrėti ne kaip į amatą, bet kaip į tautos kunigystę, ir tie, kurie tautinio uždavinio vykdyme dalyvauja, turi jaustis ne kaip amatininkai ar valdininkai, bet kaip apaštalai ir kūrėjai.

b. Specialinių nusiteikimų išvystymas

Naujųjų kartų įsąmoninimas yra reikalingas tautiniam pašaukimui *pažinti.* Specialinių nusiteikimų išvystymas yra būtinas jam *vykdyti.* Tautinio pašaukimo vykdymas pareina, kaip matėme, nuo etninio aktyvumo, nuo istorinės evoliucijos ir nuo reflektyvinio savos tautybės suvokimo. Todėl *specialinių nusiteikimų išvystymas savo esmėje yra ne kas kita, kaip šitų sąlygų rengimas kiekviename individe.* Tai, ką tauta turi įsigijusi ir kuo pasitūri senoji karta — visa tai auklėjimas turi įdiegti priaugantiems tautos nariams. Kiekvienas individas turi būti įsigijęs visa, kas yra reikalinga tautiniam pašaukimui vykdyti.

Remiantis anomis pagrindinėmis sąlygomis, galima surasti *du* specialiniu nusiteikimu, reikalingu išvystyti kiekviename žmoguje, kad jis galėtų aktyviai dalyvauti tautinio uždavinio vykdyme, būtent: *etninį aktyvumą ir sąmoningą tautiškumo suvokimą.* Istorinė evoliucija, kaip liečianti visą tautą, nekildina jokio atskiro nusiteikimo, bet atsiremia į anuos pagrindinius. Jaunoji karta todėl yra tinkamai išauklėta tautiniam pašaukimui tada, kai ji yra *tautiškai aktyvi ir kai ji yra sąmoningai nusistačiusi savo tautybės atžvilgiu.*

Etninis arba tautinis aktyvumas yra ne kas kita, kaip tautinių linkimų aktualizavimas individe. Žmogiškumas, kaip matėme, visa-

---

[17]) V. Solovjov, op. cit. 3 p.

dos yra apspręstas tautiškumo, apsireiškiančio įvairių ypatybių, palinkimų ir sugebėjimų pavidalu. Bet visi šitie tautiniai daviniai pradžioje yra tik buvimo tarpsnyje. Jie yra tik realios galimybės. Auklėjimas jas turi paversti aktualybėmis. Išauklėta tautinė individualybė ne tik yra, bet ir veikia. Individas tik tada kuriamai dalyvauja tautinio pašaukimo vykdyme, kai tautinės jo ypatybės realiai ir aktyviai apsprendžia visus jo žygius, kai žmogiškasis jo darbų charakteris įgyja ryškaus tautinio pobūdžio.

Šitaip suprastas tautinio aktyvumo išvystymas yra atliekamas, vykdant visą eilę uždavinių, kurie sudaro *tautišką auklėjimą*. Čia priklauso ir fizinio tipo tobulinimas, ir tautinės mąstysenos lavinimas, ir estetinių sugebėjimų išvystymas ir pagaliau religinio tautiškumo auklėjimas. *Tautinis aktyvumas yra išvystomas, išvystant visą tautinę individualybę su visomis teigiamomis josios ypatybėmis.* Tautiškas auklėjimas tampa tuo būdu pamatu auklėjimui tautiniam pašaukimui. Jo uždavinių vykdymas yra tiesioginis tautinio aktyvumo auklėjimas.

Vispusiškas tautinės individualybės išvystymas taip pat yra pamatas ir sąmoningam tautiškumo suvokimui, kuris yra ne kas kita, kaip aktualus individo žinojimas, kad jis yra tam tikros tautos narys ir turi jai tam tikrų pareigų. Tokiai tautinei sąmonei atsirasti yra būtinas bent minimalinis tautinių ypatybių išsivystymas. Bet jo vieno dar nepakanka. Tautybės išsivystymas yra reali atrama tautinei sąmonei. Bet tikrą ir tobulą savęs, kaip tautos nario, suvokimą pažadina tiktai tautinės individualybės meilė arba patriotizmas. Meilė, tiesa, turi turėti pagrindą pažinime. „Negalima mylėti to, kas visiškai nepažįstama. Bet kai mylime tai, ką pažįstame tik truputį, pati meilė padaro, kad tai pažįstame geriau ir pilniau“[18]). Patriotizmas kyla iš tautinio sąmoningumo, bet savo ruožtu jis patobulina tautinę sąmonę ir reflektyvinį tautybės suvokimą. Todėl *visa, kas auklėja žmoguje patriotizmą, tuo pačiu auklėja ir sąmoningą tautiškumo suvokimą. Kaip tautiškas auklėjimas yra pamatas išvystyti tautiniam aktyvumui, taip patriotinis auklėjimas yra pamatas išvystyti sąmoningam tautiškumui.* Žmogus tik tada jaučiasi tikras tautos narys, kai jis myli savo tautybę ir visa, kas su ja yra surišta.

Specialinių nusiteikimų išvystymas todėl neturi, kaip matome, savų priemonių ir būdų. *Jis yra vykdomas tautišku ir patriotiniu auklėjimu,* kaip nacionalinio auklėjimo pirmatakais. Auklėjimas tautiniam pašaukimui visados yra ankštame sąryšyje su tautišku ir patriotiniu auklėjimu. Naujoji karta, tinkamai išauklėta tautiškai ir patriotiškai, tuo pačiu yra įsigijusi visus reikalingus nusiteikimus tautiniam pašaukimui vykdyti.

Reikia pastebėti, kad tautinio pašaukimo vykdymas pirmoje

---

[18]) Šv. Augustinas, In Joan. Evang. tract. 96, 4. Migne, P. L. 35, 1876.

eilėje yra šviesuomenės pareiga. Liaudis padeda jam pagrindą, sukurdama originalių tautinių lyčių. Bet vykdytoja gali būti tik šviesuomenė. Tik „šviesuomenė tegali sąmoningai aptarti tautinį uždavinį iš to pašaukimo ir paraginti tautą jį vykdyti savo gyvenime ir veikime“[19]). Todėl auklėjimas tautiniam pašaukimui pirmoje eilėje turi būti kreipiamas į tautos šviesuomenę, kuri ypatingai yra pašaukta įprasminti tautos gyvenimą ir laimėti jam visuotinio reikšmingumo žmonijos kultūroje.

---

[19]) St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 10 p.

IV Auklėjimas anttautinėms problemoms

1. Kultūrinio tautų bendravimo reikalas

Tautinis pašaukimas, kaip visuotinės idėjos vykdymas, nėra tik vienos tautos reikalas. Per jį tauta įsijungia į bendrą žmonijos paskyrimą ir įgyja visuotinio reikšmingumo. Bet tautinio uždavinio vykdymas yra tik pagrindinė sritis, kuri tautą jungia su žmonija. Tautinis uždavinys yra vykdomas atskirose tautose. Bet yra dar visuotinesnių problemų, kurios yra vykdomos jau pačioje žmonijoje. Jos turi dar ryškesnį anttautinį pobūdį ir dar labiau sujungia tautą su žmonija. *Nacija turi vykdyti ne tik bendrojo žmonijos paskyrimo dalį, kaip tautinį savo uždavinį, bet ir aktyviai dalyvauti sprendžiant šitas iš esmės anttautines problemas,* be kurių nėra įmanomas nei visos žmonijos nei atskirų tautų gyvenimas ir į kurias pačia savo prigimtimi linksta ir *tautinė kultūra* ir *pati tauta.*

a. Tautinės kultūros linkimas plisti

Kultūra yra tautinė savo lytimi ir anttautinė savo turiniu. Kiek ji yra tautinė, ji yra neatskiriama nuo savo tautos. Kiek ji yra anttautinė, ji linksta tapti visuotine ir išplisti visoje žmonijoje. Aukšta kultūra, kurią turi nacija, ypatingai jaučia šitą dvilypumą, kuris kultūrai leidžia apvaisinti ir tautą ir žmoniją. Išsivystęs tautiškumas parengia kultūrai tobulų tautinių lyčių. Tobulas žmogiškumas jas pripildo vertingu turiniu. Bet kaip tautinė kultūros lytis visados lieka suaugusi su tautiškumu, iš kurio ji kilo, taip vertingas žmogiškasis turinys visados lieka turtas visos žmonijos, kurios gelmės jį apreiškė. Tautinės lyties negalima atskirti nuo tautos ir paversti žmonijos nuosavybe. Žmogiškojo turinio negalima atskirti nuo žmonijos ir paversti tautos nuosavybe. Aukšta tautinė kultūra negali būti nei *tik* tautinė, kas pražudytų visuotinį josios turinį, nei *tik* anttautinė, kas sunaikintų individualinę josios lytį. Pačioje savo esmėje ji slepia dvipoliškumą, kuris ją verčia keroti *tautoje* ir skleistis *žmonijoje.*

Žmonijos kultūra, kaip pasakė Goethė, yra lyg fuga, kurioje nuolatos girdimi atskirų tautų balsai. Kiekviena kultūrinė gėrybė yra tautinė. Bet nė viena nėra tiek tautinė, kad žmonijai būtų nepriei=nama ir nesuprantama. „Tautiškiausioje dirvoje leidžia šaknis žmo=giškiausios ir visuotiniausios mintys"[1]). Dvipolis tautinės kultūros pobūdis neleidžia jai virsti kosmopolitine. Bet lygiai neleidžia jai nė apsitverti kinų siena. Izoliuoti kultūrą reikštų atskirti josios turinį nuo žmogiškumo, kuris yra jos šaltinis ir gaivintojas. „Kultūra negali ilgai tverti ankštoje vietoje ir vienoje tautoje. Ji savo esme linksta plisti"[2]). Nacionalistinis atsitvėrimas, kaip matėme, veda kultūrą į subergždėjimą ir rengia jai pražūtį. „Tautinė kultūra šiandien gali tik tiek klestėti, kiek tautos pralaužia savo izoliaciją, kiek jos dirba sudaryti tautų sąjungai ir kiek jos yra pasiryžusios aukotis šiam tiks=lui"[3]). Pats tautinės kultūros tobulinimas neišvengiamai veda tau=tas į kultūrinį bendravimą.

b. Tautos linkimas į žmoniją

Kultūrinis tautų bendravimas yra būtinas ne tik tautinei kul=tūrai, bet ir *pačioms tautoms*. Kaip individas savo esme linksta į vi=suomenę (zoon politikon), kad pasipildytų, taip tauta savaime ver=žiasi į žmoniją (etnos politikon), kad joje įgytų tai, ko stoksta josios individualybė. *Aktyvus tautos gyvenimas žmonijoje yra jai tas pat, kas individui aktyvus jo dalyvavimas visuomenės uždavinių vykdyme.*

Tikroji tautos vienybė ir neapgaulingas josios narių susitarimas kyla iš to, kad tauta yra jungiama bendrų idėjų, kurioms ji tarnauja ir kurias ji vykdo. „Stipriausia organizuojamoji ir dorinė jėga yra ta, kuri riša paskiras tautos dalis, kuri iš vienas su kitu kovojančių ir vienas kito nekenčiančių žmonių grupės sukuria naciją, gema iš gi=liausio tautos linkimo dalyvauti anttautiniame tautinių priešginybių suderinime, kurti tautų bendruomenę, ir joje ieškoti savo gyvenimui laido"[4]). Prigimtas tautos ryšys, atsirandąs iš bendros tautos būse=nos ir veiksenos, tiesa, yra labai stiprus, bet jis niekados nepergali individualinio ir tautinio egoizmo ir todėl nesujungia tobulai nei tau=tos narių į naciją nei atskirų tautų į draugiją. Tik tada, kai pri=gimtą išvidinę jungtį papildo kultūrinė išviršinė jungtis, apsireiš=kianti anttautinių idėjų pavidalu, kai tautos nariai sąmoningai daly=vauja jų sprendime ir realizavime, tik tada tauta tampa tikrai vie=ninga ir sykiu žengia pirmą žingsnį į tikrą tautų sąjungą. Tuomet ji vykdo visus nacijos uždavinius ir laimi tikrai nepakeičiamą vietą

---

[1]) J. Maritain, Enquête sur le nationalisme, 5 p.
[2]) Fr. Ratzel, Anthropogeographie, I, 156 p.
[3]) Fr. W. Förster, Politische Ethik u. polit. Pädagogik, 470 p.
[4]) Fr. W. Förster, Angewandte politische Ethik, 331 p.

žmonijos gyvenime. „Kai idėjos, kurios yra tautos siela, susiliečia su aukščiausiomis tiesomis ir amžinaisiais interesais (59 p.), jos tautą, kaip regimą ir veikiantį savo kūną, pakilnina, įamžina ir duoda neaprėžtos galios nuolatos atsinaujinti"[5]).

Kalbėdami apie nacionalizmą, įrodinėjome, jog nacionalistiška tauta žūsta dėl to, kad, atsitvėrusi nuo kitų, negali būti apvaisinta, negali todėl kurti ir išvystyti savo individualybės. Aktyvus dalyvavimas žmonijos gyvenime išvengia šito tragizmo, kuris laukia kiekvieno individualinio ar sutelktinio egoisto. „Tautiškumo išvystymas gali būti tik tiek vaisingas, kiek jis pasisavina žmonijos idėjas, turinčias anttautinį charakterį"[6]). Jei tauta atsisako dalyvauti idėjiniam žmonijos darbe, ji subergždina savo individualybę, nes paneigia josios turinį. Tai yra pirmas žingsnis į subarbarėjimą, paskui kurį seka kultūrinis žlugimas. „Tos tautos, kurios nedalyvauja visuotinės kultūros kūrime, įgyja ypatingą antiistorinį charakterį"[7]). Žmonijos išsivystymas eina joms pro šalį, jos esti neįjungiamos į jo srovę, ir negaivinamos kitų laimėtomis vertybėmis. Norint subrandinti savo individualybę, išvystyti savo gabumus ligi aukščiausio laipsnio, pripildyti juos vertingu turiniu ir tuo būdu duoti jiems medžiagos kurti, reikia gyventi bendruomenėje ir dalyvauti josios likime. Kiekvienas nevisuomeniškumas yra ir nežmoniškas ir netautiškas. *Visuomeniškas padaras yra ne tik individas, bet ir tauta.*

Tautos auklėjimas anttautinėms idėjoms tampa tuo būdu visuomenine tautinio auklėjimo dalimi ir įvadu į tarptautinį auklėjimą. Auklėjimas tautinei kultūrai prirengia tautai pagrindą dirbti *žmonijoje* ir *žmonijai.* Auklėjimas tautiniam pašaukimui ją į šitą darbą įveda. Auklėjimas anttautinėms idėjoms jai paruošia tinkamų darbininkų, kurie, kaip tautos atstovai, aktyviai dalyvautų visuotinių problemų sprendime, perteikdami kitoms tautoms tai, ką laimėjo savoji, ir savąją apvaisindami tuo, ką laimėjo svetimosios. *Auklėti tautinei kultūrai reiškia rengti sąlygas kultūrai įsišaknyti tautybėje; auklėti anttautinėms problemoms reiškia rengti jai sąlygas plisti žmonijoje.* Kaip tautinė kultūra linksta ir likti tautoje (savo lytimi) ir plisti žmonijoje (savo turiniu), taip ir auklėjimas turi rengti naująsias kartas ugdyti kultūrą ir savo šalyje ir ją platinti svetur. „Jis turi ugdyti vaiką gerbti savos tautos palikimą ir su džiaugsmu rinkti indėlius iš kiekvienos kitos tautos visos žmonijos kultūrai. Modernės civilizacijos savisaugai geri pasaulio piliečiai yra nemažiau reikalingi, kaip savo tautos geri tėvynainiai"[8]).

---

[5]) M. Blondel. Enquête sur le nationalisme, 59—60 p.

[6]) V. Solovjov, Nationale u. politische Betrachtungen, 37 p.

[7]) V. Solovjov, op. cit. 120 p.

[8]) IV tarptautinės naujojo auklėjimo lygos kongreso Nicoje (1932. VII. 29-VIII. 12) principas, cit. „Naujoji Romuva", 922 p. 43 nr. 1932.

2. Auklėjimo anttautinėms problemoms uždaviniai ir priemonės

a. Tarptautinio masto žmonių parengimas

Vykdyti tautinį pašaukimą yra įpareigojama visa tauta. Dalyvauti anttautinių problemų sprendime gali tik rinktiniai josios asmens. „Jei tautinio pašaukimo realizavime, sako prof. St. Šalkauskis, šiaip ar taip gali dalyvauti visi tautos inteligentai, tai anttautinių uždavinių sprendime tegali dalyvauti tik rinktiniai inteligentai arba elitas, nes tautinis pašaukimas stato uždavinius tautos kolektyvui, tuo tarpu, kai anttautiniai kultūriniai uždaviniai yra individualinių pastangų dalykas“[9]). Tiesa, jie paliečia visą tautą. Tauta be jų negali būti nacija. Bet jų vykdymas nėra prieinamas ne tik liaudies, bet ir šviesuomenės masėms. Anttautinės problemos atskleidžia pačias žmogiškumo gelmes. Joms tad spręsti reikia ne tik didelio pasiruošimo, bet ir didelio sugebėjimo.

Pirmasis todėl auklėjimo anttautinėms problemoms uždavinys yra parengti reikalingą būrį tarptautinio masto žmonių visose gyvenimo srityse. Tauta turi turėti ne tik mokslininkų, kurių įnašas į žmonijos kultūrą būtų vertingas, bet ir *menininkų,* kurie atskleistų pasauliui estetinį tautos savotiškumą, ir *visuomenininkų,* kurie aktyviai ir reikšmingai dalyvautų tarptautiniame visuomeniniame gyvenime, ir pagaliau *šventųjų,* kurie savo įtaka atlaikytų blogio įsigalėjimą tautoje. Be tokio rinktinio žmonių būrio tauta niekados negalės pasiekti nacijos viršūnių ir visados liks tik stebėtoja kitų tautų žygiuose.

Geriausios šiam reikalui priemonės yra *tinkamų asmenų atranka ir išlavinimas.* Jei tautinei kultūrai kurti reikia atrinkti gabius mokinius, tai anttautinėms problemoms spręsti reikia atrinkti *gabiausius.* Tai galima padaryti tik aukštosiose mokyklose, kur studentų gabumai ir veiklumas randa neaprėžtą dirvą. Todėl tautos universitetai, akademijos ir meno mokyklos pirmoje eilėje yra pašauktos rūpintis sudaryti elitą, kuris ne tik pavaduotų senuosius darbininkus, bet ir pralenktų. Individualiniai paskatinimai, nurodymai ir padrąsinimai, vertingų darbų parėmimas, susidomėjimas originaliais bandymais — vis tai yra būdai, kuriais galima atrinkti gabiausius žmones ir padėti jiems išsivystyti jų srityje. Elitas negali būti parengtas masiniu plotu. Ugdymo individualizavimas šiuo atveju eina ligi kiekvieno asmens atskirai. Čia yra būtinas susidomėjimas atskirais žmonėmis ir jų globojimas.

Didelės reikšmės turi *gabiausių asmenų siuntimas į aukštos kul-*

---

[9]) Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 182 p.

tūros nacijas, kad ten jie atbaigtų savo išsivystymą, susipažintų su aktualiomis problemomis ir įsigytų kūrybinių užsimojimų. Užsieninės studijos parengia tautai tinkamų atstovų tarptautiniam bendradravimui ir bendradarbiavimui. „Planingai ir objektyviai parinktas užsienio elitas, pirma tinkamai paruoštas savo krašte, gali ir privalo ilgainiui tapti tautai tuo keltuvu, kuris sugeba iškelti tautą iš tautinių interesų lygumos į anttautinių visos žmonijos uždavinių aukštumą"[10]).

b. Dalyvavimas tarptautiniuose institutuose ir kongresuose

Kiek kultūros akademijos padeda ugdyti tautinę kultūrą, tiek *tarptautiniai institutai* tiesioginiu būdu žadina susidomėjimą universaliai reikšmingomis problemomis. Juose įvairių tautų nariai esti paskatinami spręsti tą ar kitą klausimą, kuris yra ypač aktualus ir kurio išsprendimas yra ypač reikalingas. Rinktiniai tautos asmens turi būti tokių institutų nariais ir aktyviai dalyvauti jų darbuose.

Tarptautiniai institutai yra pastovios, *tarptautiniai kongresai* yra praeinamos kultūrinio bendradarbiavimo priemonės. Tarptautiniuose institutuose yra dirbama, tarptautiniuose kongresuose pasidalinama laimėjimais. Juose kiekviena tauta turi progos parodyti savus darbus ir pamatyti kitų laimėjimus. Tarptautiniai kongresai suveda dalyvius vienybėn, praturtina juos naujomis idėjomis, kurias jie paskiau ugdo ir brandina savo šalyje. Aktyvus tautinio elito dalyvavimas tarptautiniuose suvažiavimuose yra būtinas.

c. Tarptautinis intelektualinis bendradarbiavimas

Kultūrinis tautų bendravimas ir jų dalyvavimas anttautinių problemų sprendime šiandien yra remiamas ir globojamas esamos Tautų Sąjungos. 1921 m. rugsėjo mėn. buvo išrinkta *Comission internationale de coopération intelectuelle*, kuri turėjo paruošti sąlygas intelektualiniam tautų bendradarbiavimui ir jų žygius suderinti vienoje tarptautinėje organizacijoje, nes „bendra tarptautinė dvasia yra sąlyga tarptautiniam susiartinimui"[11]). Paskirtoji komisija nuo 1922 m. ligi 1933 m. įsteigė savo sekcijų ir skyrių 39 šalyse. 1924 m. prancūzų vyriausybė įkūrė ir pavedė Tautų Sąjungos žiniai *l'Institut international de coopération intelectuelle*, prie kurio prisijungė ir *Comité d'experts pour l'enseignement à la jeunesse des buts de la Société des Nations*, įsteigtas 1923 m. Šitas komitetas 1927 m. įsteigė *Centre d'informations scolaires*. Visos šitos įstaigos Tautų Sąjungos

---

[10]) St. Šalkauskis, op. cit. 183 p.

[11]) cit. Bulletin de l'histoire, 99 p. 1 nr. 1933 m.

sprendimu 1931 m. buvo sujungtos į *l'organisation internationale de coopération intellectuelle*, kurios uždaviniai, pasak jos pirmininko Oksfordo un-to prof. G. Murray, yra: 1. *skatinti mokslo pažangą ir saugoti intelektualines vertybes*, 2. *išvystyti tautų sutarimą ir norą taikiai gyventi*. Antrasis uždavinys yra svarbus tarptautiniam auklėjimui. Pirmasis paliečia tautinį, ypatingai nacionalinį, auklėjimą, sudarydamas geras sąlygas tautinei kultūrai tarpti ir plisti. Tarptautinė intelektualinio bendradarbiavimo organizacija šiandien yra nepakeičiama priemonė įvesti tautai į žmonijos gyvenimą, apreikšti išvidiniam josios vertingumui ir tuo būdu laimėti jai tikrosios nacijos vardą.

Nacija ir žmonija

(Pabaiga)

a. Nacija, kaip tautos perėjimas į žmoniją

Nacija yra daugiau negu tauta. „Nacija slepia savyje žmoniją“[1]). Vykdydama savo pašaukimą ir dalyvaudama anttautinių problemų sprendime, ji savaime virsta naturaliu tautos perėjimu į žmoniją, kaip į regimą bendruomenę. *Žmonijos apsireiškimas draugijine lytimi yra galimas tik laisvų ir išsivysčiusių tautų sąjungoje.* „Žmonija yra grindžiama subrendusiomis ir savo išsivystymo pabaigą pasiekusiomis tautinėmis asmenybėmis“[2]). Nacija, kaip tauta, pasiekusi aukščiausią išsvystymo laipsnį, padeda pamatus būsimai tautų draugijai ir rengia sąlygas jai įvykti. „Atbaigę savą tautybę, mes einame į žmoniją, kuri kyla iš tautinių individualybių susivienijimo“[3]).

Tauta nėra nei pirmoji nei paskutinė žmonių susivienijimo lytis. Prieš tautą yra *šeima,* kuri sudaro pagrindinį bet kurios bendruomenės narvelį. Po tautos yra *žmonija,* kurios siekia visas istorinis vyksmas. Bet kaip šeima nedingsta tautoje, taip tauta nedingsta žmonijoje. Žmonija atsiremia į tautą, ją pratęsia ir papildo. Kaip atskiras žmogus asmeninį savo gyvenimą įprasmina tik ryšium su šeima ir tėviške, kaip šeima savo buitį semia iš tautos ir tėvynės, taip tauta galutinį savo atbaigimą randa tik žmonijoje ir pasaulyje. Žmogiškųjų bendruomenių išsivystymas eina vis platyn, įimdamas vieną į kitą, vieną su kita sumegzdamas ir vieną kita papildydamas. Pasaulio pradžioje stovi tik *šeima.* Šeimų junginys sudarė *gimines* ir *grupes.* Istorinis likimas sujungė jas į *tautas.* Tautos galop siekia susivienyti visą pasaulį apimančioje *tautų sąjungoje.*

Tai yra pačios žmogaus prigimties linkimas. Žmogus, kaip individas, yra netobulas, nes jo prigimtis neišsemia viso to, kas glūdi pilnutiniame žmogiškume. Bet iš kitos pusės, jis yra objektyvacija visuotinės žmogiškosios idėjos, siekiančios buities pilnatvės. Tauta

---

[1]) Gessenas, cit. St. Šalkauskis, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, 120 p.
[2]) E. Krieck, Erziehungsphilosophie, 80 p.
[3]) E. Krieck, op. cit., 95 p.

duoda žmogiškumui lytį, bet žmonijoje glūdi jojo turinys. Dėl to individas, norėdamas pripildyti savo būtybę visuotiniu žmogiškumu, savaime linksta į žmoniją, nes, tik pasisavinęs josios turinį, jis gali tapti universaliu. Išvidinis individo ryšys su bendruomene ir aktyvus dalyvavimas josios gyvenime praplečia jo individualumą ir jį papildo. Juo tad šitoji bendruomenė yra platesnė ir turiningesnė, tuo individo praplėtimas ir jo papildymas darosi tobulesnis. Žmogus pačia savo esme siekia visumos, nes jis yra mikrokosmas. Štai kodėl jis nesustoja nei prie šeimos nei prie tautos, bet stengiasi sukurti pasaulinę sąjungą, kurioje gyvendamas ir veikdamas jis įgytų josios turinį. *Bendruomenių atsiradimas ir išsivystymas yra žmogaus kelias į buities pilnatvę.* Jis prasidėjo *vyro ir moters sąjunga,* kurioje susitinka du žmogiškosios prigimties poliai, ir baigsis *tautų sąjunga,* kuri sudarys paskutinį prigimtosios tikrovės išsivystymo tarpsnį ir paskutinį prigimtą individo papildymą, už kurio prasideda antgamtinis asmens susijungimas su Absoliutu, suteikiąs jam pilnutinį universalumą.

b. Tautinio auklėjimo perėjimas į tarptautinį auklėjimą

Kaip už tautos yra žmonija, taip už tautinio auklėjimo yra *tarptautinis auklėjimas.* Žmonijai *skylant* į tautas, atsirado reikalas naująsias kartas auklėti *tautinei* bendruomenei. Žmonijai *jungiantis* į tautų sąjungą, atsiranda reikalas naująsias kartas auklėti *tarptautinei* arba, geriau, *anttautinei* bendruomenei. Kaip tauta naturaliai linksta į žmoniją ir joje yra atbaigiama, taip tautinis auklėjimas naturaliai pereina į tarptautinį auklėjimą ir yra jo papildomas. „Kiekvienas tikras tautinis auklėjimas, sako Fr. W. Försteris, gali klestėti tik labai tampriame sąryšyje su tarptautiniu auklėjimu ir atvirkščiai“[4]). Tai, kuo žmonija yra tautai, tarptautinis auklėjimas yra tautiniam auklėjimui. „Jis koriguoja tautinį auklėjimą universaliu žmonijos idealu, jis papildo tautinį auklėjimą anttautiniu pradu ir, pagaliau, jis suteikia tautiniam auklėjimui aukštesnės prasmės ir vertės“[5]).

Mūsų laikais, kada bolševistinis kosmopolitizmas kėsinasi išgriauti kiekvieną tautybę, reikia *tautinio auklėjimo.* Bet taip pat mūsų laikais, kada nacionalistinis separatizmas neigia žmonijos bendruomenę, reikia *tarptautinio auklėjimo.* Tautinio auklėjimo sistėma šiandien jau yra įmanoma. Netolimas laikas gal padarys įmanomą ir tarptautinio auklėjimo sistėmą. Tuomet auklėjimas tautai bus papildomas auklėjimu žmonijai, ir žmogaus išvystymas atitiks prigimtą *gyvenimo* išsivystymą iš šeimos per tautą į žmoniją.

---

[4]) Politische Ethik u. polit. Pädagogik, 477 p.
[5]) St. Šalkauskis, op. cit. 122 p.

Bibliografija

I. Tautai ir tėvynei:

Bagehot W, Les lois scientifiques du développement des nations, Paris 1873.
Bauer O, Nationalitätenfrage und Sozialdemokratie, Wien 1907.
Bause E, Landschaft und Seele, München 1928.
Bérillon M, Les caractères nationaux, Paris 1920.
Bon Le G, Les lois psychologiques de l'évolution des peuples, Paris 1919.
Brunetière F, Idée de patrie, Paris 1890.
Brunhes J, La géographie humaine, Paris 1912.
Clauss L, Von Seele und Antlitz der Rassen und Völker, München 1929.
Delos J, La société internationale et les principes du droit public, Paris 1929.
Eötvös J, Die Nationalitäten, Pest 1865.
Fels J, Wesen der Nation, 1927.
Freyer H, Gemeinschaft und Volk, Berlin 1929.
Fur Le L, Race, Nationalité, Etat, Paris 1922.
Guy-Grand G, La philosophie nationaliste, Paris 1911.
Hassinger H, Geographische Grundlagen der Geschichte, Freiburg i. Brsg. 1931.
Hauser H, Le principe des nationalités, Paris 1916.
Herder J. G, Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, Riga 1784.
Hildebrand v. D, Metaphysik der Gemeinschaft, Augsburg 1930.
Johannet R, Le principe des nationalités, Paris 1923.
Kirchoff A, Mensch und Erde, Leipzig 1914.
Legrand L, L'idée de patrie, Paris 1899.
Meinecke F, Weltbürgertum und Nationalstaat, München 1911.
Morgan J, Essai sur les nationalités, Paris 1923.
Oldbricht K, Klima und Entwicklung, Jena 1923.
Ratzel F, Anthropogeographie, Stuttgart [4]1921.

Renan E, Qu'est-ce qu'une nation? Paris 1882.
Rullier P, L'idée de patrie, Paris 1920.
Rümelin G, Über den Begriff des Volkes, 1907.
Salomon G, Nation und Nationalität, 1927.
Schmidt W, Rasse und Volk, Wien 1927.
Schumann J. K, Volk und Geschichte, Giessen 1931.
Wirth A, Rasse und Volk, Halle a. S. 1914.

II. Tautiniam auklėjimui, kaip pedagoginiam veikimui:

Fath B, La culture nationale à l'école, Lausanne 1912.
Fichte J. G, Reden an die deutsche Nation, Berlin 1808.
Förster B, Über nationale Erziehung, 1886.
Grossmann M, Nationale Forderungen an die schweizerische Mittelschule, Zürich 1915.
Grundtvig N. F, Schriften zur Volkserziehung und Volkheit, 1927.
Hättenschwiller A, Nationale Jugendpflege, Luzern 1915.
Hommes J, Lebens- und Bildungsphilosophie als völkische und katholische Aufgabe, Freiburg i. Brsg. 1934.
Hördt P, Der Durchbruch der Volkheit und die Schule, 1932.
Hördt P, Grundformen volkhafter Bildung, Frankfurt a. M. 1932.
Jäger O, Was versteht man unter nationale Erziehung? 1903.
Kalckstein K, Nation und humanistische Erziehung, 1891.
Krieck E, Völkischer Gesamtstaat und nationale Erziehung, Heidelberg 1931.
Krieck E, Nationalpolitische Erziehung, Leipzig 1932.
Litt T, Nationale Erziehung und Internationalismus, Leipzig 1920.
Montenach G, Le problème de l'éducation nationale, Estavayer 1915.
Rein W, Volksleben und Erziehung, 1908.
Schöninchen W, Handbuch der Heimaterziehung, 1923.
Simon P. H, L'école et la nation, Paris 1933.
Spahn M, Nationale Erziehung und konfessionelle Schule, München 1912.
Spitta H, Das deutsche Volk und seine nationale Erziehung, 1901.
Spranger E, Volk, Staat, Erziehung, Leipzig 1933.
Stapel W, Volksbürgerliche Erziehung, Hamburg 1931.
Stölzle, Neudeutschland und die vaterländische Erziehung der Zukunft, Paderborn 1915.
Šalkauskis S, Lietuvių Tauta ir jos ugdymas, Kaunas 1933.

III. Tautiškam auklėjimui:

Althaus R, Kirche und Volkstum, 1927.
Bally J, Langage et la vie, 1926.
Beste A, Rasse und Religion, 1926.

Cassirer E, Philosophie der symbolischen Formen. Die Sprache, Berlin 1923.
Christoffel U, Die deutsche Kunst als Form und Ausdruck, Augsburg 1928.
Heidegger K, Der nationale Gedanke im Lichte des Christentums, Brixen 1900.
Hörmann F, Kunst und Volk und die Aufgaben und Hemmnisse einer künstlerischen Volkserziehung, Hamm 1911.
Hurwicz E, Die Seelen der Völker, 1920.
Knötel J, Kunst und Heimat, 1910.
Lazarus M, Was heisst national? 1880.
Leyens F, Volkstum und Dichtung, Jena 1933.
Sauer A, Literaturgeschichte und Volkskunde, 1907.
Sauer W, Schöpferisches Volkstum als national- und weltpolitisches Prinzip, „Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie", 27 B. 1933.
Schalmayer O, Beiträge zur Nationalbiologie, 1905.
Schreiner H, Das Christentum und die völkische Frage, 1925.
Schulze-Naumburg, Vom Verstehen und Geniessen der Landschaft, 1923.
Severin R, Erweckung des Volkes durch seine Dichtung, Leipzig 1933.
Spann O, Vom Wesen des Volkstums, Wien 1920.
Themel K, Der religiöse Gehalt der völkischer Bewegung, 1926.
Tissié P, L'éducation physique et la race, Paris 1919.
Volkelt J, Kunst und Volkserziehung, München 1911.
Vossler K, Geist und Kultur in der Sprache, Heidelberg 1925.
Weigert J, Religiöse Volkskunde, 1923.
Weisgerber L, Muttersprache und Geistesbildung, Göttingen 1929.
Weisgerber L, Deutschsprachliche Jugendbildung in ihren Grundlagen, München 1932.
Wendland H. D, Volk und Gott, 1926.
Wundt W, Nationen und ihre Philosophie, Leipzig 1929.
Zimmermann O, Soll die Religion national sein? 1916.

IV. Patriotiniam auklėjimui:

Bartmann H, Heimatpflege, 1920.
Besson Mrg., Lettre pastorale sur le patriotisme chrétien, Fribourg 1930.
Bocquillon E, La crise du patriotisme à l'école, Paris 1905.
Boutoux O, La culte de la patrie d'après la Bible, Avignon 1917.
Caraman De, Patriotisme et patrie, Paris 1913.
Dévaud E, A propos de la motion Wettstein. Réflexions sur l'éducation patriotique, Fribourg 1918.

Ducatillon J. V, Le vrai et le faux patriotisme, Paris 1933.
Endres F. C, Vaterland und Menschheit, Leipzig 1920.
Feder G, Das Program des N.S.D.A.P. und seine weltanschaulichen Gedanken, 1929.
Feldkeller W, Der Patriotismus, 1918.
Félix P, Le patriotisme, Paris 1881.
Fichte J. G, Der Patriotismus und sein Gegenteil. Patriotische Dialogen, 1807.
Förster F. W, Politische Ethik und politische Pädagogik, München 1922.
Förster F. W, Angewandte politische Ethik, Wiesbaden 1924.
Gansen A, Petit manuel du patriotisme, Bruxelles 1913.
Gianoni K, Heimatpflege und Volkskultur, 1926.
Gibier C, Le patriotisme et la patrie, Paris 1920.
Goltz F, Die Vaterlandsliebe, Gütersloh 1867.
Goemans L, L'éducation du sentiment patriotique, Bruges 1900.
Goyau G, L'idée de patrie et l'humanitarisme, Paris 1913.
Grossjean G, L'école et la patrie, Paris 1906.
Gurlitt L, Pflege des Heimatsinnes, 1909.
Hamon, Patrie et internationalisme, Paris 1896.
Hauptmann E, Zur Begründung der nationalen Erdkunde, Strassburg 1910.
Hofer H, Nationalismus und Christentum, 1924.
Kahl W, Kirche und Vaterland, 1919.
Kopp R, Vaterland und Vaterlandsliebe, Freiburg i. d. Schw. 1918.
Kreuzberg P. J, Heimatpflege und Heimatkunde, 1918.
Mercier J. D, Patriotisme et endurance, Paris 1914.
Michels R, Zur historischen Analyse des Patriotismus, „Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik", 36 B. 1913.
Michels R, Der Patriotismus, 1929.
Mitscherlich, Der Nationalismus Westeuropas, 1920.
Montenach G, Formation et éducation du patriotisme, St. Maurice 1910.
Montier E, De l'éducation patriotique, Paris 1912.
Munnynck de M, Psychologie du patriotisme, „La Suisse latine", 1914.
Naquet R, L'humanité et la patrie, Paris 1911.
Rutten C, Le sentiment national chez les jeunes, Paris 1930.
Schreiber G, Nationale und internationale Volkskunde, 1930.
Schreiner H, Der Nationalsozialismus vor der Gottesfrage, 1931.
Schlund E, Katholizismus und Vaterland, 1925.
Sertillanges P, Le patriotisme et la vie sociale, Paris 1903.
Solovjov V, Die nationale Frage im Lichte der Sittlichkeit, München 1920.
Spranger E, Der Bildungswert der Heitmatkunde, Berlin 1923.
Strovski F, Nationalisme ou patriotisme, Paris 1933.

Vaussard M, Enquête sur le nationalisme, Paris 1922.
Werner L, Vaterländische Ferien, Düsseldorf, 1933.
Wienecke F, Christentum und Nationalsozialismus, 1931.
Zepp P ir k., Die Weltkundliche Jugendbildung in Heimat- und Erdkunde, München 1931.

V. Nacionaliniam auklėjimui:

Arndt M, Volk und Staat, Leipzig 1934.
Coulet P, L'église et le problème international, Paris 1933.
Heine W, Kultur und Nation, 1921.
Laun R, Der Wandel der Ideen. Staat und Volk als Äusserung des Weltgewissens, Berlin 1932.
Martin, De nationum diversitate servanda salva unitate generis humani, Parisiis 1849.
Neumann F. J, Volk und Nation, 1888.
Pichler H, Volk und Menschheit, 1930.
Sauer W, Sozialphilosophie, Berlin 1929.
Scheler M, Nation und Weltanschauung, Leipzig 1923.
Seipel I, Nation und Staat, 1916.
Solovjow V, Nationale und politische Betrachtungen, Stuttgart 1922.
Tchernoff J, Les nations et la société des nations dans la politique moderne, Paris 1926.
Zimmermann J. G, Vom Nationalstolze, Zürich 1758.

Vardų sąrašas

Abaelardus 140
Abb E. 99, 100
Adam K. 90, 91, 124, 125, 259
Alfonsas Liguori šv. 93
Antz J. 134
Aristotelis 6, 7, 38
Arndt E. M. 49, 65
Augustinas šv. 191, 215, 268

Bach A. 149, 173
Bacher de Lapouge 2
Bacon Fr. 145
Barth P. 2, 4, 6, 7, 31, 43, 151, 154
Basanavičius J. 139, 255
Bauch Br. 39, 198
Bauer O. 16, 36, 37, 43, 44, 89, 111, 114, 124, 126, 189, 251
Beardsley 222
Beethoven L. v. 112, 154, 158, 161, 248
Behn S. 6, 122, 161, 208, 222
Benediktas šv. 257
Berdjajev N. 169, 190, 202, 203, 206, 207, 222, 224, 230, 244
Bergmann E. 169, 238
Bérillon M. 20, 36, 128, 272
Bert P. 208, 216
Binder J. 43
Bismarck 157
Blondel M. 228, 272
Blüntschli 44
Boccaccio 154
Bocquillon E. 66, 202, 209, 216, 266
Böhme J. 31
Bölitz 17
Bon G. Le 36
Borgia C. 223
Breitenstein D. 66
Brinkmann H. 143
Brögger J. 174, 175, 176
Brunetière F. 112
Brunhes J. 8, 10, 11, 12
Buckle Th. 2
Buffon L. 2, 9
Busemann A. 95

Caesar J. 21
Canova 250
Carleyle 222
Cassirer E. 136
Cathrein V. 43
Chamberlain H. St. 2
Chamisso 128
Christoffel U. 157
Cicero M. T. 112, 242
Comte A. 2
Comenius 216
Coulet P. 225, 226

Čaikovski 161, 253
Čiurlionis M. K. 252

Dambrauskas A. 230
Dantė 12, 157, 249
Demmig Ch. 166
Dévaud E. 58, 143, 188, 194, 196, 203, 207

Dostojevski F. 112, 154, 192, 249, 253
Ducatillon J. V. 185, 186, 197, 215, 216, 235
Dunin-Borkovski St. 170
Dürer A. 248

Eggersdorfer F. X. 83, 103, 211, 212, 213, 256
Eibl H. 220
Eisler L. 129
Eisler R. 30, 33, 45, 46, 140, 166
Engelmann S. 149
Erasmus 223
Euripides 161, 250

Faulhaber M. 169
Félix R. P. 59, 188, 229, 231
Fels J. 56, 230, 243, 245
Fichte J. G. 3, 30, 45, 59, 65, 112, 133, 188, 189, 191, 193, 200, 201, 265
Förster Fr. W. 17, 88, 117, 187, 191, 192, 200, 204, 205, 217, 218, 227, 229, 233, 271, 277
Frick 238

Galen M. de 231
Gansen A. van 218
Gentile G. 66
Gessen 246, 276
Giese G. 221
Gobineau A. 2, 3
Goethe J. W. 184, 186, 249, 250, 271
Goltz Fr. 187, 237
Görres J. 65
Goyau G. 200
Grimm J. 27, 165
Grossmann M. 83, 84
Grunwald G. 71
Guy-Grand G. 224

Haecker Th. 138, 139
Hassinger H. 9
Hauser H. 201
Hegel 3, 32, 29, 30, 31, 46, 112, 140, 158, 224, 265
Heinen A. 51, 53
Heitzenberg J. 213
Hello E. 154
Hengstenberg H. E. 207
Heraklitas 136
Herbart 210
Herder J. G. 4, 8, 9, 10, 29, 134, 135, 137, 138, 145
Herkner 123
Herodotas 8
Hessus E. 154
Hettinger Fr. 170
Hildebrand D. v. 39
Hippokratas 8
Hitler A. 67, 129, 157, 225
Homeras 112, 184, 246, 249
Hommes J. 63, 171, 221, 245
Horatius 154
Hörmann Fr 155, 159, 162, 163
Hört 143
Humboldt H. v. 65, 135, 143
Hyperides 188

Jahn Fr. L. 65, 214
Jakštas A. 255
Jasėnas K. 176
Joanna Arkietė 188, 235
Johannet R. 35, 134, 135
Joos J. 51, 56, 232
Joubert 138
Julien Mgr. 216
Justinas Apologetas 237

Kalvinas 223
Kant E. 43, 45, 158
Kautz 29
Kerschensteiner G. 72, 73
Koch L. 208
Kolumbas 2, 57
Komenijus 64
Konfucijus 58

Krieg 71
Krieck E. 29, 36, 37, 40, 67, 70, 71, 206, 210, 221, 256, 259, 276
Kudirka V. 255
Kuhn A. 155

Lagarde P. de 58, 66
Lamartine 139, 210
Landmesser Fr. 111
Langbehn 66
Lavisse E. 202
Lenin 232
Lerch E. 146
Lerchenfeld H. G. 184
Lexis W. 57, 80, 142, 253
Lippert P. 204
Luther M. 223

Machiavelli 222, 223
Maironis J. 255
Mantuenus B. 154
Manzini P. 44, 45
Maret H. 266
Maritain J. 271
Martin 189, 244
Marx K. 222, 224, 225
Mausbach J. 174, 254
Meillet M. 139
Meinecke Fr. 45, 241, 242
Mercier J. D. 237
Michels R. 48, 49
Mickevičius A. 162, 188
Micraelius 33
Mirski J. 102
Montenach G. de 56, 163, 183, 202, 203
Montesquieu 29, 30, 31
Moog W. 38
Müller A. 30, 31, 32
Müller-Freienfels R. 64, 65, 66
Müller N. 15, 35
Munnynck M. de 48, 52, 60, 113, 137, 151, 183, 185, 186, 191, 195, 219, 229, 237
Murray G. 275

Mykolas Angelas 112, 157, 250

Nadler J. 29, 166
Natorp P. 64, 71, 108, 203, 205
Naumann H. 143
Newman J. H. 93
Newton 93
Nietzsche Fr. 166, 222, 225, 226, 248
Nostitz-Rieneck R. 251
Novalis 49, 50

Oppenheimer Fr. 5
Ovidius 154, 184

Pakštas K. 127
Pascal B. 93, 233
Paulsen Fr. 80, 142
Pesch H. 29, 123
Pestalozzi 65, 210
Petrarka 154
Petsch H. 153
Pfatschbacher H. 131
Piaget J. 136
Piette L. 209
Platonas 112, 249, 253
Praxiteles 250
Prestel J. 165
Putinas 153, 253

Racine 250
Rademacher A. 38, 39, 41, 114, 171, 176, 237
Rafaelis 248
Ratichius 64
Ratzel Fr. 8, 9, 10, 11, 12, 13
Rehder H. 49, 51, 57
Rein A. 67
Rein W. 211
Renan E. 45
Ricard Fr. 56
Richter O. 203, 231
Riehl H. 63
Ritter-Cario 167, 212

Sacherer H. 15, 35, 51, 54, 184, 221

Salustius 242
Sasnauskas Č. 253
Sauer A. 165
Sauer W. 7, 28, 37, 42, 43, 88, 112, 244, 245, 249
Scheler M. 31, 93, 171, 226
Schelling 30, 49
Schemann L. 2
Schiller Fr. 153
Scholz E. 211
Schopenhauer A. 158, 166
Schottel J. G. 145
Schrader O. 22
Schröteler J. 165
Schumann J. K. 14, 21, 26
Scotas D. 136, 137, 138
Seneca 217
Sofokles 161, 249
Solovjov V. 31, 39, 93, 112, 123, 133, 138, 171, 174, 188, 190, 228, 229, 230, 232, 238, 243, 253, 258, 259, 261, 262, 264, 266, 267, 272
Songeon 217
Spann O. 29, 88, 111, 113, 114
Spengler O. 230
Spranger E. 51, 55, 67, 71, 166, 210
Stampini H. 209
Stapel W. 67
Steinmetz S. R. 4
Strovski F. 227
Sturzo L. 226
Syrokomla W. 202

Šalkauskis St. 27, 96, 106, 112, 115, 118, 126, 128, 189, 192, 194, 197, 203, 207, 227, 232, 237, 243, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 256, 259, 261, 263, 264, 269, 273, 274, 276, 277
Šekspyras V. 93, 249

Tacitas 36
Taine H. 2, 161
Tecklenburg A. 212
Tomas Akvinietis šv. 19, 25, 187, 248
Tomasijus 64
Tolstoi L. 197
Tukidides 8
Tyroff E. 153, 158

Überweg Fr. 46
Ulrich v. Hutten 223
Undset Sigrid 248

Vasco de Gama 2, 57
Vaussard M. 51
Vermeersch S. J. 226
Vila P. 249
Virgilius 112, 154, 244, 265
Vives L. 150
Volkelt J. 164
Vonier D. A. 234
Vossler K. 134, 135, 139, 143, 146

Wagner R. 2, 158
Walzel O. 161
Weinstock H. 24, 69, 165
Weisgerber L. 134, 140, 141, 142, 145, 147, 149, 150, 152
Weyrich E. 202
Wiart C. de 212
Wildhagen K. 146
Willmann O. 210
Wimpheling J. 210
Winckelmann 250
Windelband W. 222
Wirth A. 2, 3, 223
Wölfflin H. 134, 153
Wronski H. 19
Wundt W. 30, 31
Wurm R. 88, 172, 234

Zedlitz 99
Zeller E. 134
Zepp P. 51, 55, 210, 211, 212, 213, 214
Zimmermann J. G. 243

Daiktų sąrašas

Absoliutizmas 66
Amerikos tautos 18
Antropocentrizmas 222, 225
Antropogeografija 8, 213
Antropologinis ūkis 130
Anttautinės problemos 273
Aplinka 95, 96
Apšvieta 49, 64
Apylinkės bažnyčia 175, 176
Architektas 163
Architektūra 157, 162

Bažnyčia 49, 198, 199
„ įtaka tautinei individualybei 89, 90
„ ir nacija 93, 94
„ „ patriotizmas 92, 93
„ „ tautiškumas 91, 92
Bendruomenė 111
Bolševizmas 169
Buvimo būdas 137, 138
Būdas 31

Choreografija 167
Civilizacija 190
Corpus christianorum 199

Darbo metodas 102, 103
„ metodo formos 103, 104
„ mokykla 164
„ tarnyba 257
Dirbtinė aplinka 162
Dvikalbės mokyklos 150

Ekskursijos 213, 214
Emigracija 18, 126, 127
Esperanto 151
Estetinis tautiškumas 154
„ tautos lavinimas 158
Etninis tipas 13, 107, 120
Etninio tipo esmė 121
„ „ gerinimas 123, 127,
„ „ vertė 121, 122
Etnocentrizmas 219, 223, 230
„ doktrina 224, 225
„ pasaulėžiūra 238
Etnologinis metodas 165, 166
Eugenika 130

Fašizmas 66, 67, 100, 220
Fizinis tautiškumas 80
„ tautos tipas 29
Formalinė gramatika 146

Gamtos jausmas 160
„ pergyvenimas 160
Garsinis žodis 134, 135, 144
Gentil'homme 63
Gimt. kalbos mokymo tikslas 148
Gotika 156
Gramatika 144, 145
Gyvenamoji aplinka 8
Gyvenamosios aplinkos įtaka 9

Įėmimo dėsnis 177, 178
Įkvėpimas 99, 100
Individualizacijos principas 69

Intelektualinis tautiškumas 141
Įpratinimas 100, 101
Įstatymai 101, 102
Istorijos filosofija 7
Istorijos sąvoka 75
Istorinis likimas 5, 13, 15
„ „ apibrėžtis 18
„ „ bendrumas 16
„ „ dinamiškumas 16
„ „ kultūriškumas 15
„ „ reikšmė 15
Istorinis materializmas 22

Jūra 12

Kalba 134
„ ir mąstymas 134, 140
„ kaip minties lytis 134
„ ir tauta 137, 139, 142
Kalbos dorinis pobūdis 147
„ filosofija 148
„ istorija 144, 146
„ įvairumas 134
„ mokslas 140
„ mokymas 144
„ mokytojas 149
„ psichologija 148
Kalnai 12
Kalokagathia 63
Karinis paruošimas 216, 217
„ „ mokykloje 219
Karo tarnyba 218, 219
Klimatas 10
Kosmopolitizmas 197, 232
Krašto apsaugos tarnyba 257
Kraštotyra 210, 211
„ dėstymas 211, 212
„ esmė 210
Kultūra 69, 70, 231, 248
„ ir tautiškumas 249, 250
Kultūros akademijos 253, 254
„ kūrėjai 254
„ plitimas 251

Lavinimo vyksmo aksijoma 72
Liaudis 251, 252, 256, 269
Liberalizmas 67, 224, 225
Liturgija 91
Logos 113, 136, 138, 172, 179
Lygumos 12, 13
Lytis 70

Mąstymas 134
Mąstymo apsprendimas 140, 141
Malonė ir prigimtis 90
Menas ir aplinka 161
Meno atitrūkimas nuo tautos 159
„ idėjos 156
„ nutautėjimas 159
Menininkas ir tauta 153
Meniškas suvokimas 164
Mišros vedybos 123, 124, 125
Mokinių atranka 255
Mokomasis principas 84
Mokykla ir menas 100
„ „ tautinis auklėjimas 83
Mokyklų tinklas 253
Mokytojas 86, 87
Monada 28, 29
Muzika 157, 158
Muzikinis lavinimas 167

Nacija 241, 242, 253, 270, 276
„ ir valstybė 245
Nacijos žymės 242, 243, 244
Nacionalinis auklėjimas 77, 246, 247
„ nusiteikimas 76
Nacionalizmas 66, 169, 219, 223, 225, 232
„ kaip jausmas 226, 227
„ ir Krikščionybė 237, 238
„ kaip praktika 225, 226
„ kaip teorija 224, 225
Nacionalizmo idėjos 227
Nacionalsocializmas 67, 100
Nostalgija 183, 184

Objektyvinė dvasia 3

Paišybos pamokos 163, 164
Pamokomasis metodas 104, 105
Pasakos 165
Patriotas 192
Patriotinė emocija 193
Patriotinis auklėjimas 77
„ „ esmė 194
„ „ tikslas 194
„ „ uždaviniai 195
Patriotinis įsąmoninimas 136
„ jausmas 183, 235
„ sąmoningumas 194
„ susipratimas 185, 186
„ šventumas 193, 195
Patriotizmas 75, 76, 107, 184, 185
„ kaip dorybė 235, 236, 237
Patriotizmo kūrybiškumas 188
„ pagrindai 186, 234
„ vertingumas 187
Perteikimas 70, 71

Pietas 63, 187
Pietizmas 53, 54, 58
Poezija 154
Praeities atgaivinimas 206
„ pajautimas 206
„ pažinimas 205
Prigimtis 69
Psichinis tautiškumas 69

Racionalizmas 64, 67
Rasė 2, 9
Rasės pastovumas 4
„ paveldimumas 4
„ sąvoka 4
„ veikmė 10
„ vertingumas 5, 7
„ žymės 3
Rasinis bendrumas 7
„ grynumas 5, 124
„ lygumas 6, 7
„ neapykanta 6
„ polinkiai 7
„ skirtingumas 7
Rasizmas 23
Reforma 89
Religija ir tautybė 169
Religinis tautiškumas 170, 172, 176
Renesansas 49, 64, 156, 222
Romantika 29, 49, 64, 65

Simbolis 135
Skautų stovyklos 162
Socializmas 222, 224
Sterilizacija 131, 132
Stilius ir tauta 155, 156
Stoikai 6, 7
Substancija 31
Suvokimo būdai 132, 138
Šeima ir menas 160
„ „ mokykla 82, 83
„ „ nacija 82, 276
„ „ patriotizmas 81
„ „ tauta 79, 80
„ „ tautiškumas 80
Šeimos apdraudimas 130
Šveicarai 14, 16
Šv. Bendravimas 236, 238
Šviesuomenė 251, 252, 256, 269

Tarptautinė kalba 133, 151
Tarptautiniai institutai 274
„ kongresai 274
Tarptautinis intelektualinis bendradarbiavimas 274
Tauta 4, 9
„ kaip bendruomenė 38, 39, 41, 42, 47
„ „ dorovės lytis 106
„ „ gamtinė tauta 19, 20
„ „ gyvenimo jungtis 200, 221
„ „ individas 24, 25
„ „ kultūrinis vienetas 21
„ „ religinis vienetas 173
„ „ tautinio auklėjimo atrama 69

„ ir individas 111
„ „ praeitis 201
„ „ religija 173, 174, 175
„ „ žmonija 198, 199, 271, 272, 276
Tautinis auklėjimas 68
„ apibrėžtis 74
„ dorinis pobūdis 106, 107
„ elementai 74
„ kaip mokomasis principas 84
„ netiesioginis tikslas 76
„ objektas 68
„ tiesioginis tikslas 75
„ ir ugdymas 105
„ uždaviniai 77
Tautinė draugija 198
„ geografija 213
„ individualybė 11, 25, 26, 27, 29, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 68, 73, 114, 115
„ istorija 202, 203
„ jungtis 28
„ kalba 135
„ kritika 191
„ kultūra 73, 143, 248, 270, 272
„ literatūra 164
„ mąstysena 144
„ muzika 16
„ politika 88
„ psichologija 35
„ religija 169, 170
„ sąmonė 1, 16, 17, 44, 46, 48, 49, 64
„ savimeilė 189
„ tikrovė 69, 70
„ valstybė 46
Tautinės dainos 166
„ gėrybės 72, 73
„ kultūros mokslas 85, 86, 251
„ organizacijos 94, 95
„ politikos uždaviniai 89
„ šventės 207, 208
„ tradicijos 206, 207
„ užuomazgos 72
Tautinis charakteris 25, 26
„ egoizmas 191, 226, 227, 229, 238
„ idealas 69, 70, 76, 189, 265
„ individas 68, 71, 74, 111, 113, 114
„ karas 215
„ menas 164
„ materializmas 27
„ pamokymas 97, 98, 99
„ pasaulėvaizdis 141
„ pašaukimas 77, 190, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 267
„ sąjūdis 67
„ spiritualizmas 29, 30, 31
„ stilius 163
Tautiniai įpročiai 100, 101
„ paminklai 209, 210
„ simboliai 208
„ šokiai 167, 168
„ šventieji 176
Tautiška religija 170
Tautiškas auklėjimas 74, 77
„ esmė 116, 117, 118
„ menas 158
Tautiškumas 75
„ apibrėžtis 115
„ pilnatvė 118, 119
„ principas 41
Tautosaka 165
Tautos brendimas 22
„ dvasia 29, 30
„ didybė 190, 228
„ evoliucija 69
„ filosofija 138
„ istorija 37, 58, 59
„ kultūros istorija 203
„ mąstysena 137, 141
„ meilė 200
„ padalinimas 24
„ šventosios vietos 176

„ vėliava 208
„ ženklas 209
Tautų išėjimas istorijon 1, 21, 22, 23
„ sąjunga 41, 233, 276, 277
Tautybės principas 44
Teritorija 11
„ plotas 11
Tėviškė 50
„ principas 83, 164
Tėvynės gynimas 215, 216
„ meilės prasmė 187
Tiesa tautinėj istorijoj 204, 205
Tikybos pamokos 177

Ugdymas 63, 71
Ugdymo menas 68
„ metodai 97
„ priemonės 97

Valdymas, kaip auklėjimas 87, 88
Valstybė 43, 44, 66
„ ir menas 160
Valstybinis auklėjimas 66
Vardo prasmė 136
Virtus 63
Visuomenės mokslas 98

Zoologinis vienetas 3
„ vienodumas 3

Ženklinimo būdai 137, 138
Žmonija, kaip bendruomenė 197
„ „ draugija 198
Žodis 134, 135
„ ir mintis 135
„ kaip simbolis 135
Žodžio ir daikto santykis 137
„ kilmė 135
„ tarimas 144
Žydai 14